МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ГО «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
(КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ)

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ»

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

12 грудня 2025 року
м. Ірпінь

УДК 343:343.3/.7: 343.1 (477) (063) ББК 67.9(4Укр)308
К82

Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 12 грудня 2025 р.) [Електронне видання у pdf-форматі] / уклад. Н. А. Сперкач; О. А. Павлюх. За заг. ред. Максіменцева М. Г. Кафедра кримінального права та процесу. Навчально-науковий інститут права. Державний податковий університет, м. Ірпінь. 2026. 256 с.

Укладачі: ***Сперкач Н. А.,*** кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету, науковий керівник гуртка «Юстиція «Justitia»»; ***Павлюх О. А.***, кандидат юридичних наук, доцент, доцент екафедри кримінального права та процесу

За загальною редакцією ***Максіменцева М. Г.***, доктора юридичних наук, доцента, завідувача кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету
(Протокол № 6 від 8 січня 2026 року).
Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету
(Протокол № 13 від 13 лютого 2026 року)

Матеріали, подані здобувачами вищої освіти, учасниками Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи їх вирішення» за наступними тематичними напрямками:

- Актуальні проблеми кримінального права та кримінології
- Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики
- Імплементація європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні
- Актуальні питання правоохоронної діяльності
- Актуальні проблеми національної безпеки в Україні

Матеріали подані та укладені у Збірнику в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, стилістичне та орфографічне оформлення поданих матеріалів, відповідальність несуть автори наукових тез та їх наукові керівники.

© Кафедра кримінального права та процесу, 2026

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми кримінального права та кримінології»

Анохіна Яна Віталіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Прокопчук Катерина Вікторівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Бодунова Олеся Миколаївна
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правничої лінгвістики Державного податкового університету

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Воєнні злочини, вчинені проти цивільного населення, становлять одну з ключових категорій міжнародних злочинів, що посягають на базові соціальні цінності, зокрема право на життя, людську гідність, фізичну та психологічну недоторканність. Їхній особливий правовий статус визначається в контексті міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права.

Захист цивільного населення під час збройних конфліктів є одним із фундаментальних принципів, закріплених у низці міжнародно-правових актів, зокрема в Женевських конвенціях 1949 року [1], Додаткових протоколах 1977 року, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду [2]. Зазначені документи формують нормативну основу для визначення змісту та структури воєнних злочинів, передбачаючи кримінальну відповідальність за порушення правил ведення війни, спрямованих проти цивільного населення.

Попри наявність усталеної міжнародної правової бази, процес кваліфікації воєнних злочинів у сучасних умовах збройних конфліктів залишається надзвичайно складним. Це обумовлено низкою об’єктивних чинників, а саме трансформацією характеру сучасних воєнних дій, високим рівнем правової складності при визначенні складу злочину, труднощами у зборі, збереженні та оцінці доказів у зоні бойових дій, необхідністю чіткого розмежування між цивільними особами та комбатантами, наявністю нових форм і методів ведення воєн, зокрема із застосуванням гібридних та асиметричних підходів.

У цьому контексті постає потреба в удосконаленні механізмів міжнародного співробітництва, розвитку інструментів документування та розслідування злочинів, а також підвищенні рівня правової кваліфікації фахівців у сфері міжнародного гуманітарного та кримінального права.

Сучасне визначення воєнних злочинів міститься у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року [4], який є основним універсальним актом у цій сфері. Згідно зі статтею 8 Статуту, воєнними злочинами є серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що здійснюються під час міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту. До них належать умисні напади на цивільне населення, катування, незаконні вбивства, взяття заручників, депортація, застосування заборонених засобів і методів ведення війни, знищення чи привласнення майна, не зумовлене військовою необхідністю, та інші дії, що грубо порушують правила ведення збройних конфліктів [2].

Національне кримінальне законодавство України також містить положення про воєнні злочини. Вони зосереджені у Розділі XX Кримінального кодексу України, зокрема у статті 438 «Порушення законів та звичаїв війни». Ця стаття встановлює кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з цивільним населенням або військовополоненими, депортацію, незаконне ув'язнення, застосування зброї масового знищення, а також інші порушення норм міжнародного гуманітарного права [3]. При цьому закон прямо відсилає до міжнародних договорів, що дає змогу застосовувати міжнародно-правові стандарти в українській правозастосовній практиці.

Суттєвою особливістю національної моделі є те, що в КК України відсутня детальна класифікація воєнних злочинів, подібна до тієї, що міститься в Римському статуті [4]. Це створює певні труднощі у правозастосуванні, оскільки більшість складів злочинів є бланкетними та потребує звернення до міжнародного права для встановлення їхніх ознак. Таким чином, поняття воєнних злочинів в Україні формується як поєднання національних кримінально-правових положень і норм міжнародних договорів, обов'язкових для нашої держави.

Отже, поняття воєнних злочинів має комплексний зміст, що ґрунтується на суворих вимогах міжнародного гуманітарного права. Їх об'єднує спільна ознака - грубе порушення правил ведення збройного конфлікту, спрямоване проти осіб або об'єктів, які користуються захистом міжнародного права. Розуміння цього поняття є необхідною умовою для правильної кваліфікації злочинів та притягнення винних до відповідальності.

Одним із найбільш тяжких та систематично фіксованих злочинів є умисні напади на цивільне населення або окремих цивільних осіб. До таких діянь належать будь-які атаки, спрямовані на цивільних чи об'єкти, що не мають військового значення: житлові квартали, лікарні, школи, гуманітарні колони, об'єкти критичної інфраструктури. Міжнародне гуманітарне право виходить з чіткої різниці між комбатантами і цивільними, а також забороняє невибіркові атаки, що за своєю природою не можуть бути спрямовані конкретно на військовий об'єкт. Масові обстріли міст, застосування артилерії чи авіації без

чіткої військової цілі, використання неточних або заборонених видів боєприпасів - усе це належить до категорії воєнних злочинів, оскільки завдає шкоди особам, які користуються спеціальним захистом.

Важливе місце серед воєнних злочинів займають катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження з цивільними особами. До цієї категорії належать фізичні та психологічні страждання, незаконне ув'язнення, примус до надання інформації, жорстоке поводження під час окупації чи фільтраційних процедур. Катування заборонені абсолютною нормою міжнародного права - нормою jus cogens, що не допускає жодних винятків навіть в умовах надзвичайної ситуації чи воєнного стану. Сюди ж належать депортації та насильницькі переміщення цивільного населення, які часто здійснюються з метою зміни демографічного складу території, використання цивільних як живого щита або їх примусової асиміляції. Подібні злочини були предметом розгляду Міжнародних кримінальних трибуналів для колишньої Югославії та Руанди, які надали їм чітку правову кваліфікацію та окреслили ключові ознаки, необхідні для визнання відповідальності.

До найбільш жорстоких злочинів належать незаконні вбивства цивільних осіб, насильницькі зникнення та позасудові страти. Ці дії порушують базові права людини, закріплені міжнародними конвенціями, та розглядаються як грубі порушення Женевських конвенцій. Особливу складність у кваліфікації таких злочинів становлять випадки, коли вбивства здійснюються в умовах окупації, під час «зачисток» населених пунктів або під виглядом боротьби з «диверсантами». У таких умовах встановлення статусу жертви, визначення наміру нападника та документування обставин події вимагають значного доказового матеріалу, у тому числі свідчень, відеофіксації та експертиз [6].

Окрему групу становлять злочини, пов'язані із застосуванням заборонених засобів та методів ведення війни. Йдеться про використання хімічної, запалювальної, касетної зброї, мін-пасток, автоматичних мінних систем, підривів житлових кварталів, встановлення мін без маркування, а також використання цивільних як живого щита або примус до участі у військових діях. Міжнародне право суворо обмежує застосування зброї, здатної завдати надмірних страждань або спричинити невибіркову шкоду. Злочином є не лише безпосереднє використання такої зброї, але й її розміщення у місцях, де перебувають цивільні, або поруч з об'єктами, що мають гуманітарний характер.

Кваліфікація воєнних злочинів проти цивільного населення є одним із найбільш складних аспектів застосування міжнародного гуманітарного та кримінального права. Складність полягає не лише у багаторівневій природі таких злочинів, які одночасно посягають і на міжнародний правопорядок, і на основоположні права людини, а й у специфіці збройних конфліктів, що створюють умови невизначеності, дефіциту доказів, зміни контролю над територією, неможливості своєчасного документування подій. Усе це призводить до суттєвих труднощів у встановленні складу злочину, розмежуванні воєнних злочинів від інших правопорушень та притягненні винних до відповідальності.

Однією з ключових проблем є відмежування воєнних злочинів від суміжних складів - злочинів проти людяності, терористичних актів, умисних убивств чи перевищення влади. Особливо складним є розмежування між умисними нападами на цивільних та наслідками ведення бойових дій, коли шкода може бути завдана цивільному населенню ненавмисно. Визначення того, чи був напад спрямований саме на цивільних або здійснений з порушенням принципів пропорційності та розмежування, вимагає ретельного аналізу наміру нападника, використовуваних засобів, вибору цілей та конкретної військової ситуації. На практиці ці обставини часто встановити надзвичайно складно через відсутність повної інформації або спотворення даних стороною конфлікту.

Важливою проблемою залишається і встановлення статусу потерпілих. Міжнародне гуманітарне право чітко розмежовує комбатантів, які беруть участь у бойових діях, і цивільних осіб, що користуються спеціальним захистом. Проте у сучасних конфліктах це розмежування часто втрачає чіткість: неформальні збройні групи, територіальна оборона, добровольчі формування, особи, які тимчасово беруть участь у бойових діях, а також ті, хто перебуває поблизу об’єктів військової інфраструктури, створюють підстави для різного тлумачення їхнього статусу. Неправильне визначення статусу жертви може призвести до хибної кваліфікації злочину або до уникнення відповідальності [5, с. 20-21].

Національне законодавство України також має певні прогалини, що впливають на кваліфікацію воєнних злочинів. Стаття 438 Кримінального кодексу [3] є бланкетною та відсилає до міжнародного гуманітарного права, однак у КК відсутня деталізація окремих складів злочинів, передбачених Римським статутом. Це змушує правозастосовців звертатися до міжнародних норм, що не завжди репрезентовані у національній системі права чітко й однозначно. Крім того, відсутність ратифікації Римського статуту протягом тривалого часу обмежувала можливість повноцінного застосування його положень у внутрішніх судах, хоча фактично Україна визнала юрисдикцію МКС щодо ситуації на своїй території.

Отже, проблеми кваліфікації воєнних злочинів проти цивільного населення зумовлені комплексом факторів: правовими прогалинами, доказовими труднощами, складністю встановлення умислу і статусу потерпілих, а також еволюцією методів ведення війни. Їх подолання потребує як удосконалення національного законодавства, так і зміцнення міжнародних механізмів правосуддя, розвитку методик документування злочинів, забезпечення співпраці між державами та міжнародними організаціями. Лише за таких умов можна гарантувати ефективне переслідування винних та посилення захисту цивільного населення в умовах сучасних збройних конфліктів.

Важливо підкреслити, що проблеми кваліфікації воєнних злочинів особливо гостро проявилися в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України з 2022 року. Масштаб і системність злочинів, зафіксованих на деокупованих територіях, продемонстрували складність практичного застосування норм міжнародного гуманітарного права у сучасному конфлікті. Україна стала прикладом держави, яка одночасно здійснює документування злочинів, веде національні розслідування, взаємодіє з

Міжнародним кримінальним судом та розробляє нові методики збору доказів-зокрема цифрових.

Однією з найсерйозніших проблем є масштабність злочинів проти цивільного населення: масові вбивства цивільних у Бучі, Ізюмі, Маріуполі, Бородянці та інших містах; депортації українських дітей до росії; фільтраційні табори; систематичні тортури та незаконні утримання. Ці злочини ускладнюють кваліфікацію тим, що часто мають ознаки як воєнних злочинів, так і злочинів проти людяності, а виявлення межі між цими складами потребує глибокого аналізу контексту, масштабів і системності діянь. Наприклад, масові страти цивільних під час окупації можуть одночасно підпадати під заборону Римського статуту як умисний напад на цивільних, як позасудові страти, як нелюдське поводження або як елемент широкомасштабної атаки на цивільне населення [5].

російська агресія також актуалізувала питання юрисдикції. Україна веде розслідування більше ніж 115 тисяч ймовірних воєнних злочинів, однак покарання вищого військово-політичного керівництва рф залишається складним через питання імунітетів і відсутність доступу до підозрюваних. У цих умовах співпраця з МКС, створення спільного трибуналу щодо злочину агресії та участь у міжнародних слідчих групах стали критично важливими елементами механізму правосуддя. Водночас ці інструменти не усувають складностей кваліфікації в національних судах, які часто змушені призначати провадження заочно та працювати без безпосереднього допиту підозрюваних [6, с 10-11].

Таким чином, війна в Україні не лише продемонструвала масштаби і жорстокість сучасних воєнних злочинів, але й оголила усі ключові проблеми їх кваліфікації - від доказових і технічних до правових та юрисдикційних. Водночас українська практика стала одним із найдинамічніших напрямів розвитку міжнародного гуманітарного права, формуючи нові підходи до документування, аналізу та правової оцінки злочинів проти цивільного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-V.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua
5. Єфіменко Т.С. Особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Вісник Кримінологічної асоціації України: збірник наукових праць. 2024. №3 (33). С. 284-94. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.25

6. Марков К.А., Свистунова А.В. Захист поранених, військовополонених і цивільного населення під час збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 426-429. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/109.pdf.

Антипов Володимир Іванович
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ЩЕ РАЗ ПРО ЗВОРОТНУ ДІЮ НОРМАТИНИХ АКТІВ, ЯКІ КОНКРЕТИЗУЮТЬЗМІСТ БЛАНКЕТНИХ ДИСПОЗИЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

До найбільш дискусійних проблем у кримінальному праві належить проблема, пов'язана з так званою «опосередкованою декриміналізацією» – ситуацією, коли зміни до нормативно-правових актів інших галузей права, на які посилаються бланкетні диспозиції статей Особливої частини Кримінального кодексу України, впливають на обсяг кримінальної протиправності діяння. В доктринальних позиціях до вирішення цієї проблеми можна виділити два основні підходи.

Позитивістський підхід – зміни в некримінальному законодавстві не мають зворотної дії. Зворотною дією наділений лише закон, що прямо вносить зміни до КК. Діяння, що було злочином на момент вчинення, таким і залишається.

Підхід, що розмежовує закон і правову норму, – зміна в іншому законі змінює зміст кримінально-правової норми (хоча текст статті КК залишається незмінним). Оскільки зміст норми змінився на користь особи, має застосовуватися зворотна дія.

Риса під дискусією була, здається, проведена Рішенням Конституційного Суду України № 6-рп/2000 від 19 квітня 2000 року у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі). Суть рішення: виключно кримінальними законами України визначаються діяння, які є кримінальними правопорушеннями, та встановлюється відповідальність за їх вчинення; зміни, що вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, на які містить посилання бланкетна диспозиція, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону; кримінальний закон у такому разі не можна вважати зміненим, відповідно, до нього не застосовуються положення ч. 1 ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК, які визначають зворотну дію закону в часі. [1]

Наразі новий поштовх дискусії надало прийняття Закону України № 3886-IX від 18 липня 2024 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання

деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» (далі: Закон № 3886-IX). Цим законом підвищено межу вартості майна для кваліфікації викрадення як дрібного за ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) – з 0,2 до 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що фактично декриміналізувало значну кількість діянь, які раніше підпадали під ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185, 190, 191 Кримінального кодексу України (КК).

Центральне питання в цьому новому витку дискусії – чи є зміни до ст.51 КУпАП змінами до суто до адміністративного законодавства, чи вони опосередковано вносять зміни і до кримінального законодавства?

Як не дивно, діаметрально-протилежні позиції у вищезазначеному питанні найбільш чітко та аргументовано сформульовані під час розгляду касаційною інстанцією однієї і тієї ж кримінальної справи.

Перша позиція, – Закон № 3886-IX є законом про кримінальну відповідальність у розумінні статті 5 КК, – сформульована в постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду (ОП ККС ВС).

На користь цього ОП ККС ВС вказала, що з часу набуття 09 серпня 2024 року чинності Законом № 3886-IX, яким внесені зміни до КУпАП, кримінальна відповідальність за статтями 185, 190, 191 КК може настати, лише якщо розмір викраденого перевищує 2 НМ. Унаслідок цієї зміни частина діянь, які на час їх вчинення передбачали кримінальну відповідальність, після цього охоплюється диспозицією ст. 51 КУпАП. Тобто, Закон № 3886-IX безпосередньо впливає на обсяг криміналізації діянь. Відповідно, зміни мають зворотну дію в часі, що тягне за собою перегляд кримінальних проваджень щодо осіб, які вчинили викрадення на суму, що тепер вважається адміністративним правопорушенням. При цьому ОП ККС ВС свідомо не застосувала висновки Рішення КСУ № 6-рп/2000. Суд аргументував це тим, що частина 6 ст. 3 КК прямо передбачає, що зміни до законодавства про кримінальну відповідальність можуть вноситися законами про внесення змін до законодавства про адміністративні правопорушення. [2]

Друга і протилежна позиція, – Закон № 3886-IX не є законом про кримінальну відповідальність у розумінні статті 5 КК, – викладена в Окремій думці судді Г.М. Анісімова (далі – суддя) в цієї ж справі.

Ця позиція ґрунтується, перш за все, на рішенні КСУ № 6-рп/2000 від 19 квітня 2000 року, згідно з яким зміни до нормативних актів інших галузей права, на які посилається бланкетна диспозиція кримінального закону, не змінюють сам кримінальний закон і не мають зворотної дії. Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов`язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (ст. 151-2 Конституції України). При цьому, офіційне тлумачення Конституції України є виключною компетенцією Конституційного Суду України, серед інших повноважень, зазначених у вказаному Законі, як і право розвивати і конкретизувати визначену цим Судом юридичну позицію. Сприйняття [іншими судами] змін до ст. 51 КУпАП як змін КК, є прямим запереченням правових позицій Конституційного Суду України.

Крім того, Конституційний Суд України визначив, що приписи закону, яким до іншого закону внесено зміни, із набранням чинності є нормами закону, до якого внесено зміни (перше речення підпункту 1.4 пункту 1 описової частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 07 квітня 2021 року №1-р(II)/2021). Стосовно даного випадку це означає, що Закон № 3886-IX є складовою законодавства про адміністративні правопорушення і тому змінену ст. 51 КУпАП не можна вважати зміненим законом України про кримінальну відповідальність, відповідно, застосовувати положення ч. 1 ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК, які визначають зворотну дію закону в часі.

Згідно приписам ст.4 КК кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Закон № 3886-IX є частиною законодавства про адміністративні правопорушення, а надання йому зворотної дії створює небезпечну правову "шпарину", що дозволяє особам уникнути будь-якої відповідальності. [4]

Викладена позиція видається достатньо переконливою, такою що повністю відповідає чинному кримінальному закону та Рішенню КСУ № 6-рп/2000 від 19 квітня 2000 р. (справа про зворотну дію кримінального закону в часі).

Наразі зауважимо, що в Окремій думці судді відсутні контраргументи на тлумачення ОП ККС ВС змісту частини 6 ст.3 КК як доказу правильності віднесення Закону України № 3886-IX до кримінального законодавства. З цього приводу слід заначити наступне.

Дійсно, Законом від 19.05.2020 року №619-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» статтю 3 Кримінального кодексу України доповнено частиною шостою, в якій зазначено, що зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Однак метою вказаної законодавчої новели було надання виключно Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності можливості бути головним комітетом з підготовки та опрацювання проектів законів, що стосуються внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. [5]

За змістом і назвою Закону від 19.05.2020 р. №619-IX він регулює суто процедурні питання законотворчої діяльності. Частина 6 ст.3 КК ніяким чином не змінює і, тим більше, не відміняє приписи частини 3 цієї статті: «3. Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Кримінальним кодексом, а не Кримінальним процесуальним чи Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Частина 6 ст.3 КК означає, що на відміну від законів, що вносять зміни до цивільного, трудового та іншого не кримінального, не кримінально-процесуального і не адміністративного законодавства, закон про внесення змін

до Кодексу України про адміністративні правопорушення, може (в розумінні – «не забороняється») містити норми про зміни також і до Кримінального кодексу України. Але навіть в таких випадках кримінальним законом має визнаватися не весь в цілому закон про внесення змін до КУпАП, а лише та норма такого закону, яка безпосередньо вносить зміни до Кримінального кодексу. Якщо ж закон, яким вносяться зміни до КУпАП, не має норм, якими вносяться зміни безпосередньо до Кримінального кодексу, приписи частини 3 ст.6 КК не дають підстав розглядати в цілому такий закон та його окремі норми як закон про кримінальну відповідальність.

Законом України № 3886-IX не внесені зміни до Кримінального кодексу. Це виключає поширення на цей закон частини 1 ст.5 КК про зворотну дію закону про кримінальну відповідальність у часі, тобто на діяння, скоєні до набрання чинності цим законом.

Так само, як і щорічна декриміналізація крадіжок, шахрайства, привласнення чи розтрати чужого майна певної вартості некримінальними законами про державний бюджет через зміну такими законами розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на відповідний рік (відтак – зміну розміру неоподаткованого розміру доходів громадян), в судовій практиці цілком правильно не поширюється на діяння, скоєні до набрання чинності відповідних приписів вказаних законів.

Так само, як і зміни, внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів постановою Кабінету Міністрів України № 653 від 24.05.2024, не є змінами до закону про кримінальну відповідальність і відповідно до ст.5 КК та ст. 58 Конституції України не мають зворотної дії у часі [див. з цього питання.: 3].

Наявність логічних переконливих аргументів, що ґрунтуються на положеннях чинного законодавства, але слугують для аргументації на користь протилежних позицій щодо однієї правової проблеми, і те, що рішення різних апеляційних та касаційних судових інстанцій базуються на зазначених протилежних позиціях, свідчить про неможливість остаточного вирішення реально існуючої проблеми на основі de lege lata і вимагає застосування концепції de lege ferenda. В даному випадку це внесення змін до кримінального закону.

Деякі автори пропонується для узгодження законодавства внести зміни до ст. 5 КК, замінивши термін «закон про кримінальну відповідальність» на більш широкий термін «закон» [6, с.179] чи навіть ще більш широкий – «законодавство» [7, с.154]

З огляду на викладене вище, уявляється більш прийнятним замінити у ст.5 КК термін «закон про кримінальну відповідальність» на термін «кримінально-правова норма».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2000 від 19 квітня 2000 року у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо

офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text
2. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 07 жовтня 2024, справа № 278/1566/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302589
3. Постанова Об`єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 24 лютого 2025, справа № 552/4770/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164
4. Окрема думка судді Анісімова Г.М. (справа № 278/1566/21, провадження № 51-2555кмо24). https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302653
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/697
6. Дудоров О. О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 5. С. 176.
7. Ганджук О. Застосування кримінально-правових норм з бланкетними диспозиціями і дискусійні питання опосередкованої декриміналізації // Вісник Асоціації кримінального права України, 2024, № 2(22). – С.133-165.

Баранівський Денис Олегович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБС-24-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Одинцов Валентин Андрійович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПДБП-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

СМЕРТНА КАРА: ПЕРЕЖИТОК МИНУЛОГО ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ

Актуальність теми полягає у тому, що з давніх давен смертна кара або вища міра покарання є одним із найбільш спірних покарань в Україні та світі. Позбавлення людини життя за вироком суду в якості покарання за вчинений особливо тяжкий злочин – це сучасне визначення поняття «смертна кара», яке

ми можемо зустріти у науковій та науково-методичній літературі з кримінального права. Застосування смертної кари у вигляді покарання – це процес тривалий і дуже напружений як для працівників судових органів та органів виконання покарання, так і для обвинуваченого.

При призначені вироку з вищою мірою покарання – смертна кара, зазвичай, не настає вирішення проблеми. Вид покарання смертну кару розглядають як один із варіантів неможливості перегляду рішення суду для осіб-рецедивістів, адже смертна кара не лише позбавляє життя людину, а й є можливістю спокутувати скоєні нею правопорушення.

Проблематика смертної кари в різних аспектах її характеристики стала предметом численних вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень. З огляду на значний обсяг таких напрацювань доцільно зосередитися на найбільш вагомих працях, опублікованих у період останнього десятиліття. Однак, в українській правничій науці традиційно значне місце посідають історико-правові дослідження цієї тематики. Зокрема, варто відзначити роботи Л. Подороги, присвячені історії смертної кари в українському праві XV–XVI століть, а також дослідження М. Торопа щодо кримінальної відповідальності в науковій спадщині О. Кістяківського. Окремий напрям становлять праці, спрямовані на аналіз практики застосування смертної кари в Сполучених Штатах Америки, зокрема дослідження А. Шевель, присвячене законодавству про смертну кару. Не менш важливими є наукові розвідки у міжнародно-правовому вимірі, серед яких слід виокремити працю М. Думанського щодо права на життя та проблематику застосування смертної кари у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Водночас, попри значну кількість наукових досліджень, проблема смертної кари не втрачає своєї актуальності. Питання її застосування як виду кримінального покарання завжди викликало й продовжує викликати жваві суспільні дискусії, а також залишається предметом наукових дебатів серед учених і практиків у сфері судової та правоохоронної діяльності. Актуальність дослідження цієї тематики зумовлена стрімким зростанням кількісних і якісних показників особливо тяжких насильницьких злочинів, а також жорстоким і винятково цинічним характером їх вчинення.

Отже, смертну кару можна визначити як найвищу, найсуворішу міру покарання, а також вбивство особи за вироком суду.

В Україні все більших обертів набирає євроінтеграційна політика держави, що відобразилося і на системі покарань. Дотримання принципу гуманізму, людяного та гуманного ставлення до особи, що скоїла правопорушення призвело до таких наслідків: в кінці 1980-х рр. смертна кара була скасована у 53-х країнах і призупинена в 27 країнах. Україна також, вступаючи в Раду Європи в листопаді 1995 року, взяла на себе зобов'язання запровадити негайний мораторій на всі страти і цілком відмінити їх протягом трьох років. А у квітні 2001 року було прийнято новий Кримінальний Кодекс України, в якому найсуворіше покарання смертна кара було замінене на довічне ув'язнення.

Смертна кара як вид покарання за вчинення особливо тяжких кримінальних правопорушень викликає й досі дуже різне ставлення членів

суспільства – від повної підтримки до повного неприйняття. Питання життя і смерті в усі часи та в усіх народів непокоїло багатьох людей, тому суспільство ставиться двояко до цього. Там, де смертна кара є – обговорюється її скасування, а там, де вона відмінена – ведеться активна діяльність щодо її відновлення.

Таким чином, аналізуючи теорію та практику застосування смертної кари як виду покарання в Україні та світі протягом століть, можна виокремити значимі для держави певні аспекти позитивного та негативного впливу на регулювання суспільних відносин пов'язаних із покаранням винних осіб за вчинення особливо тяжких видів злочинів. У підтримку застосування смертної кари виступали багато науковців, як от Ернест Ван Гааг писав у своїй статті «На захист смертної кари: практичний і моральний аналіз», що «смертної кари бояться більше від усіх покарань, бо вона не просто необоротна, як і більшість інших покарань, а остаточна…».

Таким чином, до позитивних характеристик застосування смертної кари відносяться такі аспекти: 1) смертна кара може бути найкращим методом залякування злочинців; 2) вона підтримувалася церковною та світською владою протягом століть у каранні злочинців (так, наприклад, всі релігійні кодекси (Біблія, Коран, Талмуд) закликають до законослухняності та навіть містять такі заповіді, які мають безпосереднє відношення до правового виховання: «Кожний, хто вчиняє гріх, вчиняє і беззаконня», «Беззаконники всі будуть знищені»); 3) статистичні дані свідчать, що існуючі міри покарання призводять до низького рівня запобігання злочинів (за роки незалежності в Україні вчинено понад 80 000 умисних вбивств і замахів на життя); 4) суспільство вважає стародавній «принцип Таліону» (закон відплати – око за око, зуб за зуб) справедливим і якщо особа позбавила іншу особу життя, то з нею потрібно вчинити так само, тобто вона заслуговує на рівноцінну втрату власного життя або втрату близьких родичів; 5) смертна кара вважається ефективним засобом попередження особливо жорстоких злочинів; 6) смертна кара є елементом захисту суспільства від небезпечних злочинців та справедливою відплатою за скоєний ними жорстокий злочин та насильство.

Щодо негативних характеристик використання смертної кари, то можна зазначити, що у науковій літературі: 1) смертна кара за способом виконання містить у собі катування та приниження, що заперечує ст. 28 Конституції України, яка гарантує кожному право на повагу до його гідності, забороняє катування, жорстоке, нелюдське поводження чи покарання, а також будь-які медичні, наукові чи інші досліди над людиною без її вільної згоди, захищаючи її людську цінність як найвищу соціальну цінність; 2) з точки зору психологічного аспекту характеристики поведінки суспільства у час застосування державою покарання у вигляді смертної кари – вона має вигляд свідомого бажання держави задовольнити жадобу суспільства до помсти за тяжкий жорстокий злочин, але це не стримує кримінальну поведінку в суспільстві; 3) смертна кара звертається до найпотаємніших кутків душі людини, вимагаючи вчинити відплату; 4) кожна людина має право на життя згідно ст. 27 Конституції України і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, обов'язок держави – захищати життя людини, а виконуючи смертну кару відбувається руйнування основного

постулату держави по відношенню до людей – «людина – основна цінність держави», отже виникає парадокс – для держави застосування смертної кари є одночасно руйнуванням того, що вона зобов'язана захищати; 5) участь суддів та виконавців покарання у формуванні, прийнятті рішення та виконанні вироку про застосування смертної кари – це також важкий морально-психологічний аспект і нелегка справа для совісної людини (у деяких країнах, де зберігається смертна кара, такі особи отримують відпустки через тяжкість рішення долі людини); 6) матеріальне забезпечення довічно ув'язнених – це недешеве задоволення для держави і платників податків (приблизно за останніми підрахунками утримання довічно ув'язненого коштує державі близько 14 тис. грн. на місяць; сума невелика, але якщо у середньому тривалість життя – 70 років, то це значно впливає на бюджет держави), тобто людина, яка жорстоко вчинила із іншою людиною і позбавила її життя продовжує своє життя у в'язниці за державні кошти у хороших умовах лише у обмеженому просторі – це на думку категорично налаштованої частини суспільства «за смертну кару» є несправедливим; 7) суддівська помилка – покарання за злочин у вигляді смертної кари особи, яка його не вчиняла (вважається абсурдним, але у слідчій та судовій практиці є підтвердження, яке означає – працівники правоохоронних та судових органів можуть помилятися або зловживати своїми посадовими обов'язками; добре, що таке не часто може трапитися), тобто смерть настане для невинної особи; 8) зловживання смертною карою як видом покарання, залякування та застосування цього виду покарання за політичні погляди, які не збігаються із загальноприйнятою ідеологією (радянські часи є цьому підтвердженням, коли за національні прояви розстрілювали українську свідому частину суспільства (науковців, поетів, письменників та інших діячів освіти, культури та мистецтва).

Отже, застосування смертної кари як виду покарання у вигляді вирішення питання: чи має жорстокий злочинець право на життя або чи заслуговує він смерті, завжди буде надскладним, неоднозначним і спірним. Це стосується не тільки правової (юридичної) площини, а й пов'язано з безліччю морально-етичних, політико-правових, релігійних, психологічних, культурних, духовних переконань суспільства. Необхідно наголосити на тому, що смертна кара продовжує бути злободенною, дискусійною і актуальною темою у наш час – час війни і час вчинення великої кількості жорстоких та нелюдських злочинів ворогом. Таким чином, обов'язок держави навіть при застосуванні видів покарання за жорстокі кримінальні правопорушення залишається незмінним – захищати і гарантувати права і свободи громадян, здійснюючи ефективні, дієві, широкомасштабні заходи протидії злочинності в усіх її негативних проявах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коституція України від 28.06.1996. URL: https://surl.li/yucbxk
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://surl.lt/gaslkl

3. Савченко С. О. Смертна кара: за чи проти? // Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання. Харків, 2017. С. 145–150. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/16_06_2017/pdf/30.pdf
4. Караманиць Д. В. Смертна кара в Україні: за і проти / Д. В. Караманиць // Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 9 грудня 2022 року) / Уклад.: Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедик; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України; НУ «ОЮА», 2022. С. 158-159.
5. Звєрєв Є. О., Шмарьова Т. О. Смертна кара в історико-юридичній ретроспективі: від інституціалізованого замінника кровної помсти до інструменту охорони режиму. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2024. Том 14. С. 41-51.
6. Тимчук О.Л. Смертна кара як вид покарання в сучасному світі: законодавство й практика (кримінологічний аналіз). Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 20 (2019). С. 151-159.
7. Подорога, Л. В. (2024). Смертна кара в історії українського кримінального права XV–XVI стст. *Ірпінський юридичний часопис*, (1(14), 21–29. https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(14)-2024-21-29

Братченко Дмитро Юрійович
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Жовтий Владислав Олександрович
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Актуальність теми полягає у активному застосуванні терміну «склад кримінального правопорушення» як у науковій доктрині кримінального права, так і в практиці судочинства, а також його безпосереднє згадування у ч. 1 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 КК України. Також необхідно наголосити, що правова природа цієї дефініції продовжує викликати гострі суперечки серед фахівців.

Велика кількість науковців у сфері кримінального права схиляється до нормативістської інтерпретації сутності складу правопорушення та розглядає його як модель, що є законодавчо встановленою. Згідно з цією позицією склад злочину є законодавчою концепцією кримінального діяння, що охоплює виключно ті його характеристики, які безпосередньо зафіксовані у відповідному акті про кримінальну відповідальність. Застосовуючи такий підхід до характеристики складу кримінального правопорушення можна виділити ключові особливості складу кримінального правопорушення:

1) його формулювання є прерогативою виключно закону про кримінальну відповідальність;

2) виключне право на конструювання (створення) його елементів належить Верховній Раді України;

3) складові ознаки цього поняття обмежені тими елементами, які безпосередньо перелічені у законодавчому акті;

4) категорично заборонено включати до складу кримінального правопорушення будь-які характеристики, що не знайшли свого відображення в законі [2, с. 254-255].

Таким чином, необхідно підкреслити, що чинна нормативна база кримінального права містить вичерпний реєстр суспільно небезпечних вчинків, які офіційно визнаються кримінальними правопорушеннями. З цього випливає, що кримінальна відповідальність (як і подальше покарання) може бути застосована винятково до особи, яка скоїла діяння, прямо передбачене КК України. Як декларує ст. 3 КК України, «кримінальна протиправність вчинку, так само як його караність та інші правові наслідки, визначаються лише цим Кодексом». У такий спосіб втілюється ключова ідея дії кримінального закону: не існує злочину без його законодавчого закріплення в акті про кримінальну відповідальність.

Специфіка побудови будь-якого складу кримінального правопорушення полягає в тому, що законодавець фіксує у ньому не всю сукупність ознак (яких у реальному світі є незліченна кількість), а тільки типові та найбільш характерні для цієї категорії злочинів. Інакше кажучи, на основі узагальнення результатів наукових розвідок щодо певної групи суспільно небезпечних діянь і аналізу судової практики, законодавець селективно імплементує в кримінально-правову норму виключно ті об’єктивні та суб’єктивні атрибути, які притаманні всім діянням конкретного виду [3, с. 254-255].

У кожному складі злочину прийнято виділяти чотири елементи: об’єкт та об’єктивну сторону (які разом називають об’єктивними ознаками складу), а також суб’єкт та суб’єктивну сторону (які іменуються суб’єктивними ознаками складу). Ці об’єктивні та суб’єктивні ознаки у своїй єдності формують склад кримінального правопорушення.

Об’єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, на які завжди посягає злочин і яким він завдає або створює загрозу шкоди [4, с. 29-49].

Об’єктивна сторона – це зовнішня сторона діяння, що виражається у вчиненні передбаченого законом діяння (дії чи бездіяльності), яке заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди об’єкту [4, с. 49-81].

Суб’єкт кримінального правопорушення – це особа, яка вчиняє злочин. Суб’єктом є фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого КК України передбачає кримінальну відповідальність [4, с. 81-110].

Суб’єктивна сторона – це внутрішня сторона злочину, що містить психічні процеси, які характеризують свідомість і волю особи в момент скоєння. Ознаками суб’єктивної сторони є вина, мотив та мета [4, с. 110-128].

Кожен із елементів складу злочину має певну сукупність ознак. Залежно від їхньої ролі у характеристиці загального поняття складу, ці ознаки поділяються на обов’язкові та факультативні. Обов’язкові – це ознаки, притаманні будь-якому складу злочину, без яких склад злочину взагалі відсутній. Факультативними визнаються ознаки, які не є обов’язковими для всіх складів, і в різних складах вони можуть відігравати різну роль.

Розуміння цього поділу є фундаментальним для кримінально-правової кваліфікації. Саме обов’язкові ознаки формують мінімально необхідний базис для визнання діяння злочинним, тоді як факультативні ознаки (як-от мотив, мета, спосіб, час чи місце) виконують функцію диференціації та індивідуалізації відповідальності. Вони дозволяють відокремити, наприклад, простий склад від кваліфікованого, або ж умисне заподіяння шкоди від необережного, забезпечуючи справедливість і точність застосування закону.

Таким чином, склад злочину виступає як ідеальна нормативна матриця, що забезпечує зв’язок між реальним соціально небезпечним фактом і правовими наслідками. Його систематична структура гарантує, що жодна істотна обставина вчиненого діяння не залишиться поза увагою суду чи слідства, що критично важливо для реалізації принципу nulla poena sine lege (немає покарання без закону) та захисту прав особи від необґрунтованого кримінального переслідування.

Необхідно наголосити, що як у теорії кримінального права, так і в судово-слідчій практиці кваліфікація кримінальних правопорушень традиційно пов’язується зі вчиненням кримінального правопорушення. Проте, крім кваліфікації кримінального правопорушення, існує також кваліфікація (кримінально-правова оцінка) діяння, яке не є злочинним, хоча передбачено КК України (зокрема, кваліфікація незначного діяння; діяння, вчиненого за виняткових обставин, та кваліфікація (кримінально-правова оцінка) постзлочинної поведінки особи. Кваліфікація кримінального правопорушення, кваліфікація некримінального діяння та кваліфікація постзлочинної поведінки особи охоплюються більш широким (родовим) поняттям – «кримінально-правова кваліфікація» [5, с. 50].

Фактичною основою (підставою) для кримінально-правової оцінки є реальні обставини (ознаки) скоєного особою діяння або її поведінки після

вчинення злочину. Ці обставини мають існувати в об'єктивній реальності, бути достовірно встановлені та доведені під час кримінального провадження, набути належного процесуального закріплення і, відповідно, підлягати юридичному розгляду.

Ст. 91 КПК України чітко регламентує вичерпний перелік обставин, які потребують доказування в ході кримінального процесу. До них, зокрема, належать:

1) Подія злочину. Встановлення часових рамок, місцезнаходження, спосіб вчинення та всі інші супутні обставин кримінального правопорушення.

2) Суб'єктивна сторона. Доведення вини обвинуваченої особи у скоєнні протиправного діяння, форми її вини (умисел чи необережність), а також мотив та мета, що лежали в основі вчинку.

3) Наслідки та втрати. Визначення типу та обсягу шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням (матеріальної, фізичної, моральної), а також розрахунок суми процесуальних витрат.

4) Правові фактори. Обставини, які безпосередньо впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, дають характеристику особі обвинуваченого, обтяжують або пом'якшують призначуване покарання, а також ті, що виключають кримінальну відповідальність чи є підставою для закриття кримінального провадження.

Цей нормативно-визначений перелік є ширшим за той мінімально необхідний і достатній набір ознак, який потрібен виключно для кримінально-правової кваліфікації самого діяння чи поведінки суб'єкта.

Помилкове, неточне, неповне або необ'єктивне дослідження та встановлення фактичних обставин кримінального провадження неминуче призводить до хибної кримінально-правової кваліфікації діяння винної особи. І навпаки, коректне встановлення та беззаперечна доведеність усіх елементів фактичної картини злочину є фундаментальною основою для належної та правомірної кримінально-правової оцінки.

Водночас, будь-яке виявлення нових фактичних обставин вчиненого діяння чи посткримінальної поведінки, або визнання недоведеними тих обставин, які раніше вважалися встановленими та доведеними, слугує підставою для обов'язкової зміни початкової кримінальної кваліфікації [6, с. 29-30].

Етапи кримінально-правової кваліфікації являють собою послідовні компоненти відповідної інтелектуальної діяльності, які розмежовані у часі та характеризуються унікальним набором аналітичних операцій (дій), властивих кожному з них.

Початковий етап кримінально-правової кваліфікації полягає у достовірному встановленні всіх фактичних обставин – як об'єктивних, так і суб'єктивних – вчиненого особою діяння (поведінки), які мають безпосереднє кримінально-правове значення.

На момент відкриття кримінального провадження, як правило, наявний лише мінімальний обсяг відомостей про подію. В ході досудового розслідування відбувається постійне нарощування (збільшення обсягу) та підвищення якості фактів, що стосуються справи. До завершення розслідування (провадження)

уповноважений суб'єкт повинен мати повний комплекс необхідних, релевантних та достатніх даних про вчинок (поведінку) для подальшої юридичної оцінки.

Другий етап кримінально-правової кваліфікації присвячений ідентифікації конкретної кримінально-правової норми (статті, частини чи пункту Кримінального кодексу), яка найбільш повно та точно охоплює (передбачає) скоєне особою діяння (поведінку). На цьому етапі здійснюється кваліфікація за родом правопорушення, тобто вирішується питання про те, якою саме нормою кримінального закону охоплюється діяння, що розглядається.

Послідовність дій на цьому етапі має такий вигляд:

1) Порівняння ознак діяння (щодо об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони) з ознаками складу злочину, передбаченого відповідним кримінальним законом.

2) Зіставлення ознак діяння з ознаками, передумовами чи підставами (умовами) діяння, яке не є кримінально караним, але регулюється відповідним кримінальним законом (наприклад, обставини, що виключають злочинність діяння).

3) Порівняння ознак посткримінальної поведінки з ознаками, що характеризують таку поведінку, передбачену відповідним кримінальним законом (наприклад, активне сприяння розкриттю, що може бути пом'якшуючою обставиною) [6, с. 32].

Зрештою, процес кримінально-правової кваліфікації передбачає обов'язковий висновок – кваліфікаційну формулу. Це посилання у відповідному процесуальному документі на цифрове позначення (номер) статті (частини статті, пункту) Особливої частини КК України, а в окремих випадках – на статтю (частину статті) Загальної частини КК України. Використання інструкцій з відповідного кримінального законодавства дозволяє відобразити внутрішній, матеріально-правовий аспект кримінально-правової оцінки правопорушення.

Отже, належна кваліфікація кримінальних правопорушень є необхідною умовою забезпечення законності в боротьбі зі злочинністю, оскільки неправильна кваліфікація призводить до порушення прав і законних інтересів держави, окремих громадян, перешкоджає нормальному здійсненню правосуддя та підриває авторитет слідства та суду. Враховуючи те, що кваліфікація дій особи, вчинених уповноваженими особами під час виконання ними службових обов'язків, є одним із найважливіших факторів, що впливають на реальні правові наслідки, які мають бути застосовані до особи, яка в установленому законом порядку була визнана такою, що має вчинив відповідне діяння, якість кримінальної кваліфікації дійсно тісно пов'язана зі станом реалізації прав людини під час її участі у кримінальному провадженні.

Найбільш значущими з цієї точки зору можуть бути наслідки неправильної кримінально-правової кваліфікації дій особи за результатами судового розгляду, що призвели до винесення незаконного обвинувального вироку та кримінальних санкцій щодо особи, яка не вчинила діяння, зазначеного у вироці, який в кінцевому підсумку може призвести до незаконного обмеження основних прав людини: права на повагу до людської гідності, права на справедливий суд, права

на свободу пересування, заборони примусової праці та інших прав, які можуть обмежено у застосуванні кримінальних санкцій.

Таким чином, завдання кримінально-правової кваліфікації полягає у:

розкритті кримінального правопорушення за допомогою важливої ролі кримінально-правової кваліфікації для дотримання вимог кримінального процесу;

застосуванні кримінально-правової кваліфікації для визначення характеру покарання винному;

застосуванні важливої здатності кримінально-правової кваліфікації до встановлення індивідуалізації покарання для кожної окремої особи на всіх етапах її участі у кримінальних відносинах;

накопиченні знань про особливості тлумачення та застосування кримінального законодавства, його недоліки та шляхи їх усунення;

можливості зміцнення авторитету судових і правоохоронних органів у випадку правильного та своєчасного застосування кримінально-правової кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2025: (ОФІЦІЙНИЙ ТЕКСТ). Київ: Правова єдність, 2025. 212 с.
2. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. *Вісник Академії адвокатури України.* 2009. Ч. 1. С. 254-256.
3. Марін О. К. Основний склад злочину: міркування щодо визначення поняття. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична.* 2013. Вип. 4. С. 252-264.
4. Кримінальне право: Загальна частина: навч. Посіб./О. М. Волуйко та ін. Київ: ІВЦ НГУ, 2023. 288 с. URL: https://surl.li/foomsq
5. Савченко А. В. Щодо питання про правову кваліфікацію кримінального правопорушення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 50-55.
6. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

Вербіцький Андрій Сергійович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-23-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

ВИКЛИКИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Сучасні реалії збройної агресії проти України актуалізували проблематику кваліфікації воєнних злочинів у національному кримінальному праві, адже саме від правильності юридичної оцінки діянь залежить не лише ефективність притягнення винних до відповідальності, але й формування правової позиції держави на міжнародному рівні. Воєнні злочини становлять особливу категорію кримінально караних діянь, що поєднують у собі елементи порушення міжнародного гуманітарного права та національних кримінально-правових норм, і тому їх кваліфікація потребує врахування як внутрішніх законодавчих положень, так і міжнародних стандартів. В умовах воєнного стану та масштабних бойових дій перед правозастосувачами постають численні виклики: від нечіткості законодавчих дефініцій та відсутності системної імплементації міжнародних договорів до складності збору доказів і доведення складу злочину в умовах активних бойових дій. Крім того, кваліфікація воєнних злочинів має значення не лише для забезпечення справедливого покарання конкретних осіб, але й для утвердження принципів верховенства права, захисту прав людини та відновлення довіри до правової системи України. Саме тому дослідження викликів кваліфікації воєнних злочинів у національному кримінальному праві є надзвичайно важливим як для науки, так і для практики, оскільки воно дозволяє окреслити напрями вдосконалення законодавства, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та забезпечення відповідності української правової системи міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та боротьби зі злочинами проти миру і безпеки людства.

Одним із найбільш суттєвих викликів кваліфікації воєнних злочинів у національному кримінальному праві є недостатня деталізація складів злочинів у чинному законодавстві, зокрема у статті 438 Кримінального кодексу України [1], яка передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, але не містить чіткого переліку конкретних діянь, що підпадають під цю категорію. Як зазначають автори Коломієць Н.В. та Лугина Є.Ю, така загальність формулювання призводить до правової невизначеності та ускладнює роботу слідчих і прокурорів, які змушені застосовувати комбіновану кваліфікацію, поєднуючи воєнні злочини з іншими статтями КК України, що нерідко породжує колізії та неоднозначність у судовій практиці [2, с. 466]. Відсутність чіткої класифікації воєнних злочинів у національному праві також ускладнює узгодження українських норм із міжнародними стандартами, адже міжнародне гуманітарне право містить усталені категорії злочинів, такі як умисні напади на цивільне населення чи застосування забороненої зброї, тоді як українське законодавство залишає ці питання відкритими для тлумачення.

Другим ключовим викликом є відсутність ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3], який визначає перелік воєнних злочинів та встановлює міжнародні стандарти їх кваліфікації. Україна підписала цей документ ще у 2000 році, однак досі його не ратифікувала, що суттєво обмежує можливості гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами

та ускладнює співпрацю з міжнародними інституціями у сфері кримінального правосуддя. Як підкреслює Демидова Л.М., відсутність ратифікації означає, що Україна не може повною мірою використовувати механізми Міжнародного кримінального суду для переслідування осіб, винних у воєнних злочинах, а також не має зобов'язання імплементувати у своє законодавство всі положення Статуту, що стосуються складів злочинів, процесуальних гарантій та стандартів доказування [4, с. 278]. Це створює ситуацію, коли національні органи змушені діяти у правовому полі, яке не завжди відповідає міжнародним вимогам, що може знижувати ефективність кримінального переслідування та ставити під сумнів легітимність вироків у міжнародному контексті.

Третім викликом є проблеми юридичної визначеності ключових понять, що використовуються у кваліфікації воєнних злочинів. У національному кримінальному праві відсутні чіткі дефініції таких категорій, як «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «агресія», що створює труднощі у правозастосуванні та призводить до неоднозначного тлумачення норм. Як зазначають Новгородська Д. та Любавіна В., однією з ключових проблем кваліфікації воєнних злочинів в Україні є відсутність чітких і законодавчо закріплених дефініцій базових понять, що використовуються у міжнародному гуманітарному праві [5, с. 177]. Дослідниці підкреслюють, що такі категорії, як «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «агресія», мають усталене тлумачення у міжнародній практиці, проте їх імплементація у національне законодавство залишається неповною. Це створює ситуацію, коли кваліфікація воєнних злочинів у кримінальних провадженнях часто залежить від політичної оцінки конкретних подій, а не від чітких правових критеріїв, що суперечить принципу юридичної визначеності та може стати підставою для оскарження рішень у міжнародних судах.

Водночас у Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах 1977 року [6] закріплені універсальні стандарти, які визначають правовий статус учасників конфлікту, права цивільного населення та заборонені методи ведення війни. Недостатнє врахування цих положень у національному праві призводить до того, що слідчі та прокурори змушені самостійно визначати, чи підпадає конкретне діяння під категорію воєнного злочину, що створює ризик неоднакового застосування норм у різних кримінальних провадженнях. Така невизначеність негативно впливає на єдність судової практики, ускладнює доведення складу злочину та знижує довіру до правової системи України. На думку авторів, вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом системної імплементації положень міжнародного гуманітарного права у Кримінальний кодекс України, адже саме міжнародні стандарти забезпечують чіткість і передбачуваність правових норм, що є необхідною умовою для ефективного переслідування воєнних злочинів та утвердження принципу верховенства права.

Четвертим викликом є практичні аспекти кваліфікації воєнних злочинів, які пов'язані зі складністю збору доказів та доведення складу злочину в умовах активних бойових дій. Документування злочинів проти цивільного населення, знищення інфраструктури чи застосування заборонених методів ведення війни потребує спеціальних знань, технічних засобів та міжнародної співпраці, адже

часто йдеться про злочини, що відбуваються у зоні бойових дій, де доступ до місця події є обмеженим або небезпечним. Як зазначає Костенко О.М., ключовою проблемою є не лише збір доказів, а й їхня належна процесуальна фіксація, адже навіть очевидні факти порушень можуть бути визнані недопустимими у суді через недотримання вимог міжнародних стандартів доказування [7, с. 58]. Додатковим викликом є забезпечення належної процесуальної форми доказів, адже відсутність чіткої процедури їх збору та збереження створює ризик уникнення відповідальності особами, винними у воєнних злочинах, та підриває довіру до правосуддя. Водночас практика показує, що ефективне документування злочинів можливе лише за умови тісної взаємодії національних органів із міжнародними організаціями та використання сучасних технологій, що дозволяють оперативно фіксувати та зберігати докази[1, с. 49].

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що проблема кваліфікації воєнних злочинів у національному кримінальному праві України охоплює як недоліки законодавчої бази, так і труднощі практичного правозастосування. Відсутність чіткої деталізації складів злочинів створює правову невизначеність і породжує колізії у судовій практиці, а неповна інтеграція міжнародних стандартів та нератифікація ключових договорів обмежують ефективність переслідування злочинців. Не менш важливою є проблема юридичної визначеності базових понять, що призводить до залежності кваліфікації від політичних оцінок і знижує довіру до правової системи. Практичні аспекти, зокрема складність збору та належної фіксації доказів у бойових умовах, також становлять серйозний виклик. Усе це свідчить про необхідність реформування кримінального законодавства, системної імплементації міжнародних норм та посилення інституційної спроможності правоохоронних органів для забезпечення ефективного переслідування воєнних злочинів і утвердження принципу верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26.
2. Коломієць Н.В., Лугина Є.Ю. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. №3.
3. Rome Statute of the International Criminal Court. UN Doc. A/CONF.183/9. 1998.
4. Демидова Л.М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації // Вісник юридичних наук УжНУ. 2024. №44.
5. Новгородська Д., Любавіна В. Актуальні проблеми кваліфікації воєнних злочинів в Україні // Молодий вчений. 2024. №7.
6. Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols. International Committee of the Red Cross. Geneva, 1949/1977. Костенко О.М.
7. Міжнародне кримінальне право: проблеми доказування воєнних злочинів // Юридичний вісник. 2023. 2.

Габро Олександр Вікторович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ АТРИБУЦІЇ ТА ВИЯВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ

Інтенсивне впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) у процеси створення та обігу документації зумовило появу принципово нових викликів для правової та криміналістичної сфер. Сучасні генеративні моделі здатні створювати тексти, зображення та інші дані, які за зовнішніми ознаками відповідають критеріям електронних документів, проте їх алгоритмічна природа ускладнює застосування традиційних методів доказування. Утворюється значний розрив між технологічною здатністю ШІ генерувати докази та процесуальною нездатністю правової системи їх коректно оцінити. Особливої гостроти набуває проблема атрибуції та верифікації контенту, оскільки традиційні підходи, засновані на ідентифікації людини-автора, виявляються неефективними для матеріалів, створених алгоритмами.

Ключовим завданням сучасної криміналістики у цьому контексті стає розробка та впровадження механізмів атрибуції та виявлення фальсифікації ШІ-документів. На відміну від традиційних документів, де досліджується почерк чи стиль людини, аналіз ШІ-генерації вимагає дослідження цифрового сліду та верифікації самого процесу створення.

Першочерговим елементом такого аналізу є дослідження промпт-інжинірингу – вивчення вхідних даних (промптів), які використовувалися для ініціації генерації. Аналіз специфіки запитів, їхньої послідовності та параметрів дозволяє не лише встановити намір особи, що керувала процесом, а й звузити коло потенційних суб’єктів до тих, хто володів специфічною інформацією, використаною у промпті.

Важливим етапом атрибуції є дослідження лог-файлів та метаданих. Системні журнали, що містять хронологічні записи про доступ і запити до ШІ-платформи, разом із метаданими генерації (ідентифікатор сесії, точний час, версія моделі), формують необхідну доказову базу. Це дозволяє здійснити «технічну автентифікацію» документа, підтвердивши, що він був створений саме заявленою, немодифікованою моделлю ШІ. Окремим напрямом є виявлення технологічних ідентифікаторів, таких як цифрові водяні знаки (Watermarking). Ці

невидимі стеганографічні мітки, вбудовані розробниками у контент, дозволяють однозначно прив’язати документ до конкретної моделі або облікового запису користувача, що є критичним для спростування підробок, зокрема deepfakes.

Для забезпечення належності та допустимості таких доказів у судовому процесі необхідна інституціоналізація спеціалізованої судової експертизи документів, згенерованих ШІ. Завданнями такої експертизи мають стати: встановлення факту генерації конкретною системою, визначення параметрів моделі для оцінки ризику «галюцинацій» (генерації неправдивої інформації) та виявлення ознак модифікації контенту людиною після його створення алгоритмом. Лише комплексний підхід, що поєднує аналіз вхідних даних, верифікацію алгоритмічного ланцюжка та експертне дослідження цілісності файлу, дозволить інтегрувати ШІ-документи у доказову базу без шкоди для принципів об’єктивної істини.

Отже, перспективи роботи з доказами, згенерованими ШІ, нерозривно пов’язані з адаптацією національного законодавства. Необхідно закріпити поняття «технічної автентифікації» та відійти від виключної прив’язки доказу до підпису людини, визнавши валідовану ШІ-систему легітимним джерелом інформації за умови проходження процедури експертної верифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Shablystyi, V. V. (2025). Tsyfrova era kryminalnoho protsesu: Mozhlyvosti IT-system u dosudovomu rozsliduvanni. Juridical Scientific and Electronic Journal, (1), 630–633. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/146
2. Kr. Pasupuleti, M. (2024). Digital forensics uncovering cyber evidence. In Digital forensic science (p. 41–49). National Education Services. https://doi.org/10.62311/nesx/97422614 Morgan, J. (2023). Digital evidence. In Wrongful convictions and forensic science errors (p. 305– 314). CRC Press. https://doi.org/10.4324/9781003202578-14.

Демчук Марія Василівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМЦ-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник: Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України питання забезпечення законності, прозорості та доброчесності діяльності органів державної влади набувають особливого значення. Запровадження воєнного стану зумовило суттєві зміни в системі публічного управління, розширення повноважень окремих органів влади, спрощення процедур закупівель і перерозподілу бюджетних коштів. За таких обставин зростають ризики корупційних зловживань, що становлять серйозну загрозу національній безпеці та обороноздатності держави. Актуальність дослідження особливостей протидії корупції під час воєнного стану в Україні зумовлена необхідністю забезпечення ефективного використання державних ресурсів, збереження довіри суспільства до влади та виконання міжнародних зобов'язань України. Корупційні прояви в період війни не лише підривають економічну стабільність, а й безпосередньо впливають на спроможність держави протистояти зовнішній агресії. Саме тому аналіз механізмів запобігання та протидії корупції в умовах воєнного стану є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Дослідження цієї проблематики привертає увагу науковців, які вивчають як теоретичні аспекти протидії корупційним правопорушенням у період воєнного стану, так і практичні труднощі, що виникають у процесі їх реалізації. Зокрема, варто звернути увагу на публікації наступних науковців та юристів-практиків: Арсентьєв Д. С., Бахмат В.Г., Білека А.А., Бондаренко О.С., Дубас В.М., Костенко В.О., Макарова О.П., Мулик О.Р., Самедова Л.Р., Сидоренко В.В., Сторожук І.А., Устич А.В., Яцюк А.О. та інші.

Відповідно, до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є спеціальним правовим режимом, який запроваджується на всій території України або в окремих її регіонах у разі виникнення збройної агресії, реальної загрози нападу чи небезпеки для державного суверенітету та територіальної цілісності країни. Він передбачає розширення повноважень органів державної влади, військового керівництва, військових адміністрацій і органів місцевого самоврядування з метою своєчасного реагування на загрози, організації оборони держави та гарантування національної безпеки. Водночас у період дії воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, а також прав та законних інтересів юридичних осіб, із чітким визначенням строків таких обмежень [1].

Ключовим нормативно-правовим документом, що регулює сферу запобігання та протидії корупції в Україні, є Закон України «Про запобігання корупції», ухвалений Верховною Радою 14 жовтня 2014 року. Згідно з цим Законом, корупція полягає у неправомірному використанні особами, визначеними частиною першою статті 3 відповідного Закону, своїх службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей з метою отримання незаконної вигоди для себе чи третіх осіб, а також у прийнятті такої вигоди або погодженні на її одержання у формі обіцянки чи пропозиції. До проявів корупції також належить обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди таким особам або, за їх вимогою, іншим фізичним чи юридичним особам з метою спонукання до протиправного використання службових повноважень чи пов'язаних із ними

можливостей [2]. Варто відзначити, що після початку повномасштабної агресії та запровадження воєнного стану, законодавство у сфері протидії корупції було суттєво оновлено. Закон України № 2381-IX від 8 липня 2022 року вніс низку правок до Закону «Про запобігання корупції», встановивши особливий порядок фінансового контролю в умовах оборони держави. У 2025 році було деталізовано підходи до забезпечення фінансової доброчесності (з урахуванням роз'яснень від 13.11.2023 № 4 та від 28.01.2025 № 1), що свідчить про прагнення держави зберегти прозорість і підзвітність навіть в умовах війни.

Наявність дієвої антикорупційної системи є ключовою передумовою становлення демократичної й правової держави та розвитку громадянського суспільства в Україні. Протидія корупції вимагає спеціальних механізмів, належного правового забезпечення та політичної рішучості, адже становить важливий елемент державної політики. Центральну роль у реалізації антикорупційної стратегії відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції, яке згідно зі ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» здійснює розробку антикорупційних програм, проводить аналітичні дослідження та ініціює зміни до законодавства [2].

Від часу проголошення незалежності Україна постійно стикається з проблемою масштабної корупції та недостатньо результативними механізмами її подолання. Сьогодні боротьба з корупцією має не лише внутрішнє значення: вона є однією з ключових умов отримання підтримки від міжнародних партнерів, особливо в умовах війни. Найвразливішою до корупційних загроз залишається сфера оборони та безпеки, тому питання прозорості та доброчесності набуває особливого значення у контексті фінансової й військової допомоги Україні. Запровадження воєнного стану спричинило потребу переглянути антикорупційне законодавство та адаптувати його до сучасних викликів. Зростання ризиків нераціонального використання державних коштів, зниження відкритості публічних закупівель та складнощі, пов'язані з міжнародною фінансовою підтримкою, вимагають швидких та ефективних правових рішень. У відповідь держава запроваджує додаткові механізми контролю, посилює санкції за корупційні діяння та вдосконалює діяльність антикорупційних інституцій. Водночас, значна частина заходів, передбачених антикорупційними стратегіями та програмами, спрямованих на вдосконалення системи запобігання і протидії корупції, станом на сьогодні реалізована лише частково або не впроваджена взагалі. Окремі ініціативи, які вже були запроваджені у практичну діяльність, поки що не продемонстрували належної результативності або не можуть бути об'єктивно оцінені з огляду на триваючі процеси трансформації та розвитку державних інституцій.

Корупційні злочини мають специфічну природу, що полягає у тому, що держава, зосередивши у своїх руках повноваження щодо кримінального переслідування, не завжди здатна забезпечити його ефективність у сфері боротьби з корупцією. Це зумовлено тим, що посадові особи, наділені відповідними владними повноваженнями, нерідко інтегровані в корупційні зв'язки або самі є суб'єктами корупційних правопорушень. Така ситуація актуалізує питання перегляду державної монополії на кримінально-правову

протидію корупції та розроблення альтернативних правових механізмів, зокрема в межах інституту кримінального позову.

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора свідчить про те, що стан кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, не має чітко вираженої позитивної динаміки. Так, у 2021 році було зафіксовано 18 330 таких правопорушень, у 2022 році – 11 617, у 2023 році – 14 820, у 2024 році – 16 820, а станом на листопад 2025 року – 16 602 відповідних кримінальних правопорушень. Таким чином, загальний рівень зазначених суспільно небезпечних діянь залишається стабільно високим, хоча й демонструє незначну тенденцію до зниження [3].

Відносно менший показник, зафіксований у 2022 році, доцільно пов'язувати з повномасштабним вторгненням російської федерації, масштабними міграційними процесами та тимчасовою окупацією окремих територій України, що сприяло зростанню латентності таких правопорушень. Підтвердженням цього є суттєве збільшення кількості зафіксованих злочинів уже у 2023 році, а також подальше зростання у 2024 році, незважаючи на внесення низки позитивних змін до національного кримінального законодавства. Водночас зменшення кількісних показників станом на квітень 2025 року порівняно з аналогічним періодом 2024 року дає підстави прогнозувати певне, хоча й незначне, покращення ситуації у сфері кримінально протиправної діяльності до кінця 2025 року.

У 2023 році в структурі Міністерства оборони України було утворено Департамент із запобігання та виявлення корупції, діяльність якого спрямована на впровадження та реалізацію принципу нульової толерантності до корупційних проявів. Важливим позитивним сигналом стало оперативне реагування Міністерства оборони на наявні проблеми шляхом ухвалення відповідних кадрових рішень і здійснення інституційних змін. Водночас, ключовим завданням залишається забезпечення практичної ефективності цих заходів, аби вони мали реальний вплив на зниження рівня корупції, а не носили формальний характер. Додатковим інструментом посилення контролю за оборонними закупівлями та використанням бюджетних ресурсів стало створення Громадської антикорупційної ради при Міністерстві оборони України. Вказаний дорадчий орган було засновано 10 квітня 2023 року відповідно до наказу Міністра оборони України з метою забезпечення прозорості та громадського нагляду у сфері оборони [4, с. 10].

Важливо звернути увагу на наявність позитивних зрушень у сфері правотворчої діяльності, спрямованої на запобігання та протидію корупції. Зокрема, у травні відповідною робочою групою було розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» [5 с. 300]. У пояснювальній записці до зазначеного законопроєкту визначено, що його основною метою є вдосконалення механізмів

притягнення до юридичної відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це, зокрема, передбачає оновлення підходів до визначення підстав кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері декларування та незаконного збагачення, оптимізацію процедур досудового розслідування відповідних правопорушень, а також усунення наявних прогалин у правовому регулюванні строків зберігання відомостей в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, і строків здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування.

Запровадження чітко визначених термінів зберігання інформації про фізичних осіб у зазначеному Реєстрі спрямоване на досягнення балансу між суспільною потребою в ефективній протидії корупції та необхідністю забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Реалізація цієї норми покликана не лише підвищити ефективність функціонування Реєстру, а й сприяти утвердженню конституційних принципів верховенства права, правової визначеності та справедливості у межах реалізації державної антикорупційної політики. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що законодавець загалом демонструє зважений і диференційований підхід до формування антикорупційної кримінально-правової політики. Такий підхід реалізується шляхом поєднання стимулюючих (привілейованих) заходів кримінально-правового впливу з більш суворими санкціями, які застосовуються до осіб, винних у вчиненні корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень та які не засвідчили належної посткримінальної поведінки.

Отже, війна сприяла поглибленню корупційних ризиків у державі внаслідок низки чинників: масштабних фінансових та матеріальних надходжень з-за кордону, недостатнього контролю над рухом коштів на рахунках фізичних і юридичних осіб, обмеженого доступу постраждалих до державної підтримки, падіння рівня доходів населення та зростання інфляції, яка зменшує купівельну спроможність і впливає на рівень життя. Наразі антикорупційне законодавство України під час воєнного стану проходить через суттєві трансформації, які спрямовані на забезпечення гнучкості та ефективності державних органів в умовах кризи. Проте, незважаючи на позитивні зміни, є і певні виклики для антикорупційної системи в умовах воєнного стану. Потрібно знайти баланс між необхідністю оперативного реагування на корупційні правопорушення та забезпеченням прав і свобод громадян. Перехід до більш гнучких процедур може призвести до зниження прозорості у роботі органів влади, що створює потенційні корупційні ризики. У майбутньому важливо зберегти ефективність антикорупційних заходів, одночасно зберігаючи механізми моніторингу та оцінки, які б забезпечували довіру до інститутів влади в Україні навіть в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 05.12.2025 р.).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 07.12.2025 р.).
3. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 10.12.2025 р.).
4. Ганжа О. Актуальні питання правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану // *Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану*. Науковий вісник ДДУВС. 2024. Випуск № 1. С. 7-14.
5. Арсентьєв Д. С. Стан та тенденції протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні // *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 7. 2025. С. 298-301.

Дудко Євгеній Вікторович
кандидат юридичних наук, докторант кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, заслужений юрист України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ, СУБ'ЄКТАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯКОЇ Є АДВОКАТИ

Як свідчать офіційні статистичні дані, з часу прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України та деяких інших законодавчих актів, що стосуються сфери запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, щорічно погіршуються окремо взяті кримінологічно значущі показники їх вимірювання та оцінки (рівень злочинності; коефіцієнт судимості; ціна злочинності тощо) [1]. При цьому, як доведено на науковому рівні, однією з детермінант, що сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, є неоднозначне тлумачення на практиці таких кримінологічних категорій, як: «запобігання» та «протидія» злочинності [2, с. 321-322].

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що останнім часом на всіх рівнях (законодавчому, доктринальному, правозастосовному, т. ін.) в Україні все частіше замість визначеного у нормах матеріального права (ст. ст. 1, 50 Кримінального кодексу (КК)) терміну «запобігання» вживається словосполучення «протидія кримінальним правопорушенням», яке, на думку деяких учених, є більш ширшим за об'ємом і змістом від першого виду запобіжної діяльності [3, с. 13-15].

Як наслідок, у законодавчих актах, які регулюють діяльність правоохоронних органів в Україні, серед функцій і завдань визначена саме «протидія злочинності» (наприклад, у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»; ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»; ін.).

Проте, досі на науковому рівні ведуться предметні дискусії з цього приводу, в ході яких учені переконують, що термін «запобігання», який закріплений в чинному КК України, включає у себе й протидію злочинності («дію на дію»), а тому в силу пріоритетності норм матеріального права щодо процесуальних джерел, мають бути основою для всіх суб'єктів нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Як показали результати даного дослідження, в науці під політикою розуміють діяльність органів державної влади й державного управління, яка відображає суспільний лад і економічну структуру певної країни.

У сучасних доктринальних джерелах цей термін тлумачиться як загальний напрямок і характер діяльності держави, який відображає події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя [4, с. 524].

У цілому слід визнати, що загальні підходи щодо розуміння змісту поняття «політика» у сьогоденні в науці не змінилась та зводяться до того, що політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя, що важливо з огляду визначення та оцінки змісту кримінологічної діяльності адвокатів.

Як показує практика, важливим складником внутрішньої політики будь-якої держави є політика у сфері запобігання та протидії злочинності, яка покликана знизити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства від злочинності. При цьому, як доведено на доктринальному рівні, якщо зміст соціальної політики формує державна влада спільно та у взаємодії з іншими інститутами суспільства, включаючи адвокатуру, то основним суб'єктом формування правової політики завжди є державна влада [2, с. 323-324].

Як встановлено в ході даного дослідження, зміст останньої (як підвиду державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності) складається з таких кримінологічно значущих напрямків, характерні риси яких обумовлені предметом, завданнями, а також методами досягнення корисних для суспільства результатів.

Такими напрямами (підсистемами), за висновком деяких учених (і це не викликає заперечень), є наступні види зазначеної державної політики: а) кримінально-правова; б) кримінально-процесуальна; в) кримінально-виконавча; г) кримінологічна.

При цьому, перші три види (напрямки), як показує практика, реалізуються в Україні на засадах відповідного кодифікованого законодавства (КК, КПК та Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)).

У той самий час, останній із них (кримінологічна політика) становить складний комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, які спрямовані на запобігання злочинності й усунення її детермінант, які, на сьогодні, як правило, ні кодифікованого, ні законодавчо визначеного характеру не мають, а затверджуються на рівні підзаконних нормативно-правових актів України.

Проте, як показали результати аналізу доктринальних джерел, виходячи з цього, деякі вчені таку класифікацію зазначених вище підвидів державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності не підтримують, відносячи до неї лише кримінально-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу політику.

Отже, в наявності складна теоретико-прикладна проблема, змістовним елементом якої є кримінологічна діяльність усіх без винятку суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи й адвокатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2013 - грудень 2024 року. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.
3. Проблеми протидії злочинності: підручник / за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Нософт», 2010. 352 с. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

Зима Дмитро Вікторович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ЛАТЕНТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

Актуальність теми зумовлена стратегічним значенням ринку нерухомості для економічної стабільності України та високим рівнем інвестиційних ризиків. Сфера нерухомості традиційно залишається однією з найбільш привабливих для злочинних посягань через високу вартість об'єктів та складність процедур реєстрації прав власності.

Особливої гостроти питання латентності набуло у період 2020–2025 рр. у зв'язку з: 1) масштабною цифровізацією державних реєстрів (що породило нові способи кібервтручання); 2) введенням воєнного стану, що обмежило доступ до певних даних та змінило процедури перевірки майна; 3) появою нових схем шахрайства під виглядом відновлення пошкодженого житла [1].

Високий рівень латентності (прихованої злочинності) у цій сфері викривляє статистичні дані та заважає правоохоронним органам вибудувати ефективну стратегію протидії.

Проблематику кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та проти власності, зокрема на ринку нерухомості, досліджували такі вчені, як: Дудоров О. О., Гуторова Н. О., Попович В. М., Мовчан Р. О., Кузнецов В. В. та інші. Питання саме латентності та методики її оцінки висвітлювали у своїх працях Джужа О. М. та Василевич В. В. [2].

Проте динаміка змін у суспільстві, державі та законодавстві за останні роки (наприклад, реформування органів влади та впровадження нових повноважень у їх діяльність) потребує оновлення наукових підходів до виявлення прихованих злочинів [3]. Важливо наголосити на необхідності дослідження латентності у сфері нерухомості для: 1) розробки превентивних заходів, які включають розуміння механізмів приховування кримінальних правопорушень та дозволяють вдосконалити процедури перевірки при купівлі-продажу нерухомості; 2) усунення законодавчих прогалин та виявлення, так званих, «сірих зон» у реєстраційних діях, якими користуються зловмисники; підвищення ефективності діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) та Національної поліції України та створення методик виявлення кримінальних правопорушень, які не потрапляють в офіційну звітність через специфіку суб'єктів (наприклад, використання підставних осіб).

Характеризуючи поняття та ознаки латентності, необхідно зауважити, що латентність кримінальних правопорушень у сфері нерухомості – це сукупність злочинних діянь, пов'язаних із об'єктами нерухомого майна, які фактично були вчинені, але не були зареєстровані в Єдиному реєстрі досудових рішень (далі – ЄРДР) або не отримали належної правової оцінки правоохоронними органами [4].

До основних ознак даних видів кримінальних правопорушень у сфері нерухомості належать скритність характеру, що означає маскування злочинних дій під легітимні цивільно-правові угоди; специфічний суб'єктний склад, який передбачає залучення професійних учасників ринку, таких як ріелтори, юристи та інколи нотаріуси; а також низький рівень звернень громадян, оскільки

потерпілі часто дізнаються про злочин через роки, коли майно вже перепродане кілька разів. У сфері нерухомості виділяють три типи латентності. Природна латентність характеризується тим, що злочин вчинено, але про нього ніхто не заявив, наприклад, у випадках дрібних вимагань під час оформлення документів. Штучна латентність проявляється, коли правоохоронні органи знають про подію, але не реєструють її або кваліфікують як цивільно-правовий спір. Межова латентність виникає у випадках, коли діяння вчинено, але через складність доказування наміру, наприклад у схемах із подвійними продажами, кримінальне провадження закривається [4].

Згідно з останніми дослідженнями, основними чинниками високої латентності у сфері нерухомості сьогодні є низка системних проблем. Серед них виділяють махінації з «чорними реєстраторами», які передбачають незаконне втручання в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; зловживання у сфері будівництва, коли нецільове використання коштів інвесторів часто не фіксується як кримінальне правопорушення до моменту банкрутства забудовника; а також використання підроблених рішень судів, що характеризується високим ступенем латентності через складність перевірки автентичності старих паперових рішень.

Ці чинники підтверджують, що латентність у правопорушеннях на ринку нерухомості є багатоплановим явищем, яке значно ускладнює ефективне реагування правоохоронних органів [2].

Латентність у сфері нерухомості залишається критично високою: за оцінками експертів, вона сягає 70–80 % від реальної кількості правопорушень. Основним шляхом подолання цього явища є повна інтеграція державних реєстрів та посилення відповідальності за технічні помилки реєстраторів, що дозволяє мінімізувати можливості для шахрайських схем із подвійними продажами чи підробленими документами.

Отже, наукове дослідження латентності у сфері нерухомості дає змогу перейти від реактивного правоохоронного підходу, коли провадження відкриваються лише після виявлення злочину, до проактивного підходу, спрямованого на запобігання злочину ще на етапі спроби реєстрації прав за фіктивними або підробленими документами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова охорона ринку нерухомості в Україні: виклики воєнного часу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 248 с.
2. Гуцал О. П. Латентна економічна злочинність в умовах цифровізації: методи виявлення та запобігання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81(2). С. 112-118.
3. Рєзнік О. М. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Право України*. 2023. № 5. С. 45–60.

4. Попович В. М. Методологія вимірювання латентності кримінальних правопорушень проти власності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 89–105.

Інгульська Діана Анатоліївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМЦЗ-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Лопащук Дмитро Іванович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

НЕПОКОРА ЯК ВІЙСЬКОВЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, в яких зараз перебуває Україна, дослідження особливостей кваліфікації діяння за статтю 402 («Непокора»») КК України має надважливе значення. Особливо, у випадках, коли виникає необхідність визначення меж між законним наказом, який підлягає виконанню, та незаконним наказом, який може бути проігнорований (або навіть має бути ігнорований). Це критично важливо для розмежування правомірної та неправомірної поведінки як підлеглого, так і командира, оскільки, в умовах воєнного стану відмова від виконання наказів становить серйозну загрозу для боєздатності військових формувань та безпеки держави. А в бойових умовах невиконання наказів може призвести до серйозних втрат серед особового складу та військової техніки. Це ускладнює роботу командирів та правоохоронних органів, які зобов’язані своєчасно реагувати на порушення військової дисципліни. Тому правильна кваліфікація таких діянь є надзвичайно важливим для забезпечення порядку та забезпечення ефективності військових структур. Водночас, важливо брати до уваги обставини, що могли вплинути на дії особи, аби покарання було справедливим.

Військові злочини, зокрема, повязані з непокорою виконати наказ начальника, завжди були важливою темою для українських вчених, оскільки вони безпосередньо впливають на рівень військової дисципліни та здатність виконувати покладені завдання. З початком повномасштабного вторгнення ці питання стали ще актуальнішими, адже в умовах бойових дій порушення військової дисципліни може мати не лише юридичні, а й стратегічні наслідки для обороноздатності держави. У науковій літературі питання непокори досліджували такі вчені, як М. І. Карпенко, С. І. Дячук, А. М. Ониськів, М. М. Сенько, Т. Ю. Касько та інші.

У сучасних реаліях важливо чітко розрізняти воєнні та військові кримінальні правопорушення, оскільки це безпосередньо впливає на їх правильну юридичну оцінку. Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року [1] та інші порушення законів та звичаїв війни, визначені Римським статутом [2]. В українському законодавстві немає чіткого визначення терміну «воєнний злочин», проте деякі злочини, передбачені Кримінальним кодексом України, фактично є воєнними, а не військовими.

На відміну від воєнних, військові злочини регулюються національним законодавством і стосуються порушень порядку проходження військової служби. У Кримінальному кодексі України воєнні злочини передбачені у ст. 438 розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», тоді як військові злочини систематизовані у розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» [3].

Як вже зазначалося вище, непокора є одним із небезпечних військових злочинів, оскільки порушує дисципліну, порядок несення служби та систему підлеглості, що може призвести до зриву виконання бойових завдань. Виконання наказів командирів є обов'язковим, а за невиконання цього обов'язку передбачена кримінальна відповідальність за ст. 402 КК України.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 402 КК України, є охоронювані законом суспільні відносини, що забезпечують установлений порядок несення військової служби. «Для кваліфікації діяння за цією кримінально-правовою нормою, - як зазначають В. О. Кузнєцов і В. К. Гіжевський, - за своїм службовим становищем і військовим званням один військовослужбовець відносно іншого може бути начальником або підлеглим [4, с. 412]. «Непокора посягає на встановлений порядок підлеглості, який забезпечує належний порядок у військових підрозділах та дотримання статутної дисципліни, послаблюючи загальний рівень боєздатності та боєготовності до виконання завдань» [4, с. 412].

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення виражається у «відкритій відмові виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу» [3]. С. О. Харитонов з цього приводу пише: «Відмова виконати наказ начальника вважається відкритою, коли підлеглий, отримавши наказ, у категоричній формі заявляє чи іншим способом демонструє, що він наказу виконувати не буде. Відмова від виконання наказу може бути публічною або заявленою начальнику віч-на-віч, виражена начальнику безпосередньо або особі, яка передала наказ від його імені» [5, с. 542].

За конструкцією склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 402 КК України, є усіченим і вважається закінченим з моменту відкритої відмови від виконання наказу або навмисного його невиконання, незалежно від настання наслідків [4, с. 412].

Суб'єктом ст. 402 КК є військовослужбовець, який за посадою чи військовим званням є підлеглим командиру, що видав наказ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом на невиконання наказу, який може виникнути як в момент отримання наказу, так і пізніше. Мотиви дій особи не впливають на кваліфікацію [3].

Кваліфікуючими ознаками непокори є вчинення її групою осіб або якщо це діяння спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 402 КК), а також вчинення непокори в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3 ст. 402 КК), або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4 ст. 402) [3]. «Питання про наявність тяжких наслідків, - як зазначає Г. В. Дідківська, - вирішується з урахуванням усіх обставин конкретного факту непокори. До тяжких наслідків належать, зокрема, зрив певних заходів щодо забезпечення постійної бойової готовності частини, підрозділу, зрив бойового завдання, настання нещасних випадків із людьми, знищення або пошкодження бойової техніки, заподіяння серйозної майнової шкоди тощо. Для кваліфікації кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 402 необхідна наявність причинного зв'язку між непокорою та настанням тяжких наслідків, а також умисної або необережної вини суб'єкта кримінального правопорушення щодо наслідків» [6, с. 364-365].

Водночас варто зауважити, що військовослужбовець може уникнути кримінальної відповідальності за ст. 402 КК, якщо така відмова була зумовлена об'єктивними факторами. До таких факторів відносяться: відсутність явної відмови при подальшому виконанні наказу; психоемоційний або фізичний стан військовослужбовця, що унеможливлює виконання наказу; незаконність самого наказу, який порушує закон або права людини.

«Непокора» (ст. 402 КК) відмежовується від «Невиконання наказу» (ст. 403 КК) тим, що непокора вчиняється лише умисно, тоді як невиконання наказу «характеризується лише необережною формою вини» [6, с. 365].

На підставі викладеного можемо зробити висновок, що в умовах воєнного стану непокора є одним із найнебезпечніших порушень військової дисципліни, оскільки вона посягає на встановлений порядок підлеглості, знижує боєздатність підрозділу та його готовність до виконання поставлених завдань, створює загрозу безпеці особового складу та позбавляє ефективності командування. Тому суворе дотримання дисципліни та порядку в умовах воєнного стану є необхідним для збереження здатності військових своєчасно виконувати накази.

Питання кримінально-правової кваліфікації непокори належать до тих, які найчастіше постають перед працівниками кримінальної юстиції в період агресії Російської Федерації проти України. Оскільки правильне його вирішення сприяє забезпеченню правосуддя, підтриманню військової дисципліни та ефективному функціонуванню Збройних сил в умовах війни. А від злагоджених військових дій залежить не лише здатність протистояти ворогу та захищати державу, а й життя людей, які можуть постраждати через несвоєчасне або неналежне виконання наказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.11.2025)
2. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут Міжнар. судів від 17.07.1998: станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 30.11.2025)
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 19 трав. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 30.11.2025)
4. Кузнєцов В. О., Гіжевський В. К. Кримінальне право України (повний курс у схемах і таблицях): Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 459 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид. переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. Конспект лекцій / Г. В. Дідківська, Ю. В. Нікітін, С. С. Мірошніченко та ін. / за заг. Ред. В. В. Топчія, Вінниця: Твори. 2021. 412 с.

Касьянов Ігор Олександрович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 4 курсу, групи АП-22-4
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Бірюкова Інна Георгіївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИМІНАЛЬНОЇ МЕДІАЦІЇ

Кримінальна медіація є невід'ємною від інститут примирення, адже примирення становить ядро цілого механізму здійснення медіації. Проте перед визначенням поняття кримінальної медіації та її категоріального апарату вважаємо за доречне проаналізувати погляди правників на кримінальну медіацію та відновне правосуддя загалом.

Медіацію, зокрема кримінальну медіацію, її природу та особливості досліджували такі вітчизняні науковці як Гаврилюк Р.О., Ізуїта П.О., Каращук К.Л., Кармаза О.О., Москаленко С.І., Резніченко Г.С., Федоренко Т.В., Фігун Н.І. тощо. Наразі ж актуальним є питання кримінологічного дослідження

особливостей кримінальної медіації, чинників, які призводять до позитивного ефекту впровадження більш повсякденного її застосування у кримінальному судочинстві. Саме через ці особливості та характерні риси кримінальної медіації вбачаємо за можливе аналізувати її правову природу.

Відразу слід зазначити, що кримінальна медіація не є тотожним поняттям до відновного правосуддя, а є основоположним інститутом останнього, який ґрунтується на примиренні та має на меті досягнення консенсусу між двома конфронтуючими сторонами кримінально-правового конфлікту. Інші інститути відновного правосуддя, як-то сімейні групові конференції, кола примирення, програми відновного правосуддя у громаді тощо є більше окремими відновними практиками в межах відновного правосуддя, ніж самодостатніми інститутами нарівні з кримінальною медіацією.

Отже, коли ми ведемо мову про понятійно-категоріальний апарат кримінальної медіації, ми в будь-якому випадку, щонайменше, зіштовхуємося з дефініціями медіації, відновного правосуддя, примирення, а подекуди й з іншими категоріями (рівність сторін, добровільність, нейтральність та компетентність медіатора як засади кримінальної медіації).

Москаленко С.І. розглядав медіацію у кримінальному провадженні як процес, що проводиться посередником (медіатором) за участю потерпілого з однієї сторони та підозрюваного/обвинуваченого – з іншої, з метою досягнення між сторонами згоди та примирення щодо конфлікту шляхом вироблення взаємоприйнятного рішення. Суть медіації полягає саме у відновному правосудді, у здійсненні добровільної, позасудової процедури, під час якої неповнолітній підозрюваний у вчиненні кримінального правопорушення та потерпілий за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди [1, с. 133]. Очевидно, що акцент автора більше ґрунтувався на відновному правосудді щодо неповнолітніх. Вважаємо, що через дослідження та аналіз впливу кримінальної медіації лише на неповнолітніх порушників ми позбавляємося можливості побачити повну картину наслідків від застосування відновного примирення, а тому, як наслідок, і найбільш коректно описати правову природу кримінальної медіації.

Каращук К.Л. стверджує, що одним із найбільш поширених способів позасудового вирішення конфліктів є медіація як «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [2, с. 80]. З таким твердженням важко не погодитися, але важливо додати, що в рамках відновного правосуддя кримінальна медіація є не лише одним із найбільш поширених способів вирішення кримінально-правового конфлікту поза контролем судової системи, а й єдиним можливим способом. Такі висновки ґрунтуються на відсутності законодавчої можливості проведення інших форм відновного правосуддя в Україні, наприклад, кіл примирення. Більше того, підтримуємо підхід автора до визначення поняття кримінальної медіації через її основні принципи, адже лише за неухильного дотримання кожного з них можливе досягнення стабільного та тривалого результату.

У кримінально-правовому аспектів розглядає медіацію Резніченко Г.С., яка доходить висновку, що медіація як специфічна форма примирення сприяє відновленню порушених прав потерпілого і цілком може поширюватись на інститут звільнення від кримінальної відповідальності [3, с. 68]. На нашу думку, хибно вважати кримінальну медіацію формою примирення, адже медіація є цілісним та структурованим процесом, внаслідок якої відбувається примирення сторін конфлікту.

Отже, чимало вітчизняних науковців розглядають кримінальну медіацію у кримінально-правовому, кримінально-процесуальному значеннях, тобто, у аспекті, найбільш наближеному до її практичного застосування. Більше того, кримінальна медіація у роботах вітчизняних науковців слугує засобом відновлення інтересів саме потерпілого, проте ми вважаємо, що такий підхід є однобоким та не відповідає засадам кримінальної медіації.

У цьому аспекті та на підтвердження означеної вище думки цікавими є підходи до розуміння кримінальної медіації закордонних дослідників у сфері відновного правосуддя, особливо тих, яких можна вважати засновниками відновного правосуддя як альтернативного підходу реагування держави (суспільства) на суспільно небезпечні правопорушення. Так, у праці Стіва Кірквуда медіація подається як практична форма реалізації відновного правосуддя, що вимагає врахування цінностей і принципів відновного правосуддя [4]. Піонер відновного правосуддя Говард Зер розглядає кримінальну медіацію через призму порівняння впливу відплати та відновлення на обидві сторони кримінально-правового конфлікту та зазначає, що відновне правосуддя — це філософія, набір принципів та цінностей, які можуть служити нам керівництвом у багатьох ситуаціях, у тому числі й у тих, де жодна «програма» чи повністю відновлювальний процес неможливі [5]. Джон Брейтвейт розглядає відновне правосуддя як відновлення жертв, систему кримінального правосуддя, яка більше орієнтована на жертв, а також як відновлення правопорушників та відновлення громади [6, с. 328].

Можна помітити, що погляди зарубіжних дослідників у сфері відновного правосуддя є більш сутнісними, філософськими та розглядають кримінальну медіацію через призму її цінностей та загальноприйнятих засад, а не як окремий інститут матеріального або процесуального права, що стосується виключно двох опонуючих сторін. При цьому як і Джон Брейтвейт, так і Говард Зер визначають, що кримінальна медіація створена для відновлення обох сторін, навіть інтересів усього суспільства, а не лише сторони жертви посягання. Відразу може здаватися парадоксально, але інтереси порушника також обов’язково враховуються попри допущення помилки у вигляді вчинення злочину, адже від цього людина не втрачає своїх невідчужуваних прав, що визнаються всіма демократичними суспільствами, не припиняє бути членом суспільства та співіснувати в ньому.

На наш погляд, визначення правової природи медіації слід робити через аналіз засад (принципів) її здійснення. Наприклад, сторони в кримінальній медіації є рівними у своїй правах, що вже станом на сьогодні знайшло своє відображення у статті 8 Закону України «Про медіацію» [7], а тому хибно

відстоювати позицію про те, що кримінальна медіація спрямована виключно на відновлення прав жертв злочинів.

Також доречно зазначити, що згідно з дослідженнями задоволеність жертв значною мірою пом'якшується цілісністю програми відновлення, таким чином, вища цілісність пов’язується з більшим ефектом програми. Можливо, що програми з більшою цілісністю (наприклад, належним чином навчений персонал, нагляд з боку супервайзерів) полегшують жертвам участь у складному процесі конфронтації з клієнтом (Stubbs, 2007), а також можуть бути просто краще організованими, створюючи менше стресу для учасників [8]. Отже, на нашу думку, такий принцип здійснення кримінальної медіації як компетентність та незалежність медіатора (медіаторів) також впливає на її правову природу, адже навчання та підготовка професійних посередників є невід’ємним структурним елементом відновного примирення.

Таким чином, правова природа кримінальної медіації як підходу урегулювання кримінально-правового конфлікту полягає в комплексному додержанні основних засад (принципів) її здійснення незалежно від того, за правилами матеріального чи процесуального права вона здійснюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москаленко С.І. Особливості відновного правосуддя в Україні. Політика та право в умовах дії воєнного стану: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., Київ, 23 квіт. 2024 р. Київ: Вид-во УДУ ім. М. Драгоманова, 2024. С. 133-135. URL: https://surl.li/dglggr (дата звернення 25.09.2025).
2. Каращук К.Л. До питання недопустимості медіації щодо всіх форм домашнього насильства (та насильства за ознакою статті). URL: https://surl.li/blyzkc (дата звернення 25.09.2025).
3. Резніченко Г. С. Медіація у кримінальному законодавстві України. Право і суспільство. 2020. Вип. 2, ч. 3. С. 64–72. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.10. URL: https://surl.li/jvjbio (дата звернення: 25.09.2025).
4. Kirkwood, Steve. A practice framework for restorative justice. International Journal of Law and Psychiatry. 2022. Vol. 80. Article 101748. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2021.101748. URL: https://surl.li/ybuguw (дата звернення: 25.09.2025).
5. Martínez Domingo, Sandra; Riera Casals, Eugènia. Interview with Howard Zehr, pioneer of the concept of restorative justice // Peace in Progress. 2023. Issue 41. URL: https://surl.lu/tacsra (дата звернення: 25.09.2025).
6. Braithwaite, John. Restorative Justice. 2021. С. 323-344. URL: https://surl.li/uahvgz (дата звернення: 25.09.2025).
7. Про медіацію: Закон від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7, ст. 2, стаття 51.
8. Fulham, L. A meta-analysis of recidivism and other relevant outcomes. Crime & Delinquency. 2023. Vol. 69, Iss. 9. Article 17488958231215228. DOI: https://doi.org/10.1177/17488958231215228. URL: https://surl.li/ywvygv (дата звернення:25.09.2025).

Клименко Ігор Юрійович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Лугіна Наталія Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДИНАМІКУ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Цифрова трансформація суспільства змінила способи комунікації та взаємодії підлітків, що позначається і на динаміці кримінальної поведінки. Сучасні неповнолітні є найбільш активними користувачами цифрового середовища, яке одночасно відкриває можливості для соціалізації і створює нові ризики втягнення у протиправну діяльність, зокрема у схеми, що передують вчиненню розбою: підготовка, координація, вербування й пошук «цілей» в онлайні [1, с. 2].

Отож, метою даного дослідження є з'ясувати, яким чином цифрове середовище (соцмережі, месенджери, ігрові платформи) впливає на динаміку розбоїв, учинених неповнолітніми, та визначити заходи кримінально-правового і превентивного характеру для зниження латентності і повторюваності таких кримінальних правопорушень.

Вагомим фактором мобілізації й радикалізації підлітків є цифрові канали. Онлайн-платформи полегшують швидку координацію групових дій, а анонімність і ефемерність комунікацій знижують бар'єри для участі у ризикових діях. Згідно з емпіричними дослідженнями, конфліктні групи серед підлітків все частіше узгоджують місце та час нападу через месенджери, а також поширюють «поради» щодо уникнення фіксації (вимикання відео, видалення листувань) [2, с. 144]. Цей механізм збільшує швидкість поширення групових розбоїв і створює нові виклики для превенції та розслідування.

Якщо говорити про перехід від дрібних майнових правопорушень до насильницьких форм, то тенденцію такої ескалації можна відобразити наступним чином: під впливом вмісту онлайнових спільнот та «челенджів» окремі підлітки переходять від дрібних крадіжок до більш ризикових злочинів - розбоїв з використанням грубої сили або погроз. Психологічні моменти (прагнення визнання в групі, демонстрація «хоробрості») підсилюються цифровим «лайком» та швидкою соціальною винагородою, що зменшує страх перед кримінально-правовими наслідками [4, с. 10].

Варто акцентувати увагу на методологічних проблемах виявлення та реєстрації таких кримінальних правопорушень. Розбої, організовані через цифрові канали, часто мають високу латентність: жертви не завжди повідомляють, матеріали листування видаляються, а докази - фрагментуються по різних серверах і месенджерах. Це ускладнює доказування складу кримінального правопорушення та статистичний облік, що, в свою чергу, уповільнює формування ефективної політики протидії [3, с. 45]. На практиці слідчим необхідні нові методики - цифрові експертизи, координація з провайдерами та оперативні інструменти вилучення даних.

Якщо говорити про соціально-культурні передумови, такі як сім'я, школа, локальні спільноти, то дослідження причин ювенальної злочинності показують, що цифрове середовище посилює існуючі ризики (соціальна дезадаптація, брак контролю з боку дорослих, вплив аудиторії), але не є єдиним детермінантом. Ключовими залишаються нерівність, дефіцит підтримки й слабка інституційна взаємодія (школа - поліція - соціальні служби) [4, с. 10; 6, с. 12]. Спираючись на власні спостереження можемо констатувати, що у воєнний час ці фактори загострюються (дестабілізація сімей, переселення, травматичний досвід), що підвищує ризик залучення підлітків до групових агресивних дій.

Кваліфікація та доказування розбоїв з цифровим елементом мають свою специфіку. Для правильної кваліфікації потрібне врахування цифрового контексту: підбурювання у чатах, обмін інструкціями, координація ролей («злодій», «водій», «спостерігач»). Тому кримінально-правова оцінка повинна включати аналіз цифрових слідів як елементів складу кримінального правопорушення (включно з доказами співучасті і організації), що потребує оновлення кримінальних процесуальних підходів та нормативів доступу до електронних доказів [3, с. 45; 5, с. 8].

Отож, аби мінімізувати кількість кримінальних правопорушень, вчинених із залученням цифрового середовища, варто дотримуватися наступних превентивних стратегій та рекомендацій. Має бути розроблена національна програма цифрової безпеки дітей із сегментами для учнів, вчителів і батьків; практичні інструкції щодо безпечної поведінки в соцмережах і месенджерах. Доцільним є підвищення компетенцій поліції та слідчих у цифровій форензиці, створення мобільних груп швидкого реагування на повідомлення про групові загрози (координація з операторами зв'язку). Необхідна інтеграція превентивних заходів у систему шкільної освіти: програми соціально-емоційного розвитку, навчання цифровій грамотності, модулі протидії кібербулінгу. А також потрібно вести спеціалізовану роботу у воєнних громадах: підтримка сімей, психологічна допомога, програми для внутрішньо переміщених дітей - все це зменшує фактори ризику вербування у групи, що можуть вдаватися до розбоїв.

Таким чином, цифрове середовище істотно впливає на динаміку розбоїв, учинених неповнолітніми: воно полегшує мобілізацію, координує дії, прискорює ескалацію і підвищує латентність кримінальних правопорушень. Для ефективної протидії потрібно поєднувати кримінально-правові заходи (оновлення методик доказування, цифрова форензика) з превентивними соціальними програмами, які враховують сучасні реалії України, зокрема виклики воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сперкач Н. Вплив сучасних технологій на розвиток злочинних тенденцій серед неповнолітніх. *DICTUM FACTUM: кримінальне право та кримінологія* №1(17), 2025. С. 1–9.
2. Топчій В.В. Цифровізація як детермінант злочинності неповнолітніх. Матеріали міжвузівської конференції «Захист прав дитини в цифровому світі» (м. Дніпро, 2023). Дніпро, 2023. С. 144-145.
3. Яковіна О. Б. Розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми : дис. канд. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 210 с.
4. Сизоненко А. С. Причини та умови злочинності неповнолітніх осіб в Україні. *Економіка та право*. 2022. С. 1-16.
5. Бодунова О. Запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій в умовах воєнного стану. *Вісник права* (УжНУ), 2023. С. 8-18.
Cyberbullying Stop. Попередження та протидія у дитячому середовищі (дослідницький звіт). 2019. 36 с.

Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

Ілінський Олександр Валерійович
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
аспірант 3 курсу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ЗА СУБ'ЄКТИВНОЮ СТОРОНОЮ І СУБ'ЄКТАМИ ЦИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Як показали результати аналізу змісту кримінальних правопорушень, вчинених учасниками транснаціональних воєнних злочинних організацій («Вагнер», «Русіч», «Іділ», ін.), особливість кваліфікації їх діянь обумовлена ознаками суб'єктивної сторони [1, с. 934-936]. При цьому варто зазначити, що переважна більшість із них вчиняється з прямим умислом, тобто при їх здійсненні винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачає настання суспільно небезпечних наслідків та бажає або свідомо допускає їх настання (ст. 24 КК) (наприклад, насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 вказаного Кодексу).

Такий підхід законодавця, з одного боку, засвідчує факт гуманізму при встановленні на законодавчому рівні суспільно небезпечних тих чи інших посягань на основні права потерпілих від зазначених діянь, а з іншого боку, запобігає таким чином (у тому числі у виді жорстких санкцій за вчинення їх іншими особами в умовах воєнного стану, включаючи й шляхом невідворотності покарання за такі злочини (саме так реалізується превентивна функція) кримінального права [2, с. 154-160]).

Поряд з цим, враховуючи велику суспільну небезпеку кримінальних правопорушень, які посягають на об'єкти правового захисту з боку транснаціональних воєнних злочинних організацій в умовах воєнного стану, законодавець встановив також кримінальну відповідальність за їх вчинення у формі необережної вини (ст. 25 КК) (до таких можна віднести: ст. 438 «Воєнні злочини»; ст 441 «Екоцид»; ст. 445 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала», ін.).

Щодо інших ознак суб'єктивної сторони складу вказаних кримінальних правопорушень (мети, мотиву, емоційного стану), то їх юридичне значення на досудовому розслідуванні та у суді визначаються так само, як і у випадках щодо об'єктів і ознак об'єктивної сторони, а саме – якщо вони носять обов'язковий характер, то це впливає на наявність чи відсутність підстав кримінальної відповідальності, а якщо – факультативний, то це може стати підставою щодо кваліфікації такого суспільно небезпечного діяння за сукупністю злочинів (ст. ст. 70, 71 КК).

Свої особливості, як встановлено в ході даного дослідження, має й кваліфікація кримінальних правопорушень, що посягають на об'єкти кримінально-правового захисту в умовах воєнного стану, на які посягають учасники транснаціональних воєнних злочинних організацій за суб'єктами їх вчинення [3, с. 932-934].

Зокрема, якщо узагальнити отримані у зв'язку з цим результати аналізу складів вказаних суспільно небезпечних діянь, то суб'єкти їх вчинення можна класифікувати (за критерієм їх дотичності до досліджуваної проблематики) на такі групи:

а) колишні військовослужбовці держави-агресора, які за контрактом виконують свої обов'язки у транснаціональних воєнних злочинних організаціях.

На жаль, в чинному законодавстві України відсутнє поняття «держава-агресор», що, у свою чергу, детермінує (спричинює, обумовлює, корелює) [4, с. 183-200] вчинення її різноманітними представниками (військовослужбовцями, цивільним населенням, органами державної влади і місцевого самоврядування, ПВК «Вагнер», «Русіч», т. ін.) кримінальних правопорушень щодо охороняємих КК об'єктів миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в умовах воєнного стану (розділ XX Особливої частини зазначеного Кодексу);

б) представники органів влади держави-агресора на окупованих територіях України (наприклад, дії судової влади, яка у сьогоденні фальсифікує щодо населення та військовополонених рішення з кримінальних проваджень);

в) особи з числа представників органів місцевого самоврядування держави-агресора, які створені та функціонують на окупованих територіях України, у тому числі за сприяння транснаціональних воєнних злочинних організацій;

г) особи з числа пересічного населення територій, окупованих державою-агресором, яка тимчасово перебуває під її юрисдикцією (компетенцією різних органів), які завербовані або залучені до протиправної співпраці з транснаціональними воєнними злочинними організаціями;

ґ) найманці, тобто міжнародні злочинці, класифікація яких здійснена у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням і навчанням найманців;

д) іноземці-військовослужбовці, які приймають участь у воєнній агресії ворожої держави, або на підставі офіційного дозволу (наприклад, військовослужбовці КНДР[5]), або без офіційного дозволу їх країни (Куба, Узбекистан, Сербія, ін.) або міждержавних угод.

Отже, повне та всебічне володіння кримінологічно значущою інформацією щодо особливостей кваліфікації злочинів, вчинених транснаціональними воєнними злочинними організаціями, за суб'єктивною стороною і суб'єктами цих кримінальних правопорушень, дозволяє не тільки у повній мірі реалізовувати визначені у чинному КК та КПК завдання, але й запобігати зазначеним суспільно небезпечним діянням як на національному, так і на міжнародно-правовому рівнях, враховуючи велику суспільну небезпеку діянь вказаних злочинних угрупувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музика А. А. Суб'єктивна сторона злочину. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: *Кримінальне право* / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с. С. 934-936.
2. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154-160.
3. Тацій В. Я. Суб'єкт злочину. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: *Кримінальне право* / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с. С. 932-934.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія кримінологічної науки.* 424 с.
5. Північна Корея в російсько-українській війні. URL: https://uk.wikipedia.org.

Костиріна Марія Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПз-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Гаврилюк Вікторія Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПз-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЯВЛЕННІ ТА ЗАПОБІГАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У сучасних умовах стрімкої цифровізації суспільства інформаційні технології стають ключовим інструментом не лише у розвитку економіки й комунікації, а й у посиленні механізмів безпеки. Однією зі сфер, де цифрові технології демонструють неабияку ефективність, є виявлення та запобігання вчинення кримінальних правопорушень, зокрема торгівлі людьми.

Торгівля людьми - одна з найсерйозніших загроз для нашого суспільства, яка потребує до себе особливої уваги. Щороку 30 липня в Україні та світі відзначають Всесвітній день протидії торгівлі людьми - дату, проголошену Генеральною Асамблеєю ООН у 2013 році, що має на меті підвищити обізнаність громадськості про проблему торгівлі людьми та наголосити на важке становище мільйонів постраждалих від цього злочину.

Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для протидії цьому явищу. Онлайн-платформи, штучний інтелект і цифрові канали комунікації не лише підвищують обізнаність населення, а й сприяють швидкому виявленню випадків експлуатації та покращують механізми координації між організаціями для їх запобігання.

Питання запобігання та протидії торгівлі людьми стало об’єктом активних досліджень в українській науковій спільноті. Вагомий внесок у вивчення цього питання зробили В.С. Батиргареєва, Б.М. Головкін, Т.А. Денисова, В.О. Іващенко, Є.Д. Скулиш, Н.В. Сметаніна, К.Б. Левченко, О.Т. Поплавський, В.М. Підгородинський та інші. Їхні наукові праці охоплюють широкий спектр аспектів - від кримінально-правових і кримінологічних до загальноправових, детально розглядаються причини й особливості прояву цього злочину, а також пропонуються ефективні механізми його запобігання й протидії.

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка була ратифікована Україною у 2010 році, підкреслює необхідність вдосконалення механізмів виявлення та захисту жертв, а також посилення міжнародної співпраці у боротьбі з цим явищем. У поєднанні з сучасними

цифровими інструментами такі міжнародні норми формують основу для комплексного підходу до протидії торгівлі людьми. У цьому контексті важливо зазначити, що цього року минає 25-та річниця Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та додаткового Протоколу щодо запобігання, припинення і покарання за торгівлю людьми, який нині майже універсально ратифікований і має 185 держав-учасниць [1, 7].

Найпоширенішими формами цього злочину є трудова та сексуальна експлуатація, примусове жебрацтво, а також втягнення у збройний конфлікт. Не слід забувати, що торгівля людьми може бути не тільки фізичною, а й віртуальною. Торгівля людьми в інтернеті проявляється у різних формах: онлайн-вербуванні через соціальні мережі та платформи знайомств, сексуальній експлуатації, продажі або «рекламі» людей без їх згоди, виманюванні особистих даних під виглядом працевлаштування, а також змушуванні брати кредити чи переказувати кошти [2, 3].

Для протидії цим загрозам активно застосовуються сучасні інформаційні технології: відстеження геолокації злочинців, моніторинг їхнього інтернет-трафіку та автоматизований аналіз великих масивів даних.

Зокрема, цифрові технології відкривають нові аналітичні можливості. Дослідники з Університету Макгілла та Університету Карнегі-Меллона розробили алгоритм InfoShield, який здатний виявляти організовану торгівлю людьми в онлайн-рекламі ескорту. Оскільки реклама є одним із найпоширеніших способів використання цифрових платформ для експлуатації, автоматизований аналіз оголошень має важливе значення. Під час тестування InfoShield на оголошеннях, у яких експерти заздалегідь виявили елементи торгівлі людьми, алгоритм продемонстрував точність близько 85%, перевершивши інші наявні моделі. Це підтверджує, що штучний інтелект може слугувати ефективним інструментом для виявлення прихованих схем експлуатації у великому масиві онлайн-даних [6].

Окремим напрямом є використання ШІ для пошуку зниклих осіб, яке здійснюється через розпізнавання обличчя та порівняння фотографій жертв і зображеннями, що можуть публікувати злочинці в оголошеннях.

Крім того, цифрові інструменти включають веб-портали, чат-боти та гарячі лінії. Зокрема, платформа Stop Trafficking, створена Єврокомісією, забезпечує доступ до контактів поліції, консульських установ, гарячих ліній та організацій, що надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми у країнах ЄС. Для користувачів доступний як веб-портал, так і мобільний застосунок.

На офіційному сайті Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України також зазначається про наявність гарячої лінії з питань протидії торгівлі людьми, яка працює цілодобово. За телефоном 15-47 можна надати інформацію або повідомити про можливі випадки торгівлі людьми та отримати юридичну чи психологічну консультацію у разі необхідності [4].

Важливим інструментом профілактики є інтерактивні освітні платформи. Зокрема, на порталі StopTrafficking доступний онлайн-квест "Безпечне працевлаштування", який у форматі гри навчає користувачів розпізнавати ризики експлуатації, перевіряти роботодавців, аналізувати підозрілі оголошення

та приймати безпечні рішення під час пошуку роботи в Україні та за кордоном. Такий підхід сприяє підвищенню рівня обізнаності населення та формуванню практичних навичок безпечної поведінки [5].

Цифрові технології на сьогодні стали невід'ємною складовою ефективної системи протидії торгівлі людьми та нашого життя в цілому. Вони забезпечують швидке виявлення фактів експлуатації, удосконалюють механізми пошуку та ідентифікації постраждалих, сприяють налагодженню взаємодії між правоохоронними органами, міжнародними інституціями та громадськими організаціями. Завдяки можливостям штучного інтелекту, автоматизованому аналізу великих обсягів даних, цифровим платформам комунікації та інтерактивним освітнім ресурсам підвищується рівень обізнаності населення й створюються умови для раннього виявлення ризиків. У поєднанні з міжнародними стандартами та національними механізмами цифрові інструменти формують комплексний, сучасний та дієвий підхід до запобігання й протидії торгівлі людьми, посилюючи захист прав і безпеки людини.

Не менш важливою складовою цифрової трансформації є розвиток комунікаційних технологій для інформування населення. Мобільні застосунки, чат-боти, інтерактивні навчальні модулі, онлайн-консультації та платформи безпечного працевлаштування сприяють підвищенню рівня обізнаності й навичок самозахисту, що є критично важливим у протидії торгівлі людьми. Особливо ефективними виявляються інструменти, які дозволяють швидко перевірити легальність роботодавця, умови контракту чи репутацію агентства, адже саме економічні та міграційні мотиви найчастіше штовхають людей у пастку експлуатації.

Використання алгоритмів штучного інтелекту для виявлення підозрілої діяльності в мережі, ідентифікації шахрайських оголошень про працевлаштування, моніторингу нелегальних переміщень та відстеження потенційних каналів торгівлі людьми також може стати потужним інструментом у роботі правоохоронних органів. Такі рішення вже активно застосовуються у країнах ЄС, США та Канаді, де цифрові технології довели свою ефективність у зниженні рівня експлуатації та у підвищенні захисту вразливих груп населення.

Вважаємо, що Україні слід перейняти міжнародний досвід використання штучного інтелекту для протидії торгівлі людьми. Цифрова трансформація у зазначеній сфері має бути одним з ключових пріоритетів держави, особливо зараз, коли у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації ця проблема значно загострилася, а тому потребує негайних і рішучих дій з боку органів державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Закон України від 21.09.2010 р. № *2530-VI* (дата звернення: 25.11.2025)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст.131 (дата звернення: 25.11.2025)

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 року № 3739-І. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20, ст.173. (дата звернення: 25.11.2025)
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/ (дата звернення: 25.11.2025)
5. Веб-портал StopTrafficking. URL: https://www.stoptrafficking.org/ (дата звернення: 25.11.2025)
6. *Using online ads to spot human trafficking*. URL: https://www.mcgill.ca/newsroom/channels/news/using-online-ads-spot-human-trafficking-330687 (дата звернення: 25.11.2025)
7. *United Nations in Ukraine*. URL: https://surl.li/smofvi (дата звернення: 25.11.2025)

Кучко Марія Олександрівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБПД-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ІНСТИТУТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ

Актуальність теми наукового дослідження полягає у тому, що інститут прав і свобод людини та громадянина (далі – Інститут прав і свобод) становить фундаментальну основу сучасної демократичної і правової держави. Реалізація Інституту прав і свобод в Україні має не лише декларативний, але й практичний характер про що свідчить його закріплення у Конституції України й міжнародних договорах, учасницею яких є Україна. Водночас особливого значення цей Інститут прав і свобод набуває у кримінально-правовій площині, оскільки саме кримінальне право покликане захищати найбільш значимі для людини і громадянина суспільні відносини, забезпечуючи баланс між охороною суспільних цінностей і гарантіями недоторканності прав особи.

В умовах воєнного стану проблема набуває особливої гостроти. Зокрема, виникає необхідність посилення кримінально-правових засобів охорони державного суверенітету, громадського порядку та безпеки, що водночас не повинно призводити до невиправданого обмеження базових прав і свобод людини. Така подвійність зумовлює складність кримінально-правового

розуміння Інституту прав і свобод. З одного боку, він вимагає ефективного механізму їх захисту від злочинних посягань, а з іншого – накладає на служителів закону обов'язок запобігати надмірній криміналізації та забезпечувати дотримання принципу пропорційності.

Серед основ творення діючого Інституту прав і свобод можна виділити національне конституційне право. Конституційні положення про пріоритет прав людини, цінність її життя і гідності задає аксіологічний вектор для нормотворення й правозастосування в кримінально-правовій сфері, а також обумовлює імператив пропорційності будь-яких обмежень прав у зв'язку з протидією злочинності[1].

Однак, важливе значення у захисті прав і свобод людини належить кримінальному праву. Так, теоретична модель «правоцентричного» кримінального права передбачає, що завдання даної галузі права визначаються не лише охороною публічних інтересів, а насамперед – прав і свобод людини, що прямо відображено в ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) й доктринально підтримано українськими науковцями [2].

У вітчизняній науковій доктрині принципи кримінального права розглядаються як провідні засади, закріплені в законі та такі, що визначають побудову галузі, її інститутів і практику застосування. До їхнього «ядра» належать законність, винуватість, справедливість, індивідуалізація відповідальності, гуманізм і рівність перед законом [4, с. 96].

Зміст принципу законності у кримінальному праві деталізується крізь заборону аналогії, формальну визначеність кримінально-правових заборон і вимогу, щоб караність та інші наслідки визначалися виключно кримінальним законом. У науковій літературі цей принцип пов'язується також із конституційними засадами незворотності дії закону та передбачуваності втручання держави. Таким чином, орієнтація на верховенство права і практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) зумовлює доктринальне розуміння кримінального права як інструмента, що оперує «мовою обов'язків і відповідальності», проте водночас слугує процесуально-матеріальним гарантом прав людини у сфері кримінальної юстиції, включно з правом на справедливий суд і забороною свавільного обмеження свобод [5, с. 118].

Особливого значення в сучасних умовах набуває питання пропорційності обмежень прав і свобод у кримінальному праві. Українська правова доктрина визнає, що посилення кримінальної репресії може підривати саму ідею гуманізму, закладену в Конституції України, тому розробка механізмів альтернативної відповідальності та застосування інституту звільнення від покарання при збереженні превентивної функції права стають необхідними. Отже, інститут покарання повинен співвідноситися з міжнародними стандартами прав людини, зокрема із забороною жорстокого та принизливого поводження, закріпленою у ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

Захисна функція кримінального права проявляється також у його процесуальному вимірі. Справедливість кримінальної юстиції визначається не лише змістом кримінальних норм, а й практикою їх застосування. ЄСПЛ у низці

справ проти України наголошував на необхідності дотримання права на справедливий суд і презумпції невинуватості. Вітчизняні автори, зокрема М. Т. Полійовська, підкреслюють, що забезпечення цих принципів у національній системі є невід'ємною складовою ефективності кримінально-правового механізму охорони прав і свобод [5, с. 119].

Найбільш гострі дилеми постали на стику конституційних гарантій і надзвичайних повноважень держави. Після запровадження воєнного стану законодавець суттєво розширив кримінально-правові заборони, зокрема через інкримінації, спрямовані проти колабораціонізму, виправдовування агресії та несанкціонованого розголошення чутливої інформації (ст. 111–1, 111–2, 114–2, 436–2 КК України) [1]. Правова доктрина водночас наполягає, що навіть за умов дерогації допустимі лише такі обмеження, які «не виходять за межі, необхідні за гостротою становища» та зберігають передбачуваність втручання, – критерії, сформульовані практикою ЄСПЛ щодо застосування ст. 15 Конвенції [3]. Саме вимоги необхідності, пропорційності й передбачуваності використовуються як базовий тест для оцінки будь-яких обмежень прав під час воєнного стану, включно з кримінально-правовими санкціями за висловлювання, обіг інформації та поведінку громадян у публічному просторі.

Непроста колізія виникає через швидку криміналізацію інформаційних діянь. Фактична «мовна» конструкція ст. 436–2 КК України оперує термінами, що не мають легальних дефініцій («виправдовування», «глорифікація», «заперечення»), що ускладнює передбачення меж заборони конкретним адресатом. У фаховій літературі ці лакуни прямо відзначені: наголошено на необхідності доктринального наповнення термінів та на конкуренції норм між 436–2 і 111–1 КК України у випадках, коли висловлювання перетинаються з колаборaційною діяльністю. Судова та слідча практика вже стикається з проблемами кваліфікації за сукупністю чи конкуренцією норм, що підтверджує потребу чіткого розмежування складів і стандартизації доказування наміру та суспільно небезпечних наслідків для безпеки держави [6, с. 113-114].

Категорія «глорифікації» як ознаки складу злочину додатково демонструє дефіцит законодавчої визначеності. Навіть прихильники криміналізації підкреслюють відсутність закріпленого визначення і ризик розмитості меж караності між схвальними оцінками подій та реальною підтримкою агресора. Аргумент про «об'єктивну небезпеку» публічної героїзації учасників агресії при цьому зберігає силу, проте потребує точного окреслення форм вчинення, суб'єкта і мети, аби мінімізувати chilling effect на свободу вираження поглядів і асоціацій [7, с. 191-192].

Окремого аналізу потребує практика застосування ст. 114–2 КК України. Узагальнення вироків за 2022-2023 роки засвідчує зсув від пробації у 2022-му до переважання «реальних» строків у 2023-му. Предметом поширення найчастіше виступають відомості про рух/розташування підрозділів Збройних Сил України з можливістю їх ідентифікації на місцевості, що, за логікою судів, створює очевидні ризики заподіяння тяжких наслідків. Такі висновки підкріплюють уявлення про підвищену суспільну небезпеку діяння, але водночас піднімають питання про тонку межу між забороненою інформацією та відкритими даними з

офіційних джерел, до яких закон прямо прив'язує винятки з караності [8, с. 752–753].

Касаційний кримінальний суд ВС у 2024 р. уточнив важливі елементи кваліфікації: дії, передбачені ч. 1 або 2 ст. 114-2 КК України, вчинені з метою допомоги іноземній державі у підривній діяльності, не перекваліфіковуються автоматично в ч. 3 цієї статті; натомість може ставати питання про інші склади (наприклад, державну зраду) залежно від установленої мети та адресата переданої інформації. Таке роз'яснення знімає частину напруження довкола подвійної інкримінації та вимагає від обвинувачення предметного доведення спеціальної мети і каналу комунікації [9, с. 21]. Додатково ВС у дайджесті, присвяченому справах, пов'язаним з війною, наголошує на необхідності перевірки юрисдикції держави, кола позитивних обов'язків і причинного зв'язку між бездіяльністю органу та настанням шкоди у справах про відшкодування – підхід, що віддзеркалює конвенційний стандарт передбачуваності і пропорційності втручань під час надзвичайного стану [10, с. 4-5].

Реформування інституту прав і свобод у кримінально-правовій площині потребує конкретних, системних рішень, здатних мінімізувати вади законодавства та практики його застосування. Насамперед необхідно здійснити структурну ревізію КК України, що передбачає усунення розмитих і оціночних понять, які прямо порушують принцип законності. Такі терміни, як «глорифікація», «виправдовування», «заперечення», у диспозиціях ст. 111-1 чи 436-2 КК повинні отримати чіткі легальні дефініції або бути замінені на усталені правові категорії, інакше ризик свавільного тлумачення залишається надзвичайно високим [2, с. 20–21]. Конкретним механізмом може стати розробка офіційного глосарію кримінально-правових термінів у рамках нової редакції Кодексу.

Другим напрямом має стати інституціоналізація принципу пропорційності у кримінальному праві. Пропонується закріпити в Загальній частині КК України окрему статтю, яка зобов'язуватиме суд безпосередньо оцінювати співвідношення між шкодою від діяння та суворістю покарання. Така норма забезпечила б відповідність національного права практиці ЄСПЛ, де пропорційність розглядається як обов'язковий критерій будь-якого втручання у права людини [1, с. 100].

Третім кроком є розвиток системи альтернативних покарань та інституту відновного правосуддя. Нині пробація застосовується фрагментарно, а інститут медіації у кримінальних справах фактично перебуває у зародковому стані. Четвертим кроком є запровадження процедур кримінальної медіації у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості дозволило б забезпечити не лише покарання, а й відновлення порушених прав потерпілого та ресоціалізацію правопорушника без ізоляції від суспільства. Окремої уваги потребує уніфікація судової практики щодо «воєнних» статей КК (111-1, 111-2, 114-2, 436-2) [1]. Верховному Суду слід розробити методичні рекомендації з кваліфікації таких діянь, зокрема критерії розмежування складів «колабораційної діяльності» та «державної зради». Відсутність єдиного підходу нині призводить до нерівності у

застосуванні норм, що підриває гарантії справедливого суду та передбачуваності права [3, с. 119].

П’ятим напрямом є запровадження доктрини «гнучкої дерогації» під час воєнного стану. Законодавець повинен чітко визначити процедуру тимчасового обмеження прав і свобод: встановлення строків, обов’язковий парламентський і судовий контроль, а також регулярну оцінку відповідності обмежень критеріям необхідності. Таке рішення дозволить уникати свавільних втручань у свободу слова, зібрань і пересування, які особливо чутливі у кризовий період. Важливим елементом вдосконалення виступає цифровізація кримінальної юстиції та створення єдиного електронного реєстру процесуальних рішень. Відкритий доступ до таких даних (з дотриманням вимог конфіденційності) забезпечить прозорість, дозволить моніторити дотримання процесуальних прав сторін і знизить рівень корупційних ризиків у досудовому слідстві та судовому розгляді.

Нарешті, доцільно закріпити стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у КК України та Кримінально процесуальному кодексі України. Хоча цей принцип використовується судами, він не має прямого нормативного закріплення. Його імплементація на рівні закону створила б додаткову гарантію недопущення обвинувальних вироків за відсутності достатніх доказів, особливо у справах, що пов’язані з політичною або інформаційною діяльністю.

Отже, кримінальне право України має забезпечувати баланс між охороною суспільних інтересів і гарантіями прав людини. В умовах воєнного стану головними викликами кримінально-правового розуміння Інституту прав і свобод залишаються законодавча невизначеність, непропорційність обмежень та реальне незабезпечення процесуальних гарантій.

Таким чином, удосконалення кримінально-правового регулювання можливе через кодифікаційні зміни, розвиток альтернативних покарань і уніфікацію судової практики, що дозволить поєднати безпекові потреби держави з пріоритетом захисту Інституту прав і свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (з протоколами): конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 13.10.2025).
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. проф. О. М. Литвинова. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.
5. Полійовська М. Т. Принципи кримінального права України: аналіз норм і пропозиції щодо вдосконалення. Вісник юридичного факультету Ужгородського університету. 2024. № 2. С. 115-121.

6. Олєйніков Д. О., Сердечна А. Ю. Науково-практичний аналіз термінів, використаних у диспозиції ст. 436–2 КК України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. С. 111-117.
7. Можарівська О. О. Поняття «глорифікація» як ознака складу злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 79, ч. 2. С. 191-192.
8. Старко О. Л. Аналіз практики застосування ст. 114-2 Кримінального кодексу України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5. С. 752–756
9. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду Верховного Суду (І кв. 2024 р.). ВСУ. Київ, 2024. 80 с.
10. Дайджест судової практики у справах, пов’язаних зі збройною агресією РФ (2014-2024). ВСУ. Київ. 2024. 159 с.

Морозов Олександр Володимирович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ’ЯЗАНИХ ІЗ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА ЦИФРОВИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту кардинально трансформує усі сфери життя суспільства, включаючи правову систему та сферу кримінальних правопорушень [1, с. 167-168]. Поряд із позитивними аспектами впровадження інноваційних технологій виникають принципово нові виклики для кримінального права, пов'язані з кваліфікацією злочинів, вчинених із застосуванням штучного інтелекту та цифрових технологій. За даними аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень кількість кримінальних проваджень, де фігурують цифрові технології, невпинно зростає, проте законодавство не встигає адаптуватися до цих змін, що створює прогалини у правозастосовній практиці [2, с. 46-47].

Головна проблема визначення злочинів, пов'язаних з нейронними мережами та цифровими технологіями, полягає в особливостях суб'єктивної сторони таких дій. Звичайна структура складу злочину вимагає наявності провини у формі наміру або необережності, але використання самостійних систем ШІ ускладнює встановлення психічного ставлення людини до скоєного діяння [3, с. 125-127].

Технології можуть працювати автономно, беручи рішення без прямого контролю особи, що ставить під сумнів традиційні методи визначення суб'єкта злочину.

При визначенні кіберзлочинів (статті 361-363 КК України) виникають труднощі із встановленням об'єктивної частини, оскільки цифрові сліди можуть легко бути знищені або змінені. Особливу складність становить доведення у справах про несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж. Правоохоронним органам часто бракує технічної кваліфікації та спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення та розслідування таких злочинів, що призводить до їх високої латентності [4, с. 48-49].

Одним із найбільш складних завдань є визначення суб'єкта правопорушення, здійсненого за допомогою новітніх технологій. Чинне кримінальне законодавство України не містить спеціальних норм, які регулювали б кримінальну відповідальність за дії, вчинені автономними системами штучного інтелекту [3, с. 128-130]. Замість цього виникає питання: хто має нести відповідальність – розробник алгоритму, оператор системи, власник технології чи сама система як потенційний суб'єкт правовідносин? Міжнародна практика свідчить, що відповідальність доцільно покладати на "агентів" – фізичних та юридичних осіб, які створюють, впроваджують або використовують нейронну мережу. Однак в Україні відсутня нормативна база для реалізації такого підходу [2, с. 50-54].

Окрему проблему становлять злочини, що вчиняються з використанням криптовалют та технології блокчейн. Хоча судова практика переважно кваліфікує подібні діяння за статтею 190 КК України (шахрайство) або статтями 209, 361 КК України, існує потреба у чіткому правовому регулюванні криптовалютних транзакцій. Анонімність операцій, транснаціональний характер злочинів та складність встановлення власника криптогаманця створюють значні перешкоди для ефективного розслідування та притягнення винних до відповідальності [2, с. 49-50].

Електронні (цифрові) докази залишаються проблемною сферою підготовки та провадження кримінальних справ. Законодавство України не містить визначення електронних доказів, а також процедури їх отримання, зберігання та використання у кримінальному провадженні. Це вже призвело до ситуацій, коли суд визнавав зібрані докази незаконними або недопустимими [1, с. 170-171].

Значні труднощі викликає арешт та конфіскація криптовалютних активів, які використовувались у злочинному контексті. На відміну від традиційних активів криптовалюта зберігається в децентралізованих системах, доступ до яких можливий лише через приватні ключі. У разі їх відсутності правоохоронні органи фактично позбавлені можливості вилучити або заблокувати незаконно отримані цифрові активи, що значно знижує ефективність конфіскації як виду покарання та заходу кримінально-правового характеру [2, с. 50-51].

Водночас із проблемами кваліфікації злочинів, пов'язаних з ШІ, постає питання сфери застосування штучного інтелекту у правоохоронній діяльності. Машинне навчання може ефективно проводити аналіз великих обсягів даних, розкривати невідомі зв'язки між подіями та особами, прогнозувати злочинну поведінку. Але одночасно застосування ШІ в кримінальному провадженні викликає

етичні та юридичні питання, пов'язані з конфіденційністю відомостей, ризиками дискримінації та упередженості алгоритмів, необхідністю забезпечення прозорості у прийнятих за допомогою ШІ рішеннях.

Дані технології у сфері правосуддя мають значний потенціал для автоматизації процедур кваліфікації злочинів та визначення покарань [1, с. 168-169]. Відповідна міжнародна практика демонструє можливість використання алгоритмічних систем як допоміжного інструменту для оцінки ризиків та аргументації судових рішень.

Європейський Союз у 2024 році ухвалив Закон про штучний інтелект, який встановлює чіткі вимоги до розробників та користувачів систем ШІ, зокрема забороняє використання його для автоматичного винесення вироків у кримінальних справах без втручання людини [4, с. 55-58]. В Україні ж у концептуальних документах розвитку (2020) не було конкретних правових актів, що регулюють кримінальні аспекти використання таких технологій [1, с. 167].

Для вирішення зазначених проблем необхідно вдосконалити законодавство:

По-перше, доповнити Кримінальний кодекс України спеціальними нормами, які б встановлювали відповідальність операторів, розробників та власників систем ШІ за злочини, скоєні з їх використанням.

По-друге, уточнити правопорушення у сфері кіберзлочинності з урахуванням специфіки цифрових технологій, зокрема включити положення щодо злочинів, пов'язаних із криптовалютами та блокчейном.

По-третє, вдосконалити Кримінально-процесуальний кодекс України, додавши розділ про порядок збору, зберігання та використання електронних доказів, а також надати слідчим спеціальні повноваження для роботи із зашифрованими даними та криптогаманцями.

Отже, лише комплексна стратегія поєднання законодавчих змін, технічної підготовки правоохоронців та міжнародного співробітництва дозволить не лише боротися з цифровою злочинністю, але й забезпечити належний захист законослухняних суб’єктів в умовах трансформації цифрового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гора І. В., Колесник В. А., Попович І. І. Цифрова криміналістика у забезпеченні протидії вчиненню злочинів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 63. С. 118-127.
2. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі: наук.-практ. посібник. Харків: Право, 2023. 528 с.
3. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2024. С. 84-102.
4. Гуцалюк М. В., Клименко-Панченко О. А. Впровадження штучного інтелекту у судову діяльність: міжнародний та український досвід. *Юридичний вісник.* 2025. С. 167-175.

Нестерюк Марина Анатоліївна
викладач кафедри кримінального права
та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНІ ТРЕНДИ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНІ ВИКЛИКИ

Актуальність теми обумовлена глобальними процесами цифровізації суспільства та стрімким впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденне життя. Все це призводить до докорінної зміни архітектури сучасної злочинності. Сьогодні ми є свідками масштабної кримінологічної трансформації: класичні злочинні угруповання дедалі частіше відмовляються від традиційних, суто фізичних методів кримінальної діяльності на користь високотехнологічних схем. Організована злочинність в Україні стрімко переходить у кіберпростір, використовуючи зашифровані месенджери, анонімні мережі (Darknet), хмарні сховища та криптовалютні інструменти для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті взаємодії кримінології та кримінально-виконавчого права. Пенітенціарна система України стикнулася із принципово новим викликом: лідери та учасники організованих злочинних груп (далі – ОЗГ), навіть перебуваючи в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, примудряються зберігати дистанційний контроль над кримінальними процесами на «волі». Використання заборонених засобів зв’язку та інтернет-банкінгу всередині колоній дозволяє їм координувати кібершахрайства, наркотрафік та фінансові махінації без безпосереднього фізичного контакту. За таких обставин традиційні методи кримінологічної профілактики та пенітенціарної ізоляції втрачають колишню ефективність. Потреба у розробці нових підходів до нейтралізації «цифрової» організованої злочинності зумовлює високу актуальність цього дослідження в сучасних умовах.

Теоретичним підґрунтям для дослідження сучасних кримінологічних та кримінально-виконавчих проблем є праці відомих вітчизняних вчених: В. І. Шепітька, Б. М. Щура, О. П. Користіна, Р. В. Степанюка, В. С. Пчілки, а також О. М. Джужі, О. Г. Колба, В. В. Василевича, І. Г. Богатирьова та інших.

Проте більшість існуючих наукових розробок аналізують кіберзлочинність або як ізольоване техніко-юридичне явище, або фокусуються суто на питаннях класичного режиму відбування покарання. Комплексний кримінологічний аналіз

симбіозу організованої злочинності та цифрових технологій, а також специфіка протидії пенітенціарній кіберзлочинності потребують додаткового, більш глибокого наукового вивчення.

Необхідність поглибленого вивчення теми дослідження обумовлена такими чинниками:

різка і кардинальна зміна детермінант злочинності, тобто класичні криміногенні фактори (соціальне середовище, фізичний вплив) поступаються місцем «цифровим детермінантам» – технічній анонімності, доступності кримінального інструментарію в мережі та транскордонності дій;

сучасний феномен «інтернет-колоній», де існує нагальна потреба дослідити механізми адаптації засуджених до цифрового простору, зокрема трансформацію традиційної субкультури («злодійських традицій») у формат мережевих спільнот та координаційних чатів;

прогалини пенітенціарної профілактики у вигляді чинного кримінально-виконавчого законодавства України та внутрішніх інструкцій, які не містять ефективних алгоритмів виявлення прихованих цифрових слідів, використання засудженими криптовалютних гаманців або фішингових платформ під час відбування покарання.

Щодо поняття, ознак та кримінологічної характеристики «цифрової» ОЗГ, то у кримінологічній науці під цифровізованою організованою злочинною групою слід розуміти стійке ієрархічне об’єднання осіб, яке створюється з метою вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів із системним використанням комп’ютерних даних, інформаційних систем або мереж як головного знаряддя та середовища кримінального промислу задля отримання незаконного прибутку [1].

Аналіз сучасної кримінальної практики дозволяє виокремити такі специфічні ознаки цифровізованих ОЗГ:

- мережева архітектура (децентралізація), тобто на відміну від класичних банд із жорсткою фізичною вертикаллю, сучасні групи будуються за принципом модульних мереж. Учасники (хакери, «дропи», організатори, модератори) можуть перебувати в різних регіонах чи країнах і навіть не знати один одного в обличчя [3];
- електронна конспірація, тобто вся комунікація повністю переноситься в месенджери із наскрізним шифруванням (Signal, Element) та сесії в мережі Tor, що максимально ускладнює проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2].
- віртуалізація злочинних доходів або використання для взаєморозрахунків криптовалют (Monero, Bitcoin) та міксерів, що нівелює класичний банківський моніторинг [4].
- пенітенціарна мобільність, тобто лідери угруповань, перебуваючи в місцях позбавлення волі, трансформують свої камери на «віртуальні офіси», здійснюючи віддалене керівництво через контрабандні смартфони [1].

Отже, для розуміння масштабу змін доцільно порівняти класичну та трансформовану (цифрову) модель організованої злочинності та здійснити порівняльний аналіз і встановити причини трансформації злочинних проявів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Критерій для порівняння	Класична модель ОЗГ	Сучасна цифровізована модель ОЗГ
Територія діяльності	Локальна (місто, регіон, державний кордон).	Глобальна (транскордонна, поза географічними межами).
Головний ресурс	Фізична сила, зброя, корупційні зв'язки.	Інформаційні технології, шкідливе ПЗ, соціальна інженерія.
Спосіб легалізації корумпованих коштів	Готівка, фіктивні фірми, нерухомість.	Криптовалютні активи, P2P-платформи, цифрові токени.
Вплив пенітенціарної ізоляції	Повна або суттєва втрата оперативного контролю за групою на волі.	Збереження контролю через мобільні пристрої та мережеві акаунти.

Також на основі досліджень Б. М. Щура, цифровізація дозволила організованій злочинності мінімізувати ризики фізичного затримання [2]. Особливо небезпечним трендом є поширення так званих «call-центрів», які організовуються безпосередньо в установах виконання покарань або під кураторством осіб, що там перебувають. Засуджені, використовуючи методи соціальної інженерії та психологічного тиску, ошукують тисячі громадян, викрадаючи кошти з банківських рахунків [4]. При цьому традиційні засоби ізоляції (стіни, грати, охорона) виявляються безсилими проти радіохвиль та інтернет-сигналу.

Таким чином аналіз пенітенціарних викликів та шляхи їх вирішення обумовлені сучасним станом кримінально-виконавчої системи та свідчить про необхідність зміни парадигми виправлення та ресоціалізації [1]. Засуджені за кіберзлочини чи учасники цифровізованих ОЗГ мають високий інтелектуальний рівень, що вимагає від персоналу установ відповідної кваліфікації.

Для вирішення окреслених кримінологічних та пенітенціарних проблем пропонується:

1. Технічна модернізація установ або впровадження систем інтелектуального глушіння мобільного та інтернет-зв’язку в межах конкретних периметрів установ виконання покарань (локальне пригнічення сигналів 4G/5G) без порушення зв’язку в прилеглих житлових масивах [1].
2. Пенітенціарний моніторинг кіберслідів або створення в структурі оперативних підрозділів ДКВС спеціалізованих аналітичних секторів, що займатимуться моніторингом цифрових транзакцій, які можуть бути пов’язані із засудженими, та відстеженням аномальної активності засобів зв’язку [3].
3. Реформа кримінально-виконавчого законодавства або нормативне посилення відповідальності за передачу до зон лінійного контролю засобів електронної комунікації, а також розробка спеціальних програм диференційованого тримання для осіб, засуджених за високотехнологічні злочини, з метою недопущення кримінального навчання інших засуджених («цифрового інфікування») [2].

Отже, цифровізація організованої злочинності в Україні – це не факультативна зміна методів, а системна еволюція криміналітету, яка вимагає адекватної та швидкої відповіді з боку держави. Перенесення кримінальної активності ОЗГ у кіберпростір та пролонгація їхнього впливу всередину пенітенціарних установ нівелюють класичну сутність кримінального покарання як засобу ізоляції. Лише поєднання глибокого кримінологічного моніторингу новітніх ІТ-трендів злочинності із радикальною техніко-правовою модернізацією кримінально-виконавчої системи (впровадження цифрового глушіння, моніторинг криптовалютних потоків) дозволить ефективно протидіяти сучасним формам організованого криміналітету та забезпечить безпеку суспільства в умовах цифрової доби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. І. Криміналістичні аспекти розслідування викрадення людей та аналіз цифрових слідів. Київ : Юридична література, 2021. 210 с.
2. Щур Б. М. Інформаційно-аналітичні системи в криміналістиці та фіксація електронних даних: виявлення аномалій. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 320 с.
3. Користін О. П. Мережеві профілі підозрюваних, цифрові докази та фінансовий моніторинг у розслідуваннях. Одеса: Юридична думка, 2022. 245 с.
4. Пчілка В. С. Фінансовий моніторинг та аналіз електронних документів у криміналістичній практиці: методи і виклики. Київ: Центр правових досліджень, 2025. 198 с.

Обруч Яна Юріївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Бодунова Олеся Миколаївна
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правничої лінгвістики
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Євроінтеграційний курс України визначив системний напрям розвитку вітчизняної правової системи, у тому числі й кримінального законодавства. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала актуальною потреба приведення кримінально-правових норм у

відповідність до європейських стандартів, зокрема acquis ЄС, практики Європейського суду з прав людини та документів Ради Європи. Однак із початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації перед державою постали нові виклики, що істотно вплинули на зміст і пріоритети кримінально-правової політики.

В умовах війни кримінальне законодавство України зазнало суттєвих трансформацій: було криміналізовано низку нових суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із посяганнями на основи національної безпеки; посилено відповідальність за колабораційну діяльність, державну зраду, воєнні злочини; запроваджено особливі процесуальні режими. Водночас гармонізація з правом Європейського Союзу не лише не втратила актуальності, а й стала одним із ключових чинників подальшого розвитку української правової системи. Сучасна кримінально-правова політика держави має поєднувати потреби оборони, забезпечення національної безпеки та водночас — дотримання європейських стандартів у сфері прав людини й кримінальної юстиції.

Кримінально-правова політика держави є складним і багатовимірним явищем, яке охоплює систему цілей, принципів, методів та засобів державного впливу на кримінально-правові відносини. Вона спрямована на забезпечення законності, охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, формування безпечного суспільного середовища та гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами. Євроінтеграція кримінального законодавства України є невід'ємною складовою цієї політики, оскільки передбачає адаптацію внутрішніх норм до стандартів Європейського Союзу, Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини.

Сучасна євроінтеграційна стратегія України в кримінально-правовій сфері ґрунтується на принципах верховенства права, верховенства міжнародного права над національним у випадках імплементації європейських стандартів, забезпечення ефективної судової та правоохоронної системи, захисту прав людини і гарантії справедливого судочинства. Вона передбачає комплексну гармонізацію норм Кримінального кодексу, процесуальних законів та інших нормативно-правових актів із директивами і рамковими рішеннями ЄС, спрямованими на боротьбу зі злочинністю, організованими злочинними угрупованнями, корупцією, відмиванням коштів та іншими суспільно небезпечними діяннями.

В умовах повномасштабної війни євроінтеграційні процеси набувають особливої значущості, оскільки кримінально-правова політика держави повинна забезпечувати не лише відповідність європейським стандартам, а й оперативне реагування на нові виклики безпеки. Війна спричинила появу нових форм злочинної поведінки, таких як колабораціонізм, пособництво агресору та інші посягання на національну безпеку. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність швидкого адаптаційного реформування кримінального законодавства, водночас збереженням базових принципів прав людини та дотриманням міжнародних зобов'язань України.

Таким чином, теоретико-правові засади євроінтеграції кримінального законодавства України полягають у поєднанні двох основних тенденцій:

імплементації міжнародних стандартів ЄС у національну правову систему та врахуванні умов надзвичайної ситуації, спричиненої війною. Це дозволяє сформувати ефективну кримінально-правову політику, яка забезпечує баланс між безпекою держави, протидією злочинності та захистом фундаментальних прав і свобод людини, а також створює правові передумови для подальшого розвитку українського кримінального законодавства у напрямі повного наближення до стандартів Європейського Союзу [3, с. 15].

Євроінтеграція кримінального законодавства України в сучасних умовах є складним процесом, що поєднує традиційні завдання правового реформування та екстрені заходи, пов'язані із забезпеченням національної безпеки під час війни. Україна активно впроваджує норми acquis ЄС у сфері кримінального права, зокрема щодо боротьби з організованою злочинністю, корупцією, відмиванням коштів, порушенням прав людини, а також у сфері процесуальної діяльності правоохоронних органів і судів. Попри значні успіхи, гармонізація законодавства стикається із низкою проблем, пов'язаних із наявністю національних правових традицій, обмеженими ресурсами та особливостями правозастосування в умовах війни.

В умовах воєнного стану зростає значення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з державною зрадою, колабораціонізмом та пособництвом агресору. Це створює додатковий виклик для євроінтеграційного процесу, оскільки нові кримінальні норми мають відповідати міжнародним стандартам, зокрема принципам прав людини та справедливого судочинства, закріпленим у Європейській конвенції з прав людини та практиці ЄСПЛ. Водночас держава має оперативно реагувати на реальні загрози національній безпеці, що потребує балансування між швидкістю впровадження нових норм і їх відповідністю європейським стандартам.

Однією з ключових проблем є складність імплементації директив і рамкових рішень ЄС у кримінальне законодавство України через відмінності в структурі правових систем, рівні розвитку судової практики та організаційні можливості правоохоронних органів. Також значною перешкодою є необхідність поєднувати реформування з поточними викликами, що зумовлює пріоритетність окремих законодавчих змін над іншими. Наприклад, реформування кримінальної юстиції щодо боротьби з організованою злочинністю та корупцією може відкладатися через пріоритетність питань, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами проти національної безпеки.

Важливою складовою європейської інтеграції кримінального законодавства є забезпечення прав людини навіть у надзвичайних умовах. Українське законодавство має враховувати баланс між необхідністю захисту держави та індивідуальними правами, а також забезпечувати контроль за правомірністю застосування особливих заходів під час воєнного стану. Це створює правову основу для майбутньої стабілізації та післявоєнного розвитку кримінальної політики України.

Таким чином, стан євроінтеграції кримінального законодавства України в умовах війни характеризується одночасним просуванням у напрямі гармонізації з нормами ЄС та адаптацією до воєнних реалій. Проблеми цього процесу

пов’язані як із внутрішніми структурними особливостями українського права, так і з екстреними викликами, спричиненими агресією Росії. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, який поєднує нормативне реформування, розвиток правозастосовної практики та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і судів, із одночасним дотриманням міжнародних стандартів [1, с. 20].

Подальша євроінтеграція кримінального законодавства України передбачає комплексне приведення національних норм у відповідність до стандартів Європейського Союзу та інших міжнародних інституцій. Серед пріоритетних напрямів реформування можна виділити удосконалення кримінальної відповідальності за організовані злочини та корупційні правопорушення, адаптацію процесуальних норм, підвищення ефективності судової та правоохоронної систем, а також забезпечення гарантій прав людини. Актуальним є впровадження інститутів, передбачених директивами ЄС, таких як розширені механізми міжнародного співробітництва, єдина правова термінологія, а також стандарти доказування та процедури притягнення до кримінальної відповідальності.

В умовах післявоєнної відбудови Україна має створити правові передумови для інтеграції кримінальної юстиції в європейський правовий простір, зокрема шляхом підвищення професійного рівня суддів, прокурорів та слідчих, модернізації процесуального законодавства, а також розвитку системи пробації та альтернативних заходів кримінальної відповідальності. Особливу увагу слід приділяти регламентації кримінальної відповідальності за воєнні злочини та злочини проти міжнародного права, що забезпечить відповідність національної практики міжнародним стандартам і зміцнить міжнародну легітимність української правової системи.

Водночас, перспективи євроінтеграції потребують врахування практичних та організаційних обмежень, пов’язаних із війною та ресурсною недостатністю. Необхідно збалансувати темпи реформ із реальними можливостями правоохоронних органів і судів, забезпечити контроль за дотриманням прав людини, уникнути надмірної криміналізації суспільних відносин та забезпечити стабільне функціонування правової системи. Успіх євроінтеграційного процесу в кримінальній сфері залежить від системності реформ, ефективності імплементації європейських норм і здатності держави реагувати на нові виклики безпеки [2, с. 31-32].

Таким чином, подальша євроінтеграція кримінального законодавства України є необхідним елементом розвитку кримінально-правової політики, який забезпечує баланс між безпекою держави, протидією злочинності та дотриманням прав людини, водночас формуючи правові основи для інтеграції у європейський правовий простір після завершення воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук М.М., «Вплив війни на реформування кримінальної юстиції в Україні», Юридичний журнал, 2023, № 4. С. 20. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/4_2023.pdf.
2. Петренко А.С., «Гармонізація українського кримінального права з нормами ЄС: проблеми та перспективи», Право України, 2022, № 2. С. 31-32.
3. Савченко І.В., «Кримінальна відповідальність за воєнні злочини в умовах війни», Вісник Національної академії правових наук України, 2023, №1. С.15.URL: https://doi.org/10.241444/2307-3322.76.2.15.

Павлюх Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового Університету

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Забезпечення економічної безпеки держави є фундаментальною умовою її суверенітету, стабільного розвитку та виконання соціальних зобов’язань перед суспільством. В умовах тривалого правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення України ефективне функціонування податкової системи набуває стратегічного значення, оскільки податкові надходження є головним внутрішнім джерелом фінансування оборонного сектору та критичної інфраструктури. За таких обставин будь-які протиправні посягання на фінансові ресурси держави, зокрема шляхом ухилення від сплати податків, зборів чи інших обов’язкових платежів загрожують національній безпеці.

Кримінальні правопорушення у сфері оподаткування характеризуються високим рівнем латентності, динамічністю та постійним удосконаленням способів їх вчинення. Злочинці активно використовує сучасні цифрові інструменти, фіктивний документообіг («скрутки» ПДВ), неофіційні фінансові платформи та транскордонні схеми для мінімізації податкових зобов’язань. Водночас реформування правоохоронної системи, зокрема створення та розгортання діяльності Бюро економічної безпеки (БЕБ) України, виявило низку системних проблем аналітичного та процесуального характеру. Відсутність усталеної єдиної методики розмежування правомірної податкової оптимізації від злочинного ухилення, а також складнощі у доказуванні умислу вимагають комплексного кримінально-правового та кримінологічного переосмислення характеристик цих правопорушень.

Теоретичні, методологічні та прикладні засади протидії економічній злочинності й правопорушенням у сфері оподаткування досліджували такі відомі вітчизняні вчені, як В. І. Шепітько, Б. М. Щур, О. П. Користін, Р. В. Степанюк,

В. С. Пчілка, а також П. П. Андрушко, В. Я. Тацій, О. М. Джужа, Н. О. Гуторова, А. П. Чернявський та інші.

Більшість наукових розробок попередніх років фокусувалися на традиційних криміналістичних методиках розслідування або на загальних питаннях кваліфікації злочинів проти власності. Проте комплексний аналіз сучасної кримінологічної характеристики податкових правопорушень в умовах масштабної цифровізації фінансових інструментів, трансформації схем мінімізації ПДВ та специфіки їхнього виявлення за допомогою аналітичних систем потребує подальшого детального дослідження.

Необхідність поглибленого наукового пошуку у зазначеному напрямку обумовлена кількома такими причинами:

1. Еволюція способів вчинення, де традиційні паперові підробки первинної бухгалтерської документації замінені складними алгоритмами в електронних реєстрах та маніпуляціями з податковими накладними за допомогою автоматизованих систем.
2. Проблеми кваліфікації та доказування, тому що існує гостра практична потреба у чіткому кримінально-правовому визначенні моменту закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 212 КК України, та встановленні об’єктивних критеріїв оцінки висновків судово-економічних експертиз у сукупності з актами перевірок ДПС.
3. Побудова аналітичної моделі розслідування, яка випливає у зв’язку з переорієнтацією правоохоронної системи на ризикоорієнтований підхід, тому виникає потреба дослідити кримінологічні ознаки «типового профайлу» сучасного податкового правопорушника та інтегрувати ці дані в роботу аналітичних підрозділів БЕБ.

Щодо визначення поняття та ознак кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, то у теорії кримінального права під кримінальними правопорушеннями у сфері оподаткування (передусім передбаченими ст. 212, 212-1 КК України) розуміють суспільно небезпечні, винні, протиправні діяння (дії чи бездіяльність), що посягають на фінансову систему держави в частині формування її дохідної частини (бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів) шляхом умисного невиконання обов’язків із розрахунку, декларування та сплати податків, зборів чи інших обов’язкових платежів [5].

Після детального аналізу групи суспільно небезпечних діянь вдалося встановити, що їм, зазвичай, притаманні такі специфічні ознаки:

1) Бланкетність диспозицій або кримінально-правова кваліфікація дій особи неможлива без детального аналізу норм регуляторного (Податкового кодексу України) та бухгалтерського законодавства [5].
2) Спеціальний суб’єкт, тобто відповідальності підлягають виключно особи, на яких нормативно покладено обов’язок щодо ведення податкового обліку, підписання звітності та сплати податків (керівники підприємств, головні бухгалтери, фізичні особи-підприємці) [1].
3) Економічна вмотивованість (корисливий умисел) або головним рушійним фактором кримінальної поведінки є прагнення утримати фінансові ресурси у

власному розпорядженні чи розпорядженні підприємства за рахунок держави, що детально описує у своїх працях О. П. Користін [3].

4) Інтелектуальний характер вчинення правопорушень свідчить, що ці правопорушення готуються та реалізуються особами з високим рівнем правових, фінансових та комп'ютерних знань, що вимагає залучення складних інтелектуальних схем приховування («конвертаційні центри», фіктивне підприємництво) [2].

Таким чином кримінологічна характеристика та порівняльний аналіз способів ухилення базується на сучасній практиці розслідувань БЕБ та свідчить про глибоку трансформацію злочинного інструментарію. Для глибшого аналізу проведемо порівняльну характеристику традиційних та новітніх (модернізованих) способів вчинення кримінальних податкових правопорушень (Таблиця 1):

Таблиця 1

Ознака для порівняння	**Традиційні способи (до 2020 р.)**	**Сучасні цифровізовані способи (2020–2025 рр.)**
Основний інструментарій	Фізичне знищення документів, ведення «подвійної» паперової бухгалтерії, приховування товарних залишків на складах.	Маніпуляції в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН), використання штучно створеного ліміту реєстрації («скрутки») [2].
Спосіб розрахунків	Великі суми готівки, використання підроблених чеків, валютні махінації через офшорні рахунки.	Використання криптовалютних транзакцій (P2P), розрахунки через неофіційні електронні гаманці, міксери активів [4].
Документальне забезпечення	Створення повністю фіктивних фірм-«одноденок» із підставними особами в якості засновників.	Використання «сплячих» легальних компаній, злам корпоративних акаунтів реального бізнесу для реєстрації накладних [1].
Методика виявлення правоохоронцями	Проведення фізичних обшуків, вилучення паперових архівів, зустрічні звірки.	Інтелектуальний аналіз великих масивів даних (Big Data), моніторинг аномальних транзакцій за допомогою ШІ та OSINT [3].

Як зазначає у своїх дослідженнях В. С. Пчілка, сучасне ухилення від сплати податків майже повністю втратило ознаки грубого фізичного приховування [4]. Натомість воно інтегрувалося у легальні бізнес-процеси. Основним механізмом виступає створення штучного податкового кредиту з ПДВ, коли за документами купується один товар (наприклад, пальне), а фактично продається зовсім інший

(наприклад, зерно), що призводить до незаконного одержання бюджетного відшкодування або штучного заниження прибутку [2].

Проте якісний та сучасний процесуальний аналіз проблем доказування та шляхи їх вирішення – є однією з ключових проблем у практиці застосування ст. 212 КК України, де залишається розмежування умисного ухилення від помилок у веденні бухгалтерського обліку чи законного податкового планування. Верховний Суд у своїх узагальненнях зазначає, що сам по собі факт наявності акта податкової перевірки не є безумовним доказом вини особи у кримінальному провадженні [6]. Належним доказом є встановлення умислу, спрямованого саме на невиконання конституційного обов'язку зі сплати податків.

Для підвищення ефективності протидії податковим правопорушенням пропонується: 1) здійснити уніфікація експертних підходів та розробити обов'язкові методичні рекомендації для проведення судово-економічних експертиз, які б базувалися не лише на первинних документах, а й на аналізі лог-файлів електронних кабінетів платників податків та IP-адрес, з яких подавалася звітність [1]; 2) провести інтеграцію аналітичних баз та забезпечити повноцінний автоматизований обмін даними між Державною податковою службою та Бюро економічної безпеки в режимі реального часу з можливістю застосування алгоритмів предиктивного аналізу для блокування ризикових операцій до моменту заподіяння збитків бюджету [3]; застосувати впровадження процедур комплаєнсу та на законодавчому рівні стимулювати інститут податкового комплаєнсу (добровільного виправлення помилок), розширивши підстави для звільнення від кримінальної відповідальності у разі повного відшкодування збитків та сплати штрафних санкцій до моменту пред'явлення підозри, що сприятиме наповненню бюджету, а не тривалому судовому утиску бізнесу [2].

Отже, кримінальні правопорушення у сфері оподаткування на сучасному етапі розвитку України трансформувалися у високотехнологічну, інтелектуальну та латентну загрозу економічній безпеці держави. Їхня кримінологічна характеристика вказує на тотальне перенесення злочинних способів у цифрове та аналітичне середовище. Ефективне розслідування таких діянь неможливе за допомогою застарілих карально-процесуальних методів. Воно потребує розвитку аналітичної складової, автоматизації виявлення податкових аномалій, залучення цифрових доказів та вдосконалення експертного забезпечення процесу доказування. Тільки такий збалансований підхід дозволить захистити державні фінансові інтереси без створення надмірного тиску на легальний сектор вітчизняної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. І. Криміналістичні аспекти розслідування викрадення людей та аналіз цифрових слідів. Київ : Юридична література, 2021. 210 с.
2. Щур Б. М. Інформаційно-аналітичні системи в криміналістиці та фіксація violent- та економічних даних: виявлення аномалій. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 320 с.

3. Користін О. П. Мережеві профілі підозрюваних, цифрові докази та фінансовий моніторинг у розслідуваннях. Одеса: Юридична думка, 2022. 245 с.
4. Пчілка В. С. Фінансовий моніторинг та аналіз електронних документів у криміналістичній практиці: методи і виклики. Київ: Центр правових досліджень, 2025. 198 с.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справах про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (2020–2024 рр.). Київ: Верховний Суд, 2024. 132 с.

Перегон Юрій Олексійович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 2 курсу, групи АПЗ-24-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТВОРЕННЯ ШТУЧНО ЗГЕНЕРОВАНИХ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЩОДО ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ЗГОДИ (DEEPFAKE)

Актуальність обраної теми дослідження обумовлюється розвитком комп'ютерних технологій та технологій штучного інтелекту, що призводить до виникнення нових методів та способів вчинення кримінальних правопорушень. Одне із них це створення матеріалів на основі використання штучного інтелекту або інших комп'ютерних технологій аудіо-, фото- та відеоматеріалів (deepfake), що здійснюється без згоди особи, але з використанням її зображення (далі створення deepfake-матеріалів). Все це, безумовно, є порушенням особистих прав особи, а вчинення злочинних діянь такими методами та способами вимагає впровадження і нових механізмів протидії цьому виду злочинної діяльності.

Іншою вагомою причиною дослідження даної теми є збройна агресія проти України, яка підвищує необхідність протидії диверсійної злочинної діяльності та унеможливлення використання технології deepfake для розповсюдження дезінформації, для підробки заяв офіційних посадових осіб, військового командування, відомих волонтерів, для вчинення з її допомогою шахрайських дій з метою привласнення коштів, а також для дискредитації певних осіб серед громадськості. Створення deepfake-матеріалів без згоди особи, з використанням її зображення, відбувається з порушенням особистих прав такої особи на

приватність і гідність особи. Така ситуація потребує обов'язкового втручання держави, оскільки це набуває масового характеру та спричиняє численні негативні наслідки, в тому числі і для державних інтересів.

Вітчизняні науковців питання застосування кримінальної відповідальності за сам факт створення deepfake-матеріалів майже не досліджували. Так, О. О. Дудоров та М. І. Гавронюк в своїх наукових працях акцентували увагу на особливостях кримінальної кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених за допомогою використання комп'ютерних технологій. У роботах Юртаєвої К. В., Бірюкової А. Г. та Колісникової Г. В. більше уваги звертається на необхідність посилення захисту прав інтелектуальної власності та права на приватність, тобто необхідність посилення правового регулювання створення deepfake-матеріалів. Однак, комплексного дослідження щодо необхідності запровадження кримінальної відповідальності за сам факт створення таких матеріалів, на даний час, немає. Саме тому, дослідження та наукове обґрунтування правового регулювання створення deepfake-матеріалів вказує на новизну даної теми серед інших наукових досліджень.

Щодо нормативно-правового забезпечення регулювання захисту прав та свобод особи, які порушуються у випадку створення deepfake-матеріалів, то законодавство України, а саме стаття 64 Конституції України, закріплює питання захисту прав людини, серед яких виділяються такі права, що не можуть обмежуватись за будь-яких обставин, в тому числі і під час дії військового стану: право на життя, право на гідність та недоторканність приватного життя [1]. Так як створення deepfake-матеріалів безпосередньо і порушує вказані права особи, а відповідальності за сам факт створення таких матеріалів чинним законодавством України не передбачено, то протидія або запобігання таким діям у вигляді створення deepfake-матеріалів, на даний час, є не можлива. Відповідно до діючого законодавства відповідальність може бути застосована лише у випадках, коли створені deepfake-матеріали були використані для вчинення конкретного кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачено ККУ[2].

У цьому науковому дослідженні пропонується визнати сам факт створення deepfake-матеріалів окремим самостійним кримінальним правопорушенням, що є закінченим з моменту збереження такого матеріалу на будь-який носій, в тому числі і віртуальний. Так, чинне кримінальне законодавство України, не враховує новітні технічні засоби та методи, що застосовуються при вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема не враховується можливість використання при цьому deepfake-матеріалів навіть тими особами, що не мають жодних навичок та не володіють необхідними знаннями для створення таких матеріалів. Тобто, виникає ситуація при якій особа, що володіє необхідними спеціальними знаннями та навичками може створити такі deepfake-матеріали, але надалі такі матеріали будуть використані для вчинення кримінального правопорушення іншими особами, яким такі матеріали стануть доступними. При цьому доступ до таких матеріалів сторонні особи можуть отримати і без волі особи, що створила такі матеріали, а саме через крадіжку, злом комп'ютерних мереж та інше. В такому випадку, дії особи, яка створила такі deepfake-матеріали,

можуть кваліфікуватись як співучасть, хоча така особа може навіть і не здогадуватись про те, що створені нею матеріали були у неї викрадені та в подальшому використані третіми особами при вчиненні кримінального правопорушення. Саме тому і вбачається необхідність визнання кримінальним правопорушенням самого факту створення таких deepfake-матеріалів.

Для нормативно-правового врегулювання вказаної вище ситуації пропонується Кримінальний кодекс України доповнити новою статтею: «Створення штучно згенерованого зображення чи звуку особи без згоди такої особи (deepfake)». У цій статті необхідно передбачити певні кваліфікуючі ознаки, а саме: вчинення з корисливим мотивом, для заволодіння чужим майном, вчинення для впливу на волевиявлення особи, на дискредитацію держави, державних посадових осіб, для зменшення довіри до органів державної влади, завдання істотної шкоди честі, гідності та діловій репутації особи. Також у цій статті потрібно передбачити посилену відповідальність за такі дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, вчинені повторно, за попередньою змовою, вчинені службовою особою з використанням свого становища, вчинені щодо військовослужбовця, працівників правоохоронних органів, органів влади та місцевого самоврядування. Ще мають бути зазначеними випадки, в яких створення deepfake-матеріалів не буде визнаватись кримінальним правопорушенням, наприклад: за наявності письмової згоди на це особи, у наукових чи освітніх цілях за умови маркування контенту як штучно згенерованого, а також у межах оперативно-розшукової або контррозвідувальної діяльності.

Отже, у результаті проведеного наукового дослідження визначено можливість та необхідність запровадження в кримінальному законодавстві України нового нормативно-правового механізму регулювання створення deepfake-матеріалів та запропоновано внести зміни і доповнення до Кримінального кодексу України для запобігання злочинності та протидії кримінальним правопорушенням у сфері захисту особистих прав особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: https://surl.li/pafwql
2. Кримінальний кодекс України. URL: https://surl.li/ihvdhg
3. Юртаєва К. В. Кримінологічний аналіз використання технології deepfake: коли фейк стає злочином. Вісник кримінологічної асоціації України. № 1(24). 2021. С. 31-42.
4. Аналітичний звіт “Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року”. URL: https://surl.li/awjgss
5. Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі: [збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.]. Дніпро: Ліра, 2023. 348 с.

Прохоренко Наталя Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МКС У НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду 21 серпня 2024 року та набуття повноправного членства з 1 січня 2025 року стали знаковими подіями для розвитку національної системи кримінальної юстиції. Цей крок завершив майже двадцятип'ятирічний шлях від підписання документа у січні 2000 року до його остаточної ратифікації, відкривши нову сторінку у протидії найтяжчим міжнародним злочинам. Проте імплементація положень Римського статуту у національне законодавство виявила низку складних питань кримінально-правового характеру, що потребують системного наукового осмислення та практичного вирішення.

Першочерговим завданням законодавця стало приведення норм Кримінального кодексу України у відповідність до положень Римського статуту. З цією метою 9 жовтня 2024 року Верховна Рада України ухвалила Закон "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього", який набрав чинності 24 жовтня 2024 року [1]. Цей нормативно-правовий акт запровадив суттєві зміни у систему кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку, зокрема змінив назви статей 437 КК України на "Злочин агресії" та 438 КК України на "Воєнні злочини", а також доповнив кодекс новою статтею 442-1 "Злочини проти людяності".

Імплементація статті 7 Римського статуту щодо злочинів проти людяності становить особливий науковий інтерес. Науковці наголошують на необхідності чіткого розмежування цієї категорії злочинів від воєнних злочинів та злочину геноциду. На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності можуть вчинятися як у мирний час, так і під час збройного конфлікту, і характеризуються систематичністю або масовістю нападів на цивільне населення [2, с. 131]. Введення статті 442-1 КК України дозволяє національним судам ефективно

переслідувати такі злочини, як катування, примусове зникнення осіб, апартеїд та інші нелюдські дії, що завдають великих страждань цивільному населенню.

Особливої актуальності набуває інститут командної відповідальності, передбачений статтею 28 Римського статуту. Законодавець доповнив Кримінальний кодекс України статтею 31-1, яка встановлює відповідальність військових командирів та інших начальників за міжнародні злочини, вчинені їхніми підлеглими [3, с. 26]. Згідно з цією нормою, командир підлягає кримінальній відповідальності, якщо він знав або за обставинами справи повинен був знати про вчинення підлеглими міжнародних злочинів і не вжив усіх необхідних та розумних заходів для їх запобігання чи припинення. Ця новела українського кримінального права відображає принцип індивідуальної відповідальності за недбале ставлення до службових обов'язків у контексті контролю над діями підлеглих.

Водночас правозастосовна практика вже виявляє певні складнощі у застосуванні нових норм. Дослідники звертають увагу на проблему співвідношення загальних положень Кримінального кодексу України та спеціальних норм про міжнародні злочини. Зокрема, дискусійним залишається питання про межі застосування інституту необхідної оборони та крайньої необхідності при вчиненні воєнних злочинів [4, с. 151]. Хоча стаття 31 Римського статуту містить вичерпний перелік підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, національне законодавство має забезпечити його гармонійну інтеграцію з уже існуючими інститутами Загальної частини Кримінального кодексу.

Суттєвою проблемою залишається питання застосування строків давності до міжнародних злочинів. Внесені зміни передбачають, що злочини, передбачені статтями 437-439, 442, 442-1 КК України, не мають строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [5, с. 765]. Така позиція узгоджується зі статтею 29 Римського статуту та міжнародною практикою переслідування міжнародних злочинів. Проте виникають складнощі при кваліфікації злочинів, вчинених до набрання чинності змінами до законодавства, що потребує уважного дотримання принципу незворотності дії кримінального закону в часі.

Важливим напрямом імплементації Римського статуту є вдосконалення процесуальних механізмів співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено розділом IX-2 "Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом", який регламентує порядок виконання запитів Суду про співробітництво, видачу осіб та інші форми правової допомоги [6, с. 92]. Ці норми базуються на принципі комплементарності, згідно з яким Міжнародний кримінальний суд діє лише тоді, коли національні суди не можуть або не бажають здійснювати належне розслідування та судовий розгляд справ про міжнародні злочини.

Окрему увагу привертає законопроєкт "Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини" № 11538, прийнятий у першому читанні 5 грудня 2024 року [7]. Цей документ передбачає створення окремого закону, який діятиме паралельно з Кримінальним кодексом України та максимально відтворюватиме положення Римського статуту. Автори законопроєкту обґрунтовують таку

позицію необхідністю підкреслити виняткову важливість боротьби з міжнародними злочинами та врахувати численні особливості кримінальної відповідальності за ці діяння. Водночас ця ініціатива викликала значну критику з боку правозахисної спільноти та науковців, які вказують на порушення єдності системи кримінального законодавства та суперечність Конституції України, яка визначає Кримінальний кодекс єдиним законом про кримінальну відповідальність [8].

Дослідники наголошують на необхідності збалансованого підходу до імплементації міжнародних стандартів. Хоча Римський статут встановлює мінімальні вимоги до криміналізації найтяжчих злочинів міжнародного характеру, національний законодавець має враховувати особливості правової системи України та забезпечити узгодженість нових норм із загальними принципами кримінального права [9, с. 213]. Зокрема, важливо зберегти баланс між міжнародними зобов'язаннями держави та гарантіями прав осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності.

Проблемним аспектом залишається забезпечення ефективного виконання покарань за міжнародні злочини. Законодавець посилив санкції за злочини, передбачені статтями 437-439, 442, 442-1 КК України, встановивши можливість призначення довічного позбавлення волі та обмеживши застосування умовно-дострокового звільнення [10, с. 36]. Водночас механізми міжнародного співробітництва у виконанні вироків потребують подальшого вдосконалення, особливо в частині виконання вироків Міжнародного кримінального суду на території України.

Імплементація Римського статуту також актуалізує питання взаємодії національних правоохоронних органів із міжнародними слідчими механізмами. Створення спеціалізованих підрозділів у структурі Офісу Генерального прокурора України, які займаються розслідуванням міжнародних злочинів, є позитивним кроком. Проте необхідна подальша розбудова спроможності національної системи правосуддя, зокрема підготовка суддів, прокурорів та слідчих до роботи зі складними справами про міжнародні злочини, забезпечення доступу до спеціальних знань у галузі міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, імплементація Римського статуту Міжнародного кримінального суду у національне кримінальне законодавство України є складним і багатоаспектним процесом, що потребує системного підходу. До ключових проблем належать: забезпечення узгодженості спеціальних норм про міжнародні злочини з загальними положеннями Кримінального кодексу України, ефективне застосування інституту командної відповідальності, розробка практичних механізмів співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, вирішення питання про доцільність прийняття окремого закону про міжнародні злочини. Подальший розвиток законодавства має відбуватися з урахуванням міжнародного досвіду, практики Міжнародного кримінального суду та національних особливостей правової системи України, що сприятиме зміцненню правових гарантій невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 10. Ст. 27.
2. Карпенко М. І. Кримінальна відповідальність за міжнародні злочини: питання законодавчого вирішення. *Інформація і право*. 2025. № 1 (52). С. 131-138.
3. Дудоров О. О., Стрижевська А. А. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах. Книга 2. Вчення про заходи кримінально-правового впливу. Загальна частина кримінального права європейських держав. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 598 с.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с.
5. Малетова О. С., Тригуб О. М. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 6 (63). С. 765-770.
6. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 92-125.
7. Верховна Рада у першому читанні ухвалила два законопроєкти про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини. ZMINA. Центр прав людини. 2024. URL: https://zmina.info/news/verhovna-rada-u-pershomu-chytanni-uhvalyv-dva-zakonoproyekty-pro-kryminalnu-vidpovidalnist-za-mizhnarodni-zlochyny/ (дата звернення: 06.12.2024).
8. Законопроєкти № 11538 та № 11539 заблокують розслідування міжнародних злочинів в Україні і не мають бути прийнятими. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2024. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/zakonoproiekty-11538-ta-11539-zablokuiut-rozsliduvannia-mizhnarodnykh-zlochyniv-v-ukraini-i-ne-maiut-buty-pryyniatymy/ (дата звернення: 06.12.2024).
9. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
10. Впродовж 2024 року українські суди винесли понад 40 вироків обвинуваченим у порушенні законів і звичаїв війни. ZMINA. Центр прав людини. 2025. URL: https://zmina.info/news/vprodovzh-2024-roku-ukrayinski-sudy-vynesly-ponad-40-vyrokiv-obvynuvachenym-u-porushenni-zakoniv-i-zvychayiv-vijny/ (дата звернення: 05.12.2025).

Анастасія Прокопчук
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБС-24-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Владислава Пашко
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБС-24-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ

Законодавче забезпечення кваліфікації злочинів є ключовим елементом кримінально-правового механізму держави. Кваліфікація злочинів – це встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння й ознаками складу злочину, передбаченого законом про кримінальну відповідальність [1, с. 5]. Правильне визначення кваліфікації гарантує неупередженість, дотримання чинного законодавства, достовірність даних, узгодженість судових рішень та захист прав і свобод особистості. Завдяки цьому стає можливим вірне встановлення сутності та рівня суспільної шкідливості вчинку, забезпечується обґрунтованість притягнення суб'єкта до відповідальності та усувається можливість свавільного розуміння норм кримінального права.

Метою даного дослідження є аналіз кваліфікації злочинів в умовах воєнного стану, оскільки саме цей період супроводжується зростанням кількості правопорушень. Також визначити коло проблем, що набули актуальності — труднощі відмежування окремих складів злочинів, особливості тлумачення кваліфікуючих ознак, — а також запропонувати практичні шляхи їх вирішення для підвищення ефективності кримінального провадження та забезпечення принципів законності й справедливості.

Для здійснення кваліфікації необхідне чітке законодавче забезпечення, яке включає Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, підзаконні акти та практику Верховного Суду. Разом вони формують цілісну нормативну базу, яка визначає порядок встановлення ознак правопорушення, забезпечує виконання правових норм у процесі досудового

розслідування та судового розгляду. Однак, навіть за такої комплексної системи, на практиці можуть виникати проблеми, особливо в періоди воєнного стану, коли національні правові норми взаємодіють з нормами міжнародного гуманітарного права.

У сучасних умовах правозастосування питання кваліфікації злочинів в Україні залишається одним із найбільш проблемних, адже судова практика нерідко наштовхується на двозначність у трактуванні ознак злочинних діянь та мусить брати до уваги як національне, так і міжнародне правове законодавство. З'являються труднощі у проведенні чіткої межі між загальними положеннями Кримінального кодексу та тими, що мають спеціальну спрямованість, які регулюють обставини, що склалися під час воєнного стану, а також при досягненні сталого та однакового застосування кримінально-правових санкцій, уникаючи при цьому свавільних рішень.

Серйозною проблемою є те, що умови воєнного стану визначаються особливими обставинами, спричиненими військовою агресією; вони роблять цивільне населення вразливим, спрощують вчинення злочинів і породжують у зловмисників ілюзію безкарності, що пов'язано із збільшенням навантаження на правоохоронні органи [2, с. 76]. У таких умовах правоохоронна система втрачає здатність повною мірою забезпечувати швидке реагування, документування та розкриття кримінальних правопорушень. У висновку, це призводить до підвищення рівня злочинності, у зв'язку із тим, що значна кількість правопорушень може бути непоміченою відносно воєнних злочинів. Ще однією з основних проблем є виникнення специфічних колізій кримінально-правових норм, які стосуються розмежування кримінальних правопорушень та воєнних злочинів (передбачених міжнародним гуманітарним правом), що ускладнює правозастосування та дотримання єдиної практики кваліфікації злочинів. Зокрема, дана проблема ілюструється колізією норм при кваліфікації злочинів проти власності, вчинених в умовах воєнного стану. Помилкова правова кваліфікація діянь, що мають ознаки крадіжки чи грабежу, як мародерства, є одним із найпоширеніших проявів цієї колізії, що може призвести до застосування необґрунтовано суворого покарання. Проте, розмежування цих складів злочинів є чітко визначеним в Особливій частині Кримінального кодексу України: мародерство (ст. 432 КК України) - це спеціальний склад злочину, який передбачає викрадення майна, що знаходиться виключно при вбитих чи поранених, безпосередньо на полі бою.

Крадіжка/грабіж (ст. 185, 186 КК України відповідно) - це загальні норми, які охоплюють діяння, вчинені в інших місцях, що не є полем бою, з урахуванням кваліфікуючої ознаки "в умовах воєнного стану" [3].

Удосконалення кваліфікації злочинів в Україні потребує комплексного підходу, який буде поєднувати в собі законодавчі зміни, розвиток правничої практики та міжнародних стандартів. Із цим можливе розширення міжнародного співробітництва (органів розслідування, прокуратури, судів) для обміну практикою, стандартами та кейсами, що особливо важливо для транснаціональних злочинів чи воєнних злочинів. Немало важливим є значення прозорості й легітимності, яке приносить міжнародна співпраця. Розслідування

провадження за участі міжнародних інституцій допоможе підвищити рівень довіри як всередині країни, так і в міжнародному середовищі. Жертви злочинів можуть відчувати, що їхні справи мають глобальну помітність, а винні — бути притягнутими до відповідальності не лише в Україні, а й за кордоном. Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що кваліфікація злочинів в Україні, зокрема в період воєнного часу, є невід'ємною частиною кримінально-правової системи, що забезпечує юридичну оцінку вчинених діянь та правильне застосування норм закону. Вона дає змогу визначити рівень суспільної небезпечності дій та встановити відповідальність особи та гарантувати правосуддя. Розгляд поточного стану кваліфікації злочинів вказує на потребу вдосконалення законодавчої основи та підвищення професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження для забезпечення дієвого й законного застосування кримінально-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ. *ДДУВС - Дніпровський державний університет внутрішніх справ*. URL: https://dduvs.edu.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0908/14.1.pdf (дата звернення: 19.11.2025).
2. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ. *Донецький державний університет внутрішніх справ | ДонДУВС*. URL: https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2025/06/zbirnyk_materialiv_ii_vseukrayinskogo_kruglogo_stolu_ord_ta_ib.pdf#page=47 (дата звернення: 25.11.2025).
3. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 20.11.2025).

Ричка Денис Олегович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління та права ННІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури Українського державного університету науки та технології

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЕЛЕКТРОННУ ІДЕНТИФІКАЦІЮ ТА ЕЛЕКТРОННІ ДОВІРЧІ ПОСЛУГИ»

Закон України “Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги” може запобігати злочинам не тим, що ним передбачена певна відповідальність або певні процесуальні дії, а тим, що передбачає створення технічної інфраструктури довіри: сильну ідентифікацію, криптографічний

захист, незмінність електронних документів, фіксацію часу та подій, а головне – доказовий слід для розслідування. Закон чинний у редакції станом на 18.12.2024. [1]

Нижче – типові сценарії доказування, а також механізми, якими технічна складова кваліфікованих електронних підписів (КЕП) та е-довірчих послуг реально знижує кримінальні ризики.

1) Логіка запобігання: що саме запобігає, або значно зменшує можливості для вчинення правопорушень інфраструктура КЕП:

Зменшення можливостей. КЕП і суміжні послуги зменшують "вікно можливостей" для правопорушника за рахунок:

- Цілісності: документ після підпису не можна непомітно змінити — зміна «ламає» перевірку підпису.
- Автентичності: підпис перевіряється по сертифікату відкритого ключа; встановлюється, *яким ключем* підписано.
- Незаперечності: підпис прив'язаний до конкретного ключа та сертифіката.
- Часу: часові мітки дозволяють довести, що дані існували у певний момент (боротьба з "підпису заднім числом").
- Трасовності: логи (метаданні) на боці сервісів, провайдерів, інфраструктури додають доказовість.

Особливості зберігання ключа, як бар'єр. Ключова профілактика — захист приватного ключа. Законодавча рамка вимагає, щоб засоби КЕП забезпечували конфіденційність і захист ключів від стороннього доступу.[1]

Це перешкоджає найчастішому кримінальному механізму: викрадення або компрометація ключа, після чого відбувається підпис підробних дій.

2) "Карта злочинів": які склади, передбачені Кримінальним кодексом України, вчинення яких можна запобігти, або значно ускладнити вчинення за допомогою КЕП та е-ідентифікацією

Блок А. Кіберзлочини (втручання/несанкціоновані дії/шкідливе ПЗ) – ст.ст. 361, 361-1, 361-2, 362 КК 363, 363-1 КК.[2]

Як тут працює Закон та передбачена їм техніка КЕП:

- обов'язковість захисту ключа (QSCD/токен/HSM-логіка) ускладнює крадіжку;
- аудит/акредитаційні вимоги до надавачів створюють "точки контролю" (ідентифікація, журнали подій, процедури анулювання сертифікатів).

Блок Б. Підроблення документів і юридично значимих "цифрових дій" - ст.ст 358, 366, 205-1, 357 КК.[2]

Логіка КЕП в даних випадках працює наступним чином: підробити чужий підпис криптографічно суттєво складніше, ніж підробити рукопис. Але, КЕП захищає не від недостовірних даних безпосередньо в документі, а від непомітної зміни та від неавторизованого підписання без доступу до ключа.

Блок В. Шахрайство, розтрата, вчинення протиправних дій із фінансовими інструментами - ст.ст 190, 191, 200, 209 КК [2] коли електронні документи використовують для маскування походження коштів, оформлення удаваних договорів.

Блок Г. Службові злочини – ст.ст. 364, 367 КК — зловживання владою або службовим становищем (напр., посадовець “підписує” КЕП рішення, знаючи про їх неправомірність, або в інтересах третіх осіб).

3) Яким чином КЕП реально допомагає слідству і суду у процесі доказування протиправних дій:

У кримінальному процесі “цифра” лягає в доказування через категорію документів та носіїв інформації:

- КПК України визначає документ і прямо вказує, що до документів можуть належати носії інформації, у т.ч. комп’ютерні дані;
- КПК України визначає процесуальні джерела доказів (показання, речові докази, документи, висновки експертів). [3]

Коротко ланцюг доказування в даному випадку виглядає наступним чином: електронний підпис + сертифікат + журнали перевірки/OCSP/часові мітки = формалізований ланцюг автентичності.

4) Важливо розуміти, що саме доводить КЕП. КЕП технічно доводить: *цей документ підписано приватним ключем, що відповідає сертифікату X, і в цей документ не вносилися зміни після підпису.*

КЕП не доводить автоматично: *що саме ця фізична особа натиснула “підписати”* (бо можливі: викрадення ключа, спільний доступ, інсайдерський доступ, підміна пристрою, віддалене керування). [4] Тому у кримінальних справах практично завжди потрібна сукупність доказів: кіберсліди, доступи, показання, експертизи, фінансова аналітика, службові документи, носії даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19 (дата звернення: 04.12.2025). Закон України
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 04.12.2025). Закон України
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 04.12.2025). Закон України
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17 (дата звернення: 04.12.2025).

Романенкова Аліна Юріївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМЦ-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИН

Кримінально-правова доктрина посідає особливе місце у вітчизняній правовій системі, будучи не лише фундаментом кримінально-правової науки, а й одним із ключових орієнтирів для правотворчої та правозастосовної діяльності. Доктринальні підходи формують концептуальне підґрунтя законодавчих рішень та впливають на практику застосування норм кримінального закону.

Попри очевидну важливість доктринальних засад, сучасна українська правова система стикається з проблемою неоднозначного сприйняття кримінально-правових норм. Водночас все ще залишається невизначеним співвідношення кримінально-правової доктрини із загальною правовою доктриною, хоча розуміння цього співвідношення є необхідною умовою для побудови цілісної системи правового регулювання та забезпечення узгодженості теоретичних підходів і практики їх застосування.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження співвідношення загальної та кримінально-правової доктрин, їх впливу одна на одну й ролі у формуванні сучасної моделі кримінальної відповідальності.

Доктрина (від лат. *doctrina* - «вчення, навчання», що походить від *doctor* - «учитель») трактується як систематизоване політичне, наукове, філософське, військове чи інше вчення, тобто цілісна теорія або впорядкована система поглядів [1, 2].

У правовій літературі, присвяченій дослідженню джерел романо-германської правової системи, поняття «доктрина» зазвичай застосовується як:

1) вчення, філософсько-правова теорія;

2) думка вчених-юристів із різних питань про сутність і зміст різних юридичних актів, а також з проблем правотворчості та правозастосування в цілому;

3) наукові праці найбільш авторитетних вчених з питань держави та права;

4) коментарі різних кодексів, конкретних законів, моделей різних нормативних правових актів [3].

Семеніхін І.В. стверджує, що правова доктрина має вищий авторитет, ніж юридична наука, оскільки охоплює найбільш значущі для суспільства напрацювання, що забезпечують поступальний розвиток державних і правових інститутів. Крім того, вона проявляється у подвійній природі: з одного боку, доктрина формується відповідно до ідейних та ментальних особливостей національної правової системи, відображаючи її історичні традиції, а з іншого -

відповідає актуальним потребам соціально-економічного та політико-правового розвитку держави, пропонуючи конкретні шляхи розв'язання наявних проблем.

Як відображення державної та правової реальності, правова доктрина формує знання про право і механізми його реалізації. Водночас має також нормативно-орієнтуючий (прескриптивний) характер, оскільки містить уявлення про те, яким повинно бути право, окреслюючи його ідеальну модель. Саме доктрина обґрунтовує потребу у прийнятті правових норм, створенні нових галузей і інститутів, а також у їх удосконаленні чи реформуванні. Важливим її елементом є оціночно-прогностичний компонент, що містить програмні, рекомендаційно-орієнтуючі положення, сформовані на основі критичного аналізу державотворчої та правотворчої практики [4, с. 28-29].

Таким чином, правову доктрину слід розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних ідей, принципів і концепцій, що перебувають у тісному зв'язку з наукою, політикою, законодавством і практикою та формують теоретичну основу правової системи держави.

Дослідники виділяють певні «рівні» правової доктрини, починаючи з найвищого – загальної, або генеральної, правової доктрини, яка являє собою найширший прояв доктринальних ідей у системі права та визначає єдині принципи й підходи, спільні для всіх її галузей. Наступний рівень ієрархії складають галузеві доктрини, що відповідають конкретним галузям права. Найнижчий рівень репрезентують доктрини-концепції, або доктрини в найвужчому розумінні, що формують окремі спеціалізовані підходи та теоретичні положення.

Полянський Є. Ю. підкреслює, що «генеральна правова доктрина надто віддалена від реальних правовідносин і відіграє роль охоронника фундаментальних принципів і поглядів на загальноправові інститути».

Галузеві доктрини виявляються достатньо самостійними, і вони найбільш наближені до процесу правозастосування. За переконанням вченого, кожна галузева доктрина спирається на власну систему наукових знань [5, с. 44-46].

Крім того, доцільно виділити міжгалузеві правові доктрини, які охоплюють питання декількох галузей права, наприклад, доктрину кримінального права та кримінального процесу чи доктрину цивільного та кримінального права. Окрему групу становлять дисциплінарні доктрини, як-от криміналістична доктрина, а також міждисциплінарні доктрини, що поєднують положення кількох наук, зокрема доктрини кримінології та кримінального права; кримінології, кримінального права та кримінального процесу; або кримінології, кримінального права та кримінально-виконавчого права.

Питання визначення поняття доктрини кримінального права та її ролі в правовій системі України досі залишається недостатньо розкритим і не має загальновизнаного наукового трактування, що становить безпосередню мету і завдання даного дослідження.

Щодо змісту поняття «доктрина кримінального права» в Україні існує значна різноманітність наукових підходів, що відображає різне його тлумачення серед вчених і практиків. Водночас термін «кримінально-правова доктрина» здебільшого вважається тотожним «доктрині кримінального права».

З точки зору Костенка О.М., кримінально-правова доктрина – це форма існування правової культури людей, які застосовують Кримінальний кодекс [6, с. 43].

На думку Митрофанова І.І. кримінально-правовою доктриною визнається розвинута новостворена ідея, вчення, теорія, що відображає сформовану, логічно завершену, погоджену і домінуючу в сучасних реаліях розвитку України систему поглядів на кримінально-правову реальність, пріоритети, принципи, форми, засоби і методи кримінально-правового регулювання суспільних відносин, затребувану практикою правозастосування і таку, що певним чином впливає на законодавця при створенні та прийняті законів про кримінальну відповідальність.

Доктрина кримінального права на сучасному етапі розвитку юридичної науки та правової системи України відіграє не лише роль фактора вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, а визнається юридичним джерелом кримінального права [7, с. 172].

Таким чином, співвідношення загальної та кримінально-правової доктрини ґрунтується на принципах ієрархічної підпорядкованості та функціональної взаємодії. Загальна (генеральна) правова доктрина виступає концептуальною матрицею і займає найвищий рівень, визначаючи фундаментальні, універсальні принципи та цілісні ідейні орієнтири для всієї правової системи. Натомість, кримінально-правова доктрина є галузевою конкретизацією, яка адаптує ці загальні принципи до специфіки кримінального права, спираючись на власну систему знань.

У науковому дискурсі вони перебувають у тісному взаємозв'язку: загальна доктрина формує концептуальні рамки, тоді як кримінально-правова доктрина реалізує та конкретизує їх для потреб законотворчості, правозастосування та розвитку галузевої науки, забезпечуючи узгодженість правової теорії та практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Перун, 2005. С. 314.
2. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наук. думка, 2000. С. 180.
3. Полянський Є. Ю. Правова доктрина як базисна концепція права: природа, структура, значення. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 17. С. 297-313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2015_17_12 (дата звернення: 29.11.2025).
4. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. *Проблеми законності.* 2016. Вип. 132. С. 28-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_132_6 (дата звернення: 29.11.2025).
5. Полянський Є. Ю. Кримінально-правова доктрина США: генезис, обґрунтування, перспективи: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015. С. 44-46.

6. Костенко О. Кримінальний кодекс і доктрина. Право України. 2004. № 7. С. 43–47.
7. Митрофанов І. І. Кримінально-правова доктрина: від визначення поняття до з'ясування ролі у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.* 2014. Вип. 3. С. 168-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2014_3_30 (дата звернення: 29.11.2025).

Савченко Олександр Миколайович
здобувач вищої освіти третього (науково-освітнього) рівня кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:
Корнякова Тетяна Всеволодівна
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗАСТОСУВАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗМІШАНОГО ТИПУ ДЛЯ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Важко не погодитись із твердженням, що лише теорія, озброєна адекватними методами дослідження, може виконати поставлені перед нею завдання та функції. Особливо це актуально у світлі кримінології через її мультидисциплінарний характер та триваючі наукові пошуки шляхів розвитку власної методології [1, с. 6].

У контексті сучасних викликів науки кримінології О. М. Литвинов та Є. О. Гладкова зауважують, що в ситуації, коли вже заявили про себе нові методологічні підходи до кримінологічного аналізу, все ще продовжують використовуватися способи і методи, засновані на застарілих, таких, що себе вичерпали, довели власну неспроможність концепти і парадигмальні засновки [2, с. 179].

Класичний доктринальний погляд на розуміння структури методології української кримінології запроваджений А. П. Закалюком, що складається із: 1) загальнонаукових принципів, вимог, критеріїв наукового пізнання загалом; 2) методологічних особливостей галузі суспільних наук, до якої належить кримінологія; 3) методологічних і методичних положень, методів, способів власного (кримінологічного) опрацювання, що знаходяться у діалектичному зв'язку з першими та другими [3, с. 91].

Якісне кримінологічне дослідження має використовувати цілісну, ієрархічно вибудувану систему методологічних підходів і методів, що забезпечить його комплексність, повноту та об'єктивність.

У свою чергу, сучасна проблематика, із якою зіштовхується кримінолог, вимагає застосування нових, нетривіальних методологічних підходів у дослідженні корупційної злочинності.

Поєднання та використання різних методів, підходів, методологій, теорій в одному дослідженні в українському науковому дискурсі іменується тріангуляцією, а у зарубіжному – дослідженням змішаного типу (mixed methods). Значення та розповсюдження такого підходу стає настільки значним, що деякі науковці почали вести мову про нове явище – третій методологічний рух («third methodological movement»), методологія якого містить ознаки й кількісних, і якісних досліджень [4, с. 57] [5] [6, с. 301, 302].

До методів збору даних у групі якісних методів дослідження належать, наприклад, інтерв'ю (різних видів і типів), спостереження, методи аналізу документів (у всій їх сукупності), фокус-групи та ін. Методи інтерпретації даних представлені передовсім аналізом змісту, наративним аналізом, герменевтичними методами, аналізом дискурсу та ін. У свою чергу, кількісні методи досліджень (опитування, панельні дослідження, анкетування): спираються на числові феномени; концентруються на поглядах учасників досліджень (респондентів і дослідників) та їх щоденному досвіді; використовують великі групи для проведення досліджень; спираються на існування досліджуваного явища всюди й у великих кількостях; покладаються на системно й комплексно накопичені результати [6, с. 301, 302] [7, с. 5].

В. М. Дрьомін ще у 2010 році зазначав, що значна частина злочинів латентна і залишається без реагування правоохоронних органів, а формально-статистична оцінка злочинності, як сукупності злочинів, не відображає реальну дійсність [8, с. 16, 23].

Однією із головних дослідницьких проблем, що постає перед вченими, є вплив фактору надзвичайної латентності корупції [9, с. 142] [10, с. 14].

Зокрема, М. В. Кікалішвілі зауважує, що більш точне уявлення про реальні показники латентності корупційної злочинності можна отримати лише при комплексному застосуванні різних методів та порівнянні отриманих результатів [11, с. 193].

Вихід із цієї ситуації може полягати в адаптації змішаних методів, що застосовуються в зарубіжній кримінології.

Наприклад, американські кримінологи вважають, що тенденція до поєднання – або змішування – методів стає дедалі помітнішою. Методологічний ексклюзивізм було визнано непотрібним і таким, що стримує розвиток, оскільки він не визнає внеску, зробленого кожним з підходів, а спроби подолати цей розрив призвели до появи більш прагматичних підходів, які поєднують кількісні та якісні методи в рамках одного дослідження. На їх думку, інтеграція дозволяє взаємодоповнюючим сильним сторонам мінімізувати слабкості кожного з методів [12].

У той же час, цей напрям на сьогодні все ще залишається перспективним та вимагає подальшої популяризації. Так, оглядове дослідження статей за період із 2001 по 2017 роки, проведене американськими вченими, виявило, що більшість публікацій не включають методологічні концепції, специфічні для досліджень із застосуванням змішаних методів (наприклад, інтеграцію) [13].

До п’яти основних цілей дослідження змішаним методом дослідники відносять: 1) тріангуляцію (зіставлення або підтвердження результатів за допомогою різних методів); 2) взаємодоповнюваність (деталізація, вдосконалення або уточнення результатів одного методу за допомогою іншого); 3) ініціацію (пошук суперечливих висновків, які можуть допомогти переформулювати дослідницьку задачу або модель); 4) розвиток (використання висновків одного типу дослідження для інформування іншого); 5) поширення (збільшення діапазону або масштабу дослідження за допомогою декількох методів) [14, с. 127] [15]

Завідувач кафедри соціології, соціальної політики та кримінології Ліверпульського університету, професор Ш. Маруна (S. Maruna) наголошує, що для дослідників, які використовують змішані методи, взаємодоповнювальні переваги (та недоліки) якісних і кількісних досліджень є очевидними. Якісні методи передбачають «глибоке» занурення в соціальне середовище, що дає змогу усвідомити ситуативні й контекстуальні фактори та проблеми, які часто залишаються поза увагою під час опитувань. Кількісні методи є прозорими і не покладаються на підхід, що заснований на довірі. Тому така робота є більш відтворюваною, точною (дехто сказав би «об’єктивною») та придатною для узагальнення (генералізації), ніж якісні дослідження. Крім того, статистичні методи дозволяють усунути вплив сторонніх факторів та краще оцінити причинно-наслідкові зв’язки між змінними. В опублікованому вигляді вони дають результати, що відзначаються своєю ясністю, стислістю, точністю та лаконічністю [14, с. 127, 128].

Підсумовуючи, можна сказати, що сучасна кримінологія, зіштовхуючись із проблемою подолання латентності корупції, переживає кризу класичних методологічних підходів. Ефективним рішенням може бути імплементація досліджень змішаного типу, що інтегрує кількісний та якісний інструментарій. Такий підхід забезпечуватиме тріангуляцію результатів, нівелюючи недоліки використання статистичних даних та суб’єктивність інтерв’ювання. Перспективи подальших досліджень за цим напрямом полягають у відході від теоретизації до розробки методично-практичних рекомендацій, що дозволить сформувати об’єктивну джерельну базу та адаптувати світові стандарти до українських реалій з метою дієвого запобігання корупційної злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ортинський В. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ. В. Ортинський. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2014. № 782. С. 5-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_4.

2. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Онтологія кримінологічного знання: на шляху до нового усвідомлення. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 19 черв. 2020 р. Харків, 2020. С. 175–179. URL: https://library.pp–ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/lytvynov/pdf (дата звернення: 08.12.2025).
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн.: Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007. 424 с.
4. Серебро М. В. Постнекласичні тенденції в методології юриспруденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. № 55 (1). С. 54–58. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/214b71a4-56f2-4602-9789-4c694a0c4765/content (дата звернення: 08.12.2025).
5. Cameron R. Mixed methods: the third methodological movement. *Research Today: Newsletter of the Australian Vocational Education and Training Research Association.* Vol. 5. P. 2.
6. Андрійчук Н. М., Сейко Н. А. Якісні та кількісні методи дослідження в курсі «Методологія наукових досліджень» для майбутніх соціальних працівників. *Нові технології навчання: збірник наукових праць*. 2020. С. 299–305.URL: https://eprints.zu.edu.ua/31348/1/Сейко%20Н.,%20Андрійчук%203б_НТН_94_20.pdf (дата звернення: 08.12.2025).
7. Ніколаєску І. О., Соловей Ю. О. Синергія якісних та кількісних методів наукового дослідження у сфері дошкільної освіти: від теорії до практики. *Академічні візії*. 2025. № 44. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.16334633 (дата звернення: 08.12.2025).
8. Дрьомін В. М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2010. 38 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0510U000390/ (дата звернення: 08.12.2025)
9. Кондратов Д. Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (19). 2018. С. 142. –URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/f3fa5c65-b724-4987-9526-0d28df492ccf (дата звернення: 08.12.2025).
10. Богатирьов І. Г. Організована корупційна злочинність як загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Т. 2. С. 13–18. URL: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-13-18 (дата звернення: 08.12.2025)
11. Кікалішвілі М. В. Латентність як риса корупційної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. *Серія : Право.* 2023. Т. 2, № 78. С. 191–195. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.30 (дата звернення: 08.12.2025).
12. Brent J., Kraska P., Skeen J. Mixed Methods Research in Criminology // Oxford Bibliographies. 2023. URL: https://doi.org/10.1093/obo/9780195396607-0330 (дата звернення: 08.12.2025).

13. Mixed Methods Research in Criminology and Criminal Justice: a Systematic Review / N. Wilkes et al. *American Journal of Criminal Justice*. 2021. URL: https://doi.org/10.1007/s12103-020-09593-7 (date of access: 08.12.2025).
14. Maruna S. Mixed Method Research in Criminology: Why Not Go Both Ways?. *Handbook of Quantitative Criminology*. New York, NY, 2009. P. 123–140. URL: https://doi.org/10.1007/978-0-387-77650-7_7 (date of access: 08.12.2025).
15. Greene J. C., Caracelli V. J., Graham W. F. Toward a Conceptual Framework for Mixed-Method Evaluation Designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 1989. Vol. 11, no. 3. P. 255–274. URL: https://doi.org/10.3102/01623737011003255 (date of access: 08.12.2025).

Самгородська Софія Володимирівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Липницька Аліна Миколаївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є однією з найбільш поширених соціальних проблем сучасної України. Воно охоплює фізичні, психологічні, економічні та сексуальні форми впливу, які здійснюються у сімейному чи близькому середовищі. У 2020–2025 роках в Україні проводяться дослідження, які підтверджують, що криміналізація сама по собі не вирішує проблему. Наприклад, аналітичні матеріали правозахисних організацій вказують на необхідність комплексного підходу: поєднання кримінально-правових заходів із соціальною підтримкою, психологічною допомогою та економічними програмами для постраждалих.[1]

Протягом останніх років, особливо після внесення змін до Кримінального кодексу України у 2019 році, коли була запроваджена стаття 126-1 «Домашнє насильство», питання криміналізації цього явища стало предметом активних дискусій серед юристів, соціологів та правозахисників.[2]

З одного боку, криміналізація домашнього насильства є важливим кроком у захисті прав людини та наближенні України до європейських стандартів. Вона демонструє, що держава визнає проблему і готова застосовувати жорсткі правові механізми для її вирішення. З іншого боку, практика 2020 - 2025 років показує, що існує низка проблем, які знижують ефективність цього процесу.[3]

Першою проблемою є латентність злочинів. Багато постраждалих не звертаються до правоохоронних органів через страх перед кривдником, економічну залежність або недовіру до системи правосуддя. За даними Міністерства внутрішніх справ, кількість звернень щороку зростає, але реальний масштаб насильства значно більший. Це створює ситуацію, коли криміналізація існує «на папері», але не завжди працює на практиці.[4]

Другою проблемою є складність доказування систематичності насильства. Для кваліфікації злочину необхідно довести, що дії кривдника були неодноразовими. Проте у багатьох випадках потерпілі не мають можливості документувати факти насильства, а свідки відсутні. Це призводить до того, що суди часто закривають провадження через недостатність доказів.[4]

Третьою проблемою є недостатня інфраструктура для підтримки постраждалих. Хоча в Україні створюються кризові кімнати, мобільні бригади та гарячі лінії, їх кількість не відповідає реальним потребам. У невеликих містах та селах постраждалі залишаються без доступу до спеціалізованої допомоги. Це знижує ефективність криміналізації, адже без соціальної підтримки потерпілі часто змушені залишатися з кривдником.[5]

Четвертою проблемою є відсутність належних програм для кривдників. Закон передбачає можливість направлення осіб, які вчинили домашнє насильство, на проходження корекційних програм. Проте їх кількість обмежена, а якість роботи часто викликає сумніви. Без реабілітації кривдників криміналізація перетворюється лише на покарання, яке не змінює поведінку і не запобігає повторним випадкам насильства.

П’ятою проблемою є недостатня координація між правоохоронними органами та соціальними службами. Часто поліція реагує на виклики формально, не забезпечуючи належного захисту потерпілих. Соціальні служби, у свою чергу, не мають достатніх ресурсів для довготривалої підтримки. Це створює прогалини у системі, які знижують ефективність криміналізації.

Окремо варто зазначити, що криміналізація домашнього насильства потребує зміни правової культури суспільства. У багатьох випадках насильство досі сприймається як «сімейна справа», у яку не варто втручатися. Це стосується як сусідів, так і родичів, які часто не повідомляють про факти насильства. Тому важливим напрямом є просвітницька робота, яка має змінити ставлення суспільства до цієї проблеми.

Таким чином, головні проблеми криміналізації домашнього насильства в Україні полягають у латентності злочинів, складності доказування систематичності, недостатній інфраструктурі для підтримки постраждалих, відсутності ефективних програм для кривдників та слабкій координації між державними інституціями. Для подолання цих викликів необхідна комплексна

політика, яка включає не лише кримінальне переслідування, а й соціальну підтримку, просвітницьку діяльність та зміну суспільних стереотипів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павліченко К. Домашнє насильство – не сімейна справа: як Україна захищає постраждалих вдома. *Міністерство внутрішніх справ України*. 2025.
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII.
3. Кримінальний кодекс України. Стаття 126-1 «Домашнє насильство».
4. Панталієнко Т.П. Домашнє насильство в Україні та Європі: аналітико-правове дослідження тенденцій та динаміки кримінальних вироків (2020–2025 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025.
5. Чайка Р.А. Кримінально-правове регулювання протидії домашньому насильству: національний досвід та міжнародні підходи. *Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського, МАУП*. 2025.

Секо Сергій Олександрович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 4 курсу, групи АП-22-4
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Разом з розвитком інформаційних технологій та прагненням держави до повної цифрової трансформації всіх сфер суспільного життя, цифровий прогрес удосконалює також інструменти для вчинення злочинів, збільшуючи їх кількість.

Глобальна цифровізація - це формування єдиного інформаційного простору, впровадження цифрових технологій у різні сфери життя суспільства: промисловість, економіку, освіту, культуру, медицину, обслуговування та інше. Завдяки науково-технічному прориву комп'ютери, мобільні телефони, Інтернет, цифрове надсилання даних, повідомлень, спілкування в соціальних мережах - невід'ємна частина нашого повсякденного життя.

Враховуючи глобальну цифровізацію бізнесу, це об'єктивно обумовлює і суттєве зростання кількості злочинів з використанням цифрових технологій.

Нині економічні злочини, вчинені за допомогою комп'ютерних чи телекомунікаційних технологій, доцільно виділяти як самостійну категорію.

Це, зокрема, розкрадання безготівкових коштів, протиправні дії щодо криптовалют, злочини проти інтелектуальної власності та незаконне поширення аудіовізуальних творів у мережі Інтернет, незаконна передача інформаційних ресурсів компаній та персональних даних третім особам, використання шкідливих комп'ютерних програм та злочинні діяння [1, с. 46].

Отже, під злочинами економічного характеру, вчиненими за допомогою цифрових технологій слід розуміти злочини, вчинені дистанційно, шляхом використання засобів комп'ютерної техніки, інформаційно-телекомунікаційних мереж, цифрових технологій, які мають родовим об'єктом економічні відносини.

Цифровізація, відіграє ключову роль в інноваційному розвитку, сприяє створенню організаційних, фінансових та законодавчих механізмів, що забезпечують трансформацію економіки, спрямовану на використання інформаційних технологій у всіх сферах життя держави.

Цифрова трансформація економіки - це свого роду революційна модель організації процесів з використанням нових технологій (інтернет-банкінг, блокчейн, штучний інтелект, електронна торгівля, промисловий інтернет речей та ін.) [2, с. 5].

Отже, під злочинами економічного характеру, вчиненими за допомогою цифрових технологій, слід розуміти діяння, що здійснюються дистанційно із використанням засобів комп'ютерної техніки, інформаційно-телекомунікаційних мереж та цифрових платформ, і посягають на економічні відносини як свій родовий об'єкт.

Саме поява цих технологій не лише забезпечує швидкість і зручність економічних операцій, але й створює нові можливості для злочинної діяльності. Розширення онлайн-послуг, зростання обсягу цифрових транзакцій та збільшення кількості персональних даних у мережі роблять цифрове середовище привабливим для зловмисників.

У сучасних умовах економічна злочинність набуває більш складного та латентного характеру, а цифрові технології стають не лише інструментом її вчинення, а й чинником, що визначає її динаміку та масштаби. Внаслідок цифрової трансформації з'являються нові сфери криміногенної вразливості, пов'язані з обігом цифрових активів, електронними платежами, автоматизованими системами управління виробничими процесами.

Крім того, цифровізація суттєво ускладнила ідентифікацію правопорушників, адже забезпечує високий рівень анонімності, транснаціональність та швидкість переміщення інформації. Це стимулює розвиток нових кримінальних схем, які виходять за межі традиційних уявлень про економічні злочини.

Таким чином, назріла необхідність розробки механізмів попередження злочинів, вчинених з використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Також, цифровізація економіки обумовлюється необхідністю створення умов для формування широких інформаційно-комунікаційних технологій, що

сприяють задоволенню інформаційних потреб органів влади та громадян, і полягає у використанні критичної інформаційної інфраструктури (систем державного управління, забезпечення обороноздатності, безпеки та правопорядку, автоматизованого управління виробничими та технологічними процесами).

Одна з особливостей розвитку цифрової економіки полягає в концентрації нового ринку в руках великих галузевих холдингів, державних корпорацій, що мають високу стартову позицію, що мають достатні фінансові, трудові, інтелектуальні ресурси та спираються на концентроване управління, які прагнуть забезпечити конкуренцію здатність і переваги у своїй сфері на новоствореному ринку з використанням цифрових технологій [3, с. 184].

Вільний доступ до інформації сприяє ускладнення кримінальної обстановки та породжує збільшення внутрішніх дестабілізуючих процесів у суспільстві.

Цифровізація економіки супроводжується появою проблем інформаційної безпеки, що виявляються в системах, до яких відносять об’єкти та організації як приватного, так і державного рівнів, спрямовані на використання та обробку інформації.

Поширення цифрових сервісів обумовлює зростання кількості кіберінцидентів, серед яких:

- несанкціонований доступ до баз даних;
- маніпуляції з електронними платежами;
- масові атаки на державні реєстри;
- блокування роботи критично важливих інфраструктур;
- викрадення конфіденційної комерційної інформації [4, с. 236].

У таких умовах особливо актуальною стає потреба у створенні комплексної системи захисту інформаційного простору, яка охоплює технічні, організаційні та правові заходи. Забезпечення кіберстійкості повинно включати впровадження сучасних протоколів безпеки, регулярний аудит систем, підвищення цифрової компетентності працівників та розробку ефективних механізмів реагування на кіберзагрози.

Таким чином, цифрова епоха не лише відкриває нові можливості для розвитку економіки, але й формує нову конфігурацію кримінальних ризиків, які потребують адаптивних та інноваційних підходів до їх нейтралізації.

Ефективність запобіжних заходів може здійснюватися тільки у випадках органічного взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, освітні організації, з урахуванням специфіки діяльності кожного суб'єкта, зацікавленого у реалізації превентивних заходів.

Окрім технічних рішень, необхідно вдосконалити нормативно-правове забезпечення, яке регулює впровадження цифрових технологій у сферу економічної безпеки. Йдеться про ухвалення законодавчих документів, що гарантуватимуть захист даних, кібербезпеку та підтримку інновацій [5, с. 47].

Паралельно важливо розробити національні стандарти й методики оцінювання ризиків, що дозволить уніфікувати процеси аналізу та моніторингу економічної безпеки.

У підсумку комплексний підхід до впровадження цифрових технологій в інформаційно-аналітичні системи економічної безпеки стане міцним фундаментом для запобігання ризикам, зміцнення стабільності та стійкості економіки України в умовах глобальної цифрової трансформації. Це сприятиме впровадженню найкращих міжнародних практик, підвищенню конкурентоспроможності держави та її інтеграції в світовий цифровий простір.

Водночас цифровізація дозволить значно підвищити якість моніторингу економічних правопорушень завдяки автоматизованому аналізу великих даних, швидкому виявленню підозрілих операцій та формуванню прогнозних моделей ризиків. Сучасні технології дають змогу оперативно реагувати на нові форми економічної злочинності, адаптуючи механізми контролю до реалій цифрової економіки.

Ефективне впровадження цифрових рішень також потребує розвитку кадрового потенціалу - підготовки фахівців з кібербезпеки, фінансової аналітики, цифрового права та системного управління ризиками. Саме поєднання технологічних інструментів і професійної експертизи забезпечить формування стабільного, захищеного та прозорого економічного середовища.

У майбутньому це дозволить створити адаптивну національну систему економічної безпеки, здатну протистояти як традиційним, так і інноваційним формам злочинної діяльності, забезпечуючи збалансований розвиток економіки та підвищення довіри громадян і бізнесу до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах // Інформація і право. 2021. №1. С. 45–57.
2. Дзямулич М., Шматковська Т. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. Економічний форум. 2022. № 2. С. 3–8.
3. Пилипчук В. Г. Правові аспекти забезпечення приватності та інформаційної безпеки в умовах цифровізації: монографія. Київ: Право України, 2021. 284 с.
4. Пушак Я. І. Цифрова економіка та економічна безпека. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 320 с.
5. Чайковська І., Ткач Т., Чайковський М. Роль сучасних інформаційних систем та технологій у забезпеченні економічної безпеки підприємства в умовах digital-економіки. Вісник економічної науки України. 2022. № 2. С. 45–53. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-67.

Скидан Дарина Олександрівна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПз-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Петрук Віта Павлівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПз-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РУЙНУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА АРХІВІВ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

У всі історичні епохи культурна спадщина та архіви посідали особливе місце у житті суспільств. Вони виконували роль не лише матеріальних носіїв знань, вірувань, традицій чи художніх цінностей, але й ставали гарантією історичної тяглості народу, основою його правової пам'яті та самоідентифікації. Архіви забезпечували можливість відновити правовий статус осіб, підтвердити факт володіння майном чи встановити істину щодо історичних подій. Пам'ятки архітектури, культові споруди, музеї й бібліотеки формували духовний простір спільноти, який переживає будь-які політичні й соціальні зміни [3].

Саме тому посягання на культурні цінності завжди розглядалися як особливо небезпечні діяння, здатні спричинити не лише матеріальні втрати, а й глибокі цивілізаційні наслідки. Руйнування спадщини означає удар по самій основі суспільства, по його пам'яті, по здатності передавати наступним поколінням історичні сенси. Недарма у міжнародній юриспруденції поступово сформувалося розуміння: культурні цінності – це не другорядний елемент суспільного життя, а об'єкт підвищеної охорони.
До аналізу проблем захисту культурної спадщини як об'єкта кримінально-правової охорони долучилися такі науковці, як: Н. В. Кузнєцова, В. Я. Тацій, М. І. Бажанов, М. Палієнко, О. Г. Козій, В. Матіос та інші. Їх дослідження підкреслюють, що посягання на культурні цінності під час війни мають не лише матеріальний, але й ідеологічний, психологічний та цивілізаційний вимір. Саме тому держава повинна забезпечити належний кримінально-правовий захист таких об'єктів [4].

Поступовий розвиток міжнародного гуманітарного права лише підкріпив цей підхід. Першим системним міжнародним актом, що встановив обов'язковий захист культурних об'єктів у час війни, стала Гаазька конвенція 1954 року та два Протоколи до неї. Ці документи були реакцією на масові знищення культурних цінностей під час Другої світової війни та заклали фундамент світового розуміння: *культура – це частина людства, яку необхідно берегти навіть у найважчі часи* [1].

Згодом криміналізація умисних нападів на культурні об’єкти була закріплена у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Статут визнає: навмисні атаки на будівлі, призначені для релігії, мистецтва, історії чи науки, – це воєнний злочин. Такі посягання караються навіть тоді, коли немає людських жертв, адже шкода завдається всій спільноті, її історії та культурній пам’яті [2].

Повномасштабна агресія російської федерації проти України стала безпрецедентним викликом у сфері охорони культурної спадщини. Згідно зі статистикою Міністерства культури України станом на осінь 2025 року, внаслідок російської агресії зруйновано та пошкоджено 1612 пам’яток культурної спадщини та 2427 об’єктів культурної інфраструктури. Найбільші втрати зафіксовані в Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській та Сумській областях [10]. Війна призвела до знищення, пошкодження або пограбування сотень об’єктів – від храмів і музеїв до архівних установ і пам’яток археології. Серед постраждалих – музей Григорія Сковороди, Іванківський музей (з картинами Марії Примаченко), будівля Харківського художнього музею, Меморіал Голокосту «Бабин Яр», а також архіви на Донеччині та Харківщині. Точний підрахунок усіх постраждалих закладів культури ускладнений через тимчасову окупацію майже всієї території Луганської та значних частин Запорізької, Донецької та Херсонської областей.

Знищення архівних фондів завдає окремої, часто непоправної шкоди. Архів – це не просто документальний матеріал, а те, що професорка М. Палієнко називає «історичною пам’яттю держави». Втрата архівів призводить до зникнення доказів правового статусу осіб, історії територій, родових зв’язків, фактів репресій і військових злочинів. Саме тому удари по архівних установах розглядаються не лише як шкода державі, а як спроба знищити правову ідентичність народу.

Національне кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за такі діяння. Стаття 298 КК України встановлює покарання за умисне знищення або пошкодження об’єктів культурної спадщини, а стаття 438 ККУ (порушення законів та звичаїв війни) дозволяє кваліфікувати умисні атаки на культурні цінності як воєнний злочин. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України, у період з 2022 по 2025 рік обліковано 210 кримінальних правопорушень за статтею 298 ККУ, а за статтею 438 ККУ – понад 167 377 і ця кількість постійно зростає. Зокрема, більше 15 тисяч із цих проваджень стосуються розграбування національних цінностей на окупованій території [9, 11].

Проте, як вказують українські науковці В. Тацій, Н. Кузнєцова та інші, чинні норми були створені здебільшого для мирного часу й не повністю враховують масовий, системний характер руйнувань, який спостерігається у зоні бойових дій.

Документування злочинів проти культурної спадщини, до якого залучені українські органи, ЮНЕСКО, ІКОМОС, Truth Hounds і Blue Shield International, показує системність атак. Обстріли культурних об’єктів відбуваються не випадково – вони нерідко спрямовані на символічні центри регіонів, місця

колективної пам’яті, сакральні об’єкти, архіви й музеї. Таким чином, руйнування стає частиною ширшої стратегії – удару по культурній ідентичності.

Саме в такому контексті постає питання: яким чином міжнародне кримінальне право вже реагувало на подібні злочини, і який досвід може бути важливим для України?

Одним із найпоказовіших рішень міжнародного кримінального правосуддя, що встановлює відповідальність за знищення культурної спадщини, є справа *Ахмада аль-Факі аль-Махді*. У 2012 році бойовики в Малі знищили у Тімбукту дев’ять суфійських мавзолеїв і частину мечеті Сіді Яхья – об’єкти світової спадщини ЮНЕСКО. Аль-Махді не лише координував руйнування, але й особисто керував групами, що трощили святини [12].

У 2016 році Міжнародний кримінальний суд визнав його винним у воєнному злочині – умисній атаці на будівлі, присвячені релігії, історії та культурі, – та призначив покарання у вигляді 9 років позбавлення волі. Цей вирок став першим в історії, де особу засудили виключно за руйнування культурної спадщини, без додаткових злочинів проти життя чи здоров’я.

У рішенні суд підкреслив кілька ключових принципів:

- культурні об’єкти мають особливий статус і є частиною «духовної спадщини людства»;
- їх руйнування є «ударом по гідності народу»;
- навіть одинична атака на культурний об’єкт може бути воєнним злочином;
- держава не може виправдовувати такі дії «військовою необхідністю», якщо об’єкт не використовувався як військова ціль.

Цей міжнародний прецедент надзвичайно важливий для України: він формує юридичну рамку, яка дозволяє порівнювати дії агресора з уже встановленими стандартами міжнародного кримінального права. Масштаби руйнувань в Україні значно більші, ніж у справі Тімбукту, а системність і спрямованість атак підсилюють аргументи щодо кваліфікації діянь РФ як воєнних злочинів.

Україна нині перебуває у ситуації, коли національна правова система та міжнародні кримінально-правові стандарти взаємодіють. Національні статті ККУ застосовуються до безпосередніх виконавців на тимчасово окупованих територіях; водночас МКС розглядає можливість притягнення до відповідальності командирів і політичного керівництва РФ за порушення статті 8 Римського статуту [6].

Прецедент Тімбукту наочно підкреслює: навіть обмежений за масштабом епізод руйнування може стати підставою для міжнародної кримінальної відповідальності. В умовах України, де зафіксовано сотні аналогічних випадків, перспектива міжнародного переслідування агресора є ще більш вагомою та необхідною для відновлення справедливості та захисту культурної ідентичності.

З огляду на воєнний стан повністю усунути загрози кримінальних посягань на культурні цінності неможливо, однак держава може істотно мінімізувати їх шляхом реалізації комплексу превентивних заходів. До них належать:

1. переміщення рухомих культурних цінностей у захищені сховища та ведення їх обліку;

2. передання найбільш значущих об’єктів культурної спадщини на тимчасове зберігання до музейних установ і скарбниць держав-партнерів із оформленням відповідних договорів;

3. маскування й укріплення нерухомих пам’яток, евакуація яких є неможливою;

4. оцифрування об’єктів культурної спадщини з метою створення надійних цифрових копій;

5. обмеження розголошення інформації щодо місцезнаходження об’єктів, що перебувають під державною охороною;

6. залучення меценатів, міжнародних фондів та громадських організацій до забезпечення схову й охорони цінностей;

7. систематична фіксація та документування фактів руйнувань.

Попри те, що значну частину окреслених заходів уже реалізовано, істотна частина національної культурної спадщини все ще перебуває під загрозою знищення чи викрадення. Саме тому, в умовах багатовікової політики Росії з привласнення, замовчування та фальсифікації української історії, надзвичайно важливим є усвідомлення: збереження культурних цінностей – це захист кримінально-правовими засобами нашої історії, національної ідентичності та пам’яті майбутніх поколінь. Народ, який не знає своєї історії, приречений на її повторення.

Висновки. Руйнування культурної спадщини та архівів у зоні бойових дій становить не лише матеріальну, а й цивілізаційну загрозу, оскільки спрямоване проти історичної пам’яті та ідентичності народу. Українська правова система вже застосовує національні та міжнародні механізми фіксації й притягнення до кримінальної відповідальності за знищення культурних цінностей, проте масштаби руйнувань вимагають подальшого розвитку правових інструментів. Збереження культурної спадщини є ключовою умовою захисту історії, правової тяглості та національної ідентичності України в умовах триваючої збройної агресії [5,7].

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: Міжнародний документ ООН. Протокол від 26.03.1999 р. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text.

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: Міжнародний документ. Конвенція ООН від 12.08.1949 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

3. Бурдига І. Воєнні злочини РФ в Україні: про тонкощі розслідування // DW : сайт. 09.03.2023. URL: https://www.dw.com/uk/ofisgenprokuror

4. Гнатовський М. М. Злочини проти людяності // Велика українська енциклопедія: сайт. URL: https://vue.gov.ua/Злочини_проти_людяності.
5. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернєя, А. А. Вознюка. Київ : Норма, 2023. 322 с.
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ ООН. Статут від 17.07.1998 р. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
7. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: наук.-практ. посіб. До 30-річчя Харків. нац. ун-ту внутр. справ / [І. В. Клименко, М. С. Цуцкірідзе, Ю. В. Орлов та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., члена-кор. НАПрН України В. В. Сокуренка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків: Право, 2024. 432 с.
8. Сокуренко В. В. Кримінологічні засади протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті збройного конфлікту в Україні: монографія. Харків: Право, 2024. 576 с.
9. Статистика. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika
10. Статистика МКУ - https://mcsc.gov.ua/news/1612-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2427-ob/
11. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
12. МКС виніс вирок ісламісту за знищення пам'яток Тімбукту. URL: https://surl.lu/blpmjl.

Стрельбіцька Аліна Володимирівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБС-24-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ У КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗКРАДАННЯ МАЙНА В ОСОБЛИВО ВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ, ПОЄДНАНОГО З ПЕРЕВИЩЕННЯМИ ЧИ ЗЛОВЖИВАННЯМ ПОВНОВАЖЕННЯМИ У ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ

У сучасних умовах економічної нестабільності та зростаючої ролі приватного сектору проблема кримінально – правової кваліфікації розкрадань майна в особливо великих розмірах набуває неабиякої складності. У таких умовах чинне законодавство у сфері кримінального права виявляє низку колізій, що ускладнюють встановлення правильної правової оцінки, особливо коли заволодіння майном вчиняється через перевищення чи зловживання корпоративними повноваженнями службовими особами приватних юридичних осіб.[3; 4; с.3]

Насамперед складність виникає у сфері кваліфікації дій службових осіб приватного сектора як «зловживання повноваженнями», адже (ст.364 КК України) загалом спрямована на службових осіб державних органів[1; с.3].

Певне розширення охоплення забезпечує (ст. 364-1 КК України), яка встановлює відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, якщо такі дії завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам чи майну підприємства.[1] Проте правозастосовна практика демонструє складність встановлення межі між зловживанням повноваженнями та розкраданням майна (статті 191, 185 – 190 КК України), [2;3;с.3] особливо коли особа одночасно має доступ до управлінських повноважень і матеріальних ресурсів.

Ключовою проблемою є визначення конкуренції норм між (ст. 364-1 та ст. 191 КК України). У випадках, коли службова особа приватної компанії шляхом зловживання своїми повноваженнями здійснює привласнення, розтрату або заволодіння майном у особливо великих розмірах (ч. 5 ст. 191 КК України), постає питання чи має бути застосована більш спеціальна норма (ст. 191 КК України), чи ж комплексна кваліфікація за сукупністю злочинів (ст. 191, ст. 364-1 КК України).

Позиція судів із цього питання залишаються неоднозначними [2;с.3]. Аналіз практики Верховного Суду свідчить, що у випадку, коли зловживання повноваженнями виступає способом вчинення розкрадання, кваліфікація має здійснюватися лише за (ст. 191 КК України), оскільки вона є спеціальною нормою щодо заволодіння майном службовою особою [2;с.3]. Однак, якщо службова особа одночасно завдала шкоди іншим інтересам юридичної особи, наприклад, уклала збиткові договори, тоді виникає підстава для сукупності (ст. 191 і 364-1 КК України), [2; 4;с.3].

Особливу складність становить і питання визначення «особливо великого розміру», що згідно з приміткою до ст. 185 КК України становить суму, яка в шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення[1;с.3]. Проте у приватному секторі збитки можуть проявлятися не лише у прямих майнових втратах, а й у негативних господарських наслідках, які не завжди відображаються у бухгалтерській документації [3; 5;с.3]. Це породжує проблеми доказування фактичного розміру завданої шкоди та встановлення умислу на розкрадання.

Колізійність підсилюється тим, що приватні компанії нерідко встановлюють внутрішні регламенти розподілу повноважень, які відрізняються від законодавчих дефініцій « службової особи ». Це спричиняє труднощі у

визначенні суб'єкта кримінального правопорушення, а саме чи є така особа службовою відповідно до (ст. 18 КК України)[1; 5;с.3]. У практиці нерідко виникають випадки, коли директори філій, керівники відділів чи менеджери з фінансових операцій фактично здійснюють управлінські функції, але формально не мають статусу службової особи [5;с.3].

Ефективне розв'язання цієї проблеми можливе шляхом чіткого нормативного визначення ознак службової особи приватного права, що забезпечить однозначність встановлення суб'єкта відповідальності та законодавчого розмежування складів злочинів, передбачених (ст. 191, ст. 364-1 КК України) [1; 2;с.3], що усуне конкуренцію норм та забезпечить правильну правову кваліфікацію діянь. Також потрібно деталізувати критерії визначення особливо великого розміру шкоди, що сприятиме уніфікації доказових підходів у кримінальному провадженні та узгодження судової та слідчої практики з метою запобігання різного тлумачення під час застосування кримінально – правових норм [3; 4; 5;с.3]. Ці кроки створять умови для підвищення рівня правової визначеності та посилять ефективність протидії економічним злочинам у приватному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у ред. станом на 2025 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 25.11.2025).
2. Верховний Суд. Огляд судової практики щодо кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності за ст. 191, 364 та 364-1 КК України (2023–2025). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr (дата звернення: 25.11.2025).
3. Legal Alliance. Теоретичні та практичні аспекти кваліфікації злочинів за ст. 191 КК України у приватному секторі: аналітична стаття. URL: https://www.legalalliance.com.ua (дата звернення: 25.11.2025).
4. Armada Law. Кваліфікація злочинів за ст. 191 КК України: склад злочину, особливо великий розмір шкоди та зловживання повноваженнями у приватному секторі: аналітичний блог. URL: https://armadalaw.com.ua (дата звернення: 25.11.2025).
5. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Аналітичний огляд зловживань посадових осіб приватних підприємств (2022–2025). URL: https://nazk.gov.ua (дата звернення: 25.11.2025).

Ткачук Віолетта Віталіївна
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти, групи ПМЦ-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович

доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ВІДМИВАННЯ (ЛЕГАЛІЗАЦІЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЧЕРЕЗ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ

Стрімка цифровізація глобальної економіки та поява децентралізованих фінансових інструментів докорінно змінили архітектуру світової фінансової системи. Віртуальні активи (криптовалюти), що початково виникли як альтернатива традиційним банківським інститутам, сьогодні стали невід'ємною складовою міжнародного обігу капіталу. Згідно з аналітичними звітами, обсяги незаконних транзакцій з використанням криптоактивів у світі продовжують зростати, досягаючи мільярдів доларів щороку [10, с. 5].

Відмивання (легалізація) доходів, одержаних злочинним шляхом, трансформувалося з фізичного переміщення готівки у високотехнологічний процес у кіберпросторі. Використання псевдоанонімності блокчейну, мікшерів та стейблкоїнів дозволяє злочинцям ефективно розривати ланцюг між предикатним злочином та кінцевим бенефіціаром. Для правоохоронної системи це створює виклик щодо адаптації норм ст. 209 Кримінального кодексу України до реалій Web3 [1].

Актуальність дослідження зумовлена швидким зростанням використання віртуальних активів у схемах відмивання коштів, особливо у сфері кіберзлочинності, DarkNet та фінансових шахрайств. Технологічні особливості блокчейну, DeFi та P2P-операцій ускладнюють виявлення незаконних транзакцій і роблять традиційні методи фінансового моніторингу менш ефективними.

В українських умовах воєнного стану віртуальні активи відіграють водночас позитивну та ризикову роль: вони сприяють швидким збором коштів, але можуть використовуватися для виведення капіталу, обходу санкцій та фінансування злочинної діяльності. Це підсилює значення контролю за рухом цифрових активів як елементу національної безпеки [8, с. 12-14].

Додатково проблема ускладнюється нормативною невизначеністю: Україна лише формує правову базу відповідно до стандартів ЄС (зокрема MiCA) [7], а судова практика залишається обмеженою. Паралельно злочинні методи обфускації — privacy-монети, мікшери, крос-чейн транзакції — швидко еволюціонують, що вимагає оновлених підходів до протидії.

Сучасні криптотехнології змінюють класичну структуру легалізації. На етапі *розміщення* злочинці використовують P2P-обміни, криптобанкомати та нерегульовані онлайн-сервіси для конвертації готівки у стейблкоїни. На етапі *розшарування* застосовуються мікшери, крос-чейн мости, privacy-монети (Monero, Zcash), що ускладнює відстеження слідів транзакцій. На етапі *інтеграції* активи повертаються у легальний обіг через купівлю NFT, використання криптокарток або виведення на біржі під виглядом доходів від торгівлі [9, с. 23].

DeFi-платформи дозволяють проводити транзакції без ідентифікації, що дає змогу приховувати походження коштів через смарт-контракти [6, с. 45]. Поширеним є використання «дропів» — підставних осіб, які надають свої акаунти на біржах для транзиту брудних коштів, що суттєво ускладнює фінансову розвідку [10, с. 32].

Україна впроваджує Рекомендацію 15 FATF та правило «Travel Rule», яке зобов'язує VASP розкривати інформацію про ініціатора та одержувача криптотранзакцій [6, с. 58]. Паралельно відбувається імплементація регламенту MiCA через законопроєкт № 10225-д, що має встановити чіткі правила обігу та оподаткування віртуальних активів [4].

Віртуальні активи визнаються «майном», тому можуть бути предметом легалізації. Для притягнення до відповідальності за ст. 209 КК потрібно довести предикатний злочин, усвідомлення злочинного походження активів та мету надання правомірного вигляду їх обігу [1].

Псевдоанонімність блокчейну створює ілюзію безкарності, проте блокчейн є прозорим. Правоохоронці використовують аналітичні інструменти (Chainalysis, Crystal, TRM Labs) для кластеризації адрес та деанонімізації користувачів. Проблема полягає у необхідності зіставлення цифрової адреси (публічного ключа) з реальною фізичною особою, що можливо лише через запити до централізованих бірж (CEX) або аналіз IP-адрес.

У кримінальному процесуальному законодавстві України (КПК) існують прогалини щодо поводження з віртуальними активами [2].

1. Проблема доступу: Вилучення носія (холодного гаманця) без знання пароля або seed-фрази робить конфіскацію неможливою. Судова практика йде шляхом спонукання підозрюваного до добровільної передачі активів або пошуку записаних ключів під час обшуку.

2. Зберігання: Вилучені активи передаються в управління АРМА (Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами). Проте виникають питання щодо кібербезпеки зберігання цих активів та процедури їх реалізації на торгах до вироку суду (через високу волатильність).

Складність полягає в тому, що в блокчейні "чисті" та "брудні" біткоїни технічно ідентичні. Якщо кошти пройшли через міксер, довести, що на гаманець підозрюваного надійшли саме ті кошти, що були викрадені/отримані злочинним шляхом, стає завданням імовірнісного характеру, а не абсолютної точності, що викликає дискусії в судах щодо стандарту доказування "поза розумним сумнівом".

Відмивання коштів через віртуальні активи перетворилося на одну з найбільш динамічних і технічно складних загроз фінансовій безпеці держави. Злочинці активно використовують DeFi-платформи, мікшери та транскордонний характер блокчейну, що дозволяє їм ефективно приховувати походження цифрових активів. В Україні проблему посилює неповна імплементація законодавства про віртуальні активи та відсутність чіткої податкової і правової моделі їх обігу, що формує простір для зловживань. Доказування злочинного походження криптовалюти залишається одним із найскладніших елементів розслідування, адже технічні особливості транзакцій і псевдоанонімність

блокчейну не дають можливості встановити прямий зв'язок між предикатним злочином та активами без глибокої технічної експертизи. Крім того, недосконаліть кримінального процесу щодо арешту та конфіскації віртуальних активів обмежує можливості правоохоронців вилучати криптовалюту без добровільного доступу до приватних ключів.

Ефективна протидія використанню віртуальних активів для відмивання коштів потребує оновлення законодавства відповідно до стандартів FATF та регламенту ЄС MiCA, а також чіткого визначення статусу та правил обігу цифрових активів в Україні. Важливим є посилення прозорості криптоопераций через ліцензування провайдерів, обов'язкову ідентифікацію клієнтів та моніторинг транзакцій.

Необхідно розширити інструменти кіберрозвідки: застосування блокчейн-аналітики, виявлення підозрілих транзакцій, контроль за мікшерами, DeFi-платформами й крос-чейн сервісами. Дієвими будуть також підготовка фахівців, посилення міжнародної співпраці та інтеграція України в загальноєвропейські механізми фінансового моніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
3. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. *Голос України*. 2022. 16 бер. (№ 58).
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: Проєкт Закону України від 17.11.2023 р. № 10225-д. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43265 (дата звернення: 26.11.2025).
6. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення: Рекомендації FATF. Париж: FATF, 2012–2023. URL: https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf (дата звернення: 26.11.2025).
7. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. P. 40–205.
8. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та

фінансуванню тероризму / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2023. 184 с.
9. Актуальні типологічні дослідження у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : збірник матеріалів / Держфінмоніторинг. Київ, 2024. 89 с.
10. The 2024 Crypto Crime Report / Chainalysis Inc. New York, 2024. URL: https://www.chainalysis.com/crypto-crime-report/ (дата звернення: 25.11.2025).

Курінна Олена Олександрівна
здобувачка вищої освіти третього (науково-освітнього) рівня
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:
Юзікова Наталія Семенівна
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА БАЗА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ

Захист прав дітей є конституційною цінністю та одним із пріоритетних напрямів державної політики України, яка розвивається на принципах верховенства права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, поваги до гідності кожної особи.

Необхідною передумовою ефективної протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості є належне нормативно-правове регулювання діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та інших суб'єктів, на які покладено виконання завдань у вищезазначеній сфері.

Відповідно Конституції людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом (ст. 52). [1]

Базовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року.

В статті 10 Закону гарантовано право кожній дитині на свободу, особисту недоторканність та захист гідності та покладено на державу здійснення захисту від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження

з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або інших законних представників дитини. [2]

У 2021 році, в рамках реформування законодавства щодо захисту дітей від сексуального насильства до Закону України «Про охорону дитинства» було внесено нову статтю 30-2 «Захист дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями)». Норми зазначеної статті регулюють виключно відносини, що стосуються захисту дітей від сексуального насильства. Під захистом держави перебувають не тільки діти, які постраждали від сексуального насильства, а і діти, які стали його свідками. Захист дітей від сексуального насильства регулюється на кількох рівнях. Так, Кабінет Міністрів України визначає загальний порядок виявлення таких випадків, організацію надання медичної, соціальної, психологічної допомоги. Міністерства соціальної політики, внутрішніх справ, освіти і науки, охорони здоров'я спільно розробляють та затверджують порядок щодо виявлення ознак сексуального насильства стосовно дітей, проведення опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком, із застосуванням дружньої до дитини методики, а також створюють умови та забезпечують надання медичної і психологічної допомоги та необхідних реабілітаційних заходів дітям вищезазначеної категорії.

З урахуванням сучасних викликів, зокрема пов'язаних з воєнним станом, його наслідками, законодавство у сфері захисту дітей перебуває в процесі активної трансформації та адаптації.

Верховною Радою України 6.06.2024 року прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми". Так, серед основних новел це розроблення та затвердження Кабінетом Міністрів Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми та Порядку реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми. Доповнено Закон України «Про охорону дитинства» ст. 10-1, якою у тому числі передбачений обов’язок керівників закладів, в яких перебувають діти протягом однієї доби з моменту надходження та у разі виявлення ознак насильства або жорстокого поводження з дитиною невідкладно письмово повідомити уповноважений підрозділ органу Національної поліції України та службу у справах дітей.

До переліку нормативно-правових актів, спрямованих на захист дітей від сексуального насильства, також належить і Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року, яким визначено правові та організаційні засади боротьби з домашнім насильством, суб'єкти, які здійснюють заходи у цій сфері, встановлено основні принципи запобігання та реагування. [3]

Аналізуючи закон, можна зазначити, що суб’єкти, на які покладено вжиття заходів щодо запобігання та протидію домашньому насильству розділені в залежності від наділених повноважень, умовно їх можна поділити на три групи.

По-перше, це суб'єкти, що здійснюють загальну координацію та контроль. Це органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, які формують державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

По-друге, це суб'єкти, що надають спеціалізовану допомогу постраждалим особам. Це центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулки для неповнолітніх, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та інші заклади, установи, які безпосередньо працюють з жертвами насильства.

По-третє, це правоохоронні органи та судова система. До цієї групи належать Національна поліція, прокуратура та суди, які реагують на випадки домашнього насильства, розслідують злочини та виносять відповідні судові рішення, а також центри з надання безоплатної правової допомоги, органи виконання покарань.

Окремо можна виділити навчальні заклади, установи та організації системи освіти, які відіграють важливу роль у виявленні та попередженні домашнього насильства.

18.06.2025 набув чинності Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» прийнятий Верховною Радою України 20.11.2024.

Зазначеним законом надано визначення поняття «сексуальне насильство, пов'язане із збройною агресією рф проти України», передбачено розробку єдиного реєстру постраждалих, створення Фонду виплат невідкладних компенсацій, встановлено процедуру визнання особи постраждалою, визначено її права на невідкладну грошову допомогу, на безоплатне проходження реабілітації, на безоплатні соціальні послуги та юридичну допомогу, отримання тимчасового притулку, закріплено принцип презумпції правомірності дій та вимог заявника [4]

У контексті протидії сексуальному насильству, у тому числі і щодо дітей важливу роль відіграє і Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2.06.2011 року. Зазначеним законом встановлено правові засади надання безоплатної первинної та вторинної правничої допомоги в Україні. В статті 14 заначено суб'єктів, які мають гарантоване право на отримання такої допомоги, серед яких діти, особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. [5]

Водночас в зазначеному законі не передбачена спеціалізація захисників. На нашу думку саме спеціалізація дозволить підвищити якість правової допомоги, допоможе мінімізувати травматизацію жертв.

Механізм взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інших закладів та установ підчас забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема, дітей, які постраждалий від жорстокого поводження, визначається Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження.

Виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється шляхом самозвернення дитини, повідомлень фізичних, юридичних

осіб, а також отримання інформації, під час виконання професійних чи службових обов'язків посадовими особами.

У цьому контексті виникає питання щодо зобов'язання працівників правоохоронних органів у разі проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях проти статевої свободи та статевої недоторканості, постраждалою у яких є дитина, направлення повідомлень.

Крім того, передбачено, що у разі вчинення сексуального насильства щодо дитини суб'єкти під час виконання своїх професійних чи службових обов'язків забезпечують виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

В Україні наразі впроваджується декілька пілотних проєктів спрямованих на захист дітей у кримінальному провадженні.

Спільним наказом Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України. Міністерства соціальної політики України № 150/445/2077/5/187 від 1.06.2023, затверджено Порядок реалізації пілотного проекту імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність.

Метою проекту є посилення ювенальної складової у роботі з дітьми, адаптація кримінального процесу до потреб дитини, реабілітація та реінтеграція дітей, які потрапили у конфлікт з законом, є постраждали або свідками кримінального правопорушення.

Нові стандарти змінюють установки для дитини на гнучкі та конструктивні, передбачають спеціальне навчання всіх осіб, які дотичні до дитини підчас розслідування кримінального провадження, всі етапи процесу будуються навколо неповнолітнього, з урахуванням його інтересів, права на захист і допомогу.

Серед основних інновацій пілотного проекту:

мінімізація допитів та інших слідчих дій за участю дитини;

визначення законного представника з урахуванням думки дитини;

застосування відеофіксації, за можливості здійснення дистанційного досудового розслідування для зменшення травматизації дитини;

обов'язкове залучення психолога, що має відповідну фахову кваліфікацію, до кримінального провадження, незалежно від віку дитини;

здійснення допиту дитини в дружніх до неї умовах з використанням методики «Зелена кімната» та моделі Барнахус;

застосування відновного правосуддя до неповнолітніх, які вчинили злочин, уживати стосовно них заходи соціальної адаптації; [6]

Також, в Україні реалізується пілотний проект щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус).

Центр захисту дитини (за моделлю Барнахус) - це міждисциплінарний спеціалізований заклад / структурний підрозділ іншого закладу (відділ, відділення, сектор, дільниця тощо), що створюється для проведення окремих слідчих (процесуальних) дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, в дружньому до дитини середовищі та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації, а також надання комплексної соціальної,

психологічної, правничої, домедичної та інших видів допомоги і послуг дітям, які є потерпілими або стали свідками кримінальних правопорушень

У зазначеному центрі може бути проведено допит (процесуальне інтерв'ю) дитини, із залученням психологів, обов'язковою відеофіксацією, пред'явлення для впізнання осіб чи речей, слідчий експеримент, освідування, судово-медичну, судово-психологічну експертизу. Після завершення слідчих та процесуальних дій психолог, який був залучений, надає висновки та обов'язково вказує в них про наявність підстав для проведення першочергових заходів психологічного відновлення (реабілітації), в тому числі на базі Центру. [7]

Узагальнюючи діючи нормативно-правові акти, які діють на території держави виникає нагальна потреба в їх об'єднанні, розроблені та прийнятті окремного закону, яким би регулювались питання попередження, виявлення фактів сексуального насильства, сексуальної експлуатації дітей та дитячої порнографії, надання допомоги, підтримки та захисту дитини. Крім того, з урахуванням сьогоднішніх викликів доцільно розробити Національний план дій спрямований на запобігання та протидію сексуальному насильству, сексуальній експлуатації дітей та дитячій порнографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text
4. Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» від 20 листопада 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text
5. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text
6. Спільний наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України. Міністерства соціальної політики України № 150/445/2077/5/187 від 01.06.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text
7. Наказ Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України 26 липня 2024 року № 2218/5/180/523/352-Н/1306). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text.

Харченко Ярослав Павлович
здобувач наукового ступеня доктора
філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Мамка Григорій Миколайович
доктор юридичних наук, професор кафедри
кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

UNAUTHORIZED INTERFERENCE WITH INFORMATION (AUTOMATED), ELECTRONIC COMMUNICATION: SUPREME COURT PRACTICE

In modern society, information is very important for all spheres of human life, circulation of information, "use of information, automated, electronic communication, information and communication systems and electronic communication networks is one of the prudent elements of life."

During the martial law, our state needs increased attention to the protection of the information space. Modern trends of cyberspace development provide for a continuous renewal of protection for its safe functioning, improving the mechanisms of counteracting cybercrime.

Therefore, the issue of proper interpretation of terms in criminal legislation, the definition of basic concepts, essence and tasks of information protection, ensuring the concept of technical protection of information in Ukraine, analysis of the main cyber threats of information space in electronic governance systems and the study of basic methods of counteracting them [1] remains urgent.

In this regard, the practice of the Supreme Court concerning cases related to unauthorized interference with a computer, which is of particular importance for the formation of understanding in this area. The decisions of the highest court in the judicial system of Ukraine not only protect the fundamental rights and freedoms of man and citizen and provide uniform approaches in jurisprudence, but also ensure the effectiveness of mechanisms for prevention of cybercrime and the protection of cyberspace both at the national level and international.

On March 24, 2022, the Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on improving the efficiency of combating cybercrime in the conditions of martial law”-Law No. 2149-IX, which was stated Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine in the new version.

Thus, according to Law No. 2149-IX centuries. 361 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter-the Criminal Code of Ukraine) was renamed "Unauthorized interference with the operation of electronic computers (computers), automated systems, computer networks or telecommunication networks" on "unauthorized interference with information (automated) electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks ». In this regard, the name of the latter was also brought into line with the article. Among the qualifying

signs of such unauthorized intervention, actions were recognized as leakage, loss, counterfeiting, blocking information, distortion of information processing, or violation of the established order of its routing, causing significant harm or creating a danger of serious technological accidents or environmental disasters, death or mass disease or other serious consequences [2].

As we can see, today Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine has a new version and provides "criminal liability for unauthorized interference with the work of information (automated), electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks".

The problematic issue that needed immediately the Supreme Court at that time is that in the new version of Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine on the disposition of the said article excluded the term "computer", which raised some doubts about the state of decriminalization of unauthorized intervention in the computer.

The following feature, qualifying features of the criminal offense under Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine "Unauthorized interference with the work of information (automated), electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks" is:-committing repeated or by prior conspiracy by a group of persons; - if the unlawful act led to leakage, loss, forgery, blocking information, distortion of the process of information processing or violation of the established order of its routing; - if the unlawful act caused significant harm or created the danger of severe technological accidents, or environmental disasters, death or mass disease, or other serious consequences; - commission during martial law. Moreover, it is worth noting that such a qualifying feature as a commission during martial law is qualifying only until Part 3, 4 of Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine. In the context of consideration of the subject of our study, special attention is paid to Part 6 of Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine, which eliminates the illegality of the act under Part 1-4 of this Article, if it was committed in accordance with the procedure for finding and identifying potential threats to such systems or networks [3].

In turn, the mechanism of implementation of measures to search and identify the potential vulnerability of information (automated), electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks is regulated by the Cabinet of Ministers of Ukraine Decree No. 497 of May 16, 2023 [4].

As we can see, the present is experiencing rapid technical development and revolutionary access to information that requires legislative regulation. Especially when it comes to the period of martial law in our country.

This is also connected with the formation, development and spread of cross-border global information and telecommunication networks that cover all countries and continents, penetrate each home and that at the same time affect each person separately and the huge masses of people. Intensive processes of informatization and intellectualization take place in society: if in the early XXI century, few have used mobile communication, and the Internet has become popular, today the development of interactive television, the increase in the speed of information processing, the creation of various databases, the penetration into all the spheres of networking, the field of work, the interactive databases, the creation of various databases, the creation

of various databases, the creation of various databases, the creation of various databases, the creation of various databases, the creation of various databases. With the advent of the network, in particular the Internet environment, the dissemination of information understanding of the place, role, human importance in the communicative space has undergone appropriate changes. Today, technological systems are used in science, politics, economy, social structure, the speed of information processing, the creation of various databases, network and cloud systems is increasing, which leads to the formation of global cyberspace [5].

With such progress of technologies today, the legislation requires constant updating as one of the modern mechanisms of counteracting cybercrime and the possibility of criminal liability of perpetrators. Since the clarity of the legislation makes it possible for the inevitability of punishment for unauthorized interference with information (automated), electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks.

LIST OF SOURCES USED:

1. Protection of information in e-governance systems. URL: https://iq.vntu.edu.ua/fdb/1124/publications/146_Khoshaba_pidruchnik.pdf
2. Unauthorized interference with computer work: AFU practice. URL: http://legalclinic.nlu.edu.ua/2024/11/30/nesankczionovane-vtruchannya-v-robotu-kompyutera-praktyka-verhovnogo-sudu/
3. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine from 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
4. On approval of the order of search and identification of potential vulnerability of information (automated), electronic communication, information and communication systems, electronic communication networks: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 16.05.2023 № 497. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2023-%D0%BF#Text.
Kovalev O.V. Counterfection of crimes related to unauthorized interference with state registers. URL: https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/1c1edaf6-074c-4c77-8898-c3ad0e040482/content

Хомич Михайло Миколайович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 2 курсу, групи АПЗ-24-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОКАЗІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Актуальність теми полягає у стрімкій цифровізації суспільних відносин. Розвиток хмарних технологій, децентралізованих мереж, зашифрованих месенджерів та систем електронного документообігу докорінно змінили архітектуру сучасного інформаційного простору й, як наслідок, структуру злочинності. Протиправні діяння – від класичних фінансових махінацій та кібершахрайств до складних транснаціональних схем у сфері незаконного обігу активів – дедалі частіше залишають по собі не фізичні, а «цифрові сліди». За таких умов електронний документ перетворюється із факультативного чи допоміжного елемента доказової бази на ключове, а подекуди й єдине джерело доказової інформації у кримінальному провадженні.

Проте чинний Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України, ухвалений у 2012 році, створювався в період домінування традиційних паперових носіїв. Попри точкові законодавчі зміни, правовий статус електронного документа як самостійного процесуального джерела доказів залишається дискусійним і нормативно розмитим. Це породжує системні помилки та розбіжності на етапах його виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та оцінки, а також створює реальні ризики визнання таких доказів недопустимими у судовому засіданні. Потреба в адаптації кримінальних та кримінально-процесуальних інститутів до викликів цифровізації в умовах сьогодення зумовлює гостру необхідність комплексного теоретико-практичного переосмислення цієї наукової проблеми.

Питання використання електронної інформації, цифрових даних та документів у процесі кримінального доказування досліджували такі відомі вітчизняні вчені, як В. І. Шепітько, В. О. Коновалова, Б. М. Щур, О. П. Користін, Р. В. Степанюк, В. С. Пчілка, а також О. Г. Карпенко, М. В. Ковалів, С. М. Іваницький, Ю. М. Черняк та інші.

Більшість наукових напрацювань минулих років акцентували увагу переважно на загальних засадах забезпечення кібербезпеки, методиці проведення комп’ютерно-технічних експертиз або фінансовому моніторингу окремих цифрових транзакцій. Водночас системне дослідження правового статусу електронного документа як специфічного джерела доказів, процесуальних гарантій його автентичності та алгоритмів його кримінально-правової оцінки судом в умовах новітніх технологічних викликів потребує додаткового аналізу.

Необхідність поглибленого вивчення обраного напряму обумовлена кількома факторами: 1) термінологічною невизначеністю, яка випливає із того, що у кримінально-процесуальному законодавстві та змісті підзаконних актів досі паралельно й хаотично використовуються дефініції «електронний документ», «матеріальний носій інформації», «цифрові дані», «електронний доказ», що викликає суттєві труднощі й помилки у правозастосовній практиці; 2) проблема забезпечення автентичності (ідентичності), яка зосереджена на специфіці

електронного документа та полягає в його віртуальній природі – він може бути миттєво скопійований без втрати якості, але так само легко може бути непомітно модифікований, підроблений чи дистанційно знищений. Необхідно розробити чіткі матеріально-правові та процесуальні критерії для розмежування понять «оригінал» та «копія» цифрового документа; 3) дотримання прав учасників процесу, яке породжується практикою тотального вилучення комп'ютерної техніки, серверного обладнання чи мобільних терміналів під час обшуків часто паралізує легітимну діяльність підприємств чи порушує право особи на приватність.

Отже, у результаті дослідження має бути запропоновано дієві правові інструменти зняття та фіксації цифрових копій без обов'язкового вилучення фізичних пристроїв.

Щодо визначення поняття та ознак електронного документа як доказу, то необхідно наголосити на тому, що базове нормативне визначення закріплене в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», де електронним визнається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [4]. У контексті ж кримінального процесу, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України, електронний документ належить до такого процесуального джерела доказів, як документи, якщо він містить відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [5].

Як специфічному об'єкту кримінально-правового та процесуального аналізу, електронному документу притаманна низка унікальних ознак, які детально досліджувалися у працях В. І. Шепітька [1] та О. П. Користіна [3]:

- віртуальність (динамічна форма існування), що означає, що зміст документа існує у вигляді двійкового коду (0 та 1), який відірваний від конкретного матеріального об'єкта й стає доступним для людського сприйняття виключно через програмно-апаратні інтерфейси [3].
- здатність до ідентичного копіювання, де копія електронного файла є абсолютно тотожною оригіналу на рівні математичного алгоритму (хеш-функції), що відрізняє його від класичних паперових документів, де копія завжди має фізичні відмінності від першоджерела [2].
- вразливість до прихованих модифікацій, яка пов'язана зі зміною текстового чи графічного наповнення, дати створення, часу або автора документа може бути здійснена за допомогою спеціалізованого ПЗ без залишення видимих для людини ознак втручання, що вимагає залучення експертних методів перевірки [1].
- наявність метаданих, де кожен електронний файл містить системну інформацію (Exif-дані, логи редагувань, IP-адреси авторів, параметри пристрою), яка часто має значно вище доказове значення для встановлення об'єктивної істини, ніж сам видимий текст [2].

Також необхідно наголосити на тому, що судова та слідча практика в Україні демонструє серйозний розрив між традиційними методами роботи з доказами та специфікою дослідження цифрових носіїв. Для наочності проведемо

порівняльний аналіз паперового та електронного документів у кримінальному провадженні (Таблиця 1):

Таблиця 1

Параметр порівняння	Паперовий документ	Електронний документ
Форма фіксації	Статична (текст безпосередньо на матеріальному носії).	Динамічна (файл, база даних, програмний код).
Критерій оригінальності	Наявність автентичного «живого» підпису та/або печатки.	Наявність КЕП/ЕЦП або унікального цифрового хеш-коду файлу.
Основний спосіб вилучення	Обшук, тимчасовий доступ (фізичне вилучення об’єкта).	Дзеркалювання дисків, логування, створення скріншотів, вивантаження з хмари.
Спосіб перевірки достовірності	Почеркознавча або техніко-криміналістична експертиза.	Комп’ютерно-технічна експертиза, експертиза телекомунікаційних систем.

Основна проблема кримінального процесу полягає у правильному визначенні поняття «оригінал» електронного документа. Згідно зі ст. 99 КПК України, дублікат електронного документа (документ, виготовлений за допомогою комп’ютерної техніки) визнається оригіналом [5]. Проте на практиці виникають ситуації, коли сторона обвинувачення долучає до матеріалів справи звичайні роздруковані знімки екрана (скріншоти) листування у месенджерах (Viber, Telegram, WhatsApp) або копії вебсторінок без дослідження самого пристрою, з якого здійснювався вихід у мережу.

Аналіз судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за період 2020-2025 років свідчить, що такі роздруківки або скріншоти самі по собі, без належної перевірки першоджерела, не можуть вважатися допустимими і беззаперечними доказами, оскільки їх вміст легко сфальсифікувати за допомогою найпростіших графічних редакторів [6]. Належним доказом є сам електронний файл у його первинному цифровому середовищі, або його копія, належним чином засвідчена кваліфікованим електронним підписом (КЕП) чи зафіксована шляхом вирахування унікального контрольного підсумку даних (хеш-суми за алгоритмами SHA-256 чи MD5) безпосередньо під час вилучення [4].

Для подолання наявних теоретичних і практичних прогалин у процесі використання електронних документів пропонується впровадження таких кроків:

1. Модернізація нормативної бази, а саме доцільно внести зміни до ст. 99 КПК України, виокремивши «електронні (цифрові) документи та дані» в окрему самостійну категорію документів, де чітко закріпити процедуру їх «дзеркального» копіювання спеціалістами без обов’язкового вилучення фізичних серверів чи ЕОМ, якщо це шкодить законній господарській діяльності.

2. Легалізація цифрових інструментів фіксації, яка буде здатна офіційно регламентувати порядок збору та фіксації інформації з відкритих джерел (OSINT), блокчейн-експлорерів та соціальних мереж із обов'язковим автоматизованим фіксуванням точного часу, IP-адрес та хеш-сум отриманих вебсторінок через спеціальні сертифіковані платформи інтернет-архівування [2].
3. Впровадження цифрового протоколу охорони, у вигляді розробки та впровадження в діяльність правоохоронних органів єдиної захищеної цифрової платформи-репозиторію для зберігання вилучених електронних документів, де кожна дія слідчого (відкриття файлу, копіювання, передача експерту) автоматично фіксуватиметься у незмінному лог-файлі системи, що повністю виключить зауваження сторони захисту щодо можливої фальсифікації доказів [1].

Отже, електронний документ у 2025 році виступає як складний, високотехнологічний та специфічний об’єкт кримінально-правового регулювання й процесуального доказування. Його не можна беззастережно ототожнювати з класичними паперовими джерелами інформації через його віртуальну природу та вразливість до латентних змін. Ефективність використання електронних документів як допустимих доказів безпосередньо залежить від нормативного закріплення сучасних цифрових методів їх вилучення (фіксація метаданих, прорахунок хеш-функцій, використання КЕП) безпосередньо на перших етапах досудового розслідування. Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами кібербезпеки та модернізація вітчизняної експертної діяльності дозволять істотно підвищити рівень розкриття злочинів та забезпечать надійне дотримання конституційних прав людини у цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. І. Криміналістичні аспекти розслідування викрадення людей та аналіз цифрових слідів. Київ: Юридична література, 2021. 210 с.
2. Щур Б. М. Інформаційно-аналітичні системи в криміналістиці та фіксація електронних даних: виявлення аномалій. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 320 с.
3. Користін О. П. Мережеві профілі підозрюваних, цифрові докази та фінансовий моніторинг у розслідуваннях. Одеса: Юридична думка, 2022. 245 с.
4. Пчілка В. С. Фінансовий моніторинг та аналіз електронних документів у криміналістичній практиці: методи і виклики. Київ: Центр правових досліджень, 2025. 198 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо оцінки електронних доказів (2020–2024 рр.). Київ: Верховний Суд, 2024. 145 с.

Шепілов Олексій Олександрович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-7
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Вітюк Дарія Любомирівна
доктор юридичних наук, доцент,
проректор з навчально-виховної роботи та професійного розвитку
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Фальсифікація лікарських засобів є серйозною проблемою у сфері охорони суспільного здоров'я як на міжнародному, так і на національному рівні, особливо у країнах з низьким та середнім рівнем доходів. В Україні витрати державного бюджету на охорону здоров'я як частка ВВП наразі залишаються стабільно низькими. Сучасний досконалий рівень виготовлення фальсифікованих лікарських засобів потребує на сьогодні впровадження в практику інноваційних технологій контролю ліків, які дають можливість з високою вірогідністю відрізнити підробку від оригіналу.

Фальсифікація лікарських засобів та їх незаконний обіг є однією з найнебезпечніших форм злочинності у сфері охорони здоров'я. Ці діяння спричиняють значні загрози життю і здоров'ю населення, завдають шкоди національній безпеці та підривають довіру до медичної системи. У Кримінальному кодексі України спеціальна кримінально-правова норма, що встановлює відповідальність за такі правопорушення, міститься у ст. 321–1 КК України, яка передбачає покарання за виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту та збут фальсифікованих лікарських засобів [1, с. 112].

Кримінально-правова характеристика зазначених діянь базується на високому рівні суспільної небезпечності, що обумовлюється їх потенційно летальними наслідками та масштабами поширення. Фальсифіковані препарати часто не містять активної речовини або включають небезпечні компоненти, що може спричинити серйозні ускладнення, інвалідність чи, навіть, смерть пацієнтів. Саме це зумовлює необхідність суворішої кримінально-правової реакції та вдосконалення механізмів превенції [2, с. 58].

З кримінологічної точки зору фальсифікація лікарських засобів є наслідком дії комплексу соціальних, економічних та організаційних чинників. Серед визначальних детермінант цього явища дослідники виокремлюють:

надзвичайно високий рівень прибутковості незаконного ринку, нерівномірність розвитку фармацевтичного сектору, недоліки державного контролю, слабкість системи верифікації лікарських засобів, а також корупційні ризики у відповідних органах [3, с. 40–42]. Значний вплив на поширення фальсифікату має розвиток електронної комерції та використання анонімних торгівельних онлайн-платформ.

Криміналістичне забезпечення розслідування таких злочинів включає застосування методів хімічного, фармакологічного та спектроскопічного аналізу, перевірку серійних номерів та маркування продукції, використання баз даних ЄС і ВООЗ, а також проведення контрольно-аналітичної експертизи. Ці заходи є ключовими для доведення факту фальсифікації, встановлення каналу виготовлення та поширення фальсифікованих препаратів [4, с. 89].

Разом із тим, на практиці з розслідуванням зазначених діянь пов’язані низка проблем: нестача у слідчих спеціальних знань про фармацевтичні технології, труднощі у встановленні походження компонентів препаратів, недостатня інтеграція національних систем контролю з міжнародними реєстрами. Ефективним комплексним засобом протидії визнано систему track & trace, яка функціонує у країнах ЄС та дозволяє відстежувати шлях лікарського засобу від виробника до кінцевого споживача [5, с. 33].

Отже, протидія фальсифікації лікарських засобів потребує узгодженого та комплексного поєднання кримінально-правових, кримінологічних та криміналістичних заходів. Вдосконалення нормативного регулювання, посилення державного контролю, запровадження сучасних технологій і міжнародних стандартів дозволить суттєво зменшити масштаби незаконного обігу фальсифікованих препаратів та забезпечити захист здоров’я громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: офіц. текст. Київ. Алерта, 2023. 540 с.
2. Дудоров О. О., Тютюгін В. І. Злочини у сфері обігу лікарських засобів: кримінально-правова характеристика. Харків. *Право.* 2021. 276 с.
3. Журавель Т. В. Кримінологічні детермінанти фальсифікації лікарських засобів. *Юридична наука*. 2022. № 4. С. 39–45.
4. Коваленко В. В. Криміналістичні методи дослідження лікарських засобів: навч. посіб. Київ. Наука. 2020. 180 с.
5. European Medicines Agency. Falsified medicines and EU regulations. EMA Report, 2021. 45 p.

Якубов Богдан Вікторович
аспірант юридичного факультету
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара

Науковий керівник:
Корнякова Тетяна Всеволодівна

доктор юридичних наук, професор кафедри
адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ ГРОМАДЯН В ПРИМІЩЕННЯХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Безумовно, мобілізація є невід'ємним, вимушеним владно-управлінським явищем в умовах воєнного стану. Обмеження конституційних прав та свобод громадян збоку суб'єктів владних повноважень під час війни теж є допустимими заходом в демократичному суспільстві. Разом з тим, межі та характер таких обмежень визначаються відповідними нормативно-правовими актами України, які проводять своєрідний «вододіл» між законним обмеженням прав та їх порушенням. Засоби масової інформації, суспільство, представники органів публічної влади й по сьогоднішній день дискутують над законністю певних проявів мобілізаційних заходів, що залишає цю тему надзвичайно актуальною.

Так 18.05.2024 набув чинності закон №10449 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку [1], який по своїй суті є найбільш масштабною реформою системи мобілізації в Україні. В цій редакції в ст.27 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» вперше з'явився такий захід впливу як затримання та доставлення громадян до територіального центру комплектування та соціальної підтримки [2], що в подальшому знайшло своє відображення в інших законах та підзаконних нормативно-правових актах.

Відповідно вищевказаної норми, у разі невиконання під час мобілізації громадянином обов'язків, передбачених частинами першою, третьою статті 22 цього Закону, та вчинення ним адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, керівник ТЦК та СП звертається до органів поліції, щодо здійснення адміністративного затримання та доставлення такого громадянина до вказаного центру комплектування. Отже, поняття «затримання та доставки громадян до ТЦК та СП» було закріплено на законодавчому рівні і віднесено до виключної компетенції органів Національної поліції України за відповідним зверненням уповноважених осіб ТЦК та СП.

Вказане корелюється з положеннями п.1 ч.2 ст.262 КУпАП [3] та ч.5 ст.24 ЗУ «Про Національну поліцію» [4], де чітко визначено, що поліцейські здійснюють адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Ці норми уточнюються підзаконним актом, а саме Постановою КМУ №560 від 16 травня 2024 р. «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації,

на особливий період», де більш конкретизовано дублюються відповідні повноваження та процедури [5].

Разом з тим, системний аналіз всіх вищеозначених норм дає можливість визначити, що до компетенції центрів комплектування в сфері затримання громадян наявне єдине повноваження, а саме повідомлення правоохоронних органів про необхідність такого затримання та доставки. При цьому жоден з чинних актів законодавства не наділяє ТЦК та СП повноваженнями щодо безпосереднього затримання військовозобов'язаних громадян, тобто тимчасово обмежувати їх свободи пересування і місцезнаходження (тимчасове позбавлення волі). З цього й виникає теоретико-практичний дисонанс, адже на практиці поліція під час затримання доставляє особу до територіального центру, де її по суті «звільняє» та «передає» уповноваженим особам ТЦК та СП, які як вже згадувалось вище – не мають жодних повноважень щодо обмеження пересування і місцезнаходження громадян.

Так як мова йде саме про «адміністративне затримання», тобто захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, а не захід забезпечення кримінального провадження, то й регулюються дані правовідносини статтями 260-263 КУпАП. Згідно цих норм, в контексті виявлення поліцейськими порушення особою законодавства в сфері мобілізації та мобілізаційної підготовки – правоохоронці здійснюють затримання, про що складається відповідний протокол, де визначається серед іншого дата, час, мотиви затримання, повідомляються родичі затриманого та центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Таке адміністративне затримання може тривати не більше як три години. Саме в цьому розрізі й виникає нормативна та практична явна прогалина – так і незрозуміло коли саме затримана військовозобов'язана особа звільняється.

Згідно усталеної практики, поліція вважає, що реалізація затримання закінчується з моменту доставки громадянина до установи ТЦК та СП (адже самі правоохоронці ж особу більше не затримують), хоча самі посадові особи цих центрів не мають повноважень в сфері ані адміністративного, ані кримінально-процесуального затримання і такий підхід породжує процесуальні колізії та небезпечні правозастосовні девіації – особа все одно залишається фактично затриманою (позбавленою можливості самостійно покинути будівлю ТЦК та СП без дозволу її посадових осіб та без можливості користуватися телефоном з аргументацією, що це режимний об'єкт), але при цьому не є затриманою в нормативному сенсі. Більш того, такий характер «фактичного» затримання (позбавлення волі) громадянина не просто не відповідає законодавству, а й позбавляє його всіх гарантованих Конституцією та іншими законами прав законно затриманої особи як от конкретно визначені строки затримання, процесуальний контроль за умовами, термінами, підставами такого затримання, часто суттєво обмежується право не тільки на правову допомогу, а й на медичну допомогу (непоодинокі випадки недопущення адвокатів, родичів та медичного персоналу до військовозобов'язаних з посиланням посадових осіб ТЦК та СП на режимність їх об'єкту).

Вказаний підхід не тільки порушує гарантовані права затриманої особи у вигляді права знати про мотиви арешту чи затримання з наступним обов'язком посадових осіб роз'яснити права та надати можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника, адже це не є затриманням у визначеному законом розумінні, а й призводить до деформації мобілізаційних заходів: фактично затримана особа не може ані взяти документи, що посвідчують право на відстрочку, ані отримати та надати медичну документацію, яка може свідчити про серйозні захворювання (ВІЛ/СНІД, сказ, туберкульоз, гепатит, тощо), що прямо впливає не тільки на її безпеку, а й на безпеку інших утримуваних осіб.

Окрему увагу слід звернути на те, що захисні інституції теж є безсилими при «фактичному затриманні», адже вся їх нормативна база «заточена» саме під регламентоване затримання. Наприклад, поліцейські по прибуттю на такий виклик вказують, що таку особу не затримували або згідно відомостей їх баз – таку особу вже їх колеги звільнили шляхом доставлення до ТЦК та СП, така ж ситуація і з зверненням до слідчого судді в межах статті 206 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини шляхом обов'язку слідчого судді при отриманні з будь-яких джерел відомостей, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи [6]. Станом на сьогодні, в Єдиному державному реєстрі судових рішень налічується більше тисячі ухвал подібного характеру, що за своєю суттю зводяться до того, що працівники ТЦК та СП не є уповноваженими службовими особами яким надано право на здійснення затримання в рамках кримінальної юрисдикції, а відповідно слідчий суддя немає повноважень на вжиття заходів передбачених ст. 206 КПК України в цьому випадку. До прикладу, прямо вказав на це Чернівецький районний суду міста Чернівців в своїй ухвалі по справі №725/6041/25 від 10.07.2025 за зверненням адвоката про позбавлення волі його клієнта та не допуску до нього без будь-яких правових підстав [7].

Вказане підтверджує нашу тезу – «фактично затримана (утримувана) особа» має набагато гірший статус аніж законно затримана особа, адже позбавлена будь-якого процесуального статусу як в межах справ про адміністративні правопорушення, так і в межах кримінального процесу, а відповідно й позбавлена всіх супутніх процесуальних гарантій.

Саме тому в демократичному суспільстві утримання людини проти її волі без достатніх правових підстав є кримінальним правопорушення, що чітко відображено в статті 146 Кримінального кодексу України, яка стосується незаконного позбавлення волі або викрадення людини [8]. Дійсно, системний аналіз чинного мобілізаційного законодавства, КУпАП та КПК вказує, що посадові особи ТЦК та СП взагалі не є уповноваженими на затримання, утримання, переміщення людей без їх згоди на те. На жаль, наразі правоохоронні

органи реєструють такі звернення та вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань виключно шляхом процесуального примусу за ухвалами слідчих суддів в межах п.1 ч.1 ст.303 КПК України. Наприклад, слідчий суддя Рівненського міського суду ухвалою по справі № 569/18266/25 від 11.09.2025 за скаргою адвоката щодо невнесення поліцією до ЄРДР відомостей за його заявою про вчинення кримінального правопорушення щодо незаконного позбавлення волі його клієнта (незаконно утримувався озброєними працівниками ТЦК та СП більше 11 діб в приміщенні старої школи, для проходження служби у навчальний центр чи окрему військову службу не направлений, мобілізаційне розпорядження не вручалось) – зобов'язав такі відомості внести [9].

Разом з тим, згідно відкритих відомостей ЄДРСР жодного обвинувального вироку за ст.146 КК України в контексті протиправних дій/бездіяльності представників ТЦК та СП наразі немає.

Така ж ситуація з перевищенням військовими службовими особами повноважень в контексті незаконного позбавлення волі військовозобов'язаних громадян. Стаття 426-1 КК України визначає таке перевищення повноважень як умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень. Раніше ми вже встановили, що посадові особи ТЦК та СП як військовослужбовці не наділені повноваженнями здійснювати затримання громадян в будь-яких проявах (в тому числі, позбавлення останніх волі або їх переміщення без згоди на те), а відповідно коли вони вчиняють такі дії це має кваліфікуватись саме за вказаною статтею кримінального закону.

Отже, «насильне утримання» громадян України в приміщеннях центрів комплектування їх посадовими особами без достатніх правових підстав (а наразі такі очевидно відсутні) породжує одночасно два склади кримінальних правопорушень: ст.146 (незаконного позбавлення волі або викрадення людини) та 426-1 КК України (перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень) з можливими обтяжуючими обставинами.

Для недопущення таких випадків або хоча б їх істотного зменшення слід конкретно регламентувати статус перебування військовозобов'язаних в приміщеннях ТЦК та СП після їх затримання та доставки правоохоронними органами задля усунення небезпечних прогалин законодавства щодо статусу останніх. Маємо дійти висновку, що законотворцям слід визначити в нормативно-правових актах, що регулюють питання мобілізації та діяльності ТЦК: граничні строки, мету утримання військовозобов'язаних з вичерпним колом процесів, які можливі під час такого вимушеного перебування в центрах комплектування, неможливість та недопустимість застосування будь-якого фізичного та психологічного примусу збоку посадових осіб ТЦК та СП до військовозобов'язаних в будь-яких формах. Також слід регламентувати на законодавчому рівні порядок надання правової, медичної допомоги військовозобов'язаним з прямо визначеною забороною щодо не допуску адвокатів та медиків до осіб, які перебувають в приміщеннях ТЦК та СП. В цьому контексті є кричуще необхідним надання безперешкодного, але з врахуванням вимог національної безпеки, доступу до телефону (хоча б спеціального стаціонарного) військовозобов'язаним, які утримуються в центрах

комплектування для можливості зв’язуватись з родичами, правниками та повідомляти про факти порушення своїх прав на відповідні гарячі лінії.

Не менш важливим є те, щоб такі зміни були не лише формальністю, а реально ефективно працювали, а всі уповноважені на те особи – здійснювали контроль та реагували на кожен випадок порушення цих норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11.04.2024 № 3633-IX //Верховна Рада України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3633-IX.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3543-12.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19.
5. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок – 16.05.2024 № 560// Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/560-2024-%D0%BF
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17
7. Ухвала слідчого судді Чернівецький районний суду міста Чернівців від 10.07.2025//Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128748640
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14
9. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду по справі №569/18266/25 від 11.09.2025// Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131106488.

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики»

Арнаут Богдана Олександрівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМСПз-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Воєнні злочини є найтяжчими порушеннями міжнародного гуманітарного права, а їхнє документування має велике значення для відновлення справедливості, встановлення правди та притягнення винних до відповідальності. Воєнні злочини є категорією правопорушень, що мають надзвичайно тяжкі наслідки для потерпілих, адже вони супроводжуються насильством, погрозами, приниженням гідності, катуваннями та іншими формами порушення прав людини. Допит потерпілих у таких справах відіграє ключову роль у встановленні об'єктивної істини, проте процес отримання свідчень значно ускладнюється емоційно-психологічним станом людей, які пережили травматичні події. Однією з ключових процесуальних дій у розслідуванні таких злочинів є допит потерпілих. Він має низку особливостей, оскільки більшість постраждалих перебувають у стані емоційної травми, прожили досвід насильства, загрози життю або були свідками жорстоких подій. Значна кількість інформації доказового характеру має форму усних свідчень, особливо в частині доказування суб'єктивної сторони злочину, – ставлення особи до вчиненого нею діяння. Саме тому показання, отримані під час такої слідчої дії як допит, завжди мали велику цінність і вагу для сторін кримінального провадження. У зв'язку з цим до проведення допиту висуваються підвищені вимоги щодо делікатності, грамотності та дотримання прав людини. Слідчий повинен застосовувати спеціальні психологічні підходи, що забезпечують збір достовірної інформації без завдання додаткової шкоди людині.

На відміну від звичайних кримінальних правопорушень, воєнні злочини часто здійснюються у контексті масового насильства, окупації, хаосу та постійної загрози, тому особа може переживати складні посттравматичні стани, що проявляються у фрагментарності пам'яті, зниженій концентрації, дезорієнтації, страхові, соромі, почутті провини або повній емоційній

загальмованості. Потрібно усвідомлювати, що такі реакції не є ознакою небажання співпрацювати чи надання неправдивих свідчень, а є природним наслідком психічної травми.

Однією з найважливіших особливостей є психологічний стан потерпілого. Потерпілі від воєнних злочинів зазвичай переживають події, що становили загрозу їхньому життю чи здоров'ю. Це можуть бути обстріли, тортури, незаконне позбавлення волі, сексуальне насильство, катування, вбивства рідних, знищення домівки. Такий досвід формує психічну травму, що проявляється у різних формах.

Найпоширенішими реакціями є гостра стресова реакція та посттравматичний стресовий розлад. Людина може демонструвати плаксивість, ступор, агресивність, дезорієнтацію, а також симптоми уникання болючих спогадів, підвищену тривожність, безсоння, порушення концентрації. Пам'ять після пережитої травми може бути фрагментарною: потерпілий пам'ятає окремі деталі, але не завжди здатний відтворити точну послідовність подій. Тому слідчий зобов'язаний створити максимально безпечну атмосферу, дати можливість людині висловитися у зручному темпі, робити перерви за потреби. Під час допиту слід уникати тиску, різких формулювань чи повторних запитань, які можуть спричинити повторну травматизацію.

Важливим елементом у проведенні допиту є дотримання травма-орієнтованого підходу, що передбачає створення безпечних фізичних та психологічних умов, у яких потерпілий зможе максимально відверто і без страху відтворити пережите. Слідчий повинен пояснити порядок і мету допиту, забезпечити людині можливість робити паузи, ставити запитання або відмовлятися від обговорення окремих моментів до того часу, поки вона не буде готова. Важливою також є нейтральність та ненасильницький стиль комунікації: слідчий має уникати різких або оцінних формулювань, які можуть бути сприйняті як осуд, недовіра або примус. Емпатія, ввічливість, стриманий тон голосу й чіткість формулювань допомагають зняти напругу та сприяють формуванню довіри, без якої проведення якісного допиту неможливе.

Перед допитом слідчий повинен зібрати базову інформацію про стан потерпілого, обрати безпечне й комфортне місце. Важливо уникати обстановки, що може викликати тригерні реакції: присутність зброї, гучні звуки, різкі запахи. Потерпілому необхідно роз'яснити його права, порядок допиту, забезпечити конфіденційність.

На початку допиту ставляться прості нейтральні запитання, що допомагають людині відчути контроль над ситуацією. Слідчий дає можливість потерпілому самостійно визначити, коли і з чого почати розповідь. У процесі збирання інформації ставляться відкриті запитання, які дозволяють людині вільно викладати факти. Потрібно уникання навідних формулювань, що можуть спотворити спогади. Під час допиту слід спостерігати за емоційним станом потерпілого й у разі необхідності робити паузи.

Під час роботи з потерпілими від воєнних злочинів слідчий повинен дотримуватися принципів травма-інформованого підходу. Його основними складовими є:

- Безпека – створення умов, що мінімізують тривогу та страх.
- Повага до гідності потерпілого – уникнення засуджувальних або навідних питань.
- Прозорість – пояснення кожного етапу допиту, аби людина розуміла, що відбувається.
- Контроль з боку потерпілого – можливість зупинити допит або зробити паузу.
- Підтримка – залучення психолога, адвоката чи перекладача за потреби.

Комунікація має бути делікатною та коректною. Слідчий повинен демонструвати емпатію, повагу, доброзичливість, водночас зберігаючи професійну нейтральність. Важливо уникати агресивного тону, поспіху та оцінювання. На завершальному етапі слідчий підсумовує отриману інформацію, дякує потерпілому за співпрацю, пропонує можливу додаткову допомогу. Це закріплює довіру і запобігає негативним психологічним наслідкам.

Психологічні особливості пам’яті при травмі полягають у тому, що людський мозок у стресовій ситуації активує механізми виживання, унаслідок чого робота гіпокампа, який відповідає за формування та структурування спогадів, може порушуватися. Це призводить до того, що потерпілий здатний відтворювати окремі епізоди дуже яскраво, але втрачати зв’язки між ними, плутати послідовність подій, не пам’ятати хронологічних меж або певних деталей. Водночас деякі спогади можуть бути заблоковані через дисоціацію, яка виконує захисну функцію і допомагає людині уникнути надмірного психічного болю. Розуміння цих механізмів є принципово важливим для слідчого, адже неправильний підхід – наприклад, вимога чіткої хронології, надмірний тиск чи сумніви у правдивості показань – може лише посилити стрес, викликати повторну травматизацію та зробити потерпілого менш схильним до співпраці.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що психологічні особливості проведення допиту потерпілих від воєнних злочинів вимагають від слідчого високого рівня професіоналізму, знання природи психічної травми, навичок гуманної комунікації та вміння балансувати між процесуальними вимогами й емоційним станом людини. Головним завданням є отримання максимально повних, достовірних і послідовних свідчень, але досягти цього можливо лише тоді, коли потерпілий почувається у безпеці та не зазнає додаткового психологічного тиску. Створення атмосфери довіри, використання травма-орієнтованого підходу, дотримання етичних принципів, делікатність і стратегічний підхід до збору інформації дозволяють не лише забезпечити якість доказів, а й зберегти психічне здоров’я та гідність людини, яка вже пережила тяжкі страждання. Таким чином, психологічно грамотний допит є не просто процедурою отримання відомостей, а важливим елементом відновлення справедливості, підтримки постраждалих і зміцнення гуманітарних стандартів у процесі розслідування воєнних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевська конвенція IV, 1949)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст.131.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
4. Науково-практичні рекомендації щодо роботи з потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з війною.
5. Бандурка А. М., Діденко Є. І. Психологія слідчої діяльності. – Харків: Право, 2019.
6. Практичний посібник ООН з документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Безула Евеліна Миколаївна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБС-24-2 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СУДОВО-СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Корупція є однією з найнебезпечніших соціально-правових проблем, яка становить реальну загрозу демократичному розвитку, функціонуванню державних інституцій та ефективному здійсненню правосуддя. Вона формує недовіру громадян до органів влади, що налаштовує звичайних громадян на корупцію в менших, більш доступніших для них масштабах, спотворює принципи рівності та законності, а також створює передумови для порушення прав людини. Тому забезпечення коректної, науково обґрунтованої та законодавчо врегульованої кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень у судово-слідчій діяльності є важливою умовою підвищення результативності боротьби з корупцією в Україні.

В Україні сформована багаторівнева нормативна база, яка містить правові інструменти запобігання і протидії корупції: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про запобігання корупції», Закон «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон «Про прокуратуру», Закон «Про

Державне бюро розслідувань», а також спеціальні положення, що регламентують діяльність Вищого антикорупційного суду – становлять законодавче підґрунтя, на якому базується кваліфікація відповідних правопорушень. Це допомагає суспільству бути обізнаним і в цій сфері не менше ніж в інших, адже, ця провокативна тема стосується саме цивільних громадян. Якщо звичайний народ буде достатньо зорієнтований на дану нормативну базу, то відповідно, корупційні злочини значно зменшаться в кількості та ставлення громадян до їх вчинення буде набагато серйознішим ніж є поки що.

Кримінальний кодекс України містить чітко визначені склади кримінальних правопорушень корупційного характеру. Серед них:

• ст. 191 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

• ст. 364 – зловживання владою або службовим становищем;

• ст. 368 – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

• ст. 369 – пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі;

• ст. 369-2 – зловживання впливом;

• ст. 366-2 – декларування недостовірної інформації;

• ст. 368-5 – незаконне збагачення.

Кожна з перелічених статей має свою структуру, особливості суб’єктивної та об’єктивної складової, що спричиняє труднощі на етапі кваліфікації. Для коректної кваліфікації корупційних правопорушень слідчим необхідно встановити низку ключових елементів: факт наявності спеціального суб’єкта, чітку форму умислу, вид вигоди, причинно-наслідковий зв’язок та обставини, що підтверджують корисливий мотив. Наприклад, у справах за ст. 368 КК України істотне значення має доказ домовленості між службовою особою та тим, хто надає неправомірну вигоду. Навіть натяк на погодження, попередня комунікація або створення умов для виникнення протиправної вигоди можуть розцінюватися як етапи злочину.

Значну увагу у практиці займає питання визначення спеціального суб’єкта – службової особи. Закон «Про запобігання корупції» та Кримінальний кодекс надають різні підходи щодо розуміння цього поняття. У результаті виникають колізії у випадках, коли кримінальне провадження стосується службовців комунальних підприємств, керівників навчальних закладів або представників місцевого самоврядування. Тому слідчі органи повинні аналізувати не лише посадові інструкції, але й фактичні повноваження особи та її вплив на прийняття управлінських рішень.

Складним у правозастосовній діяльності є питання доведення умислу при зловживанні впливом (ст. 369-2 КК України). У цій категорії справ важливо встановити, чи справді особа мала реальну можливість впливати на рішення іншої посадової особи. Судова практика Вищого антикорупційного суду свідчить, що навіть обіцянка впливу, коли особа фактично не має посадових повноважень, але переконує іншу сторону в їх наявності, може кваліфікуватися як зловживання впливом.

Важливим аспектом законодавчого забезпечення протидії корупції є інститут електронного декларування доходів посадових осіб. Статті 366-2 та 368-5 КК України спрямовані на попередження незаконного збагачення та приховування активів. Ця сфера залишається однією з найбільш складних для доказування, адже вимагає проведення комплексних фінансово-аналітичних перевірок, зіставлення доходів і витрат, отримання даних від банківських установ та інших джерел. Але її необхідність є надважливою, особливо в умовах війни.

Суттєвий вплив на практику кваліфікації корупційних злочинів має створення антикорупційної інфраструктури, що включає:

• Національне антикорупційне бюро України (розслідування);

• Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (процесуальне керівництво);

• Вищий антикорупційний суд (судовий розгляд).

Судова практика ВАКС стала важливим орієнтиром у вирішенні питань кваліфікації. У рішеннях суду акцент робиться на таких критеріях:

1) чітке розмежування кримінальних і адміністративних корупційних правопорушень;

2) тлумачення поняття «неправомірна вигода», включно з нематеріальними благами;

3) відмежування зловживання владою від управлінських помилок без корисливого мотиву;

4) оцінка дій посередників і посередницьких схем.

Для удосконалення системи кваліфікації корупційних злочинів доцільно:

• внести зміни до законодавства з метою усунення колізій у визначенні службових осіб;

• посилити аналітичну спроможність органів досудового розслідування;

• розширити застосування цифрових інструментів у кримінальному провадженні;

• забезпечити однаковість судової практики через узагальнення рішень ВАКС;

• удосконалити систему підготовки слідчих і прокурорів.

Таким чином, законодавче забезпечення кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень є ключовим елементом побудови ефективної антикорупційної системи в Україні. Подальший розвиток законодавства у сфері протидії корупції має бути спрямований на забезпечення чіткості норм, удосконалення процедур та підвищення стандартів доказування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Закон України «Про запобігання корупції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18

3. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18
4. Вищий антикорупційний суд України. URL: https://hcac.court.gov.ua
5. Закон України «Про прокуратуру». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18
6. Закон України «Про Державне бюро розслідувань». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text

Демченко Інна Анатоліївна
викладач циклу загальнопрофесійної підготовки Державного закладу професійної (професійно-технічної) освіти зі специфічними умовами навчання «Академія патрульної поліції»

Науковий керівник:
Запорожець Руслана Андріївна
кандидат юридичних наук, викладач циклу загальнопрофесійної підготовки Державного закладу професійної (професійно-технічної) освіти зі специфічними умовами навчання «Академія патрульної поліції»

ПРОБЛЕМА НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Вибір даної теми дослідження обумовлений важливістю дотримання прав і свобод людини під час досудового розслідування та створення беззаперечної доказової бази з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Питання недопустимості доказів в кримінальному процесуальному праві було завжди актуальним, однак набуло нового значення після запровадження воєнного стану та змінами, у зв’язку з цим, до статей 87 та 615 Кримінального процесуального кодексу України.

Як відомо, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки

інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. [1 ст. 87]

Недопустимими є докази, які були отримані без згоди або необхідного дозволу. Це особливо актуально для свідків, чиї свідчення були отримані під тиском або погрозою, без роз'яснення прав, зокрема права не давати показання та пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Також це стосується випадків, коли слідчі дії зачіпають особисті права громадян, зокрема право на недоторканість житла, наприклад: проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без згоди власника такого житла чи іншого володільця. Так, згідно зі ст. 233 та ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України (Далі за текстом – «КПК України»), огляд житла чи іншого володіння особи проводиться лише за добровільною згодою власника (орендаря) або на підставі ухвали слідчого судді. У разі відмови власника правоохоронці повинні отримати дозвіл суду, окрім невідкладних випадків (врятування життя, переслідування злочинця тощо). Недопустимими є також докази, які самі по собі не є незаконними, але були знайдені завдяки інформації, отриманій у результаті істотного порушення прав, так звані «Плоди отруєного дерева».

Як зазначено у Витязі Ухвали Колегії суддів Палати з кримінальних справ Верховного Суду України від 15.03.2005, обвинувачення не може ґрунтуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом (недопустимих доказах), а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. [2]

Докази, отримані з порушенням прав на захист також визнаються недопустимими. Наприклад, якщо підозрюваний чи обвинувачений не були проінформовані про право мати захисника, а їхні покази використовувалися проти них, такі докази можуть бути виключені із судового розгляду.

Недопустимими є також докази, отримані в результаті тортур або інших жорстоких методів допиту. Подібні докази автоматично визнаються неприпустимими в будь-якому кримінальному процесі, згідно з міжнародними стандартами.

Що ж стосується негласних слідчих (розшукових) дій (далі за текстом – «НСРД»), то аналіз судової практики свідчить, що докази, одержані в результаті НСРД, часто визнаються недопустимими внаслідок порушення процесуального порядку їх проведення. До типових порушень процесуального порядку проведення НСРД, слід віднести: недотримання істотних умов ухвали слідчого судді щодо часу (тривалості) проведення та кола об'єктів НСРД – з їх розширенням; проведення НСРД з порушенням підслідності та (або) не уповноваженим на те суб'єктом; оформлення та направлення прокуророві результатів НСРД не уповноваженою на те особою та (або) з порушенням встановлених вимог; проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді без достатніх на те підстав; проведення НСРД, передбачених ст. ст. 260–264 (у частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), ст. ст. 267, 269–272, 274 КПК України, у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості або нетяжких злочинів тощо. [3]

Наслідком визнання доказів недопустимими під час судового розгляду є втрата їх юридичної сили і як наслідок — виправдувальний вирок або закриття провадження, оскільки вина особи не доведена. Недопустимий доказ не може бути використаний для обґрунтування Вироку суду. У разі якщо недопустимість доказів була визначена вже після оголошення Вироку, він переглядається та часто скасовується судами апеляційної чи касаційної інстанції.

Недопустимими визнаються також докази, здобуті через інші процесуальні порушення. Наприклад, якщо без дозволу слідчого судді буде здійснено такі процесуальні дії як: судовий виклик (ст. 134 КПК України); привід під час досудового розслідування (ст. 140 КПК України); арешт майна (ст. 170 КПК України); проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України); обшук (ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК України); примусове отримання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК України); аудіо-, відео контроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ч. 1 ст. 264 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 268 КПК України); аудіо-, відео контроль місця при розслідуванні тяжкого та особливо тяжкого злочинів (ч. 1 ст. 270 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ч. 2 ст. 274 КПК України); залучення слідчим суддею експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 243 КПК України). Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає порядок надання дозволу слідчого судді на проведення процесуальних дій... [4, с. 230-231]

Разом з тим, відповідно до ч. 5 ст. 87 Кримінальному процесуального кодексу України, в умовах воєнного стану положення цієї статті про недопустимі докази застосовуються з урахуванням особливостей, визначених статтею 615 цього Кодексу. В п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України зазначено, що у разі якщо відсутня об’єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 КПК України, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Рішення керівника органу прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Таким чином, в умовах воєнного стану спрощується процедура отримання дозволу на проведення ряду слідчих дій, зокрема на привід підозрюваного, обвинуваченого, або свідка; тимчасовий доступ до речей і документів; арешт майна; проникнення до житла чи іншого володіння особи; обшуку; отримання біологічних зразків для експертизи в тому числі примусового та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В умовах воєнного стану за відсутності можливості отримати ухвалу слідчого судді на проведення таких слідчих дій, вони можуть бути проведені на підставі постанови керівника органу

прокуратури. З одного боку, це полегшує процес отримання дозволу на проведення слідчих дій за для дотримання розумних строків досудового розслідування в умовах воєнного стану, але з іншого, на мій погляд, зменшує контрольованість процедури та створює ризики зловживання повноваженнями стороною обвинувачення, що в свою чергу може призвести до порушення прав і свобод людини.

Отже, найчастіше докази визнаються недопустимими через порушення процедури їх отримання (процесуальні порушення) під час проведення слідчих дій, таких як обшук, затримання або допит, що веде до руйнування доказової бази прокуратури під час судового розгляду кримінального провадження і як наслідок - виправдувального Вироку, або призводить до порушення прав і свобод людини. Відтак, визнання доказів недопустимими, по суті, набуло значення «санкції за порушення прав людини і громадянина при отриманні доказів».

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що для забезпечення допустимості доказів, слід, пам’ятати про гарантовані Конституцією України права і свободи людини та дотримуватися всіх процесуальних норм під час збирання доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
2. Витяг Ухвали Колегії суддів Палати з кримінальних справ Верховного Суду України від 15.03.2005. Ресурс: https://surl.li/wtrkoj
3. А.А. Венедіктов та Ю.Є. Венедіктова. Забезпечення прокурором допустимості доказів, одержаних під час негласних слідчих (розшукових) дій. Проблеми кримінального процесу, 26.11.2019. Вісник кримінального судочинства № 2 (2019). Ресурс: https://surl.li/idpnxi
4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. mego.info. Ресурс: https://surl.lu/yieryp

Дубець Анастасія Вячеславівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КІБЕРЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах цифровізації всієї сфери суспільних відносин електронні докази посідають ключове місце в механізмі доведення у кримінальних провадженнях щодо кіберзлочинів. Їх значення зумовлене специфікою об’єктивної сторони таких правопорушень, які за своєю суттю проявляються виключно у цифровій формі: у вигляді електронних повідомлень, логінів доступу, цифрових слідів, інформації з веб-сайтів, даних провайдерів та мобільних операторів, метаданих тощо [1, с. 27–31]. Водночас практика досудового розслідування підтверджує, що саме електронні докази є найпроблемнішою категорією з огляду на вимоги допустимості, належності та достовірності. Їх неналежне збирання, копіювання або фіксація нерідко стає підставою для визнання доказів недопустимими у суді, що фактично нівелює можливість притягнення винної особи до відповідальності.

Однією з ключових проблем є технічна нестабільність електронних доказів, адже інформація у цифровій формі може бути змінена без відповідних слідів, а дані на серверах провайдерів зберігаються обмежений час. Як показує аналіз кримінальних проваджень щодо втручання в роботу інформаційних систем (ст. 361 КК України), у багатьох випадках слідчі не встигають отримати технічні журнали подій або дані про IP-адреси, що унеможливлює встановлення особи злочинця [2, с. 44–46].

Це зумовлює необхідність удосконалення механізмів оперативного доступу до інформації, яка становить потенційно значущу доказову цінність, а також налагодження співпраці між правоохоронними органами та інтернет-провайдерами.

Особливу складність становить автентифікація електронних доказів, тобто підтвердження їх достовірності та незмінності. Традиційні методи криміналістичної експертизи не завжди можуть бути застосовані до складних цифрових об’єктів, таких як блокчейн-транзакції, зашифровані канали зв’язку, VPN-сесії або дані, що зберігаються у «хмарних» сервісах. У багатьох справах суди відмовляються визнавати електронні докази через відсутність безперервності їх ланцюга зберігання, що є критично важливим у процесі дослідження [3, с. 122–124].

Водночас практична діяльність слідчих показує, що ще однією істотною проблемою є недостатня правова визначеність термінології. Хоча КПК України містить визначення електронних доказів (ст. 99), проте законодавство не розкриває вимог щодо форматів даних, способів копіювання, криптографічного підтвердження, використання хеш-ідентифікаторів, методик вилучення та зберігання інформації з гаджетів. Як наслідок, у різних кримінальних провадженнях застосовуються різні методи збору цифрової інформації, що

суперечить принципу процесуальної визначеності та ставить під сумнів допустимість таких доказів.

Проблемним залишається і питання міжнародної взаємодії під час збирання електронних доказів, оскільки більшість даних зберігається на серверах іноземних компаній. Запити про міжнародну правову допомогу часто виконуються із суттєвими затримками, що створює ризик втрати цифрової інформації. У практиці розслідування кіберзлочинів, пов'язаних із фінансовим шахрайством або атакою на критичну інфраструктуру, зафіксовано численні випадки, коли цифрові докази були втрачені внаслідок закінчення строків зберігання інформації на серверах Google, Meta, Apple та інших корпорацій [4, с. 301–304].

Не менш актуальною є проблема використання результатів автоматизованих систем моніторингу, цифрової аналітики та штучного інтелекту. Суди часто сумніваються у допустимості таких доказів через відсутність гарантій їх об'єктивності. Питання полягає в тому, чи може машинно-генерований результат (наприклад, дані про кореляцію IP-адрес або профільну поведінку користувача) вважатися доказом, якщо алгоритм не є прозорим та не підлягає експертному дослідженню. Таким чином, використання штучного інтелекту в криміналістиці вимагає окремого законодавчого врегулювання, яке має визначити критерії достовірності й допустимості таких даних.

Важливим елементом проблематики є також недостатня підготовка слідчих і прокурорів щодо роботи з цифровими доказами. Невірне вилучення носія, відсутність фіксації процесу за допомогою відеозапису, порушення процедури копіювання дисків або мобільних пристроїв - усе це стає підставою для оскарження доказів захистом. У багатьох провадженнях щодо кіберзлочинів (зокрема за ст. 361–363-1 КК України) суди визнавали електронні докази недопустимими через відсутність експертного підтвердження їх цілісності або через порушення правил зберігання [5, с. 52–54].

Вирішення зазначених проблем можливе лише за умови комплексної модернізації процесуального законодавства. Передусім необхідно встановити єдині стандарти цифрової криміналістики, які б регламентували порядок копіювання, фіксації, вилучення та зберігання електронних доказів, передбачали використання хеш-функцій, систем протоколювання та захищених методів передачі інформації. Доцільним є й підвищення технічного потенціалу правоохоронних органів, включаючи використання сертифікованого програмного забезпечення для цифрової експертизи.

Необхідно також вдосконалити механізми міжнародної співпраці, зокрема шляхом приєднання України до Другого додаткового протоколу Будапештської конвенції про кіберзлочинність, який передбачає процедури прямого доступу до даних у іноземних провайдерів. Такий крок підвищить оперативність отримання цифрової інформації та дозволить забезпечити належну доказову базу.

Отже, електронні докази є незамінним інструментом у розслідуванні кіберзлочинів, проте ефективність їх використання стримується низкою процесуальних, технічних та організаційних проблем. Подолання цих недоліків

потребує комплексних змін у кримінальному процесуальному законодавстві, розвиток цифрової криміналістики та інтеграцію української практики у міжнародні механізми співпраці. Реалізація цих заходів забезпечить повноцінну доказову базу в кіберпровадженнях, підвищить рівень протидії кіберзлочинності та сприятиме зміцненню національної кібербезпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. Електронні докази у кримінальному процесі: проблеми доказування. Київ: Право, 2021. 240 с.
2. Гуцалюк М. Практика збирання цифрових доказів у кіберзлочинах. *Юридична наука*. 2022. №4. С. 43–48.
3. Литвин О. Ланцюг зберігання електронних доказів у кримінальному провадженні. *Вісник криміналістики*. 2020. №18. С. 120–125.
4. Ярошенко С. Міжнародна правова допомога у справах про кіберзлочини. *Часопис права*. 2023. №1. С. 299–306.
5. Хоменко Р. Недопустимість електронних доказів: аналіз судової практики. *Судова юстиція*. 2021. №7. С. 50–56.

Коваль Валентина Олексіївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБПД-24-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Лопащук Дмитро Іванович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ГЕНОЦИДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА КЕРІВНИЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО УКРАЇНЦІВ

Документування фактів геноциду, учиненого військовослужбовцями та керівництвом Російської Федерації щодо українців, є одним з ключових завдань кримінального процесу та криміналістики в умовах сучасної збройної агресії. Від правильності збирання доказів залежить не лише кваліфікація злочинів, але й їх подальше міжнародне правове визнання, оскільки геноцид є злочином, який потребує доведення спеціального умислу, спрямованого на знищення певної національної групи.

Україна зіткнулась із масштабними злочинами, які охоплюють розстріли цивільного населення, катування, сексуальне насильство, депортацію дітей,

створення умов, несумісних з життям. Усі ці дії мають бути зафіксовані та проаналізовані відповідно до міжнародних стандартів [1, с. 112].

Вихідним етапом документування є криміналістичне дослідження місць учинення злочинів. Тому у ході деокупації в першу чергу виявляються місця поховань, приміщення незаконного утримання осіб та інші локації, де могли вчинятися протиправні дії. При цьому документування включає огляд місця події, фото- і відеофіксацію, вилучення речових доказів, проведення судових експертиз, опис тіл загиблих та встановлення обставин і причин їхньої смерті.

Водночас варто зазначити, що в міжнародних стандартах наголошується на необхідності детального протоколювання, збереження ланцюга володіння доказами та залучення судово-медичних експертів [2, с. 47]. Усі ці дії дозволяють створити якісну доказову базу, що має бути прийнятною як у національних судах, так і у міжнародних кримінальних інституціях.

Другим напрямом документування є робота зі свідками. Свідчення, як показує судова практика, мають вирішальне значення для прийняття в подальшому обґрунтованого та законного рішення у справі, оскільки дозволяють реконструювати перебіг подій, установити мотиви та поведінку військовослужбовців РФ, з’ясувати обставини зникнення людей, випадки катувань, зґвалтувань та насильницького переміщення. Методика опитування свідків ґрунтується на міжнародних стандартах, зокрема Стамбульському протоколі та рекомендаціях Управління Верховного комісара ООН з прав людини, що вимагають, серед іншого, також недопущення повторної травматизації та створення безпечних умов для дачі показань [3, с. 63]. Важливим є також залучення психологів, особливо під час роботи з жертвами ґвалтувань, катувань та дітьми.

Третім елементом документування є збір цифрових доказів. Фото та відеозаписи, супутникові знімки, записи камер спостереження, геолокаційні дані, матеріали OSINT є джерелами, які теж мають чи не найважливішу доказову силу в справах про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Значна частина міжнародних розслідувань базується саме на цифрових даних. Наприклад, супутникові знімки дозволяють установити появу нових масових поховань, переміщення військової техніки, руйнування цивільних об’єктів, що можуть бути доказами цілеспрямованих атак на цивільне населення [4, с. 145]. У ході документування злочинів цієї категорії також застосовується Berkeley Protocol, який встановлює правила перевірки цифрових доказів на автентичність та допустимість.

Крім того, важливою складовою документування є аналіз офіційних документів, наказів, політичних заяв і публічної риторики керівництва РФ. Міжнародні дослідження свідчать, що в багатьох випадках умисел на знищення українців простежується через пропагандистські кампанії, які заперечують існування української нації, виправдовують насильство, закликають до «ліквідації» української державності [5, с. 211]. Такі висловлювання розглядаються як непрямі докази умислу на вчинення геноциду.

Окремим елементом документування є фіксація злочинів щодо дітей. Міжнародний кримінальний суд уже визнав, що депортація українських дітей до

РФ є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права. Факти насильницького переміщення, зміни громадянства, заборони використовувати українську мову та передачі дітей під опіку російських сімей розглядаються як доказ цілеспрямованої політики знищення української національної ідентичності [6, с. 38]. Документування таких випадків вимагає співпраці органів України, міжнародних місій, правозахисних організацій та психологів, які беруть участь у опитуванні дітей після їх повернення.

Ще одним напрямом документування є збір свідчень із відкритих джерел, включно з російськими пропагандистськими ресурсами, у яких містяться публічні заяви російських посадовців, журналістів та військових командирів про необхідність «денацифікації», «ліквідації української ідентичності», «покарання» українців як народу. Подібні висловлювання є важливими доказами, оскільки демонструють політичний характер злочинів, їх узгодженість та системність [7, с. 59].

Дослідження міжнародних організацій також мають велике значення. Human Rights Watch, Amnesty International, ООН та ОБСЄ регулярно публікують звіти, у яких детально описуються злочини, вчинені російськими військовими на українській території. Ці звіти містять великий масив зібраних доказів: інтерв'ю зі свідками, аналіз супутникових знімків, фотофіксації місць злочинів, оцінки експертів. У них системно наводяться факти страт цивільних, викрадення людей, катувань, сексуального насильства, використання заборонених методів ведення війни [8, с. 74]. Такі матеріали підтверджують наявність ознак геноциду в діях Російської Федерації.

Важливу роль у документуванні фактів геноциду відіграє співпраця між національними органами влади та міжнародними партнерами. До документування залучені: Офіс Генерального прокурора України, Нацполіція, СБУ, ДБР, Міжнародний кримінальний суд, місії ООН, ОБСЄ, а також спеціалізовані неурядові організації. В Україні створено Єдиний реєстр воєнних злочинів, що дозволяє акумулювати матеріали з різних джерел, систематизувати інформацію та формувати комплексні досьє на підрозділи і командирів РФ [1, с. 128].

У цього контексті варто також згадати й про проблеми документування геноциду, які полягають у відсутності доступу до окупованих територій, знищенні російськими військовими речових доказів, страху свідків, нестачі ресурсів, а також труднощах стандартизації цифрових матеріалів. Попри це, системна робота України та міжнародної спільноти дозволяє формувати переконливу доказову базу, необхідну для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, причетних до геноциду.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що документування геноциду має не лише юридичне, але й гуманітарне значення. Воно забезпечує право жертв на правду, сприяє відновленню історичної пам'яті, формує основу для міжнародного правосуддя та зміцнює національну безпеку. Цей процес є одним з ключових етапів у боротьбі України за справедливість та визнання злочинів, скоєних проти її народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіс Генерального прокурора України. Звіт про документування воєнних злочинів РФ в Україні, 2022. Київ: ОГПУ, 2022. 152 с.
2. United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 2022. Geneva: OHCHR, 2022. 89 c.
3. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture. New York: United Nations, 2004. 232 c.
4. Human Rights Watch. Ukraine: Russian Forces' Atrocities in Kyiv Region. HRW Report. New York, 2022. 178 c.
5. United Nations General Assembly. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. Geneva: UN, 2023. 256 c.
6. Amnesty International. Ukraine: Forced transfer and deportation of Ukrainian children. London: Amnesty Intl., 2023. 94 c.
7. Institute for the Study of War. Russian Offensive Campaign Assessment. Washington, 2022. 64 c.
8. OSCE. Report on Violations of International Humanitarian Law in Ukraine. Vienna: OSCE, 2023. 121 c.

Корнієнко Дар'я Андріївна
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня групи ПБС-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного Податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного Податкового університету

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНІ ЦИФРОВІ МЕТОДИ ГАБІТОСКОПІЇ ТА АВТОМАТИЗОВАНОГО РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ

Ідентифікація особи у криміналістиці займає центральне місце в процесі встановлення причетності до правопорушень та збору доказової бази. Традиційні методи габітоскопії базувалися на вивченні фізичних характеристик людини, таких як форма обличчя, риси тіла, особливості ходи та комплекція, а також індивідуальні ознаки, які залишаються стабільними протягом життя. Розвиток цифрових технологій забезпечив появу методів, що дозволяють значно точніше і швидше визначати особистість [1, с. 122-123]. У сучасних криміналістичних лабораторіях застосовують системи автоматизованого розпізнавання облич, які працюють на основі алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту.

Системи здатні обробляти великі обсяги даних із камер спостереження, мобільних пристроїв та баз даних правоохоронних органів і проводити порівняння з існуючими масивами інформації. Процес розпізнавання передбачає кілька етапів, починаючи з детекції обличчя на зображенні, виділення характерних точок, побудови тривимірної моделі та завершуючи зіставленням параметрів із наявними профілями. Векторне представлення облич забезпечує порівняння навіть при зміні освітлення, кута огляду, вираженості міміки або частковому перекритті обличчя аксесуарами чи одягом.

Цифрова габітоскопія доповнює традиційні підходи інтеграцією анатомічних та поведінкових характеристик. Аналіз ходи, міміки або пози автоматизовано для створення індивідуального профілю особи. Використання біометричних алгоритмів прискорює ідентифікацію та звужує коло підозрюваних у складних кримінальних справах. Системи обробляють відеоматеріали низької роздільної здатності та виділяють характерні ознаки, які людина може не помітити. Формування баз даних осіб, причетних до правопорушень, дозволяє вести порівняльний аналіз на національному та міжнародному рівнях.

Автоматизовані системи розпізнавання облич використовують алгоритми нейронних мереж для виявлення відмінностей у формах очей, носа, рота, лінії щелепи та розташуванні вух. Під час обробки зображення алгоритми генерують унікальний цифровий код обличчя для порівняння з базами даних, що забезпечує швидкий пошук співпадінь серед сотень тисяч профілів. Сучасні методи враховують динамічні зміни зовнішності людини з віком та дозволяють застосовувати архівні фотографії для порівняння з актуальними даними. Цифрові моделі створюють симуляції можливих змін зовнішності, підвищуючи ефективність ідентифікації у тривалих розслідуваннях. Алгоритми машинного навчання здатні виявляти закономірності у великому масиві даних та автоматично підвищувати точність системи порівняння з кожним новим випадком.

Використання цифрових технологій регламентує українське законодавство. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] визначає порядок застосування засобів відеоспостереження та методів ідентифікації осіб у межах кримінального процесу. Кримінальний процесуальний кодекс України [3] встановлює правила отримання та використання доказів, зокрема матеріалів, отриманих за допомогою габітоскопії та цифрового розпізнавання облич. Закон України «Про захист персональних даних» [4] регламентує обробку та зберігання біометричної інформації та визначає умови її застосування правоохоронними органами. Положення Кабінету Міністрів України щодо ведення автоматизованих баз даних і міжвідомчої інтеграції інформації встановлюють технічні стандарти та порядок доступу до масивів даних, зокрема біометричних. Використання цифрових методів у криміналістиці потребує дотримання норм закону «Про доступ до публічної інформації» [5] та правил забезпечення конфіденційності персональних даних, що забезпечує законність отримання та обробки інформації.

Розвиток габітоскопії у цифровому середовищі передбачає інтеграцію даних із різних джерел: фото- та відеоматеріалів, соціальних мереж, мобільних пристроїв, баз даних правоохоронних органів та інших офіційних ресурсів. Платформи формують аналітичні профілі, що дозволяють класифікувати осіб за різними характеристиками, визначати закономірності руху або поведінки, прогнозувати можливі маршрути пересування та виявляти збіги у кримінальних справах. Алгоритми аналізу великих даних забезпечують автоматичне виявлення аномалій та співпадінь, прискорюючи процес реагування на правопорушення. Впровадження цифрових методів габітоскопії стимулює створення єдиних стандартів ідентифікації, підвищує узгодженість дій правоохоронних органів і забезпечує оперативний обмін інформацією між відомствами.

Сучасні цифрові методи ідентифікації формують комплексну систему контролю та аналізу, де поєднуються аналітичні, біометричні та поведінкові дані. Автоматизація процесів підвищує точність порівняння зображень та зменшує ймовірність помилок при ручному аналізі. Алгоритми машинного навчання дозволяють системам адаптуватися до змінних умов, таких як освітлення, кут зйомки, зміна міміки чи часткове перекриття обличчя. Інтеграція цифрової габітоскопії з іншими криміналістичними методами, зокрема дактилоскопією, аналізом ДНК та криміналістичною фотографією, формує повну картину особи та підвищує ефективність процесу доказування у суді відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України [3].

Практичне застосування цифрової габітоскопії у криміналістиці охоплює роботу з архівними та оперативними матеріалами, порівняння зображень із камер спостереження на місцях подій, відстеження підозрюваних та ідентифікацію свідків або потерпілих. Алгоритми дозволяють швидко визначати можливі збіги з існуючими базами даних і оптимізувати роботу слідчих. Цифрові системи підтримують створення аналітичних звітів, які документують хід розслідування та забезпечують перевірку результатів експертами та судом.

Впровадження цифрових методів ідентифікації в національні системи правоохоронних органів України забезпечує більш ефективну боротьбу зі злочинністю, підвищує точність ідентифікації та сприяє створенню централізованих баз даних. Поєднання методів габітоскопії з автоматизованим розпізнаванням облич формує комплексний підхід до ідентифікації осіб, що відповідає вимогам сучасного кримінального процесу та забезпечує законність застосування цифрових технологій у роботі слідчих та експертів [6, с. 622].

Таким чином, ідентифікація особи у криміналістиці забезпечує встановлення причетності до правопорушень та формування доказової бази. Використання сучасних цифрових методів габітоскопії та автоматизованого розпізнавання облич дозволяє швидко і точно визначати індивідуальні ознаки людини, включаючи риси обличчя, форму тіла, особливості ходи та міміки. Алгоритми машинного навчання та нейронні мережі обробляють відеоматеріали та фотографії, порівнюють їх із базами даних і виявляють збіги, враховуючи зміни зовнішності з віком, освітлення та кут огляду. Цифрові системи формують унікальні цифрові коди облич і створюють тривимірні моделі для підвищення точності ідентифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Материкіна О. В. Актуальність молекулярно-генетичної експертизи при вирішенні ідентифікаційних завдань. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики:* матеріали наук.-практ. конф. 21 листоп. 2018 р. Харків, 2018. С. 122–123.URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/56.pdf (дата звернення: 21.03.2026).
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 02.03.1992 р. № 2235-XII. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-12#Text (дата звернення: 21.03.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 21.03.2026).
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 21.03.2026).
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 21.03.2026).
6. Корабель М.Г. Криміналістична габітоскопія: техніка, що допомагає у розслідуванні воєнних злочинів російської федерації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 621–624 URL: https://lsej.org.ua/10_2022/157.pdf

Кримчанін Богдан Андрійович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-23-3 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового Університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Правове регулювання досудового розслідування є фундаментальною складовою кримінального процесу, оскільки саме на цьому етапі забезпечується

збирання, перевірка та оцінка доказів, необхідних для встановлення істини у справі. Ефективна організація цієї стадії визначає подальшу якість судового розгляду та рівень захищеності прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Тому законодавче врегулювання процедур, повноважень і гарантій є ключовим чинником формування правової, демократичної держави.

Відповідно до п. 5 ст. 3 КПКУ досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [1].

Згідно з ст. 38 КПКУ, органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство уповноважені здійснювати: 1) слідчі підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) Підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України. В свою чергу, органами дізнання є підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів [2, с. 62].

Слід зауважити, що незважаючи на таку широку розгалуженість системи органів досудового слідства та дізнання, досі не чітко врегульованим та визначеним залишається статус слідчого та детектива. Так, наприклад, відповідно до п. 17 ст. 3 КПКУ слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Однак поняття «детектив» досі не отримало чіткого законодавчого визначення.

З іншого боку, у юридичній літературі дедалі більше вітчизняних науковців схиляються до вже більш-менш усталеного підходу, відповідно до якого до детективів відносять посадових осіб НАБУ, ДБР та БЕБ, уповноважених здійснювати досудове розслідування. У такому розумінні детективи розглядаються як спеціальні суб’єкти, діяльність яких спрямована на виявлення, документування та розслідування фінансових і корупційних правопорушень.

На нашу думку, відсутність чіткого нормативного визначення спричиняє стан правової невизначеності щодо повноважень детективів, порядку виконання ними службових функцій та процедур притягнення до відповідальності у разі порушень. Така неврегульованість породжує практичні труднощі, зумовлює появу суперечливих підходів у роботі правоохоронних і контролюючих органів

та ускладнює їхню взаємодію. У результаті це негативно позначається на якості та оперативності розслідування фінансових і корупційних правопорушень.

Як вже зазначалося система органів досудового розслідування, як і система правоохоронних органів в цілому, є широкою. Однак така кількість уповноважених суб'єктів, що здійснюють досудове слідство та дізнання, на наш погляд, не сприяють ефективному та неупередженому виявлені й дослідженні доказів для встановлення істини, а навпаки призводять до появи порушень прав та свобод людини і громадянина та зловживань службовим становищем. Тому ми переконані, що достеменно важливим та правильним вирішенням цієї проблеми може бути прийняття Законів України «Про слідчі органи та статус слідчого», «Про детективну діяльність та статус детектива» [2, с. 63].

Разом із цим залишається невирішеним питання належного розмежування компетенції між різними органами досудового розслідування. На практиці це нерідко призводить до дублювання функцій, суперечок щодо підслідності та затягування процесуальних дій. Відсутність узгодженого механізму взаємодії між слідчими, детективами й оперативними підрозділами також створює ризики неефективного використання ресурсів та ускладнює координацію під час розслідування складних злочинів, зокрема пов'язаних із фінансовою сферою.

Додатковою проблемою є недостатній рівень процесуальної незалежності слідчих і детективів. Надмірний вплив керівництва або інших органів на хід розслідування може призводити до упередженості, вибірковості або штучного затягування кримінальних проваджень. Така ситуація підриває довіру суспільства до системи правосуддя й створює можливості для маніпуляцій та тиску на учасників процесу.

Не менш важливим викликом залишається кадрове забезпечення органів досудового розслідування. Відсутність належної підготовки, високої спеціалізації та системної професійної підтримки негативно впливає на якість збирання та аналізу доказів. Разом із тим недосконаліть механізмів оцінювання роботи слідчих і детективів не стимулює їх до підвищення професійного рівня та дотримання високих стандартів діяльності.

Таким чином, слід підкреслити, що сучасна система досудового розслідування в Україні перебуває у стані постійного реформування, проте досі зберігає низку суттєвих недоліків нормативного, організаційного та інституційного характеру. Незважаючи на наявність розгалуженої мережі органів досудового слідства та дізнання, їхня діяльність не завжди є узгодженою, ефективною та послідовною. Неврегульованість статусу окремих процесуальних фігур, зокрема детективів, а також нечіткість розмежування компетенції між різними органами призводять до суперечностей у правозастосуванні та створюють ризики порушення прав і свобод людини.

Відсутність належно визначених процесуальних повноважень, механізмів контролю та процедурної відповідальності ускладнює здійснення об'єктивного і неупередженого розслідування, особливо у справах щодо корупційних чи фінансових злочинів. У таких умовах окремі слідчі або детективи можуть наражатися на адміністративний чи політичний тиск, що негативно позначається на якості роботи та підриває довіру суспільства до всієї правоохоронної системи.

Додаткового загострення проблеми надає кадровий дефіцит, у тому числі через суттєві розбіжності у ставках/розмірах оплати праці слідчих і детективів різних правоохоронних органів при неодмінно великому обсязі робочого навантаження, який супроводжується нерівномірною професійною підготовкою працівників, що безпосередньо впливає на якість досудового розслідування. За даними з публічних джерел, середня «чиста» зарплата слідчого в Україні – лише 16 000 - 28 000 грн, в залежності від регіону, досвіду і місця служби, а молоді спеціалісти після навчання отримують 11 800–12 600 грн, що, на наш погляд, робить професію непривабливою для довготривалого службового розвитку і утримання кадрового потенціалу [3].

З іншого боку, за даними одного з фахових оглядових ресурсів за 2023 рік, середній розмір грошового забезпечення коливався у межах 17 000–22 000 грн на місяць. У великих урбанізованих центрах, передусім у місті Києві, зазначені показники є вищими та можуть сягати 30 000 грн і більше, що обумовлюється підвищеним професійним навантаженням та вимогами до кваліфікації. Окремі категорії працівників, зокрема слідчі з істотним стажем або співробітники спеціалізованих правоохоронних органів, здатні отримувати винагороду, яка перевищує 40 000 грн щомісячно [4].

З огляду на це першочергового значення набуває удосконалення законодавчої бази, спрямоване на систематизацію та чітку регламентацію діяльності слідчих органів. Прийняття окремих законів, які б визначали статус слідчого та детектива, механізми їхньої процесуальної діяльності, гарантії незалежності та підстави для дисциплінарної відповідальності, рівномірні справедливі розміри оплати праці, є логічним і необхідним кроком у розвитку правової системи України. Водночас важливим залишається створення ефективної моделі взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою та оперативними підрозділами, що сприятиме усуненню дублювання функцій та підвищенню загальної результативності розслідувань.

У перспективі вдосконалення інституційної структури, підвищення професійної компетентності кадрів, а також формування прозорих і чітко врегульованих процедур мають стати основними чинниками зміцнення системи досудового розслідування. Це, у свою чергу, створить умови для ефективного захисту прав людини, забезпечення верховенства права та утвердження довіри громадян до правосуддя як ключового елемента демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 29.11.2025).
2. Тертишник В., Батраченко Т., Сачко О., Крижановська О., Тертишник І. Судові та правоохоронні органи України. Підручник за заг. ред. В. Тертишника. Київ: Алерта, 2025. 408с.

3. Бізнес-Брокер. Зарплата слідчого в Україні: скільки реально платять. Business-Broker.com.ua. URL: https://business-broker.com.ua/blog/zarplata-slidchoho-v-ukraini-skilky-realno-platiat/. (дата звернення: 30.11.2025)
4. LCS-Blog. Хто такий слідчий: опис професії, зарплата, де вчитись. Lcs.com.ua. URL: https://lcs.com.ua/khto-takyj-slidchyj-opys-profesii-zarplata-de-vchytys/. (дата звернення: 30.11.2025)

Мазяр Карина Володимирівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА КОНТЕНТУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ВСТАНОВЛЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ПУБЛІКАЦІЙ, ВИЯВЛЕННЯ БОТІВ ТА МАНІПУЛЯЦІЙ З ЧАСОВИМИ МІТКАМИ

Проблематика криміналістичного дослідження цифрових доказів у соціальних мережах знайшла відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні засади криміналістичної експертизи електронних доказів розроблялися В. Ю. Шепітьком [3], В. В. Тіщенком, В. А. Журавелем, питання процесуального закріплення цифрової інформації досліджувалися О. С. Користіним, С. С. Чернявським, міжнародні аспекти боротьби з кіберзлочинністю вивчали Л. П. Скалозуб, К. Л. Бугайчук. Серед іноземних дослідників вагомий внесок зробили E. Casey [4], M. Rogers, S. Garfinkel, які розробили методології цифрової криміналістики. Водночас специфіка експертизи контенту соціальних мереж, зокрема виявлення ботів та маніпуляцій з часовими мітками, потребує подальшого наукового опрацювання.

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства соціальні мережі перетворилися на ключове джерело доказової інформації у кримінальних провадженнях. Водночас технологічні можливості цифрової модифікації контенту створюють серйозні виклики для встановлення достовірності електронних доказів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з маніпулюванням інформацією в соціальних мережах, а також необхідністю розробки науково обґрунтованих методик криміналістичного дослідження цифрового контенту.

Проблема автентичності публікацій у соціальних мережах набуває особливого значення у контексті розслідування злочинів проти національної безпеки, порушень авторських прав, кіберзлочинів та злочинів, скоєних з

використанням інформаційних технологій [1]. Традиційні криміналістичні методи не завжди адаптовані до специфіки дослідження динамічного цифрового середовища, що вимагає розробки спеціалізованого інструментарію.

Встановлення автентичності публікацій передбачає комплексний аналіз метаданих, включаючи EXIF-інформацію зображень, геолокаційні мітки, параметри мережевого з'єднання та цифрові підписи [4, с. 156-178]. Критично важливим є дослідження цілісності ланцюга зберігання доказів від моменту виявлення до процесуального закріплення. Особливу увагу слід приділяти аналізу API-журналів соціальних платформ, які фіксують історію редагувань та технічні параметри публікацій.

Виявлення автоматизованих акаунтів (ботів) потребує застосування методів поведінкового аналізу та машинного навчання [5, с. 96-99]. Індикаторами штучного походження акаунта є аномальна частота публікацій, шаблонність контенту, відсутність природних часових інтервалів активності, нетипові мережеві патерни взаємодії з іншими користувачами. Криміналістичне дослідження має враховувати технічні можливості сучасних ботів імітувати людську поведінку, включаючи варіативність часу відповідей та використання нейромережевої генерації текстів.

Маніпуляції з часовими мітками становлять окрему категорію цифрових фальсифікацій. Зловмисники можуть змінювати системний час перед створенням контенту, модифікувати метадані файлів спеціалізованим програмним забезпеченням або використовувати серверні налаштування для фіктивної прив'язки публікацій до певних подій. Для виявлення таких маніпуляцій необхідно проводити перехресну верифікацію часових міток з серверними логами, архівами пошукових систем (наприклад, Google Cache), даними CDN-провайдерів та незалежними скріншотами веб-архівів.

Методологія криміналістичної експертизи цифрового контенту має включати декілька рівнів дослідження [3, с. 456-478]. Технічний рівень передбачає аналіз бінарного коду файлів, дослідження хеш-сум, виявлення слідів редагування в структурі даних. Семантичний рівень охоплює лінгвістичний аналіз текстів, виявлення використання синтетичних медіа (deepfake), встановлення відповідності змісту публікацій контекстуальним обставинам. Мережевий рівень включає трасування IP-адрес, аналіз VPN-з'єднань, дослідження цифрових слідів у браузерах та операційних системах.

Особливої уваги заслуговує питання процесуального закріплення цифрових доказів. Оскільки контент соціальних мереж може бути видалений або модифікований власником акаунта чи адміністрацією платформи, необхідно застосовувати засоби гарантованої фіксації, включаючи нотаріальне посвідчення скріншотів, використання спеціалізованого криміналістичного програмного забезпечення з функцією генерації криптографічних підписів, звернення до сервісів архівування веб-сторінок.

Враховуючи транснаціональний характер соціальних мереж, виникають складнощі міжнародної правової взаємодії при отриманні даних від зарубіжних платформ. Ефективна співпраця з провайдерами послуг вимагає дотримання

процедур, передбачених Конвенцією про кіберзлочинність [2] та двосторонніми договорами про правову допомогу.

Перспективним напрямом розвитку є впровадження технологій блокчейн для забезпечення незмінності доказів, використання штучного інтелекту для автоматизованого виявлення маніпуляцій, розробка стандартизованих протоколів збирання цифрових доказів у соціальних мережах. Необхідним є формування міжвідомчої бази даних індикаторів ботів та типових схем маніпулювання контентом.

Підсумовуючи, криміналістична експертиза контенту соціальних мереж потребує інтеграції технічних, правових та організаційних рішень. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці методичних рекомендацій для правоохоронних органів, створенні спеціалізованих криміналістичних лабораторій цифрових доказів та підготовці експертів з необхідними компетенціями у сфері інформаційних технологій та кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
2. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. Ратифікована Законом України від 07.09.2005 р. № 2824-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
3. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: Ін Юре, 2020. 728 с.
4. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers, and the Internet. 3rd ed. Academic Press, 2011. 840 p.
5. Ferrara E., Varol O., Davis C., Menczer F., Flammini A. The Rise of Social Bots. Communications of the ACM. 2016. Vol. 59. № 7. P. 96-104.

Михайлюк Аліна Максимівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-4
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ

Криміналістична методика – це цілісна система наукових положень, які визначають спосіб організації пізнавально-практичної діяльності з виявлення, фіксації та дослідження фактів кримінального правопорушення. Вона охоплює теоретичні засади криміналістики, а також пропонує конкретні практичні алгоритми – методи й прийоми, які спрямовані на встановлення обставин злочину, виявлення джерел доказів та забезпечення максимально ефективного процесу досудового розслідування. Така методика становить фундамент для побудови оптимальних схем розслідування окремих видів злочинів: вона не просто застосовує набір стандартних дій, а адаптує їх під конкретну ситуацію – з урахуванням природи правопорушення, обставин, оперативної обстановки й наявної доказової бази [1; 3].

Методика має багаторівневу структуру. В її межах поєднуються організаційні, технічні та аналітичні складові. Організаційна – охоплює розробку планів і схем поведінки слідчих; технічна – передбачає застосування спеціальних засобів криміналістичної техніки; аналітична – відповідає за логіку з'ясування, інтерпретацію і систематизацію отриманих фактів. Саме така композиція дає змогу побудувати таку модель розслідування, яка буде не лише формальна, а максимально ефективна і гнучка щодо умов провадження [1; 3; 4].

При цьому методика виконує подвійне завдання: з одного боку, закладає теоретичну базу – доктринальні засади криміналістики; з іншого – служить містком між теорією і практикою, формуючи стандарти слідчої роботи, рекомендації щодо застосування технічних засобів, тактики, логіки доказування та системи слідчих дій. Вона – не звід застарілих правил, а динамічна система, яка має реагувати на зміни у кримінальній обстановці, розвиток технологій, типовість нових способів вчинення злочинів, а також на зміни в законодавстві та судовій практиці [1; 3].

Одна з центральних задач криміналістичної методики – формування криміналістичної характеристики злочину. Під криміналістичною характеристикою розуміють систематизацію сукупності ознак злочину – спосіб, мотив, об'єкт посягання, знаряддя, типові слідчі ситуації тощо. Така характеристика дає змогу звузити коло підозрюваних, передбачити типову поведінку правопорушника, спрогнозувати можливі сліди та докази, а відтак – збудувати ефективну тактику слідства [3; 4].

При складанні такої характеристики важливі не тільки фактичні дані (час, місце, знаряддя, спосіб), а й їх інтерпретація в рамках криміналістичної логіки – розуміння, які деталі є значущими, а які – другорядними, як зміни в обстановці події можуть вплинути на картину сліду, які засоби фіксації чи експертизи слід використовувати. Помилкова або поверхнева характеристика часто призводить до втрати важливих доказів або ускладнення розкриття злочину [3].

Варто зазначити, що методика – це не статичний набір стандартів. Разом із розвитком науки й технологій, із появою цифрових доказів, нових способів комунікації, телекомунікацій, різноманітних технічних засобів – зростає необхідність постійної адаптації та оновлення методик. Сучасні реалії вимагають від експертів і слідчих бути гнучкими, готовими використати результати наукових досліджень, новітні технічні засоби, стандарти обробки доказів, що

дозволяє підтримувати ефективність розслідування навіть у складних умовах. Це підкреслює, що криміналістична методика – не абстрактна дисципліна, а практичний інструмент, що має змінюватися з урахуванням часу і викликів, які постає перед системою правосуддя [2; 4].

Отже, криміналістична методика виступає як стратегія і тактика розслідування: вона визначає загальні та спеціальні підходи, встановлює процедури й алгоритми, структурує роботу слідства з урахуванням характеру злочину, місця, часу, знаряддя, слідів, поведінки правопорушника – все те, що складає криміналістичну характеристику. І саме від правильності формування цієї характеристики залежить ефективність оперативних і процесуальних дій, а отже – успішність розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тіщенко В. Роль криміналістичної методики розслідування у формуванні доктрини криміналістики. *Право України*, 2021, № 8, С. 91–103.
2. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*, 2021, № 8, С. 12–27.
3. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика. Одеса: Гельветика, 2022.
4. Юхно О. О. Криміналістичне забезпечення діяльності органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2021, Том 94, № 3.

Оверченко Анастасія Павлівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМЦ-25-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового Університету

АКТУАЛЬНІ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження обумовлена сучасними викликами правозахисної сфери в умовах реформування національної судової системи та посиленої уваги міжнародних інституцій до дотримання прав людини. Українська судова практика у кримінальних справах часто піддається критиці

через тривалість розгляду, проблеми з дотриманням процесуальних гарантій, а також через випадки невідповідності рішень національних судів міжнародним стандартам. Вивчення рішень ЄСПЛ дозволяє ідентифікувати системні порушення, визначити обов'язкові рекомендації та забезпечити адаптацію національного законодавства до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Крім того, аналіз таких рішень сприяє підвищенню правової обізнаності суддів, адвокатів і правоохоронних органів, а також розробці ефективних механізмів запобігання порушенням прав людини в кримінальних провадженнях. Актуальність дослідження підсилюється необхідністю практичного застосування рішень ЄСПЛ у контексті реформ українського кримінального судочинства та імплементації стандартів Європейського союзу, що є важливим для забезпечення верховенства права та довіри суспільства до правової системи. В умовах воєнного стану та посиленої уваги до правової захищеності громадян питання дотримання прав людини у кримінальних провадженнях набуває особливої значущості.

Дослідження актуальних рішень Європейського суду з прав людини щодо кримінальних проваджень в Україні є важливим етапом у розвитку національної правової системи та інтеграції її до європейських стандартів прав людини. ЄСПЛ виступає ключовим механізмом контролю за дотриманням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, забезпечуючи незалежну оцінку дій держави у сфері кримінального судочинства. В умовах реформування судової системи України та посиленої уваги до проблем тривалості розгляду справ, порушень процесуальних прав обвинувачених і неналежного забезпечення права на справедливий суд, аналіз рішень ЄСПЛ дозволяє виявити системні недоліки та пропонувати практичні шляхи їх усунення. Крім того, судова практика Європейського суду слугує орієнтиром для формування правових позицій національних судів, удосконалення законодавчих норм та підвищення професійної компетенції суддів, прокурорів і адвокатів. Вивчення таких рішень особливо актуальне в умовах воєнного стану, коли забезпечення прав людини в кримінальних провадженнях набуває критичного значення для підтримання довіри суспільства до правової системи та гарантування верховенства права. Тому комплексний аналіз практики ЄСПЛ дозволяє не лише оцінити рівень відповідності українського кримінального судочинства міжнародним стандартам, а й виробити рекомендації для підвищення ефективності правозастосування та захисту громадянських свобод [1, с. 46].

Актуальні рішення європейського суду з прав людини щодо кримінальних проваджень в Україні відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Актуальні рішення європейського суду з прав людини щодо кримінальних проваджень в Україні

Справа / рік (заявка №)	Порушені/предметні питання (Конвенція)	Короткий зміст рішення ЄСПЛ	Значення для України
OPALENKO v. Ukraine	Ст. 6 — право на	ЄСПЛ відхилив скаргу на те, що заявнику на початку	Показовий випадок: навіть

(№ 46673/18)	справедливий суд; гарантоване право на захист / адвоката; також строк провадження	не надали адвоката — але визнав порушення ст. 6 через надмірну тривалість кримінального провадження (справа тривала понад 7 років 7 місяців на трьох рівнях).	якщо права на захист іноді забезпечуються, надто довге провадження само по собі може порушувати Конвенцію — важливий аргумент для української судової реформи / прискорення проваджень.
Korniyets and Others v. Ukraine (№ 2599/16 та ін.)	Ст. 8 — право на повагу до приватного життя / житла; Ст. 13 — право на ефективний засіб правового захисту; Ст. 3 (у частині жорстокого або принизливого поводження)	ЄСПЛ встановив: поліція провела обшуки/огляди житла без попередньої судової ухвали («невідкладні обшуки»), а національне законодавство та практика не забезпечували достатнього судового контролю та ефективного оскарження — порушення Ст. 8 + Ст. 13; також одній із заявниць не було належно розслідувано її скаргу на жорстоке поводження під час обшуку.	Ця справа — важливе попередження для органів правопорядку: будь-які обшуки без належної судової ухвали можуть бути визнані незаконними, що зменшує простір для свавільних дій.
Shufrych v. Ukraine (заява № 1143/24)	Ст. 5 — право на свободу і особисту недоторканність (зокрема: легальність тримання під вартою чи інших запобіжних заходів)	У огляді практики ЄСПЛ згадано, що в цій справі ЄСПЛ констатував недоліки у провадженні щодо перегляду законності тримання під вартою (чи інших запобіжних заходів) — порушення прав за Ст. 5..	Приклади подібних рішень мають стимулювати українські суди ретельно оцінювати доцільність та законність тримання під вартою / запобіжних заходів.

Джерело: сформовано автором на основі [2-6]

Практика ЄСПЛ демонструє, що порушення прав людини в кримінальних справах найчастіше стосуються статей 5, 6, 8, 13 та 3 Конвенції. Зокрема, стаття

6 Європейської конвенції з прав людини гарантує право на справедливий суд, включаючи право на розумний строк розгляду справи, право на захист, право на рівність сторін та право на обґрунтоване судове рішення. У справі Opalenko v. Ukraine (№ 46673/18) Суд встановив порушення ст. 6 через надмірну тривалість кримінального провадження, яка тривала понад сім років на різних рівнях судової системи, а також вказав на недоліки у забезпеченні права на захист на початкових етапах справи. Навіть формальне надання адвоката не компенсує надмірне затягування процесу, що створює загрозу реалізації права на справедливий суд.

Стаття 5 Конвенції, яка гарантує право на свободу та особисту недоторканність, також часто порушується в українських кримінальних провадженнях. У справі Shufrych v. Ukraine (№ 1143/24) ЄСПЛ відзначив недоліки у застосуванні запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою без достатньої законної підстави або без належного судового контролю. Суд підкреслив, що такі дії держави є порушенням ст. 5 Конвенції та створюють ризик свавільного позбавлення свободи, що суперечить принципу верховенства права та демократичним стандартам.

Практика Суду щодо обшуків і втручання в приватне життя підкреслює значення статті 8 Конвенції, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. У справі Korniyets and Others v. Ukraine (№ 2599/16 та ін.) ЄСПЛ констатував порушення ст. 8 Конвенції через проведення «невідкладних» обшуків без попередньої ухвали суду та відсутність належного контролю з боку національних судів. Крім того, відсутність ефективного засобу правового захисту порушила ст. 13 Конвенції, яка гарантує право на ефективний механізм оскарження дій органів державної влади.

Стаття 3 Конвенції, яка забороняє тортури, нелюдське або принизливе поводження, також знаходить застосування у кримінальних провадженнях, особливо в контексті умов утримання під вартою або примусового медичного втручання. У деяких випадках ЄСПЛ констатував порушення цієї статті через неналежні умови утримання або насильницькі дії правоохоронців під час обшуків та допитів. Це підкреслює важливість дотримання стандартів Конвенції не лише під час розгляду справи, а й у процесі досудового розслідування.

Аналіз цих рішень показує, що ЄСПЛ виконує не лише контрольну функцію, а й превентивну, стимулюючи українські органи правосуддя удосконалювати процесуальні механізми та законодавство. Рішення Суду створюють прецедентну базу для підвищення кваліфікації суддів, прокурорів і адвокатів, сприяють формуванню методичних рекомендацій і практичних механізмів захисту прав людини у кримінальних провадженнях. Особливе значення мають висновки ЄСПЛ щодо дотримання строків розгляду справ, прав на захист і ефективного оскарження, що дозволяє зменшити ризик порушень у майбутньому та підвищити довіру громадян до судової системи.

Отже, аналіз практики ЄСПЛ щодо кримінальних проваджень в Україні показує системні проблеми у дотриманні Конвенції: надмірна тривалість проваджень, неналежне забезпечення права на захист, незаконне втручання в приватне життя та недосконале застосування запобіжних заходів. Висновки, які

випливають із розгляду конкретних справ, мають велике значення для реформування української кримінальної юстиції та забезпечення повного дотримання стандартів Європейської конвенції з прав людини. Дотримання цих стандартів сприяє підвищенню ефективності, справедливості та правозахисного характеру національної системи кримінального судочинства і забезпечує довіру громадян до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соловйова О.Є. Application of the European Court of Human Rights case law in the criminal proceedings in Ukraine. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 45–58. URL: https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/848 (дата звернення 27.11.2025).
2. Opalenko v. Ukraine. Заява № 46673/18. Рішення Європейського суду з прав людини, 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_07_2025.pdf (дата звернення 27.11.2025).
3. Korniyets and Others v. Ukraine. Заява № 2599/16. Рішення Європейського суду з прав людини, 2025. URL: https://www.echr.coe.int/w/judgment-concerning-ukraine-5 (дата звернення 27.11.2025).
4. Shufrych v. Ukraine. Заява № 1143/24. Рішення Європейського суду з прав людини, 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_07_2025.pdf (дата звернення 27.11.2025).
5. Верховний Суд України. Огляд практики Європейського суду з прав людини за липень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_07_2025.pdf (дата звернення 27.11.2025).
6. ЗМІ / юридична аналітика. ЄСПЛ визнав, що правоохоронці порушують права людини, проводячи так звані “невідкладні” обшуки без належного судового контролю. Zmina.info, 2025. URL: https://surl.li/vtgjyr (дата звернення 27.11.2025).

Онищук Мар’яна Миколаївна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-6 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Цифровізація доказової бази, масові відеопотоки з камер спостереження та дронів, супутникові знімки, океани електронної кореспонденції й логів зумовили потребу в інструментах, здатних швидко структурувати й інтерпретувати дані. Штучний інтелект (ШІ) став саме таким інструментом: у криміналістичних експертизах його застосовують для розпізнавання зображень, аналізу біометрії, обробки природної мови, цифрової криміналістики та прогнозної аналітики. Водночас зростання довіри до «чорних скриньок» породжує правові, етичні й процесуальні ризики – від упередженості моделей до оскаржуваності доказів у суді. Під час воєнного стану в Україні, коли масштаби й темп обробки доказів безпрецедентні, питання відповідального впровадження ШІ набуває особливої ваги.

Швидкість і масштаб – перша істотна перевага використання ШІ. Алгоритми глибокого навчання здатні аналізувати тисячі годин відео, виявляти об'єкти, відстежувати траєкторії, синхронізувати події з різних джерел. Це дає перевагу в реконструкції місця події, пошуку збігів між епізодами та «прошиванні» справ минулих років. По-друге, точність і стійкість до «шуму»: сучасні згорткові мережі розпізнають обличчя на низькоякісних кадрах, а моделі для дактилоскопії працюють із частковими чи спотвореними слідами. По-третє, NLP-інструменти автоматизують роботу з масивами протоколів, допитів та електронного листування, витягаючи ключові сутності, зв'язки й часові лінії. По-четверте, цифрова криміналістика: класифікація й кореляція логів, виявлення шкідливого коду, відновлення видалених файлів, профілювання поведінкових патернів у кіберсправах. Нарешті, прогностична аналітика допомагає пріоритизувати версії та розподіляти ресурси, не підміняючи, але підсилюючи аналітичну роботу слідчих і експертів [1, 2].

Поліцейські й експертні установи багатьох країн інтегрують ШІ в процеси відбору та оцінки доказів, пришвидшують експертизи, автоматизують пошук збігів у базах. Водночас судова практика вже фіксує межі допустимості таких технологій. Показовою стала справа у штаті Вашингтон (State v. Puloka), де суд відмовив у прийнятті відео, «покращеного» інструментами ШІ, через сумніви щодо надійності й відтворюваності алгоритмічної обробки: сторони не змогли переконливо пояснити, що саме і як «змінило» відео, аби суд визнав доказ належним і допустимим [3]. Інший блок прецедентів стосується акустичних систем виявлення пострілів (ShotSpotter): у справі Williams v. City of Chicago позивач провів майже рік під вартою через помилковий сигнал; ці випадки спричинили хвилю критики щодо покладання виключно на машинні індикатори без людської верифікації [4]. У 2025 році Чикаго погодилося на врегулювання позову та відмовилося від практики обґрунтовувати зупинки громадян самими лише «алармами» ShotSpotter, що вказує на інституційне усвідомлення ризиків «автоматизаційного упередження» [5].

Алгоритмічна упередженість становить найсерйознішу загрозу. Моделі вчаться на історичних даних, які можуть містити системні перекоси; результат – нерівномірні хибні спрацювання для різних груп населення, що прямо впливає на права людини. Журналістські розслідування у США задокументували низку арештів, зумовлених надмірною довірою до результатів розпізнавання облич: попри внутрішні інструкції не використовувати «збіг» як єдину підставу, поліція нерідко так і робила, а більшість помилково ідентифікованих були особами з вразливих груп [6]. Далі – «чорна скринька» та відтворюваність: суди очікують зрозумілості методики, можливості незалежної перевірки та експертної інтерпретації проміжних кроків обробки. Додаються технічні атаки на моделі (adversarial) і ризики «покращення» медіа: тонка межа між фільтрацією шуму й фактичним створенням нових пікселів, що може змінювати доказовий зміст. Нарешті, питання приватності та пропорційності: надмірний моніторинг простору через біометрію й мас-аналіз даних має оцінюватися на тлі конституційних гарантій і міжнародних стандартів [1, 6].

Європейський акт про штучний інтелект розглядає значну частину поліцейських та криміналістичних застосувань як «високоризикові», висуваючи до них підвищені вимоги прозорості, керованості та оцінки впливу на права людини. Забороняються окремі практики (на кшталт соціального скорингу), а використання біометрії для правоохоронних цілей ставиться у чіткі рамки необхідності й пропорційності, із процесуальними запобіжниками та аудитами [2, 7]. Для України це означає потребу гармонізації з європейськими підходами: фіксація методик, протоколювання ланцюжка обробки, валідація моделей на репрезентативних даних, незалежний техніко-правовий аудит, а також процесуальні правила допустимості «AI-доказів» (включно з розкриттям технічних параметрів, логів обробки, меж точності тощо).

«Людина в контурі» – ключовий принцип: усі суттєві для прав і свобод рішення приймаються лише після експертної перевірки та пояснюваної інтерпретації результатів системи. По-друге, поетапність і пілотування: від обмежених сценаріїв з контрольованими наборами даних до ширших впроваджень; обов'язкові протоколи валідації й калібрування. По-третє, якість даних та антисхильні практики: балансування датасетів, регулярні тести на упередженість, документування версій і навчальних вибірок, незалежний «red teaming». По-четверте, процесуальна «простежуваність»: від збереження сирих даних і проміжних артефактів до журналювання кожного кроку обробки для подальшої експертної ревізії в суді. По-п’яте, чіткі критерії допустимості: розмежування «покращення якості» та «створення нового контенту»; у разі сумніву – пріоритет оригіналу або експертної методики, відомої науковому співтовариству (приклад Puloka показує, що інакше доказ можуть відхилити) [3]. По-шосте, інституційна спроможність: навчання слідчих, прокурорів, суддів і експертів «читати» моделі, ставити коректні питання до статистичної надійності та меж застосовності, працювати з висновками без «автоматизаційного упередження» [1, 6].

Отже, з усього вищесказаного, можна зробити висновок, що ШІ суттєво підсилює криміналістику – прискорює аналіз, допомагає виявляти приховані

зв’язки, підвищує точність і розширює інструментарій експерта. Але він же вимагає суворої правової рамки, технічної дисципліни та етичної чутливості. Баланс між інновацією й гарантіями справедливого процесу досяжний лише за умов пояснюваності, людського контролю, прозорих методик і незалежної перевірки. Інакше інструмент, покликаний зміцнити довіру до правосуддя, ризикує її підірвати – як це демонструють кейси з помилковими арештами, непридатними для суду «AI-покращеними» відео й спірними акустичними «алармами».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ketsekioulafis I., Filandrianos G., Katsos K. Artificial Intelligence in Forensic Sciences: A Systematic Review of Past and Current Applications and Future Perspectives. Cureus, 2024. URL: https://www.cureus.com/articles/294368-artificial-intelligence-in-forensic-sciences-a-systematic-review-of-past-and-current-applications-and-future-perspectives (дата звернення: 30.10.2025).
2. Europol. AI and Policing: The Benefits and Challenges of Artificial Intelligence for Law Enforcement, 2025. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/AI-and-policing.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
3. Greenberg Traurig. Washington Court Rejects Novel Use of AI-Enhanced Video in Trial (State v. Puloka), 23.05.2024. URL: https://www.gtlaw.com/en/insights/2024/5/washington-court-rejects-novel-use-of-ai-enhanced-video-in-trial (дата звернення: 31.10.2025).
4. MacArthur Justice Center. Williams v. City of Chicago (ShotSpotter case). URL: https://www.macarthurjustice.org/case/williams-v-city-of-chicago/ (дата звернення: 31.10.2025).
5. MacArthur Justice Center. Chicago Agrees to Settle Lawsuit Challenging its Use of ShotSpotter, 15.08.2025. URL: https://www.macarthurjustice.org/chicago-agrees-to-settle-lawsuit-challenging-its-use-of-shotspotter/ (дата звернення: 01.11.2025).
6. The Washington Post. Arrested by AI: Police ignore standards after facial recognition matches, 2025. URL: https://www.washingtonpost.com/business/interactive/2025/police-artificial-intelligence-facial-recognition/ (дата звернення: 01.11.2025).
7. Reuters. EU lays out guidelines on misuse of AI by employers, websites and police, 04.02.2025. URL: https://www.reuters.com/technology/artificial-intelligence/eu-lays-out-guidelines-misuse-ai-by-employers-websites-police-2025-02-04/ (дата звернення: 01.11.2025).

Пап Інна Юріївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБПД-24-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Лопащук Дмитро Іванович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ І КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 187 ТА 189 КК УКРАЇНИ

Актуальність дослідження питання відмежування складів злочинів, передбачених статтями 187 та 189 КК України, зумовлена наданням слідчим, детективом, прокурором чи суддею «правильної оцінки юридичному факту на відповідність його норм, віднесення дій особи до певних нормативних актів» [1, с. 6] Зазначене пов'язане з тим, що чітке встановлення меж між розбоєм і вимаганням дозволяє забезпечити справедливу кваліфікацію, гарантувати дотримання прав потерпілого і підозрюваного та підвищити ефективність кримінально-правової політики держави. Тому тема відмежування складів злочинів, передбачених статтями 187 та 189 КК України, є вкрай важливою для практики слідчих, прокурорів і суддів, оскільки правильність відмежування у впливає на прийняття компетентними органами законного і обґрунтованого рішення у справі.

З огляду на викладене, для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень необхідно чітко визначити спільні риси та відмінності складів злочинів, передбачених статтями 187 та 189 КК України. Саме тому доцільним є детальний аналіз їхніх об'єктивних і суб'єктивних ознак, ступеня суспільної небезпечності, характеру насильства та спрямованості злочинного умислу. У зв'язку з цим у даних тезах буде висвітлено критерії відмежування вказаних складів кримінальних правопорушень, що дозволить забезпечити правильне правозастосування та дотримання принципів законності й справедливості в ході їх кваліфікації

Відповідно до статті 187 КК України, розбій – це «напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я в момент нападу, або з погрозою застосування такого насильства. Такий напад може бути відкритим або несподіваним, але обов'язково передбачає насильницькі дії або погрозу їх застосування [2, с. 104]. Розбійний напад завжди направлений на заподіяння шкоди двом об'єктам, а саме: охоронюваним суспільним відносинам, що забезпечують життя і здоров'я особи, та суспільним відносинам, що забезпечують захист права власності потерпілого.

Водночас, вимагання за статтею 189 КК України – це коли суб'єкт злочину вимагає передати чуже майно чи право на майно, або вчинити дії майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод, знищення майна або розголошення таємної інформації, яку потерпілий чи його рідні бажають тримати в таємниці [2, с. 105]. І ця вимога з погрозою направлені в майбутнє. Цей злочин може передбачати лише вимогу

(погрозу) або – у кваліфікуючих випадках – пошкодження чи знищення майна потерпілого, якщо вимога не буде виконана. Тут варто зауважити, що вимагання завжди спрямоване на порушення прав власності, або на примус до передачі майна (чи майнових прав), або примус до дії майнового характеру, а отже, є злочином проти власності, але таким, який не передбачає одразу фізичного насильства над потерпілим на відміну від розбою.

Натомість форма посягання в розбої – це напад – фізичний або психічний, поєднаний з насильством або погрозою і може бути як відкритим, так і несподіваним, а у вимаганні – це вимога передати майно або право на майно, або вчинити майнову дію, зазвичай без негайного насильства чи несподіванки.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 187 КК України, полягає у вчиненні нападу з метою заволодіння чужим майном, що супроводжується насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або погрозою застосування такого насильства. Натомість у статті 189 КК України об'єктивна сторона виражається у висуненні вимоги передати майно або вчинити дії майнового характеру в майбутньому, причому застосування насильства, погрози чи іншого істотного шкідливого впливу зазвичай відкладається винним на подальший час [2, с. 104, 105].

Як зазначає в цьому контексті Н. О. Гуторов, що у «вимаганні суб'єкт злочину вимагає передати майно в майбутньому (завтра, через тиждень). При цьому сама погроза також звернена в майбутнє: вона буде реалізована лише після того, як вимогу не буде виконано. У потерпілого є час для прийняття рішення - виконати чи не виконати цю вимогу» [3, с. 157].

Суб'єктивна сторона як і в розбої, так і у вимаганні характеризується формою вини у виді прямого умислу, тобто «особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання [2, с. 16]. Також ці злочини об'єднує факультативна ознака – корисливий мотив. І різняться вони за метою: у статті 187 КК – негайне заволодіння майном, а в статті189 КК – примусити потерпілого до майнових дій (передачі майна) чи прав на нього в майбутньому

Ступінь суспільної небезпечності в статті 187 КК дуже висока – через посягання на життя/здоров'я та майно. Дещо нижчою є суспільна небезпечність у статті189 КК. У вимаганні, здебільшого, середня або нижча (якщо без насильства) суспільна небезпечність, яка проте може ускладнюватися, наприклад, при пошкодженні майна, насильстві чи при спричиненні шкоди у великих чи особливо великих розмірах.

У цьому випадку рівень суспільно небезпечності вираховується в основному з якісних показників. Зокрема, у статті 187 КК умисел злочинця безпосередньо спрямований на негайне заволодіння чужим майном. Насильство або погроза його застосування використовується саме для негайного одержання майна або утримання вже вилученого майна, його мета – миттєве заволодіння майном. А за статтею 189 КК – умисел злочинця спрямований на отримання вигоди у майбутньому. Водночас, насильство або погроза при вимаганні можуть використовуватися як психологічний тиск для того, щоб потерпілий здійснив

певні дії пізніше: передав майно, гроші або підписав документи, відмовився від прав тощо.

Чому ще важливе правильне відмежування цих двох злочинів? Тому що діяння, які вчиняються в них, мають серйозні юридичні та практичні наслідки. Зокрема, ці статті передбачають різну кримінальну відповідальність – за розбій покарання значно суворіше, ніж за стандартне вимагання без насильства. А тому, неправильна кваліфікація може призвести до помилкового рішення у кримінальному провадженні (справі), що може мати значні правові і психологічні наслідки як для потерпілого, так і для обвинуваченого.

Отже, виходячи з проведеного аналізу, вважаємо, що відмежування складів злочинів за статтями 187 та 189 КК України має вирішальне значення для правильної кваліфікації злочину та законного і обґрунтованого прийняття рішення у кримінальній справі (провадженні).

Розбій характеризується нападом з насильством або погрозою, небезпечною для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, і спрямований на негайне заволодіння майном. Натомість вимагання передбачає вимогу передачі майна або майнових прав із застосуванням погроз або тиску – при цьому майно передається, як правило, у майбутньому, а насильство не обов'язково є небезпечним для життя чи здоров'я. Тому, правильне відмежування цих злочинів, необхідне для правильної кваліфікації, а отже, для прийняття обґрунтованого і законного рішення у справі, визначення міри покарання і захисту прав як потерпілого, так і обвинуваченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. за заг. Ред. В. В. Топчія; наук. Ред. В. І. Антипов. Вінниця: ТОВ «Нілан -ЛТД», 2017. 896 с.
2. Кримінальний кодекс України. С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2024.248 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов.-Х.: Право, 2010. 608 с.

Приймак В'ячеслав Ігорович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права
Дежавного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Захист прав, свобод, життя та особистої недоторканності людини є основоположним конституційним обов'язком правової держави. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України) належить до категорії особливо небезпечних посягань на особисту волю, які не лише завдають глибокої психофізичної травми потерпілим та їхнім близьким, а й суттєво дестабілізують суспільну безпеку. В умовах сучасних безпекових викликів, воєнного стану та активізації транснаціональних кримінальних угруповань цей вид злочинної діяльності зазнав серйозних трансформацій, інтегрувавши у себе новітні технології конспірації, цифрові інструменти стеження та специфічні фінансові розрахунки.

Успішність протидії цим правопорушенням безпосередньо залежить від ефективності дій правоохоронних органів на початковому етапі досудового розслідування. Початковий етап є критичним часовим проміжком, коли ризик знищення слідів злочину є найвищим, а життя потерпілого перебуває під безпосередньою загрозою. Проте застарілі підходи до побудови слідчих версій та несвоєчасне використання можливостей цифрової криміналістики часто призводять до втрати цінного часу. Це зумовлює нагальну потребу у переосмисленні структури криміналістичної характеристики викрадень людини та оптимізації алгоритму початкових слідчих (розшукових) дій.

Теоретичні та практичні засади розслідування злочинів проти особистої волі, а також загальні проблеми криміналістичної техніки й тактики досліджували такі провідні вітчизняні вчені, як В. І. Шепітько, Б. М. Щур, О. П. Користін, Р. В. Степанюк, В. С. Пчілка, а також О. Н. Ярмиш, В. П. Бахін, О. М. Джужа, В. О. Коновалова та інші.

Попри значний масив наукових праць, більшість з них фокусувалися на класичних (фізичних) аспекти вчинення викрадень без урахування сучасного цифрового компонента. Окремі елементи криміналістичної характеристики та особливості початкового етапу розслідування незаконного позбавлення волі в умовах масштабного використання інформаційно-комунікаційних мереж потребують систематизації та додаткового наукового вивчення.

Комплексне дослідження даної проблематики зумовлене наступними причинами: 1) зміна криміналістичного профайлу злочинів або підготовка до викрадення (стеження за жертвою, збір інформації, координація дій співучасників) сьогодні майже повністю перемістилася в цифрове середовище; специфіка слідчих ситуацій або початковий етап розслідування часто розгортається в умовах гострого дефіциту інформації та часу (ситуація «очевидного» викрадення або ситуація «раптового зникнення»), що вимагає наявності чітких, типізованих тактичних алгоритмів; 3) проблеми збору цифрових доказів або виявлення, фіксація та вилучення «віртуальних слідів» (геолокаційних даних, логів месенджерів, криптотранзакцій викупу) потребують

спеціальних знань і мають суттєві процесуальні нюанси, недотримання яких веде до недопустимості доказів.

У криміналістичній науці криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини розглядається як система взаємопов'язаних узагальнених даних про типові ознаки цього правопорушення, які мають практичне значення для його розкриття та розслідування.

До основних елементів цієї структури належать:

1. Спосіб вчинення злочину, який охоплює три обов'язкові стадії – підготовку (моніторинг соціальних мереж жертви, збір даних через OSINT, купівля засобів зв'язку), безпосереднє вчинення (застосування насильства, обману, психологічного тиску, захоплення, транспортування) та приховування (зміна місця утримування, знищення цифрових носіїв, використання засобів шифрування).
2. Особа потерпілого (жертви) у характеристиці якої, криміналістичне значення мають соціальний та майновий статус особи, наявність бізнес-конфліктів, зв'язки, коло спілкування та повсякденні цифрові звички.
3. Особа злочинця (співучасник), практика розслідування свідчить, що ці злочини вчиняються організованими групами з чітким розподілом ролей («навідники», «виконавці», «охоронці», «переговорники»).
4. Картина слідів (матеріальні та цифрові сліди): матеріальні (сліди боротьби на місці захоплення, мікрооб'єкти в автомобілі, біологічні сліди в місці утримування) та цифрові (Exif-метадані фотознімків, фішингові посилання, дані білінгу мобільних телефонів, транзакції у криптовалюті).

На особливу увагу у темі дослідження заслуговують особливості початкового етапу розслідування та порівняльний аналіз тактичних дій.

Початковий етап характеризується динамічністю і спрямований на вирішення головного завдання – встановлення місцезнаходження жертви та збереження її життя. Залежно від повноти вихідних даних виділяють дві типові слідчі ситуації, порівняльну характеристику яких наведено у *Таблиці 1*:

Таблиця 1

Критерії порівняння	Ситуація А: Наявний очевидець або факт відкритого захоплення	Ситуація Б: Раптове зникнення особи без очевидних свідчень
Вихідна інформація	Відомі час, місце, прикмети нападників, марка чи номер транспортного засобу.	Відомий лише факт відсутності особи за місцем проживання/роботи протягом тривалого часу.
Першочергові слідчі дії	Огляд місця події, допит очевидців, введення в дію спеціальних поліцейських планів (перехоплення).	Огляд останнього місця перебування та житла, допит близьких, аналіз активності у мережі.

Вектор використання цифрових даних	Негайний аналіз камер відеоспостереження («Безпечне місто»), відстеження маршруту авто за номерами.	Аналіз «цифрового профілю» зниклого, перевірка останніх з'єднань, геопозиції смартфона, логів пошти.
Ключові слідчі версії	Викрадення вчинено з метою вимагання викупу, помсти або вирішення комерційного спору.	Особа стала жертвою латентного викрадення, вбивства або виїхала добровільно.

Таким чином, аналіз криміналістичної тактики та алгоритм дій слідчого свідчать, що лише у сукупності дій та за їх своєчасності застосування можна вирішити глобальні проблеми у сфері викрадення людей.

Як зазначає у своїх працях В. І. Шепітько, ефективність початкового етапу розслідування суттєво підвищується за умови паралельного розгортання тактичних дій у трьох напрямах: матеріальному, вербальному та цифровому.

У межах цифрового напряму, який є найбільш динамічним у сучасних реаліях, алгоритм початкових дій має включати:

1. Зняття інформації з транспортних та телекомунікаційних мереж та негайне клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів мобільних операторів для отримання даних білінгу (IMEI, LAC/CID) у районі викрадення та за ймовірними маршрутами руху.
2. Аналіз криптоактивності та фінансового моніторингу, якщо викрадення супроводжується вимаганням викупу у цифрових активах, обов'язковим є залучення спеціалістів для відстеження руху коштів блокчейн-мережами за допомогою спеціалізованого аналітичного ПЗ.
3. Огляд і фіксація цифрових слідів або відзеркалювання комп'ютерних систем за місцем роботи чи проживання потерпілого для виявлення ознак шкідливого ПЗ (троянів, трекерів), які могли бути використані злочинцями для стеження за жертвою.

Отже криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини на сучасному етапі зазнала суттєвої цифрової трансформації. Традиційні матеріальні сліди сьогодні нерозривно пов'язані з віртуальними (цифровими) слідами, які формуються як на етапі підготовки злочину, так і під час безпосереднього утримування жертви. Успішність початкового етапу розслідування прямо залежить від швидкості та гнучкості дій слідчого, його вміння правильно оцінити слідчу ситуацію і оперативно інтегрувати інструменти цифрової розвідки, OSINT та моніторингу телекомунікаційних мереж у криміналістичну тактику. Оптимізація нормативного регулювання та техніко-криміналістичного забезпечення початкового етапу є ключовою умовою збереження життя потерпілих та притягнення винних осіб до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. І. Криміналістичні аспекти розслідування викрадення людей та аналіз цифрових слідів. Київ: Юридична література, 2021. 210 с.
2. Щур Б. М. Інформаційно-аналітичні системи в криміналістиці та фіксація електронних даних: виявлення аномалій. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 320 с.
3. Користін О. П. Мережеві профілі підозрюваних, цифрові докази та фінансовий моніторинг у розслідуваннях. Одеса: Юридична думка, 2022. 245 с.
4. Пчілка В. С. Фінансовий моніторинг та аналіз електронних документів у криміналістичній практиці: методи і виклики. Київ: Центр правових досліджень, 2025. 198 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи (2020–2024 рр.). Київ: Верховний Суд, 2024. 115 с.

Порхун Аміна Віталіївна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБС-23-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

СУЧАСНА ТРАСОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗСЛІДУВАННЯ: ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО СЛІДИ

Сучасна трасологія вивчає сліди як комплексні відображення механічних, фізико-хімічних і біологічних взаємодій об’єктів і суб’єктів у тривимірному просторі та часовому вимірі, що дозволяє реконструювати фізичну структуру подій і відтворювати їх динаміку. Методика включає системне виявлення, детальне документування, точну фіксацію, багатопрофільне дослідження та науково обґрунтовану інтерпретацію слідів у кримінальних, цивільних та адміністративних процесах відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України [1], Цивільного кодексу України [2], Закону України «Про судову експертизу» [3], Закону України «Про Національну поліцію» [4] та Закону України «Про кримінальну відповідальність» [5]. Застосування трасології забезпечує відтворення механіки подій, просторово-часових взаємозв’язків між учасниками та джерелами слідів, що підвищує точність і достовірність доказової бази. Збір інформації здійснюється з урахуванням фізико-хімічних особливостей

матеріалів, можливих трансформацій слідів під впливом навколишнього середовища та змін структури поверхонь у часі. Аналіз слідів дає змогу оцінювати просторово-часову динаміку події, відновлювати послідовність дій та взаємозв'язки між об'єктами, що створює науково обґрунтовану основу для судових та слідчих процедур.

Методологія трасології базується на встановленні закономірностей переносу матеріалу від джерела до приймача, що формує унікальні морфологічні, фізико-хімічні та біологічні характеристики слідів. Кожна взаємодія залишає індивідуальні ознаки, які класифікуються за типами: поверхневі, рельєфні, контурні, сліди інструментів, сліди взуття, транспортних засобів та біологічні сліди, що зберігають інформацію про характер контакту. Мікроструктурні дослідження дозволяють відтворювати деталі взаємодії на рівні окремих частинок матеріалу, включаючи морфометричні оцінки розмірів, форми та глибини слідів [6]. Фізико-хімічний аналіз матеріалів допомагає встановити склад сліду, взаємодію з об'єктами та вплив факторів навколишнього середовища на збереження сліду. Просторово-часовий аналіз дозволяє встановлювати послідовність дій, швидкість та напрямок руху об'єктів. Комплексна оцінка морфологічних, хімічних та біологічних характеристик забезпечує можливість ідентифікації джерела сліду та відтворення механіки події.

Систематизація слідів передбачає класифікацію за джерелом, способом утворення, характером переносу та просторовим розташуванням, що дозволяє формувати моделі динаміки події. Контактні сліди виникають при безпосередньому механічному контакті об'єктів із поверхнею, а сліди ковзання або удару утворюються внаслідок динамічних процесів, що супроводжуються деформацією матеріалу. Встановлення напрямку руху, сили взаємодії та площі контакту здійснюється через оцінку морфологічних, мікроструктурних та фізико-механічних характеристик [7]. Кількісні параметри взаємозв'язків між об'єктами дозволяють реконструювати події з високим ступенем точності та достовірності. Ступінь збереження слідів, деформація та пошкодження матеріалів враховуються під час підготовки експертного висновку та формування науково обґрунтованих рекомендацій для слідчих.

Фіксація слідів проводиться за стандартними криміналістичними протоколами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу» [3], що включають багатокутове фотографування, макрозйомку, отримання відбитків на спеціальних носіях, а також застосування порошкових, хімічних, лазерних та цифрових методів виділення деталей слідів. Точне локалізування та маркування слідів забезпечує відтворення взаємозв'язку між елементами події та іншими доказами. Використання технологій високої роздільної здатності та цифрових методів дозволяє ідентифікувати мікродеталі, недоступні візуальній оцінці. Систематизоване документування та архівування слідів створює основу для порівняльного аналізу, повторних досліджень та проведення судової експертизи, підвищуючи наукову та практичну цінність результатів.

Розслідування на основі трасології передбачає порівняльний аналіз слідів із відомими зразками, що зберігаються у базах даних Національної поліції

України або вилучені під час слідчих дій на місці події. Сліди взуття, шин транспортних засобів та інструментів порівнюються за морфологічними, фізико-механічними, хімічними та біологічними характеристиками, що дозволяє встановлювати прямий взаємозв'язок між учасниками події та об'єктами сліду. Просторовий аналіз розташування слідів у межах місця події дає змогу відтворювати хронологію дій, взаємодії та фізичні параметри подій [8]. Паралельна оцінка форми, глибини, площі контакту та мікроструктурних ознак дозволяє уточнювати механіку подій і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими діями учасників.

Сучасна криміналістика використовує математичні та комп'ютерні моделі для реконструкції траєкторій руху об'єктів і тіл, а також для моделювання сили, швидкості та напрямку ударів із урахуванням фізико-механічних властивостей матеріалів, типів поверхонь і взаємодії з оточенням. Програмні моделі інтегрують різні типи слідів у тривимірні реконструкції подій, забезпечуючи комплексну картину обставин. Цифрові симуляції дозволяють відтворювати послідовність дій та взаємодію об'єктів у динамічних умовах. Використання алгоритмів математичного моделювання і машинного навчання підвищує точність оцінки фізичних параметрів та взаємозв'язків, створюючи науково обґрунтовані висновки експертизи.

Фізико-хімічні методи дослідження слідів включають спектрометрію, хроматографію, мікроскопію, рентгенівські та лазерні аналізи, що дозволяють визначати склад матеріалів, фарб, мастил, порошків та хімічних залишків, а також оцінювати вплив факторів навколишнього середовища на їх трансформацію. Застосування таких методів забезпечує ідентифікацію джерела походження слідів, характер їх взаємодії з об'єктами та час утворення відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [3]. Порівняння отриманих даних із відомими зразками матеріалів сприяє визначенню механізму формування слідів. Мікроструктурні та морфометричні оцінки дозволяють виявляти унікальні ознаки, що є критично важливими для комплексного криміналістичного висновку.

Дослідження слідів транспортних засобів охоплює аналіз шин, гальмівних слідів, пошкоджень поверхонь, слідів ковзання та удару з використанням математичних, морфометричних та цифрових моделей. Визначення відстані, швидкості, напрямку руху та взаємодії об'єктів проводиться з урахуванням типу дорожнього покриття, фізико-механічних характеристик шин, вагових параметрів транспортних засобів і впливу кліматичних умов. Аналіз слідів у приміщеннях включає сліди від взуття, інструментів, осколків, фарб та порошків, що дозволяє відтворювати хронологію подій і просторові взаємозв'язки учасників [9]. Динамічний аналіз взаємодії між слідами забезпечує можливість відтворення механіки подій, уточнення послідовності дій і оцінки причинно-наслідкових зв'язків.

Сліди інструментів досліджуються шляхом детального оцінювання рельєфу, мікропошкоджень, слідів зносу та індивідуальних ознак, що формуються під час експлуатації. Кожен інструмент залишає унікальні сліди, що можуть бути використані для ідентифікації конкретного об'єкта або особи.

Аналіз враховує силу, напрямок дії, тривалість контакту, характер впливу та механіку взаємодії. Дослідження пошкоджень дверей, вікон, замків і механізмів із врахуванням слідів від інструментів дає змогу встановлювати методи проникнення та відтворювати послідовність дій. Порівняльний аналіз із відомими зразками дозволяє виявляти індивідуальні ознаки інструментів, специфіку їх використання та характерну поведінку в різних ситуаціях.

Цифрові технології в трасології забезпечують автоматизацію збору, обробки, інтеграції та архівування даних, поєднуючи фізичні, хімічні та біологічні характеристики слідів у комплексні моделі. Програмні комплекси здійснюють порівняльний аналіз великої кількості слідів, моделювання сценаріїв подій і формування звітів для слідчих та суду. Використання алгоритмів машинного навчання дозволяє виявляти закономірності та унікальні ознаки слідів, підвищуючи швидкість і точність обробки інформації [10]. Цифрові методи забезпечують архівування з високою деталізацією та інтеграцію з іншими криміналістичними матеріалами.

Міждисциплінарний підхід передбачає оцінку слідів у контексті кримінологічних, соціальних і технічних факторів. Біологічні сліди інтегруються з трасологічними даними для встановлення приналежності до конкретної особи або групи. Порівняльний аналіз враховує морфологію, хімічний склад та просторове розташування слідів, що підвищує точність ідентифікації. Аналіз відбитків, слідів руху та контактів дозволяє відтворювати взаємодію учасників, просторово-часову послідовність дій та обставини події. Документування та стандартизація процесів забезпечують можливість використання даних на різних стадіях розслідування та судового розгляду, що регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про судову експертизу» [3].

Отже, комплексне дослідження слідів передбачає застосування статистичних методів, моделювання, математичних і цифрових обчислень для встановлення причинно-наслідкових зв’язків між діями суб’єктів і наслідками. Поєднання фізико-хімічних, морфологічних, біологічних та цифрових методів дозволяє отримати комплексну інформацію про характер подій, взаємодії об’єктів та послідовність дій. Результати трасологічних досліджень інтегруються з доказовою базою та формують обґрунтовану основу для судових висновків. Застосування методів трасології забезпечує об’єктивне відтворення обставин подій, встановлення взаємозв’язків між учасниками та джерелами слідів, а також науково обґрунтовану реконструкцію подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 24.03.2026).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 24.03.2026).

3. Про судову експертизу: Закон України від 04.04.1992 р. № 4009-XII. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-12#Text (дата звернення: 24.03.2026).
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 24.03.2026).
5. Про кримінальну відповідальність: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 24.03.2026).
6. Войтович А. В., Маланчук П. М. Поняття «трасологія», її наукові основи. *Правові горизонти.* 2016. № 2(15). С. 108–113. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a6a80d58-f950-4906-9924-db7c8cd9afae/content
7. Швець Д. Ю., Приходько Ю. П. Поняття та розвиток трасології. «Теорія та практика судово-експертної діяльності». Матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). С. 465–467. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02d36430-9229-47d9-afd8-02a2d966c56c/content
8. Осипенко І. П., Лось Ю. А. Питання, що вирішуються у ході проведення трасологічної експертизи. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 8. С. 442–444. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/110
9. Маланчук П.М., Льон О.М. Основні наукові положення трасології в криміналістиці. *Правові горизонти.* 2017. № 6(19). С. 60–63. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/items/afa1bda7-3389-40d8-a37c-58ebb9f3c356
10. Картавих К. С. Особливості 3d-друку, криміналістичне значення та криміналістичне дослідження об'єктів надрукованих із використанням технологій 3d-друку. «Проблемні питання судової трасологічної експертизи»: Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару фахівців Експертної служби МВС «Актуальні питання трасологічних досліджень». Київ. 2023. С. 213–231. URL: https://ndekc.lviv.ua/pdf/031020231.pdf

Тахтай Євгеній Миколайович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-7
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Сперкач Наталія Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

РОЛЬ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Серед прав підозрюваного, як у межах звичайного, так і заочного кримінального провадження, основну увагу слід зосередити на праві на захист, яке є базовою гарантією справедливого судочинства. Це право закріплене у статті 63 Конституції України, що гарантує особі можливість не свідчити проти себе [1], а також у статті 20 Кримінального процесуального кодексу України, де право на захист визнано однією з основних засад кримінального провадження [2].

Особливої актуальності набуває забезпечення права на захист у контексті спеціального досудового розслідування, де участь захисника відіграє ключову роль у запобіганні можливим порушенням прав підозрюваного. Цей аспект активно обговорюється в науковій літературі та викликає значну зацікавленість серед процесуалістів, адже саме на цьому етапі відбувається активна фаза збирання доказів, що може мати вирішальне значення для подальшого провадження. Незалежно від того, чи підозрюваний бере участь у кримінальному провадженні особисто, чи відсутній у зв'язку з проведенням заочного досудового розслідування, його право на захист не може бути обмежене. Як засвідчує практика Європейського суду з прав людини, відмова особи від безпосередньої участі у процесі не анулює її право на захисника, і держава зобов'язана забезпечити таку участь навіть за відсутності підозрюваного.

Отже, ключовою проблемою залишається ефективне забезпечення права на захист у заочному провадженні, зокрема шляхом обов'язкової участі захисника, навіть коли підозрювана особа не присутня фізично. Ця вимога відповідає міжнародним стандартам і є критично важливою для забезпечення легітимності та справедливості всього кримінального провадження. Так, у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії» суд зазначив, що «той факт, що підзахисний, незважаючи на здійснений належним чином виклик до суду, не з'явився на розгляд його справи, не може – навіть за відсутності поважної причини – виправдовувати позбавлення цього підзахисного його права, гарантованого пунктом 3 статті 6 Конвенції, на здійснення захисту адвокатом. Саме суди мають потурбуватися про те, щоб судовий розгляд був справедливим і відповідно, щоб адвокатові, присутньому на судовому засіданні явно з метою здійснення захисту відсутнього обвинуваченого, було надано можливість здійснити такий захист» [4].

Підтримуємо позицію ЄСПЛ, що при заочному розгляді не повинно порушуватися *право обвинуваченого на юридичну допомогу,* зокрема на участь захисника при оскарженні заочного вироку. Для цього КПК України містить норми, відповідно до яких участь захисника при здійсненні спеціального досудового розслідування є обов'язковою згідно статтей 52, 374 КПК України. У випадку, якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для його залучення відповідно до частини 1 статті 297^3 КПК України [2].

Погоджуємося, що «право на захист підозрюваного становить собою сукупність наданих йому законом повноважень із метою спростування підозри, пом'якшення покарання, а також захисту своїх особистих інтересів» [3, с. 82], що не має бути виключенням також під час спеціального кримінального провадження.

Згідно з пунктом 8 частини 2 статті 52 КПК України «обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, щодо яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, з моменту прийняття відповідного процесуального рішення» [2].

Отже, обов'язкова участь захисника є цілком виправданою, адже забезпечення права на захист є однією з основоположних засад кримінального провадження та виступає важливою державною гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у статтях 59, 63, 129 Конституції України, а також у статті 11 Загальної декларації прав людини, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Забезпечення права на захист відповідно до статті 20 КПК України полягає, зокрема, «у наданні підозрюваному можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, права збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України, оскільки від належного виконання ним своїх обов'язків залежить реалізація вказаними суб'єктами права на захист та досягнення завдань кримінального провадження в цілому» [2].

У цьому контексті особливе значення мають положення частини 4 статті 46 КПК України, відповідно до яких «захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим» [2]. Тобто при здійсненні СДР кримінальних правопорушень майже весь комплекс прав підозрюваного, обвинуваченого реалізується виключно його захисником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28 червня1996 р. № 254к/96 ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Маланчук П. М. Актуальні проблеми участі захисника у кримінальному провадженні. Правові горизонти. 2017. Вип. 3(16). С. 82–85.
4. Рішення у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії»: рішення Європейського суду з прав людини від 21 січня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_402#Text

Цимбал Олександр Валентинович
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»

ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

У сучасному суспільстві питання професійної відповідальності медичних працівників набуває особливої актуальності. Це зумовлено зростанням правової свідомості громадян, підвищенням вимог до якості медичних послуг та збільшенням кількості звернень до суду з приводу лікарських помилок.

Професійна відповідальність медичних працівників являє собою комплексне поняття, що включає як юридичну відповідальність за порушення професійних обов'язків, так і моральну відповідальність перед пацієнтами та суспільством.

О. А. Файєр, під професійною відповідальністю медичних працівників вважає застосування до фізичної (приватнопрактикуючого лікаря) або юридичної (закладу охорони здоров’я) особи, яка здійснює медичну діяльність, відповідно до ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики, у випадку завдання нею шкоди пацієнтам при невиконанні або неналежному виконанні своїх професійних обов’язків, заходів державного примусу у вигляді санкцій (додаткових обтяжень), направлених на відновлення порушених прав та інтересів пацієнта [1, с. 245].

У статті 80 ЗУ «Про охорону здоров’я» передбачає, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [2].

Правове регулювання здійснюється через низку нормативно-правових актів, основними з яких є Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Розслідування правопорушень у медичній сфері характеризується особливою складністю та специфікою. Криміналістична характеристика таких злочинів включає в себе взаємопов'язані елементи, такі як спосіб вчинення правопорушення, що може проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності медичного працівника. Важливими складовими є характеристика особи правопорушника, включаючи його професійні та особисті якості, а також особа потерпілого та характер заподіяної шкоди. Обстановка вчинення правопорушення та слідча картина також відіграють ключову роль у розслідуванні

Особливе місце в процесі розслідування займає судово-медична експертиза. Вона є ключовим інструментом встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями медичного працівника та негативними наслідками для здоров'я пацієнта. При проведенні експертизи необхідно враховувати всю наявну медичну документацію, протоколи лікування та результати додаткових досліджень.

У практиці розслідування правопорушень медичних працівників зустрічаються різноманітні слідчі ситуації. Найчастіше виявлення ознак правопорушення відбувається за скаргою пацієнта або його родичів. Також можливе виявлення порушень за результатами відомчої перевірки або за матеріалами засобів масової інформації. Кожна ситуація потребує індивідуального підходу до планування розслідування та вибору відповідних тактичних прийомів проведення слідчих дій.

Аналізуючи судову практику України, можна відзначити, що найчастіше розглядаються справи, пов'язані з неналежним виконанням професійних обов'язків, що спричинило тяжкі наслідки. Також поширеними є випадки ненадання допомоги хворому, порушення прав пацієнта на медичну інформацію та розголошення лікарської таємниці. Особливу складність при розгляді таких справ становить доказування вини медичного працівника, що пов'язано зі специфікою медичної діяльності та необхідністю встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями лікаря та негативними наслідками для пацієнта.

Серед найбільш цікавих позицій Верховного Суду, варто звернути увагу на такі:

- «Під невиконанням чи неналежним виконання лікарем своїх професійних обов`язків слід розуміти погане, байдуже, без неналежної старанності, неуважне, неакуратне, халатне їх виконання (наприклад несвоєчасне проведення різних процедур, перев`язок, огляду)». Постанова Верховного Суду у справі №443/284/19 (провадження №51-3361км22) від 11 квітня 2023 року [3].

- При кваліфікації дій лікаря за ч. 1 ст. 140 КК України слід у кожному конкретному випадку встановлювати, які саме професійні обов’язки покладалися на винного, та які з них не були виконані взагалі або виконані неналежним чином, а також вимоги яких саме нормативно-правових актів (наказів, інструкцій, правил, положень, вказівок, розпоряджень тощо) було порушено. Постанова Верховного Суду у справі №443/2309/13-к (провадження №51-1319км23) від 03 травня 2023 року [4].

Процес доказування професійних правопорушень медичних працівників супроводжується низкою суттєвих проблем. Найбільш значущою є складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями медичного працівника та наслідками. Ситуація ускладнюється можливістю внесення змін до медичної документації та наявністю корпоративної солідарності медичних працівників. Суттєвою проблемою також є складність оцінки правильності обраної методики лікування, особливо в умовах відсутності чітких стандартів надання медичної допомоги у деяких випадках.

Міжнародна практика демонструє різноманітні підходи до вирішення питання професійної відповідальності медичних працівників. Особливої уваги заслуговує досвід країн, де успішно функціонує система страхування професійної відповідальності медичних працівників. Така система дозволяє забезпечити ефективний захист прав як пацієнтів, так і лікарів.

Для вдосконалення системи професійної відповідальності медичних працівників в Україні необхідно здійснити комплекс заходів. Першочерговим

завданням є запровадження обов'язкового страхування професійної відповідальності медичних працівників. Не менш важливим є розробка чітких стандартів надання медичної допомоги та вдосконалення системи експертної оцінки її якості. Створення єдиного реєстру лікарських помилок та їх наслідків також сприятиме покращенню ситуації у цій сфері.

Професійна відповідальність медичних працівників є складним та багатоаспектним явищем, що вимагає комплексного підходу до його вивчення та вирішення пов'язаних з ним проблем. Криміналістичні аспекти розслідування правопорушень у медичній сфері характеризуються специфікою, зумовленою особливостями медичної діяльності та складністю доказування причинно-наслідкових зв'язків.

На думку Н. Василевської, професійний ризик медичних працівників у юридичному контексті має два аспекти. Перший пов'язаний з тим, що медична діяльність сама по собі є ризиковою. Другий аспект полягає в тому, що законодавство встановлює досить сувору відповідальність за порушення у професійній діяльності медиків. Особливо це помітно при аналізі статей 139 та 140 Кримінального кодексу України, які регулюють відповідальність медичних працівників. Ці статті мають унікальне формулювання порівняно з нормами, що стосуються інших професій: навіть проста бездіяльність медичного працівника, якщо вона не зумовлена поважними причинами, вже розглядається як кримінальне правопорушення [5].

У висновку, варто зазначити, що професійна відповідальність медичних працівників є комплексною проблемою сучасного українського суспільства, що охоплює юридичні та морально-етичні аспекти. Специфіка правового регулювання цієї сфери характеризується підвищеною суворістю відповідальності, що зумовлено особливою цінністю об'єкта медичної діяльності – життя та здоров'я людини. Основними викликами у процесі розслідування правопорушень медичних працівників є складність доказування причинно-наслідкового зв'язку між діями лікаря та наслідками, проблеми з документацією та корпоративна солідарність медичної спільноти.

Для вдосконалення системи професійної відповідальності медичних працівників в Україні необхідно запровадити обов'язкове страхування професійної відповідальності, розробити чіткі стандарти надання медичної допомоги та створити єдиний реєстр лікарських помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Файєр О. А. Поняття та умови настання професійної відповідальності медичних працівників. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 243–247. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.42

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada

3. Постанова Верховного Суду у справі №443/284/19 (провадження №51-3361км22) від 11 квітня 2023 року URL: https://reyestr.court.gov.ua

4. Постанова Верховного Суду у справі №443/2309/13-к (провадження №51-1319км23) від 03 травня 2023 року URL: https://reyestr.court.gov.ua/
5. Василевська Н. С. Специфіка категоріального апарату страхування відповідальності медичних працівників. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Т. 1, № 78. С. 152–158. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.24.

Тематичний напрямок конференції:
«*Імплементація європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні*»

Батюк Лілія Володимирівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-4
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Відповідно до ст. 126-1 КК України домашнє насильство є умисним систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного 42 насильства [1]. Домашнє насильство є однією з найбільш складних форм злочинної поведінки, оскільки воно відбувається у сфері приватного життя, у закритому соціальному просторі, де докази часто залишаються прихованими або знищеними. Сучасна цифровізація суспільства суттєво змінила характер і механізми вчинення домашнього насильства, надавши кривдникам нові інструменти контролю, психологічного тиску та переслідування. Водночас цифрова трансформація створила й нові можливості для криміналістів, адже значна частина агресивних дій залишає цифрові сліди, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Тому дослідження криміналістичних аспектів розслідування домашнього насильства у цифрову епоху набуває особливої актуальності.

Конституція України гарантує кожній людині право на життя без будь-яких проявів насильства. Так, частина друга статті 24 закріплює рівність прав чоловіків і жінок, а частина перша статті 28 підкреслює, що жодна особа не може зазнавати катувань, жорстокого, нелюдського чи такого поводження або покарання, яке принижує її гідність [2].

Проблематика запобігання та розслідування домашнього насильства стала предметом дослідження багатьох провідних учених. Зокрема, Р. С. Бєлкін та В. Ю. Шепітько розробляли криміналістичні засади та методики розслідування злочинів, що створює важливе теоретичне підґрунтя для вивчення цієї тематики. Питання сімейного насильства безпосередньо аналізували О. І. Белова та Б. М. Головкін, які досліджували особливості реагування на такі правопорушення. Значний внесок зробили також К. Л. Бугайчук і Т. В. Іщенко, розглядаючи сучасні підходи до виявлення та попередження домашнього насильства.

Вагомий поштовх для подальшого наукового осмислення проблематики домашнього насильства в Україні дала інтенсивна нормотворча діяльність держави у 2017–2019 роках. Саме в цей період було ухвалено низку спеціальних законодавчих актів, які суттєво змінили підхід до протидії насильству в сім'ї. Зокрема, прийняття Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3] заклало чіткі правові та організаційні механізми державної політики у сфері захисту потерпілих та реагування на такі правопорушення. Не менш значущими стали зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, ухвалені з метою імплементації положень Стамбульської конвенції [4], що розширили правові інструменти протидії домашньому насильству.

Цифрові технології стали невід'ємним атрибутом повсякденного життя, і конфлікти, що виникають у сімейних чи партнерських стосунках, дедалі частіше переходять у цифровий вимір. Сучасні форми домашнього насильства нерідко включають не лише фізичні чи психологічні дії, а й цифрове переслідування, моніторинг, шпигунство та погрози у віртуальному просторі. До таких проявів належать нав'язливі повідомлення у месенджерах, контроль за переміщеннями через GPS-трекери, несанкціонований доступ до мобільних пристроїв, шантаж інтимними фотографіями, встановлення шпигунського програмного забезпечення, приховане відеоспостереження у помешканні, втручання у банківські онлайн-кабінети чи соціальні мережі. Ці форми насильства часто ускладнені тим, що потерпіла сторона не завжди може усвідомити факт цифрового впливу, а тим більше зафіксувати його належним чином.

У цифрову епоху головною особливістю криміналістичної роботи стає пошук і фіксація електронних доказів, які є вразливими, леткими та швидко змінюються під впливом технічних процесів. Погроза, надіслана у месенджері, може бути видалена протягом декількох секунд; аудіозапис може зникнути під час оновлення операційної системи телефону, а дані геолокації зберігаються в обмежений час. Саме тому криміналістичні методики повинні передбачати оперативність реагування, технічну грамотність слідчих та можливість застосування сучасних цифрових інструментів. Працівник правоохоронних органів має вміти ідентифікувати потенційно значущі джерела електронної інформації, правильно їх вилучати та зберігати, не допустивши зміни метаданих та порушення ланцюга зберігання цифрових доказів.

Одним із найбільш поширених джерел інформації у справах про домашнє насильство є комунікації у месенджерах. У сучасних сімейних стосунках велика частина спілкування переноситься у соціальні мережі, де кривдник може проявляти агресію, залякувати чи контролювати через нав'язливі повідомлення. Зокрема, за допомогою месенджерів здійснюються погрози фізичної розправи, шантаж інтимними матеріалами або систематичне психологічне приниження. Цінність таких повідомлень полягає в тому, що вони зазвичай містять точні часові мітки, інформацію про відправника і, за необхідності, можуть бути відновлені сервісами, навіть якщо користувач намагався їх видалити. Водночас слідчий повинен правильно здійснювати огляд пристрою, робити повний

технічний знімок або цифрову копію, щоб забезпечити підвищений рівень достовірності отриманої інформації.

Особливе значення має криміналістичний аналіз мобільних пристроїв, оскільки смартфони є ключовим інструментом у більшості випадків цифрового насильства. У них можуть міститися журнали дзвінків, історія браузера, залишки видалених файлів, інформація про використовувані акаунти, дані геолокації, фотографії, аудіозаписи та історія застосунків. Часто мобільні пристрої стають предметом контролю з боку кривдника, який може встановити шпигунське програмне забезпечення або отримати доступ до приватної інформації без відома потерпілої особи. Криміналіст повинен не лише вилучити інформацію з телефону, а й визначити, чи було втручання в систему пристрою, чи є сліди несанкціонованого доступу і які програми могли бути використані для спостереження.

У цифрову епоху важливим є також аналіз діяльності в Інтернеті, зокрема відстеження входів у соціальні мережі, походження IP-адрес, використання VPN, синхронізацій із хмарними сервісами. У деяких випадках саме дані з хмарних платформ дозволяють встановити послідовність дій кривдника, відновити видалені фотографії або виявити спроби маніпулювання акаунтами потерпілої.

Значним нововведенням останніх років є поява у криміналістиці даних від «розумних» побутових пристроїв. Системи відеоспостереження, розумні колонки, камери у дверних дзвінках, GPS-трекери, а також системи управління розумним будинком фіксують величезну кількість технічних даних, які можуть стати доказами психологічного чи фізичного тиску. Часто кривдник використовує такі технології для контролю над потерпілою особою: змінює налаштування клімат-контролю, блокує дверні замки, активує камери або мікрофони.

Криміналістичний аналіз цифрових доказів у справах про домашнє насильство передбачає комплексний підхід. Слід враховувати не лише технічні дані, а й психологічний контекст. Аналіз цифрових повідомлень дозволяє виявити системність поведінки, інтенсивність психологічного тиску, циклічність агресії та характер взаємин між учасниками конфлікту. Саме тому цифрова криміналістика стає міждисциплінарною сферою, де взаємодіють юристи, психологи, ІТ-фахівці та експерти з кібербезпеки.

Правові аспекти роботи з цифровими доказами мають особливе значення. Для того щоб доказ був визнаний у суді, він повинен відповідати критеріям допустимості, достовірності та належності. Слідчий повинен забезпечити автентичність інформації, дотриматись правил документування, описати кожен крок із вилучення та обробки даних, а також гарантувати неперервність ланцюга їх зберігання. У справах про домашнє насильство це особливо важливо, оскільки будь-яке порушення процедури може призвести до втрати ключових доказів.

Окрім технічних та процедурних складностей, існують і значні організаційні проблеми. Багато потерпілих не володіють достатнім рівнем цифрової грамотності, тому не можуть належним чином зафіксувати доказову інформацію. Слідчі та поліцейські нерідко не мають достатніх навичок роботи з технологічними пристроями або не володіють спеціалізованим обладнанням для

цифрової криміналістики. Доступ до даних, що зберігаються у зарубіжних технологічних компаніях, потребує складних міжнародних процедур, а деякі сервіси відмовляють у передачі інформації через політику конфіденційності.

Отже, цифровізація суспільства одночасно ускладнила та розширила можливості розслідування домашнього насильства. З одного боку, вона дала кривдникам нові інструменти впливу, а з іншого – надала слідчим доступ до величезного масиву даних, які можуть бути використані для криміналістичного аналізу.

Ефективне розслідування таких злочинів вимагає високого рівня технічної підготовки, сучасного обладнання, знання законодавчих норм та здатності працювати з міждисциплінарними джерелами інформації. У перспективі розвиток цифрової криміналістики, підвищення ІТ-компетентності слідчих, стандартизація процедур та активна взаємодія з технологічними компаніями стануть ключовими умовами підвищення ефективності боротьби з домашнім насильством у цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 27.11.2025).
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.11.2025).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII: станом на 19 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 27.11.2025).
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 27.11.2025).

Бойчук Валерія Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-24-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає у тому, що кіберзлочинність як правопорушення стає все більш поширюваною та часто згадується у засобах масової інформації. Необхідно наголосити, кіберзлочинність не належить до традиційних форм злочинної діяльності, а є відносно новим соціально-правовим явищем, формування якого безпосередньо пов'язане з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та масовим поширенням глобальної мережі Інтернет. Із моменту свого виникнення цей різновид злочинності характеризується підвищеною привабливістю для правопорушників, що зумовлено особливостями функціонування кіберпростору.

На поширення кіберзлочинності впливає транснаціональний характер мережі Інтернет, можливість анонімної взаємодії та відсутність чітких територіальних меж. По суті, суспільство науково-технічним прогресом створило сприятливі умови для вчинення протиправних діянь за допомогою мережі Інтернет. Фізична віддаленість і одночасна присутність у житті один одного через соціальні мережі стали важливою передумовою інтенсивного поширення кіберзлочинності.

У період пожвавлення євроінтеграційних процесів в Україні є суттєво важливим продемонструвати європейським партнерам, що ми готові протистояти швидко поширюваній проблемі – кіберзлочинності. Сучасне національне законодавство України має належним чином регулювати відповідні правовідносини у кіберпросторі. Крім того, важливо продемонструвати готовність прийняти необхідні зміни, які відповідають стандартам, встановленим на європейському та світовому рівнях у питаннях застосування Інтернет-мережі.

В умовах еволюції сфери віртуального простору та злочинності, яка в ньому відбувається, питання перспектив і тенденцій розвитку правового регулювання протидії кіберзлочинності в Україні є одним із основних за своєю вагомістю та масштабністю врегулювання [1, с.40].

Необхідність удосконалення національної системи протидії кіберзлочинності обґрунтовується кількома причинами: 1) стрімкий цифровий розвиток суспільства зумовив активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів державної влади, бізнес-структур та приватного сектору, що істотно підвищило їхню вразливість до кіберзагроз; 2) в умовах збройної агресії росії проти України кіберпростір набув статусу одного з ключових вимірів національної безпеки, у межах якого систематично здійснюється інформаційно-технічний вплив на критичну інфраструктуру, державні ресурси та інформаційні системи; 3) подальшого вдосконалення потребує нормативно-правове регулювання у сфері протидії кіберзлочинності, оскільки чинне законодавство не завжди встигає адаптуватися

до динамічного розвитку цифрових технологій, що призводить до наявності правових прогалин та ускладнює ефективне правозастосування.

До нормативно-правової бази боротьби з кіберзлочинністю в Україні належать національні нормативно-правові акти, а також міжнародні угоди ратифіковані Верховною Радою України.

Міжнародне співробітництво, спрямоване на зміцнення взаємної довіри у сфері кібербезпеки та вироблення спільних підходів до протидії кіберзагрозам, консолідації зусиль у розслідуванні та попередженні кіберзлочинів та запобігання використанню кіберпростору в терористичних, військових та інших протиправних цілях [2, с.92].

Логічним продовженням закріплених у законодавстві засад міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки є подальше нормативне врегулювання механізмів обміну інформацією між державами. З огляду на транснаціональний характер кіберзлочинів, ефективна протидія їм можлива лише за умови оперативної та скоординованої взаємодії компетентних органів різних країн. У цьому контексті буде доцільним вдосконалення положень Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» шляхом чіткого визначення умов транскордонної передачі інформації у справах, пов’язаних із міжнародною кіберзлочинністю. Такий підхід сприятиме своєчасному реагуванню на кібератаки, підвищенню ефективності їх розслідування та запобіганню використання кіберпростору з протиправною метою, водночас забезпечуючи Україні дотримання вимог національного законодавства та міжнародно-правових зобов’язань.

На жаль, до цього часу норми чинного законодавства України не містять уніфікованого та чіткого визначення поняття кіберзлочинності, що зумовлює необхідність звернення до положень міжнародно-правових актів. Важливе значення у цьому контексті має Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, ратифікована Україною, положення якої відповідно до національного законодавства є складовою частиною правової системи держави [3]. Згідно з частиною п’ятою статті 3 Кримінального кодексу України [4], закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням чинних міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою України. Таким чином, норми Конвенції Ради Європи мають враховуватися при тлумаченні та застосуванні кримінально-правових положень у сфері протидії кіберзлочинності, а п. п. 2 ст. 3 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [5] передбачено пріоритет міжнародного договору над окремим законом.

Також особливого значення набуває узгодження українського законодавства з правом Європейського Союзу (далі – ЄС) в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Це стосується не лише формального транспонування європейських норм, а й адаптації національної правової системи до сучасних стандартів правового захисту у цифровій сфері.

Україна активно поглиблює міжнародну співпрацю у сфері протидії кіберзлочинам і кіберзагрозам шляхом участі у багатосторонніх ініціативах та діалогах з ЄС і Радою Європи. Так, у 2025 році відбувся четвертий раунд

Українсько-Європейського Кібердіалогу (Cyber Dialogue) [6], під час якого сторони обговорили поглиблення співпраці у сфері кібербезпеки, узгодження національної політики з європейськими стандартами, а також імплементацію ключових ініціатив ЄС у сфері захисту критичної інфраструктури і кібероборони.

Такий підхід сприяє не лише наближенню національних правових актів до вимог ЄС, а й створює передумови для ефективної взаємодії з європейськими інституціями у сфері забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з кіберзлочинністю.

Довгий час законодавство ЄС щодо правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю мало дорадчий та епізодичний характер, але зараз сформувалися стабільні та довгострокові зв'язки, що призвело до прийняття спеціальних законів [7, с.89].

Ключовими чинниками розвитку правового регулювання протидії кіберзлочинності в Україні є підвищення активності громадян в Інтернет-просторі, активізація діяльності кіберзлочинців та необхідність імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство для боротьби з цим негативним явищем.

Разом з тим, щодо наукової доктрини можна відзначити, що цьому питанню вчені-юристи приділяють недостатню увагу. Переважна більшість робіт на дану тематику присвячені тенденціям поширення кіберзлочинності або ж є не зовсім актуальним на сьогодні [8, с.217]. Це є проблемою, оскільки досліджуване питання в цілому постійно перебуває у сфері наукових інтересів вітчизняних дослідників та ніколи не втрачає важливості дослідження.

Отже, пріоритети та напрямки забезпечення кібербезпеки України можна трактувати як законодавчо закріплені напрями протидії кіберзлочинності в Україні. Проте не всі вони стосуються безпосередньо сфери правового регулювання. Тому Рада національної безпеки і оборони України визначила такі пріоритетні напрями: 1) розвиток безпечного, стабільного та надійного кіберпростору, включаючи розвиток державної політики у сфері кібербезпеки та досягнення відповідності стандартам ЄС і НАТО; створення вітчизняної нормативно-правової та термінологічної бази у цій сфері, гармонізація нормативних документів зі стандартами ЄС та НАТО; розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки, поглиблення співпраці України з ЄС та НАТО; 2) сфери кіберзахисту державних електронних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури; критичні інфраструктури для розвитку потенціалу сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення кібербезпеки та протидії кіберзлочинності мають організаційний, процедурний та технологічний характер, тому аналіз передбачених заходів довів недоцільність їх включення до сфери правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю [3].

Таким чином, аналіз норм вищевказаної стратегії дає підстави вважати, що напрямок розвитку безпечного, стабільного та надійного кіберпростору не повною мірою відображає тенденцію розвитку правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю в Україні, а аналіз заходів, передбачених у ньому, ще раз доводить свою важливу роль.

Тому необхідність створення ефективної національної нормативно-правової бази протидії кіберзлочинності є важливим та актуальним напрямом в сучасних умовах життя суспільства та держави. При реалізації цього напряму потрібно чітко усвідомлювати та завжди пам'ятати про те, що кіберзлочинність динамічно і швидко розвивається, а зволікання та невчасне реагування на неї призведе до масштабніших проблем в Україні. Необхідно наголосити, що визначений РНБО України напрям протидії кіберзлочинності включає гармонізацію законодавства України зі стандартами ЄС та НАТО, а це покращить розвиток української нормативно-правової та термінологічної бази у сфері протидії кіберзлочинності, оскільки міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, є важливим джерелом внутрішнього права.

Отже, на основі вищевказаного розбудова системи перспектив і тенденцій розвитку правового регулювання протидії кіберзлочинності в Україні має здійснюватися на основі наступних положень:

1) в Україні розпочато процес інтеграції міжнародних нормативно-правових актів у сфері протидії кіберзлочинності у вітчизняне законодавство;

2) Україна співпрацює, хоча поки що недостатньо активно, з іноземними державами у розкритті кіберзлочинів. Тому подальший розвиток цього інституту необхідно пов'язувати з удосконаленням нормативно-правової бази та активізацією взаємодії відповідних підрозділів органів внутрішніх справ на міжнародному рівні – з правоохоронними органами інших держав – яка полягатиме у наданні всебічної допомоги щодо протидії кіберзлочинності.

Таким чином, ключовими ознаками універсального міжнародно-правового режиму протидії кіберзлочинності в Україні є: співпраця між правоохоронними та державними органами у цій сфері координується через Організацію Об'єднаних Націй та її органи або спеціально створені за її підтримки структури; на сьогодні основою міжнародного регулювання є переважно програмні та стратегічні документи, які закладають фундамент для формування відповідних правових норм і принципів співпраці держав; основні напрями діяльності охоплюють створення та розвиток організаційних і законодавчих механізмів протидії кіберзлочинності, а також розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері; важливим завданням є формування спільних міжнародних органів та здійснення спільної оперативно-розшукової діяльності для забезпечення фіксації доказів і слідів кіберзлочинів; необхідно підвищувати рівень координації та взаємодії між компетентними органами різних держав, що сприятиме ефективнішому реагуванню на кіберзагрози та забезпеченню безпеки в міжнародному кіберпросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котух Є. Кіберзброя: проблеми та перспективи протидії кіберзлочинності. Зовнішні справи: суспільно-політичний журнал. М-во закордонних справ України; Дипломатична акад. України при М-ві закордонних справ України;

Держ. п-во " Журн. М-ва закордонних справ України " Політика і час". Київ, 2018. № 4. С. 38-40.
2. Погорецький М. Кіберзлочини: до визначення поняття. Вісник прокуратури. 2017. № 8. С. 89–96.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України": Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/447/2021?utm_source=chatgpt.com#Text
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2001, № 25-26, ст.131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року №2163-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР),* Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text
6. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Разом на захисті кіберпростору: Держспецзв'язку, НКЦК та ENISA підписали угоду про співпрацю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cip.gov.ua/ua/news/razom-na-zakhisti-kiberprostoru-derzhspeczv-yazku-nkck-ta-enisa-pidpisali-ugodu-pro-spivpracyu
7. Літвінов М.Ю. Світова та українська практика боротьби з кіберзлочинністю. Право і безпека: науковий журнал. Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2020. № 1 (52). С. 85-89.
8. Каланча С.Г. Кіберзлочинність: шляхи попередження та протидії. Наше право: науково-практичний журнал. Харк. нац. ун-т внутрішніх справ; Кримінологічна асоціація України; Київський міжнар ун-т; МАУП; Західно-регіональна асоціація клубів ЮНЕСКО. Дрогобич, 2022. № 3, ч.2. С. 213-21
9. Денькович О. Поняття кіберзлочину у зарубіжній кримінології. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звіт. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2017 р. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Юрид. ф-т; [редкол.: В.М. Бурдін (голова) та ін.]. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. Ч. 2. С. 130-133.

Валуєв Антон Олександрович
начальник Відділу архітектури, інвентаризації нерухомого майна та юридичного забезпечення ТОВ «Підприємство Агрофон» Аспірант Державного податкового університету
ORCID ID: 0000-0002-9561-4675
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 4 курсу, групи АП-22-4 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Лисенко Володимир Васильович
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ІСПАНСЬКИЙ ДОСВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Вивчення зарубіжного досвіду правового захисту культурної (зокрема археологічної) спадщини створює основу для виокремлення ефективних рішень, придатних до імплементації у вітчизняному законодавстві. У центрі уваги нашого дослідження – досвід Іспанії щодо встановлення відповідальності за посягання на об'єкти археологічної спадщини. Наш вибір обумовлений єдністю засадничих принципів (верховенство права, пріоритет публічного інтересу у збереженні спадщини, кодифікованість галузевого регулювання) та близькістю застосовуваних державами континентального права, до яких належить і Україна, інструментів: дозвільних режимів проведення археологічних робіт, спеціальних правил щодо випадкових знахідок, суворого контролю транскордонного переміщення археологічних предметів, адміністративно-деліктних превентивних механізмів і кримінально-правових заборон, спрямованих на протидію нищенню, розграбуванню та іншим незаконним втручанням в археологічний культурний шар. Вважаємо, що фокус на провідних європейських країнах континентального права дає змогу виявити спільні закономірності та відмінності всередині спорідненої правової матриці, що підвищує релевантність висновків для українського правопорядку й полегшує трансфер кращих практик у вітчизняне законодавство.

Іспанська модель охорони об'єктів археологічної спадщини вибудувана як злагоджена система, у межах якої приписи загального закону про історичну спадщину та кримінально-правове регулювання взаємно доповнюють і узгоджують одне одного. Базовим актом є Закон про історичну спадщину Іспанії (del Patrimonio Histórico Español, PHE) від 19.07.1985 р. [1], який визначає коло об'єктів охорони (нерухомі та рухомі речі історичної, художньої, палеонтологічної, археологічної, етнографічної, наукової чи технічної цінності; зокрема – «археологічні зони» та «знахідки») і покладає на державу обов'язок протидіяти незаконному вивезенню та розграбуванню (ст.ст. 1, 2, 5, 6). Ключовим поняттям є «розграбування» як будь-яка дія або бездіяльність, що ставить під загрозу знищення чи втрату цінностей пам'ятки або порушує її соціальну функцію; держава має право невідкладно вимагати від автономної спільноти вжиття термінових заходів, а в разі бездіяльності – вживає їх самостійно (ст. 4 PHE).

Закон встановлює ієрархію режимів охорони та планувальні інструменти: оголошення об'єктів культурним надбанням, спеціальні режими для археологічних зон, заборона самовільних робіт і вимога попередніх дозволів на будь-які втручання, зокрема на проведення розвідок, розкопок, земляних робіт

чи переміщення ґрунту (ст.ст. 19-23, 40-43 РНЕ). Порядок археологічних робіт передбачає попередній дозвіл, професійні вимоги до керівника робіт, програму дослідження, контроль і звітність; усі знайдені предмети підлягають переданню до визначеного публічного зібрання (ст. 42 РНЕ). Окремо врегульовано інститут «випадкових знахідок». Усі рухомі археологічні знахідки, виявлені під час робіт або випадково, належать до публічної власності; особа, що їх знайшла, зобов'язана невідкладно забезпечити їх збереження, повідомити компетентний орган (у загальному порядку – протягом 30 днів, а у разі випадкового виявлення – негайно) при виявлені знахідки та передати їх йому [1]. Закон також передбачає грошову винагороду відкривачеві знахідки й власникові ділянки у розмірі половини визначеної вартості, що розподіляється між ними порівну (ст. 44 РНЕ).

Міжнародний обіг предметів контролюється через дозвільний порядок експорту: вивезення предметів культурної спадщини потребує попередньої авторизації державної адміністрації; для предметів, оголошених культурним надбанням, встановлено заборону експорту; у певних випадках держава має переважне право їх придбання замість видачі дозволу на вивезення (ст.ст. 5, 31-33 РНЕ). Порушення цих правил тягне за собою кримінальну відповідальність – незаконний експорт кваліфікується як злочин або контрабанда.

Адміністративно-деліктний блок Закону про історичну спадщину Іспанії доповнює кримінальну охорону «ранніми» запобіжниками. Закон окреслює коло адміністративних правопорушень (самовільні чи без дозвільні роботи в археологічних зонах; перешкоджання контролю; невиконання обов'язків зі збереження; недотримання умов дозволів; порушення режимів доступу, інвентаризації та користування; незаконні археологічні роботи; порушення правил експорту тощо) і передбачає двокомпонентну систему відповідальності. По-перше, у випадках, коли завдану шкоду можна оцінити, накладається штраф у розмірі від одноразової до чотириразової вартості спричинених збитків. По-друге, за правопорушення, що не піддаються прямій вартісній оцінці, застосовуються фіксовані межі штрафів: до 60 101,21 євро – за менш значні порушення; до 150 253,03 євро – за порушення середньої тяжкості; до 601 012,10 євро – за найтяжчі діяння, зокрема незаконний експорт чи невиконання умов повернення після тимчасового вивезення. Додатково врегульовано строки давності притягнення та процедури розгляду справ із дотриманням гарантій належного процесу (ст.ст. 76-79 РНЕ).

Кримінально-правове «ядро» охорони історичної спадщини зосереджене в Параграфі II «Про злочини проти історичної спадщини» Розділу XVI Кримінального кодексу Іспанії (del Código Penal) від 23.11.1995 р. [2]. Умисне знесення або спричинення серйозних пошкоджень будівлям, що перебувають під особливою охороною за їхньою історичною, художньою, культурною чи монументальною цінністю, тягне покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років, штрафу в межах дванадцяти-двадцяти чотирьох «місяців штрафу» та, у будь-якому разі, заборони займатися певною професійною діяльністю на строк від одного до п'яти років; суд може мотивованою ухвалою покласти на порушника обов'язок відновлення або реставрації об'єкта (ст. 321 КК). Окремо визначено відповідальність службових

осіб, які, усвідомлюючи неправомірність, схвалюють або голосують за проекти знесення чи зміни охоронюваних будівель: позбавлення волі на строк від шести місяців до двох років або штраф дванадцять-двадцять чотири «місяці штрафу», на додачу до відповідальності за зловживання владою за ст. 404 КК (ст. 322 КК). Археологічний вимір безпосередньо охоплює ст. 323 КК: пошкодження майна історичної, художньої, наукової, культурної чи пам'яткової цінності, а також археологічних пам'яток – суходільних і підводних – карається позбавленням волі від шести місяців до трьох років або штрафом у межах дванадцяти-двадцяти чотирьох «місяців штрафу»; у таких самих межах карається і розграбування. Якщо завдано особливо тяжкої шкоди або посягання стосується майна «особливої цінності», можливе призначення суворішого покарання; додатково суд може покласти обов'язок вжити заходів для відновлення пошкодженого (ст. 323 КК). Для випадків грубої необережності встановлено самостійний склад: завдання шкоди на суму понад 400 євро архівові, реєстру, музею, бібліотеці, навчальному чи науковому закладові або майну історико-культурної чи археологічної цінності тягне штраф у межах трьох-вісімнадцяти «місяців штрафу» з урахуванням значущості шкоди (ст. 324 КК) [2]. Звертає на себе увагу техніка визначення штрафу в КК: «місяці штрафу» – це кількість місячних часток, а розмір однієї частки встановлює суд з огляду на майновий стан особи; отже, фінансова вага покарання є гнучкою та може забезпечувати реальну превенцію. Додаткові наслідки – обов'язок відновлення або реставрації – дають змогу перетворювати шкоду археологічному контекстові на конкретні відновлювальні дії (ст.ст. 321, 323 КК).

У підсумку Закон про історичну спадщину Іспанії формує матеріально-правову та процедурну основу: визначає «розграбування», запроваджує дозволи на археологічні розвідки/розкопки, обов'язок негайного повідомлення про випадкові знахідки та передачу предметів у публічне зберігання, суворий контроль експорту та механізми переважного придбання, а також розгалужену систему адміністративних санкцій. КК Іспанії надає репресивну рамку для випадків нищення, пошкодження та розграбування археологічних об'єктів, включно з відповідальністю посадових осіб, зокрема за грубу необережність. Поєднання цих інструментів забезпечує повний цикл охорони: від превенції до кримінально-правового реагування на найбільш суспільно небезпечні посягання.

Системне узагальнення матеріалу засвідчує наявність в межах континентального права внутрішньо узгодженої, багаторівневої архітектури охорони народної спадщини. Її стрижнем є превентивно-репресивний баланс: жорсткі дозвільні процедури та обов'язки негайного повідомлення про «випадкові знахідки» поєднані з адміністративно-деліктними запобіжниками раннього втручання і кримінально-правовими заборонами, зорієнтованими на найнебезпечніші посягання (нищення, розграбування, незаконні пошуки й тіньовий обіг). Ключову роль виконують: персоніфікований нагляд і процесуально значуща «ланка повідомлення» (обов'язкове декларування знахідок, фіксація інформаційного (археологічного) контексту, збереження археологічних предметів); спеціальні режими доступу до «чужого ґрунту»; суворий контроль транскордонного переміщення з конфіскаційними й

реституційними наслідками; можливість професійної відповідальності посадових осіб за неправомірні рішення щодо об’єктів охорони народної спадщини. Економічна складова відповідальності вибудовується як пропорційна: штрафи, що враховують майновий стан правопорушника, «еквіваленти відновлення» вартості зруйнованого, компенсаційні виплати на користь публічних фондів охорони, а також конфіскація предметів правопорушення і пов’язаних вигод зменшують рентабельність «чорної» археології. Процесуальні налаштування – продовжені або «зсунуті» строки давності, спеціальна підсудність, широка компетенція митних та культуроохоронних органів – забезпечують невідворотність реагування і перекривають канали як «польового» видобутку, так і подальшого збуту артефактів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ley del Patrimonio Histórico Español (de 25 de junio) № 16/1985. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12534 (дата звернення: 21.11.2025)
2. Ley Orgánica del Código Penal (de 23 de noviembre) № 10/1995. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444 (дата звернення: 21.11.2025)

Ковбасюк Вікторія Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМЦ-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

СТАНДАРТИ ЄСПЛ ЩОДО ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану стає надзвичайно ускладненим, зважаючи на постійні безпекові ризики. Однією з найбільш поширених проблем у цьому контексті є перевантаженість судів, оскільки підсудність судових справ судів, що перебувають на окупованих територіях або на територіях, де ведуться бойові дії, передано іншим судам. Внаслідок цього розгляд справ значно затягується. Крім цього, значно впливають на доступ до правосуддя й постійні обстріли критичної інфраструктури, і як наслідок,

блекаути, внаслідок чого суди часто не можуть належним чином організувати свою роботу.

Та безумовною проблемою є негативна безпекова ситуація в країні – в умовах постійних ракетно-дронових обстрів рф, забезпечити безпечні умови для розгляду судовий справ вкрай важко, – судові засідання часто не відбуваються, затягуються, переносяться. Багато осіб вимушено емігрували, що унеможливлює їхню безпосередню участь під час розгляду справ, що впливають на їхні права та обов'язки.

Також, як слушно зауважує Д. А. Зінченко, у розрізі кримінального правосуддя, під загрозою перебуває забезпечення презумпції невинуватості [1, с. 66]. Адже судові процеси, пов'язані з військовими злочинами, нерідко проходять в умовах суспільно-емоційного тиску. Тож у таких кризових умовах зростає необхідність у переосмисленні стандартів забезпечення права особи на справедливий суд.

Передусім варто зазначити, що право на справедливий суд регламентовано статтею 6 Європейської конвенції з прав людини [2]. Так, основними елементами права на справедливий суд є: 1) розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом; 2) справедливість і публічність розгляду справи; 3) розумний строк розгляду справу; 4) право на встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення або вирішення цивільного спору. У кримінальному проваджені виокремлюються додаткові складники: презумпція невинуватості, право бути поінформованим про обвинувачення, право на підготовку до захисту, право на юридичну допомогу, право на допит свідків, а також право на переклад.

У рішенні Конституційного Суду України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 вказано, що право на справедливий суд охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі. Ніхто не може бути обмежений у такому праві чи позбавлений його [5]. В.о. Голови Конституційного Суду України О. Петришин, слушно зауважує, що однією з особливостей права на справедливий суд є те, що воно є водночас гарантією захисту будь-якого іншого права [3, с. 3].

Аналізуючи практику ЄСПЛ, можемо дійти висновку, що стандарти права на справедливий суд повинні забезпечуватися навіть в умовах збройної агресії. Окреслимо основні підходи ЄСПЛ.

У справі «Цезар та інші проти України» (№73590/14 та 6 інших, рішення від 13.02.2018) ЄСПЛ розглядав питання доступу до правосуддя в умовах воєнних дій [8]. Суд зазначив, що *держави зобов'язані вживати всі доступні заходи для забезпечення ефективного доступу до правосуддя, навіть у кризових умовах*. У даній справі національні органи влади передали судам на підконтрольних територіях підсудність судових справ судів на окупованих територіях. Заявники не надали доказів неможливості особистої участі у суді, ЄСПЛ визнав, що держава вжила необхідні заходи для забезпечення функціонування судової системи та доступу до правосуддя. Порушення статті 6 Конвенції не встановлено.

У справі «Коннолі проти Великобританії» (№ 27245/95, ухвала щодо прийнятності від 26.06.1996), ЄСПЛ аналізував застосування пункту 3 (b) статті 6 ЄКПЛ. Суд наголосив, що *реальна діяльність щодо захисту обвинуваченого може передбачати все, що є «необхідним»* для підготовки до розгляду справи по суті [6]. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі належні аргументи захисту у суді першої інстанції і таким чином вплинути на результат судового розгляду.

У справі «Леас проти Естонії» (№ 59577/08, рішення від 06.03.2012), ЄСПЛ виснував, що *право на справедливий судовий розгляд вимагає балансу між публічними інтересами (як от, національна безпека) та правами обвинуваченого* [7]. А право на повне розкриття всіх доказів обвинувачення не є абсолютним. У будь-якій кримінальній справі можуть існувати конкуруючі інтереси, зокрема, захист свідків або необхідність збереження в таємниці методів розслідування.

У контексті аналізу стандартів ЄСПЛ в умовах збройної агресії не можемо оминути увагою ст. 15 ЄКПЛ, яка дозволяє державі-учасниці здійснювати відступ (дерогацію) від своїх зобов'язань, гарантованих Конвенцією, «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації» [2]. Проте, відступ має свої межі. Він має відповідати трьом вимогам:

– відступ від зобов'язань можливий виключно у період війни або іншої надзвичайної загрози, що ставить під небезпеку існування нації;

– запроваджувані державою заходи мають бути пропорційними та не виходити за межі того, що обумовлено критичністю ситуації;

– вжиті заходи не можуть порушувати інших міжнародно-правових зобов'язань держави.

Зазначимо, що Україна заявила про відступ від статті 6 ЄКПЛ [4]. Однак варто наголосити, що навіть у разі відступу від зобов'язання, що навіть при офіційному відступі, держава зобов'язана забезпечити мінімальні, невід'ємні гарантії права на справедливий суд, зокрема, незалежність і безсторонність суду та право на захист.

Отже, забезпечення права на справедливий суд у період збройної агресії є одним із головних викликів для держави, адже саме в умовах кризи найбільш виразно проявляється здатність правової системи забезпечувати й утверджувати захист прав людини. Незважаючи на те, що воєнні дії істотно ускладнюють роботу судової системи, це не скасовує обов'язку держави забезпечувати незалежність суду і доступність правосуддя відповідно до стандартів ЄСПЛ. Вважаємо, що задля забезпечення права на справедливий суд в умовах війни, важливо не лише адаптувати законодавство до нових викликів, а й активно сприяти використанню цифрових технологій у судовому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінченко Д. А. Право на справедливий суд в умовах війни: реалії та перспективи. *Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної*

конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини, м. Київ, 5 груд. 2024 р. Київ, 2024. С. 66–68.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.12.2025).
3. Петришин О. Право на справедливий суд як засадниче право людини. *Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт*. URL: https://ccu.gov.ua/publikaciya/oleksandr-petryshyn-pravo-na-spravedlyvyy-sud-yak-zasadnyche-pravo-lyudyny (дата звернення: 05.12.2025).
4. Про Заяву Верховної Ради України "Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод" : Постанова Верхов. Ради України від 21.05.2015 № 462-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text (дата звернення: 05.12.2025).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) : Рішення Конституц. Суду України від 12.04.2012 № 9-рп/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text (дата звернення: 05.12.2025).
6. CASE OF CONNOLLY v. THE UNITED KINGDOM. *HUDOC - European Court of Human Rights*.
URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"fulltext":["27245/95"],"itemid":["001-3224"]%7D (date of access: 05.12.2025).
7. CASE OF LEAS v. ESTONIA. *HUDOC - European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":["001-109343"]%7D (date of access: 05.12.2025).
8. CASE OF TSEZAR AND OTHERS v. UKRAINE. *HUDOC - European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":["001-180845"]%7D (date of access: 05.12.2025).

Прохоренко Наталя Сергіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Кулікова Анастасія Миколаївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Бодунова Олеся Миколаївна
доктор юридичних наук, доцент, доцент
кафедри правничої лінгвістики
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Процес інтеграції України до європейського правового простору актуалізує питання приведення національного кримінального законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів захисту прав людини. Особливого значення набуває необхідність системної трансформації кримінально-правової та кримінальний процесуальний сфері відповідно до принципів, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та сформульованих у практиці Європейського суду з прав людини. Як справедливо зазначають дослідники, імплементація міжнародних стандартів являє собою складний правотворчий процес, який охоплює визнання державою міжнародних правових норм і їх впровадження у національне законодавство та практичну діяльність [1, с. 120].

Конституційні засади інтеграції міжнародних норм у національну правову систему України закріплено у статті 9 Основного Закону, згідно з якою чинні міжнародні договори стають частиною національного законодавства після їх ратифікації Верховною Радою. Це створює конституційно-правову основу для безпосереднього застосування положень міжнародних актів у сфері кримінальної юстиції. Водночас ефективність такого застосування залежить від якості нормативного закріплення європейських стандартів у Кримінальному кодексі України та Кримінальному процесуальному кодексі України.

Сучасний етап розвитку кримінального права України характеризується активним впровадженням європейських підходів до визначення системи кримінально-правових заходів впливу. Зокрема, О. Дудоров та М. Хавронюк обґрунтовують необхідність переосмислення традиційних інститутів кримінального права з урахуванням практики європейських держав та рекомендацій міжнародних організацій [2, с. 127]. Науковці наголошують на важливості врахування принципів пропорційності кримінально-правового реагування та гуманізації покарання, які становлять основу європейської кримінально-правової доктрини.

Важливим напрямом євроінтеграційних процесів у сфері кримінальної юстиції є реформування системи кримінального судочинства відповідно до стандартів справедливого судового розгляду. Практика Європейського суду з прав людини формує єдині критерії дотримання процесуальних прав учасників кримінального провадження, що безпосередньо впливає на зміст національного кримінально-процесуального законодавства. Верховний Суд України у своїх

рішеннях систематично звертається до практики ЄСПЛ, забезпечуючи уніфіковане тлумачення процесуальних норм відповідно до європейських стандартів [3]. Проте застосування конвенційних норм вітчизняними судами залишається неоднорідним, що створює ризики для забезпечення єдності судової практики.

Станом на 2024 рік Україна досягла значних результатів у виконанні рішень ЄСПЛ, що свідчить про приведення національного законодавства та судової практики у відповідність до європейських стандартів. Зокрема, реформування кримінальної юстиції включає вдосконалення механізмів захисту права на свободу та особисту недоторканність, усунення законодавчих прогалин щодо тримання під вартою, а також імплементацію стандартів заборони катування [4]. Комітет міністрів Ради Європи вперше з 2005 року почав припиняти нагляд за окремими групами справ, що підтверджує ефективність проведених системних змін у національному законодавстві.

Однією з ключових проблем імплементації залишається адаптація кримінального законодавства до вимог міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії. Це потребує не лише законодавчих змін, але й формування відповідної правозастосовної практики, яка б забезпечувала дотримання міжнародних стандартів у складних умовах воєнного стану. Рада Європи активно підтримує Україну в цьому процесі через реалізацію проєкту зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції, який спрямований на забезпечення ефективного функціонування системи кримінального правосуддя відповідно до європейських стандартів [5, с. 15].

Процес скринінгу відповідності законодавства України праву Європейського Союзу, розпочатий у 2024 році, виявив необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази у сфері кримінального права та процесу. До пріоритетних напрямів віднесено імплементацію механізмів боротьби з катуванням, запровадження превентивних та компенсаційних механізмів у зв'язку з неналежним поводженням у пенітенціарних установах, а також посилення гарантій права на безоплатну правову допомогу для жертв злочинів на ґрунті ненависті [6]. Ці заходи відповідають рекомендаціям Європейської комісії та становлять невід'ємну частину процесу європейської інтеграції України.

Кримінальний процесуальний кодекс України зазнав численних змін протягом 2023-2024 років, спрямованих на приведення процесуальних механізмів у відповідність до стандартів Ради Європи. Зокрема, запроваджено Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему, удосконалено процедури забезпечення права на захист, розширено гарантії дотримання розумних строків кримінального провадження [7, с. 514]. Водночас залишаються проблемні питання забезпечення ефективності кримінального провадження в умовах воєнного стану при одночасному дотриманні конституційних прав і свобод громадян.

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини щодо України свідчить про системні порушення права на справедливий суд, права на свободу та особисту недоторканність, заборони катування. Станом на поточний момент під

посиленим наглядом Комітету міністрів перебуває значна кількість справ, які переважно стосуються незаконних арештів, тривалості тримання під вартою, жорстокого поводження з боку правоохоронців та надмірної тривалості кримінальних проваджень [8]. Україні необхідно вирішити ці системні проблеми шляхом комплексного реформування судової системи, правоохоронних органів та пенітенціарних установ відповідно до європейських стандартів.

Важливим аспектом імплементації європейських стандартів є формування відповідної правової культури серед практичних працівників кримінальної юстиції. Національна школа суддів України та Національна академія правових наук України здійснюють систематичну освітню діяльність щодо впровадження знань про Конвенцію та практику ЄСПЛ у професійну підготовку суддів, прокурорів та адвокатів [9, с. 61]. Проте залишається актуальною потреба у поглибленому вивченні механізмів застосування європейських стандартів у повсякденній правозастосовній практиці.

Євроінтеграційні процеси також вимагають перегляду окремих інститутів Особливої частини кримінального права. Зокрема, актуальними є питання криміналізації діянь відповідно до міжнародних зобов'язань України, удосконалення складів злочинів проти довкілля, протидії організованій злочинності та корупції з урахуванням рекомендацій міжнародних антикорупційних організацій [10, с. 309]. Імплементація європейських стандартів у цій сфері потребує збалансованого підходу, який би враховував специфіку національної правової системи та забезпечував ефективність кримінально-правового регулювання.

Таким чином, імплементація європейських та міжнародних стандартів у систему кримінального права та процесу України є багатоаспектним процесом, який охоплює законодавче реформування, трансформацію правозастосовної практики та формування нової правової культури. Виконання міжнародних зобов'язань та дотримання стандартів Ради Європи становлять невід'ємну умову успішної євроінтеграції України та утвердження верховенства права. Подальший розвиток кримінального законодавства має базуватися на принципах поваги до прав людини, пропорційності кримінально-правового впливу та ефективності захисту суспільних інтересів відповідно до найкращих європейських практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чижмар В. Я. Способи імплементації міжнародних виборчих стандартів у національне законодавство України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 131. С. 119-123.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
3. Огляд практики ЄСПЛ за жовтень 2024 року. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/info_anons_daidgest_oglyad/1748593/ (дата звернення: 29.11.2025).

4. Зміни, зумовлені рішеннями ЄСПЛ. Юрінком Прес. 2025. URL: https://yurincompress.com/legal_practice/zminy-zumovleni-rishenniamy-iespl/ (дата звернення: 29.11.2025).
5. Європеїзація кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 19 грудня 2024 р.) / Комісія з питань правової реформи при Президентові України. Харків: Право, 2025. 426 с.
6. Прогрес України в імплементації європейських стандартів: результати другого дня переговорів Україна-ЄС. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/prohres-ukrainy-v-implementatsii-ievropeiskykh-standartiv-rezultaty-druhoho-dnia-perehovoriv-ukraina-ies (дата звернення: 29.11.2025).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. станом на 01.11.2023 р. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 514 с.
8. Звіт 2024 року щодо України Європейської комісії (European Commission) «Комунікація про політику розширення ЄС». Україна без тортур. 2024. URL: https://notorture.org.ua/article/707 (дата звернення: 29.11.2025).
9. Скомороха В. Практика Конституційного суду України як засіб імплементації європейських стандартів прав і свобод людини в Україні. Вісник Конституційного Суду України. 2000. № 5. С. 61-88.
10. Дудоров О. О. Міжнародно-правові стандарти у сфері протидії відмиванню злочинних доходів і ст. 209 КК України. Держава і право: збірник наукових праць. Спецвипуск. Київ, Дніпропетровськ, 2003. С. 309-313.

Пушкар Олег Анатолійович
кандидат юридичних наук, докторант
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРИЙНЯТТЮ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

На науковому рівні доведено важливість становлення ефективного механізму співпраці між Україною, Європолом та Євроюстом у сфері правопорядку, що, на думку вчених, є стратегічним кроком на шляху до

повноцінної інтеграції України в європейський безпековий простір. Така взаємодія не лише відкриває перспективу майбутнього членства в зазначених інституціях, але й уже сьогодні сприяє зміцненню потенціалу правоохоронних органів України у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності, включаючи й ті правопорушення, що пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [1, с. 197-198].

Необхідно погодитися з тим, що завдяки співпраці з Європолом – центральним агентством ЄС із поліцейського співробітництва – Україна отримує доступ до спільних баз даних, аналітичної підтримки, а також бере участь в оперативних заходах проти організованих злочинних груп та корупційних злочинів. Більш того, співпраця з Євроюстом, який координує кримінальні провадження в межах ЄС, відкриває можливості для участі українських правоохоронців у багатосторонніх розслідуваннях, швидшого обміну інформацією та спрощеної взаємодії між прокурорами різних держав, особливо у контексті запобігання кримінальним правопорушенням, що стосуються прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [2].

Як показує проведене дослідження, впродовж останніх років ЄС активно розширює партнерські зв'язки з країнами-партнерами, що не є його членами, зокрема з Україною. Це підтверджується укладенням низки двосторонніх та рамкових угод, програм і стратегій, які мають як консультативно-рекомендаційний, так і нормативно-зобов'язальний характер. Вони спрямовані на гармонізацію кримінального законодавства, підвищення прозорості роботи правоохоронних органів та впровадження європейських стандартів досудового розслідування [3].

Отже, можна зробити висновок про те, що активна правова та оперативна інтеграція України до простору безпеки ЄС є не лише формальністю на шляху до членства, а й практичним засобом посилення спроможності держави ефективно протидіяти сучасним викликам у сфері безпеки, а також ефективно запобігати корупційним правопорушенням [4].

Разом з тим, важливо зазначити, що міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією перебуває на стадії становлення, незважаючи на значні кроки, які були зроблені. З одного боку, досягнення у цій галузі суспільних відносин є беззаперечними, що виразилися в ухвалені низки міжнародних актів у сфері запобігання та протидії корупції на різних рівнях, утворенні спеціалізованих міжнародних органів, зокрема таких, як GRECO, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та ін., розширенні правової допомоги державам у кримінальних розслідуваннях, включаючи й ті, що стосуються досліджуваної у цій роботі проблематики, видачі підозрюваних та заморожуванні й конфіскації незаконно отриманих активів тощо.

Однак, з іншого боку, варто вказати на існування значних викликів, що стримують повну реалізацію потенціалу міжнародного співробітництва. Так, однією з найбільших перешкод є недостатня політична воля керівництва України, враховуючи, що корупція тісно пов'язана з діяльністю державних осіб

найвищого рівня та впливовими елітами, що робить її боротьбу політично чутливою [5]. До того ж, відмінність правових систем та національного законодавства ускладнюють транскордонні розслідування та переслідування осіб, які вчиняють корупційні злочини. Ще одним викликом у цій сфері є те, що повернення викрадених активів, які часто приховуються в офшорних зонах та складних фінансових структурах, включаючи криптовалютні біржі і гаманці, є надзвичайно складним процесом, що вимагає значних ресурсів, часу та бездоганної співпраці правоохоронних структур України, ЄС та інших цивілізованих держав.

Таким чином, хоча основи для міжнародної співпраці в боротьбі з корупцією у цілому закладено, а такі організації як GRECO та Transparency International відіграють ключову роль у її формуванні, повна ефективність цієї співпраці, без сумніву ще попереду. Вона вимагає постійних зусиль, адаптації до нових викликів та, найголовніше, посилення політичної волі держав до спільної та рішучої боротьби з цим явищем, а також є актуальною, теоретично та практично значущою для фахівців, які займаються активною розробкою проблем, що стосуються запобігання і протидії прийняттю пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідківська Г. В. Кримінологічна характеристика правового забезпечення взаємодії міжнародних систем запобігання злочинності. *Право та державне управління*. 2019. № 1(34). Т. 2. С. 195-199.

2. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27.06.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16#Text

3. Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій: міжнародний акт від 21 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154

4. Мусаєва С., Ткач М. «Міндічгейт»? Історія того самого друга президента. Українська правда. 06.11.2025. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2025/11/06/8006063/

5. Худякова О., Бурдига І. Корупційна схема в енергетиці: Чернишов отримав підозру. *Deutsche Welle*. 11.11.2025. URL: https://www.dw.com/uk/korupcijna-shema-v-energetici-cernisovu-povidomili-pro-pidozru/a-74705164

Самгородська Софія Володимирівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Липницька Аліна Миколаївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Бодунова Олеся Миколаївна
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правничої лінгвістики
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабної війни проти України питання дотримання міжнародних стандартів поводження з військовополоненими набуває особливого значення. Військовополонені є особами, які потрапили під контроль ворога під час збройного конфлікту, і їхній правовий статус визначається нормами міжнародного гуманітарного права. Україна, як держава-учасник Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, забезпечує гуманне поводження з військовополоненими, незалежно від їхнього громадянства, національності та ролі у конфлікті. Це питання є критично важливим не лише для дотримання міжнародних зобов'язань, але й для збереження репутації України як правової держави, що прагне до європейських стандартів.

Міжнародні стандарти поводження з військовополоненими закріплені насамперед у Третій Женевській конвенції «Про поводження з військовополоненими» від 1949 року. Вона передбачає, що військовополонені мають право на гуманне ставлення, захист від насильства та залякування, зокрема забороняються тортури, жорстоке поводження та будь-які форми дискримінації. У Конвенції також встановлюється право військовополонених на медичну допомогу, належне харчування, можливість підтримувати зв'язок із родиною та отримувати допомогу від Міжнародного комітету Червоного Хреста (далі - МКЧХ) [3;4].

Україна імплементувала ці стандарти у своє законодавство, а саме у статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, також Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за порушення правил поводження з військовополоненими (стаття 438) [1; 2]. Крім того, у 2022 році було ухвалено низку нормативних актів, що регулюють діяльність органів влади щодо утримання військовополонених відповідно до міжнародних стандартів.

За даними Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, станом на кінець 2023 року Україна утримувала близько 4 тисяч військовополонених, переважно громадян Російської Федерації, усі вони

розміщені у спеціальних установах, де забезпечуються належні умови проживання, медичне обслуговування та харчування, МКЧХ також підтвердив, що має доступ до місць утримання військовополонених в Україні, що відповідає вимогам Женевських конвенцій [5].

Водночас українська сторона неодноразово заявляла про системні порушення з боку країни-агресора, яка відмовляє у доступі міжнародним організаціям до своїх таборів та застосовує тортури до українських військовополонених.

Важливим аспектом є інформаційна прозорість, Україна регулярно публікує дані про кількість військовополонених та умови їх утримання, що підтверджується звітами МКЧХ. Наприклад, у звіті за 2023 рік зазначено, що умови утримання військовополонених в Україні відповідають базовим стандартам гуманітарного права. Це демонструє прагнення нашої держави дотримуватися міжнародних норм навіть у складних умовах збройного конфлікту [4].

Все ж варто зазначити, що питання поводження з військовополоненими не є новим у міжнародному праві, проте в умовах сучасних конфліктів воно набуває особливої актуальності. Історичний досвід показує, що дотримання гуманітарних норм під час війни є не лише юридичним обов'язком, а й важливим чинником формування іміджу держави на міжнародній арені. Країни, які демонструють повагу до прав людини навіть у період збройних конфліктів, отримують підтримку світової спільноти та зміцнюють свої позиції у дипломатичних переговорах.

Крім того, міжнародні стандарти поводження з військовополоненими мають значення для забезпечення стабільності після завершення конфлікту. Гуманне ставлення до полонених сприяє зниженню рівня агресії, полегшує процес обміну та повернення осіб додому. Це також впливає на психологічний стан військовослужбовців, які усвідомлюють, що у випадку полону їхні права будуть захищені. Таким чином, дотримання норм міжнародного гуманітарного права є не лише юридичною вимогою, а й елементом стратегічної безпеки [3].

Досвід інших держав показує, що дотримання міжнародних стандартів поводження з військовополоненими є важливим елементом сучасних конфліктів. Наприклад, Ізраїль, який тривалий час перебуває у стані збройного протистояння, застосовує положення Женевських конвенцій у своїй практиці. Військовополонені отримують доступ до медичної допомоги, харчування та можливість контактувати з представниками Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Водночас міжнародні організації неодноразово звертали увагу на необхідність посилення контролю за умовами утримання, що свідчить про складність реалізації стандартів навіть у країнах із розвиненою правовою системою.

Ще одним прикладом є Сполучені Штати Америки, які під час збройних конфліктів у Іраку та Афганістані декларували дотримання міжнародних норм, але зіткнулися з критикою через випадки порушень у місцях утримання полонених. Це показує, що навіть держави з потужними ресурсами можуть мати

проблеми із забезпеченням гуманного поводження, особливо в умовах активних бойових дій. Міжнародна практика підтверджує, що ключовим фактором є не лише наявність законодавчих норм, а й ефективний контроль та прозорість.

Цей досвід може бути корисним для України, яка прагне гармонізувати своє законодавство та практику з світовими стандартами.

Таким чином, міжнародні стандарти поводження з військовополоненими є важливим елементом захисту прав людини під час збройного конфлікту. Україна, попри значні виклики, намагається забезпечити їх дотримання, що підтверджується співпрацею з міжнародними організаціями та прозорістю у звітуванні. Подальше вдосконалення системи утримання військовополонених, розширення міжнародної підтримки та посилення контролю за виконанням норм дозволять Україні зберегти статус держави, яка дотримується принципів гуманності навіть у найскладніших умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua
4. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Звіт про діяльність в Україні у 2023 році URL: https://icrc.org
5. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Офіційні дані про кількість військовополонених URL: https://koordshtab.gov.ua

Хомік Антон Володимирович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 3 курсу, групи АП-23-6
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Дослідження зарубіжного досвіду дозволяє виявити найбільш ефективні механізми запобігання корупції, особливості законодавчого визначення суб'єктів корупційних злочинів, специфіку кваліфікації діянь у сфері публічної служби та інституційну архітектуру антикорупційних органів. Науковці О. Задорожній, А. Тіньков, Ю. Дем'янчук, О. Новікова, О. Губанов, Н. Підбережник, К. Буряк, Н. Янюк, О. Васильєва, Н. Ахтирська, Т. Ільєнок, Т. Супрун, Т. Хабарова, Д. Ковриженко та інші у своїх дослідженнях неодноразово підкреслювали різноманітність моделей правового регулювання діяльності державних службовців та особливості реакції кримінальної юстиції на корупційні прояви.

Усі європейські країни запровадили комплекси кримінально-правових і дисциплінарних механізмів відповідальності державних службовців за корупційні діяння. Хоча концептуальні визначення корупції суттєво відрізняються залежно від національної правової традиції, у законодавстві держав-членів Ради Європи існує уніфікований підхід до протиправності основних корупційних діянь: пропонування, надання, одержання та посередництва в отриманні неправомірної вигоди. Саме ці діяння вважаються базовими корупційними злочинами незалежно від національних особливостей системи публічної служби, адміністративно-територіального устрою чи форми правління.

Міжнародно-правовою основою для формування національних антикорупційних систем стали Конвенція ООН проти корупції (Мерідська конвенція, 2003 рік), Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (Страсбург, 1999 рік), Конвенція ОЕСР про боротьбу з хабарництвом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях (1997 рік). Ці документи встановлюють мінімальні стандарти криміналізації корупційних діянь та зобов'язують держави запроваджувати ефективні механізми виявлення, розслідування та покарання корупції.

У законодавстві держав-членів Європейського Союзу корупційні злочини становлять важливу частину кримінально-правових заборон. Особливої уваги заслуговує підхід країн континентальної Європи, де спеціальні склади злочинів щодо зловживання владою, службових підроблень, незаконного збагачення, хабарництва та пов'язаних діянь чітко визначені у кримінальних кодексах. Такі країни, як Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Бельгія, мають окремі розділи кримінального законодавства, присвячені злочинам у сфері публічної служби.

Важливою тенденцією європейського кримінального права є розширення кола суб'єктів корупційних злочинів. Якщо раніше кримінальна відповідальність передбачалася лише для класичних посадових осіб (чиновників державного апарату), то сучасне законодавство поширює відповідальність на осіб, що виконують публічні функції за дорученням держави, працівників державних підприємств, депутатів, суддів, третейських суддів, а у деяких випадках – навіть на працівників міжнародних організацій та іноземних публічних службовців (1).

У кримінальному законодавстві Австрії суб'єктом злочину, передбаченого § 304 Кримінального кодексу, є не лише класичний посадовець, а й третейський суддя. Параграф 74 КК Австрії надає широке визначення поняття посадовця, яке

охоплює осіб, що займають посади в усіх гілках влади, включаючи службовців державних підприємств, установ та організацій, які виконують публічні функції, що забезпечує повноту кримінально-правової охорони інтересів публічної влади та мінімізує можливість виведення окремих категорій осіб із кримінальної відповідальності шляхом формальних змін у їх статусі (1).

Досвід Данії, яка протягом останніх років постійно очолює міжнародні рейтинги найменш корумпованих держав світу (індекс Transparency International), демонструє ефективність акценту на превентивних заходах та інституційну культуру прозорості. Держава свідомо не створювала спеціальних централізованих антикорупційних органів на кшталт тих, що діють у багатьох країнах Східної Європи, проте досягла значних успіхів шляхом забезпечення відкритості діяльності державних інституцій, широкого залучення громадськості до контролю за владою та дотримання найвищих міжнародних стандартів прозорості.

Французький Кримінальний кодекс містить розгалужену систему складів злочинів у сфері публічної служби. Окремі статті присвячені пасивному та активному хабарництву, зловживанню службовим становищем, незаконному заволодінню майном з використанням службових повноважень, службовим підробкам, порушенню таємниці слідства та професійній таємниці, незаконному впливу на свідків та інші діяння. Покарання за корупційні злочини варіюються від штрафів до десяти років позбавлення волі. У кваліфікованих випадках (наприклад, якщо корупція пов'язана з організованою злочинністю або спричинила значну шкоду) покарання може бути збільшене.

Німецький Кримінальний кодекс містить окремий розділ про злочини, що вчиняються посадовими особами під час виконання службових обов'язків. Основними складами злочинів є: пасивне хабарництво (§ 331-332), активне хабарництво (§ 333-334), зловживання службовим становищем (§ 339), службові підробки (§ 348), порушення службової таємниці (§ 353b) та інші. У німецькому кримінальному законодавстві «особа, спеціально уповноважена на виконання публічних обов’язків» охоплює не лише класичних чиновників, а й усіх осіб, які виконують функції публічного управління за дорученням держави, незалежно від формального статусу. Такий підхід виключає можливість зловживання формальним статусом і гарантує рівномірність кримінальної відповідальності для всіх, хто має владні повноваження (2, 125-132).

Чеська Республіка запровадила масштабну антикорупційну стратегію, яка включає систематичний аналіз сприйняття корупції населенням та бізнесом, виявлення індикаторів ризику в різних секторах державного управління та вдосконалення механізмів кримінального переслідування. Стратегія розробляється урядом спільно з неурядовими організаціями, науковими установами та міжнародними експертами, що забезпечує її комплексність та практичну спрямованість (3).

Словаччина, Литва та Естонія є прикладами країн, які після здобуття незалежності або виходу з соціалістичного блоку здійснили радикальні реформи системи кримінальної відповідальності за корупцію. Ці країни запровадили системні антикорупційні механізми, що поєднують кримінальну

відповідальність, заходи етичного контролю, інституційний моніторинг та обов'язкову освіту для державних службовців з питань запобігання корупції (3).

Усі три країни приділяють значну увагу міжнародній співпраці в боротьбі з корупцією. Вони є активними учасниками мереж антикорупційних органів ЄС, обмінюються інформацією з партнерами, беруть участь у спільних операціях з виявлення транскордонної корупції. Естонія, Латвія та Литва створили регіональну мережу співпраці для боротьби з корупцією.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що успішна боротьба з корупцією в європейських країнах базується на системному підході, що поєднує: чітке кримінальне законодавство з широким визначенням суб'єктів злочинів, ефективні інститути виявлення та розслідування корупції з гарантіями їх незалежності, суворі, але справедливі санкції з обов'язковою конфіскацією незаконних доходів, всебічні превентивні заходи від етичних кодексів до цифровізації послуг, прозорість діяльності влади та доступ громадськості до інформації, активну участь громадянського суспільства в антикорупційному моніторингу, високі стандарти професійної етики державних службовців, міжнародну співпрацю в розслідуванні транскордонних корупційних схем.

Для України імплементація кращих європейських практик передбачає необхідність розширення законодавчого визначення суб'єкта корупційних злочинів з включенням усіх осіб, що виконують публічні функції, незалежно від формального статусу; запровадження інституту «періоду охолодження» для колишніх високопосадовців при переході до приватного сектору; посилення механізмів конфіскації незаконно набутого майна, включаючи можливість цивільної конфіскації; забезпечення реальної незалежності антикорупційних органів від політичного впливу; розвиток системи захисту викривачів корупції з ефективними гарантіями їхньої безпеки; впровадження обов'язкового навчання державних службовців з питань запобігання корупції та етики публічної служби; максимальну цифровізацію державних послуг для зменшення корупційних ризиків; посилення громадського контролю через забезпечення доступу до інформації та публічних реєстрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибак А. І. Державна політика боротьби з корупцією: нормативно-інституційний аспект [Електронний ресурс] / А. І. Рибак. URL: http://archive.nbuv.gov.ua
2. Підбережник Н. Антикорупційна політика в країнах західної Європи: досвід для України. Ефективність державного управління. 2019. Вип. 37. С. 123–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2019_37_18.
3. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в європейських державах: досвід для України: наукова розробка / авт. кол.: О. Красівський та ін. ; за заг. ред. О. Красівського. Київ: НАДУ, 2014. 52 с.

Радванський Юрій Олександрович
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Білінська Юлія Олегівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ауковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету, заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стрімка цифровізація суспільства суттєво впливає на процес доказування у кримінальному провадженні. Злочини, пов’язані з ІТ-технологіями, охоплюють множину сфер: від шахрайства в інтернеті до кібертероризму. Збирання даних з мобільних пристроїв, месенджерів, соціальних мереж і хмарних платформ стало невід’ємною частиною досудового розслідування. Проте такі докази є нестійкими, залежними від технічних умов та потребують спеціальних знань. Саме тому питання обігу цифрових доказів набуває високої актуальності [1].

Проблематика даної теми полягає у наступних аспектах:

1. Визначення статусу цифрового доказу. Законодавство не містить чіткого поняття «цифрові докази», що спричиняє різночитання у практиці правоохоронців та судів [2, с. 46].
2. Автентичність та цілісність даних. Цифрову інформацію легко змінити, знищити або замаскувати. Без належного форензичного підходу її автентичність важко підтвердити.
3. Технічна складність обробки електронних носіїв. Потребує спеціального обладнання, програмного забезпечення та експертів.
4. Транскордонність зберігання інформації. Більшість технологічних компаній знаходяться за межами України, що ускладнює доступ до даних та потребує застосування Будапештської конвенції про кіберзлочинність [3, с. 13].
5. Недостатні компетенції слідства. Значна частина правоохоронців не володіє методиками цифрової криміналістики, що призводить до помилок фіксації та втрати доказової цінності [4, с. 115].

Цифрові технології радикально змінили підхід до доказування у кримінальних провадженнях. Відповідно до ст. 84 КПК України, доказами визнаються фактичні дані, отримані у визначеному законом порядку. Однак цей порядок був сформований переважно під матеріальні носії інформації, що ускладнює роботу з електронними даними. [1]

Особливостями цифрових доказів, ми визначили наступні моменти:

1. Цифрова інформація має низку унікальних властивостей:

- нестабільність — дані можуть бути миттєво змінені чи стерті без слідів;
- великий обсяг — носії вміщують терабайти інформації, що ускладнює аналіз;
- залежність від програмного середовища — зміна операційної системи або версії програми може зробити інформацію недоступною;
- наявність метаданих — дані про створення файлу, місцезнаходження, авторство, що мають важливе доказове значення [4, с. 178].

Наприклад, листування у Telegram або Signal може бути зашифроване, що потребує участі експертів з кібербезпеки. Дані з камер відеоспостереження часто зберігаються у пропрієтарних форматах, що може ускладнювати їх прочитання.

2. Проблеми автентифікації та допустимості.

Суд має бути впевнений, що цифрові дані не змінені і є оригінальними. Проте через крихкість цифрової інформації підтвердити її незмінність складно. Як зазначають Гнатюк та Бутузов [4, с. 67], навіть копіювання інформації без спеціальної процедури може спричинити втрату доказової сили.

Ключові проблеми:

- відсутність фіксації ланцюга зберігання доказів (chain of custody)**;**
- поширені порушення процедури під час огляду електронних пристроїв**;**
- часте вилучення техніки без невідкладного створення цифрових копій (bit-by-bit)**.**

Це призводить до того, що суди нерідко визнають такі докази недопустимими.

3. Міжнародний аспект

Оскільки значна частина сервісів (Google, Meta, Apple) зберігає інформацію на серверах у США чи ЄС, отримання таких даних можливе лише через міжнародно-правові процедури. Будапештська конвенція [3] передбачає механізми доступу, але на практиці це займає місяці, що несумісно з потребами досудового розслідування.

4. Форензичні труднощі

Цифрова криміналістика потребує:

- спеціального ПЗ (FTK, EnCase, Magnet AXIOM);
- експертів, що володіють методиками;
- сертифікованого обладнання;
- протоколів дослідження.

Без належних умов неможливо забезпечити цілісність та відтворюваність даних, що вимагається законом [1].

Для ефективного подолання вказаних проблем ми вважаємо, що доцільно було б:

1. Оновити Кримінальний процесуальний кодекс шляхом включення окремої глави про цифрові докази.

2. Розробити національний стандарт щодо роботи з цифровими доказами**,** включаючи понятійний апарат, процедури вилучення, збереження і передачі даних.

3. Створити мережу регіональних цифрово-криміналістичних центрів, оснащених експертним обладнанням.

4. Підвищити кваліфікацію слідчих і прокурорів у сфері ІТ (курси, модулі, співпраця з університетами).

5. Посилити міжнародну взаємодію через удосконалення механізмів виконання запитів у цифрових справах.

6. Використовувати криптографічні засоби (хеші, електронні підписи) для підтвердження цілісності електронних копій.

Отже, на основі вище написаної інформації, ми дійшли висновку, що цифрові технології створюють як нові можливості, так і значні проблеми для процесу доказування. Основні виклики полягають у забезпеченні автентичності електронних даних, технічній складності їх обробки, а також у міждержавному характері зберігання інформації. Ефективне вирішення цих проблем можливе лише через комплексний підхід: удосконалення законодавства, розвиток цифрової криміналістики, технічне переоснащення правоохоронних органів, підготовку кадрів та міжнародну кооперацію. Лише за таких умов цифрові докази матимуть достатню доказову силу та допустимість у кримінальних провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 серп. 2025 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Грищук О. В. Доказування в умовах цифровізації: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2021. № 5. С. 45–52.

3. Convention on Cybercrime (Budapest Convention). Council of Europe, 2001. 22 с. URL: https://rm.coe.int/1680081561

4. Гнатюк С. О., Бутузов В. В. Основи цифрової криміналістики: навч. посіб. Київ: НАВС, 2020. 214 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a8642799-1791-4d15-a398-1f52d3bad290/content

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні питання правоохоронної діяльності»

Бабій Марина Сергіївна,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ, ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Актуальність обраної теми пояснюється тим, що на сучасному етапі суспільного розвитку правоохоронна діяльність є ключовим інструментом забезпечення публічної безпеки та захисту конституційних прав громадян. Стрімка поява нових глобальних загроз, збільшення рівня злочинності та кіберзлочинності через війну в Україні, вимагає від правоохоронної системи мобільності й використання новітніх методів роботи.

Ефективність функціонування правоохоронних органів сьогодні безпосередньо впливає на стабільність у суспільстві, громадську безпеку, а також виступає маркером рівня довіри громадян до інститутів державної влади. В Україні ця проблематика набула особливої гостроти та нового виміру в умовах воєнного стану.

Проблемні аспекти організації та здійснення правоохоронної діяльності перебувають у центрі уваги вітчизняної правової науки. Різні її виміри досліджувалися такими вченими, як: С. С. Алексєєв, Т. Г. Андрусяк, О. М. Бандурка, М. М. Бєлоусов, І. Ю. Богдановська, В. П. Бож'єв, В. В. Бойцова, І. Ф. Буток, Т. В. Варфоломєєва, М. О. Ковальов, М. І. Козюбра, В. В. Копєйчиков, В. О. Котюк, Б. С. Крилов, І. М. Кузнєцов, І. Ф. Кузьмін, Р. З. Лівшиць, В. Г. Лукашевич, М. І. Мельник, Г. С. Меркуров, В. Т. Окіпнюк, В. Ф. Опришко, В. І. Осадчий, В. П. Рябцев, І. С. Самощенко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, О. Д. Тихомиров, Ю. О. Тихомиров, М. І. Хавронюк, М. В. Цвік та ін.

Однак, теоретичне та прикладне вивчення правоохоронної діяльності є критично важливим для глибокого розуміння трансформацій і викликів, які постають перед органами правопорядку під час війни й масштабного реформування сфери.

Потрібно постійно здійснювати пошук ефективних практичних шляхів подолання кризових явищ (кадрового дефіциту, надмірного навантаження на особовий склад, повільної цифровізації, тощо).

Також необхідно зосередити увагу на формуванні високої правової культури майбутніх юристів та правоохоронців, усвідомлення ними практичної цінності поваги до прав людини та законності у професійній діяльності.

Щодо визначення поняття та сутнісних ознак правоохоронної діяльності, то незважаючи на широке використання у правовій літературі, нормативне визначення поняття «правоохоронна діяльність» потребує постійної концептуалізації. На основі аналізу наукових підходів (зокрема, В. С. Ковальського) виокремлено ключові ознаки правоохоронної діяльності, а саме: вона є державною, правомірною, здійснюється виключно уповноваженими посадовими особами і спрямована на охорону, припинення, розслідування чи відновлення порушеного права з обов'язковим додержанням строгих законодавчих процедур [2].

Здійснюючи характеристику структури правоохоронної діяльності та її видів можна стверджувати, що правоохоронна сфера має розгалужену внутрішню структуру. Її напрями диференціюються за предметом регулювання галузей права на укрупнені групи: боротьба із загальною злочинністю, протидія організованій та економічній злочинності, профілактична діяльність, адміністративне і кримінальне судочинство. Основоположним фундаментом системи виступає принцип законності, тому окремим специфічним видом правоохоронної діяльності обґрунтовано визнано конституційний контроль [3].

Якщо порівнювати та аналізувати функції правоохоронних органів до війни та у сучасному періоді, то проведений аналіз свідчить про докорінну зміну вектору діяльності системи. Якщо в довоєнний період зусилля правоохоронних органів спрямовувалися переважно на підтримання внутрішнього правопорядку та протидію локальній злочинності, то в сучасних умовах правоохоронна діяльність трансформувалася у базовий елемент системи національної безпеки держави та захисту кордонів [2].

Поряд із цим аналіз практичної складової виявляє гострі деструктивні чинники: високе службове перевантаження працівників, дефіцит кадрів, недостатній рівень суспільної довіри та об'єктивну потребу в оперативній модернізації нормативної бази і впровадженні інноваційних технологій. Центральне місце у подоланні цих викликів посідає Національна поліція України як базовий суб'єкт формування безпекового простору.

Отже, правоохоронна діяльність є гарантом стабільності, правопорядку та захисту інтересів людини в державі. Успішне протистояння сучасним безпековим загрозам можливе лише за умови безумовного дотримання засад законності та недопущення порушень прав людини правоохоронцями. Для підвищення загальної ефективності системи, відновлення та зміцнення довіри населення необхідно забезпечити відкритість і підзвітність органів, впроваджувати передові технології, модернізувати законодавство та суттєво покращувати професійну підготовку фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб./М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик [та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/1bac_pravo/Sudovi-ta-pravookhoronni-orhany.pdf
2. Кузьмінський О. Модернізація діяльності правоохоронних органів України в сучасних умовах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. Т. 10, № 4 (40). С. 317–323. URL: https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-4-40-2023/modernizaciya-diyalnosti-pravoohoronnyh-organiv-ukrayiny
3. Табака Т. Сутність правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. Вип. 1 (37). С. 257–262. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/issue/view/73/7

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми національної безпеки в Україні»

Анохіна Яна Віталіївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

КІБЕРЗЛОЧИНИ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА: НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифровізація державного управління, бізнесу та приватного життя створили новий вимір суспільних відносин - кіберпростір. Поряд з новими можливостями, це також породило принципово нові загрози, які суттєво впливають на безпеку держави, суспільства та окремих осіб. Кіберзлочинність є однією з найбільш швидкозростаючих форм злочинної діяльності сьогодення, яка набуває більш витончених форм та часто завдає шкоди, що перевищує наслідки традиційних злочинів.

Проблема протидії кіберзлочинності є особливо актуальною в умовах військової агресії проти України, коли кібератаки спрямовані не лише на отримання матеріальної вигоди, а й на підрив інформаційної, енергетичної та військової безпеки держави. Тому питання правового регулювання виявлення, розслідування та кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері кібербезпеки є надзвичайно важливим сьогодні.

Кіберзлочинність - це суспільно небезпечне діяння, вчинене з використанням комп'ютерних інформаційних технологій або спрямоване на порушення конфіденційності, цілісності чи доступності інформації, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

Істотною характеристикою кіберзлочинності є її високий рівень латентності. Злочини такого типу часто залишаються непоміченими через технічну складність виявлення, відсутність фізичних слідів, їхній транснаціональний характер та використання інструментів анонімізації. Крім того, кіберзлочини можуть завдати значних економічних збитків та порушити роботу підприємств, державних установ та критичної інфраструктури.

Ще однією відмінною рисою кіберзлочинності є її динамізм: розвиток нових технологій, штучного інтелекту, криптовалют та цифрових платформ

створює передумови для появи нових форм злочинної діяльності. Це вимагає адаптації кримінального законодавства, оновлення підходів до доказів та розширення контрзаходів.

В Україні поступово розробляється комплексна система правового регулювання у сфері кібербезпеки, що охоплює як кримінальне право, так і спеціалізоване законодавство, спрямоване на захист інформаційних ресурсів, цифрових систем та комунікаційних мереж.

Ключовим нормативним актом, що встановлює кримінальну відповідальність за кіберзлочини, є Кримінальний кодекс України. Зокрема, розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» містить такі статті:

ст. 361 - несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та мереж;

ст. 361-1 - створення або розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів;

ст. 361-2 - несанкціоновані збут чи розповсюдження інформації з обмеженим доступом;

ст. 362 - несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в комп'ютерах;

ст. 363 - порушення правил експлуатації комп'ютерних систем та мереж;

ст. 363-1 - перешкоджання роботі електронно-обчислювальних систем шляхом масового розповсюдження повідомлень (DDoS-атаки).

Окрім кримінального законодавства, важливу роль відіграє Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017 р.), який визначає ключові принципи національної кіберполітики, поняття «кіберінцидент», «кібератака», «кіберзахист», а також розмежовує повноваження суб'єктів системи кібербезпеки - Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Національної поліції, Міністерства оборони, Національного банку тощо.

Важливим елементом є інтеграція України в міжнародні механізми протидії кіберзлочинності. Україна приєдналася до Будапештської конвенції та активно співпрацює з NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, CERT-UA, ЄС та Interpol. Це дає можливість обмінюватися інформацією про загрози, підвищувати ефективність розслідувань і гармонізувати законодавство з європейськими стандартами.

Незважаючи на сформовану правову базу, залишається низка проблем: недостатня деталізація окремих правопорушень, складність класифікації нових форм кіберзлочинності, недосконалі процедури збору та оцінки електронних доказів, а також необхідність покращення координації між державними органами. Це вимагає подальшої модернізації законодавства відповідно до технологічних змін та міжнародних стандартів.

Кримінальна класифікація кіберзлочинності є однією з найскладніших сфер сучасної правоохоронної діяльності, оскільки цифрове середовище має специфічні властивості, які суттєво впливають на виявлення та оцінку злочинних

діянь. Кіберзлочини часто скоюються приховано, з використанням інструментів анонімізації та інфраструктури різних країн, що ускладнює виявлення, розслідування та ідентифікацію правопорушника.

Правова класифікація кіберзлочинності в Україні базується на положеннях розділу XVI Кримінального кодексу України, який регулює відповідальність за несанкціоноване втручання, створення та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, незаконні дії з інформацією та порушення роботи систем і мереж. Найпоширеніші злочини стосуються несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, який може бути здійснений за допомогою технічних вразливостей, соціальної інженерії або атак методом грубої сили. У таких випадках сам факт несанкціонованого доступу, незалежно від подальших дій з даними, є ключовим елементом складу правопорушення [1, с. 16-17].

Значна частина кіберзлочинів - це правопорушення, скоєні з метою отримання прибутку, - кібершахрайство, фішинг, маніпуляції електронними платежами, крадіжка коштів або персональних даних. Нові загрози також виникають через поширення атак програм-вимагачів, під час яких зловмисники блокують інформацію та вимагають викуп за відновлення доступу. Правильна класифікація таких злочинів вимагає врахування як технічних характеристик атаки, так і наслідків для жертви.

Не менш важливою є класифікація злочинів, пов’язаних із розповсюдженням шкідливого програмного забезпечення. Шкідливе програмне забезпечення може бути розроблене для крадіжки даних, контролю пристроїв користувачів або паралізування діяльності установ. Тому належна правова оцінка вимагає спеціалізованої комп’ютерно-технічної криміналістики для визначення функціональності та призначення шкідливого коду. Злочини, пов’язані з незаконним обігом персональних даних та використанням передових технологій - штучного інтелекту, діпфейків та криптовалют - становлять особливу проблему. Через специфічний характер цих технологій традиційні підходи кримінального права не завжди можуть охоплювати всі елементи таких правопорушень. Наприклад, транзакції, пов’язані з криптовалютами, важко відстежувати, а діпфейковий контент вимагає спеціалізованих методів технічної ідентифікації.

Однією з головних проблем залишається доведення доказів у кіберпросторі. Електронні докази можна швидко змінити або видалити, а їх автентичність часто вимагає складних технічних досліджень. Крім того, кіберзлочини часто мають транскордонний характер, що вимагає міжнародної правової допомоги та співпраці з іноземними правоохоронними органами.

Таким чином, кваліфікація кіберзлочинів є багатогранним завданням, що вимагає поєднання юридичних знань, технічної експертизи та міжнародної співпраці. Удосконалення законодавства, розробка експертних методів та підвищення кваліфікації фахівців є важливими для ефективної боротьби з сучасною кіберзлочинністю. Боротьба з кіберзлочинністю вимагає комплексного поєднання правових, організаційних та технічних механізмів, здатних реагувати на динамічні загрози в цифровому середовищі. Основною сферою вдосконалення є розвиток національної інфраструктури кібербезпеки, яка

включає державні установи, спеціалізовані підрозділи та систему взаємодії з приватним сектором. Ефективність такої системи значною мірою визначається швидкістю реагування на інциденти, співпрацею між учасниками та здатністю постійно оновлювати знання про кіберзагрози [2, с. 10].

Ключові контрзаходи включають розробку систем моніторингу та раннього виявлення атак, а також використання аналітичних платформ для виявлення аномалій у мережевому трафіку та запобігання масовим кібератак. Кібергігієна користувачів залишається критично важливою, оскільки значна частина успішних атак спричинена соціальною інженерією та недостатньою обізнаністю. Тому державні та приватні організації активно впроваджують програми інформаційної освіти, навчання з безпечного використання цифрових ресурсів та симуляції фішингових атак.

Особливу роль відіграють технологічні інструменти, включаючи сучасні антивірусні рішення, системи запобігання вторгненням, багатофакторну автентифікацію та засоби криптографічного захисту. Штучний інтелект відіграє дедалі важливішу роль, використовується для автоматизації аналізу журналів, класифікації шкідливих програм та прогнозування можливих сценаріїв атак. Однак використання таких технологій несе ризики, пов'язані з їх зловживанням або неправильним використанням зловмисниками.

Міжнародна співпраця є важливим елементом контрзаходів, оскільки більшість кіберзлочинів мають транскордонний характер. Україна бере участь у міжнародних ініціативах, співпрацює в рамках Будапештської конвенції та обмінюється інформацією з іноземними центрами та правоохоронними органами. Така взаємодія дозволяє швидше виявляти джерела атак, проводити спільні розслідування та отримувати цифрові докази з інших юрисдикцій.

Водночас, удосконалення законодавства залишається ключовим. Норми повинні відповідати сучасним технологічним реаліям, включати нові форми кіберзлочинності та забезпечувати можливість ефективного притягнення винних до відповідальності. Важливо адаптувати підходи кримінального права до технологій штучного інтелекту, криптовалютних операцій, атак на критичну інфраструктуру та інших нових загроз [3, с. 36-37].

Отже, сучасна протидія кіберзлочинності спирається на поєднання правових інструментів, технологічних рішень та міжнародного партнерства. Тільки системний, адаптивний та проактивний підхід може забезпечити належний рівень безпеки та ефективно реагувати на виклики цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лугівська Л., Яцишин О., Любавіна В. Тенденції розвитку кримінальної відповідальності за кіберзлочини в умовах цифровізації суспільства. *dictum factum*. 2024. Т. 2(16), № 2(16). С. 258–264. URL: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-258-264

2. Огороднійчук Д. А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції : master's thesis. 2018. 109 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/26960

3. Мирошниченко, Владимир, and Виктория Бакало. "Кіберзлочини в сучасному інформаційному просторі на шляху євроінтеграційного процесу України." *Науковий погляд у майбутнє* 17-02 (2020): 103-107.

Лепесевицька Вікторія Вікторівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБПД-23-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що російська агресія проти України стала найбільшим викликом для національної безпеки нашої держави та країн Європи за часи незалежності і суттєво вплинула на всю систему міжнародної стабільності по відношенню до миру і війни. Війна в Україні спричинила трансформацію національної безпеки, створила нові ризики та фактори впливу на державний лад і громадян – військові, політичні, економічні, інформаційні та гуманітарні та інші.

Основна мета наукового дослідження полягає у комплексному аналізі впливу на національну безпеку України російської агресії, визначення ключових загроз національній безпеці України, оцінки міжнародної підтримки та окреслення шляхів зміцнення національної безпеки нашої держави у сучасних умовах.

За час війни в Україні проблему нападу росії на нашу державу досліджували такі українські та міжнародні науковці, як О. Литвиненко, В. Горбулін, М. Озімок, А. Мельник, а також аналітичні центри RAND Corporation, Chatham House, NATO StratCom. Здебільшого сучасні засоби масової інформації, національні та міжнародні аналітичні центри, військові Збройних сил України наголошують, що військова агресія росії є «системною спробою зруйнувати українську державність» та «глибокою кризою всієї європейської безпекової моделі».

Дослідження мною цього питання є надзвичайно критично важливим для формування нової моделі системи національної безпеки України та розуміння того, як наша країна може зміцнювати свою стійкість та продовжувати виборювати незалежність в умовах війни, яка триває ще й досі.

Щодо національної безпеки України, то відповідно до ЗУ «Про національну безпеку» дане поняття вказує на захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

Про сутність російської агресії пишуть багато національні та міжнародні засоби масової інформації, а також висловлюють свої думки європейські і світові лідери та представники міжнародних і європейських організацій. Так, наприклад, Генеральна Асамблея ООН ще 2 березня 2022 року зазначає, що російська агресія є «грубим порушенням суверенітету та територіальної цілісності України» [2]. На мою думку, ключова особливість цієї війни – її гібридність: це не лише танки та ракети, а й інформаційний тиск, спроби впливати на внутрішню політику, руйнування економіки.

Також, необхідно наголосити на тому, що головні загрози мають комплексний характер. Так, аналітики НАТО наголошують: «Україна перебуває під постійним тиском у військовій, інформаційній і кіберсферах».

А Марк Рютте, Генеральний секретар НАТО у статті «Цифровізація та кібербезпека: пріоритети для України та НАТО» сказав: «Україна зараз ближче до НАТО, ніж будь-коли раніше. І буде продовжувати йти цим шляхом доти, доки не стане членом Альянсу» [3]. Багато людей у сучасних умовах ведення війни в Україні вважають, що найбільш небезпечною є інформаційна війна, бо вона впливає на свідомість людей і намагається підірвати єдність суспільства. Тобто теперішня і майбутня співпраця України з НАТО та впровадження євроатлантичних стандартів у регулюванні кіберпростору будуть сприяти створенню сучасної армії, здатної діяти у складних умовах гібридної війни та забезпечувати надійний захист країни у цифровому просторі для підтримання національної безпеки України.

Отже, росія створила серйозні проблеми для України та продовжує формувати численні виклики. За останнє десятиліття Україна зазнала: великих економічних та людських втрат, постійно відкрито відбуваються політичні спроби розколу суспільства і влади, відчувається гостра потреба у модернізації армії тощо. Звичайно, з іншого боку, ми спостерігаємо, що сила України дещо зросла, наприклад, у тому, що частина українського суспільства виявила стійкість та здатність швидко адаптуватися до умов життя у воєнному стані, у війні, яка так довго триває. Це свідчить про сильний дух нації та народу, що є основою міцної держави.

Ще одним негативним фактором впливу на інформаційно-психологічному рівні є численні розповсюдження росією фейків, маніпулювання фактами, декларування наративів щодо створення так званого «внутрішнього конфлікту», який ослабить країну з середини і надасть можливість ворогу скористатися цим для задоволення своїх інтересів. Експерти визначають це як «спробу деморалізації суспільства», але і визначають як можна успішно протидіяти цьому. При такій протидії важлива роль покладається не лише на державу та її органи влади, але й на громадян, які здатні аналізувати інформацію та користуватися у житті критичним мисленням.

Звичайно все вищеперелічене не може обійтися без належної міжнародної підтримки Європейського Союзу і США. Часто в інтерв'ю глави держав, депутати Європарламенту, політичні лідери підкреслюють: «Україна сьогодні захищає безпеку Європи». Це підтверджує той факт, що саме міжнародна допомога робить сучасну українську оборону стабільною й дозволяє стримувати російську агресію вже декілька останніх років, а також за допомогою санкцій вплинути на поведінку агресора, зруйнувати його зловісні плани та змусити його зупинитися.

Отже, основними шляхами зміцнення національної безпеки України є розвиток і становлення стратегічних напрямів, а саме: інтеграція до НАТО, кіберзахист, антикорупційна політика, посилення оборони та інше. Також важливим аспектом вдалого стратегічного розвитку буде ключова умова безпеки – поєднання сильних інститутів влади і сильної національної єдності.

Таким чином, вплив на національну безпеку Україну російської агресії є суттєвим. Відбулися зміни системи національної безпеки України на рівні глибинної трансформації всіх її елементів. Конфлікт інтересів Україна – росія отримав багатовимірний характер: він поєднує військові дії, інформаційні операції, кібератаки, економічний тиск і гуманітарні кризи. Україна продемонструвала високу стійкість, згуртованість та здатність ефективно реагувати на загрози. Україна здобула прихильність світу і Європи та отримує суттєву міжнародну підтримку, яка зміцнює обороноздатність та сприяє інтеграції нашої держави у європейську та глобальну систему безпеки.

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що забезпечення національної безпеки України можливе лише за умови продовження реформ, розвитку оборонного потенціалу, посилення кібер- та інформаційної безпеки, а також активної міжнародної співпраці. І, головне – Україна стала важливим елементом нової безпекової архітектури Європи та відстоює не лише свою свободу, а й майбутнє усього демократичного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Russia's war on Ukraine: Internationale reaction. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/247317/0042%20EPRS-AaG-729298-Russia-invasion-Ukraine-international-reactions-UA%20FINAL.pdf

3. Цифровізація та кібербезпека: пріоритети для України та НАТО. *Журнал Україна і НАТО.* URL: https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/tsyfrovizatsiia-ta-kiberbezpeka-priorytety-dlia-ukrainy-ta-nato/

4. Глущенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023/1. С. 53-56. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2023.11

Липницька Аліна Миколаївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Самгородська Софія Володимирівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ТАРГЕТОВАНИЙ ФІШИНГ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Таргетований фішинг як загроза національній безпеці України в умовах воєнного стану є однією з найактуальніших проблем сучасності. В умовах повномасштабної агресії проти України кіберпростір перетворився на фронт, де атаки спрямовані на державні органи, військові структури та критичну інфраструктуру. Таргетований фішинг використовується для отримання доступу до конфіденційної інформації, викрадення даних та дестабілізації роботи ключових систем, що безпосередньо впливає на національну безпеку [1; с. 50].

Таргетований фішинг або ж spear phishing відрізняється від масових фішингових кампаній тим, що атаки готуються індивідуально для конкретних осіб або організацій [2]. Зловмисники застосовують персоналізовану інформацію, щоб підвищити ймовірність успішної компрометації. В умовах військової агресії такі атаки часто мають стратегічну мету, а саме отримання доступу до військових або урядових систем, а також поширення шкідливого програмного забезпечення.

За даними CERT-UA, у 2023 році було зафіксовано понад 2100 кіберінцидентів, значна частина яких стосувалася фішингових атак, спрямованих на державні установи та енергетичний сектор. Згідно з аналітичним звітом, кількість таргетованих фішингових кампаній зросла на 30% порівняно з 2022 роком, а основними каналами залишаються електронна пошта та месенджери. Такі дані свідчать про системний характер загрози та її посилення в умовах воєнного стану [3].

Окрім традиційних цілей, під час війни цілями таргетованого фішингу також стають волонтерські організації, медіаструктура та військовослужбовці (або їхні родини), оскільки їхні комунікаційні канали містять чутливу логістичну та персональну інформацію. Типові "приманки" (lures) в умовах воєнного стану експлуатують теми, пов'язані з гуманітарною допомогою, новими військовими директивами, терміновими звітами або фінансовими розрахунками в умовах надзвичайного стану.

Активізація таргетованого фішингу пояснюється кількома факторами. По-перше, війна створює атмосферу невизначеності та стресу, що робить людей більш вразливими до маніпуляцій. По-друге, державні органи та підприємства працюють у режимі підвищеного навантаження, що знижує увагу до кібергігієни. По-третє, агресор використовує фішинг як елемент гібридної війни для збору розвідданих, поширення шкідливого ПЗ та дестабілізації критичних систем. Крім того, розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту, дозволяє створювати більш переконливі фішингові повідомлення, включаючи deepfake-відео та аудіо [4].

Причинами зростання загрози є активне використання соціальної інженерії, недостатній рівень кіберграмотності серед частини державних службовців, а також обмежені ресурси для впровадження сучасних систем захисту. Крім того, агресор застосовує фішинг як інструмент гібридної війни для збору розвідданих та поширення шкідливого ПЗ, що ускладнює роботу державних органів та підриває довіру до цифрових сервісів[3].

Для протидії таргетованому фішингу необхідний комплексний підхід, який охоплює як організаційні, так і технічні заходи:

1. Організаційні заходи та кібергігієна: Впровадження багатофакторної автентифікації та регулярні тренінги з кібергігієни, які фокусуються на розпізнаванні персоналізованих загроз та психологічних маніпуляцій.

2. Технічний захист електронної пошти та мережі: Використання шлюзів безпеки електронної пошти (Email Security Gateways) та впровадження протоколів DMARC/DKIM/SPF для запобігання підробці адрес відправників. На кінцевих пристроях важливі системи EDR/XDR (Endpoint Detection and Response) для виявлення шкідливої активності.

3. Архітектура безпеки: Перехід до концепції "Нульової довіри" (Zero Trust), яка передбачає, що жоден користувач чи пристрій не отримує довіри автоматично, що мінімізує шкоду від успішної компрометації облікових даних.

4. Використання Штучного Інтелекту (ШІ): Застосування ШІ та машинного навчання для автоматичного аналізу та блокування складних, персоналізованих фішингових листів, які обходять традиційні фільтри.

Важливу роль відіграє міжнародна співпраця та обмін інформацією про нові загрози, адже атаки часто мають транснаціональний характер [4].

На державному рівні протидія таргетованому фішингу базується на положеннях Національної стратегії кібербезпеки України. ДССЗЗІ (Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації) та CERT-UA відіграють ключову роль у координації реагування на кіберінциденти, а також у зборі та поширенні інформації про нові вектори атак.

Таргетований фішинг може призвести до катастрофічних наслідків для держави. Отримання доступу до конфіденційної інформації дозволяє ворогу планувати атаки на критичні об'єкти, зупиняти роботу стратегічних підприємств та поширювати дезінформацію [1; с. 45]. Крім того, компрометація державних систем підриває довіру громадян до органів влади та цифрових сервісів. У фінансовій сфері такі атаки можуть призвести до крадіжки коштів, блокування банківських систем та зриву гуманітарних програм.

Отже, таргетований фішинг є однією з найнебезпечніших кіберзагроз для України в умовах війни. Його ефективність базується на психологічних маніпуляціях та персоналізації атак. З огляду на зростання кількості інцидентів, держава повинна посилювати кіберзахист, впроваджуючи сучасні технічні засоби та архітектури (як-от Zero Trust), розвивати культуру безпечної роботи з інформацією та забезпечувати постійний моніторинг кіберпростору у тісній координації між державними інституціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соловйов А. Кібербезпека держави: виклики та перспективи // Інформаційне суспільство. – 2023. – №2. – С. 45–52.
2. CERT-UA. Звіт про кіберінциденти в Україні за 2023 рік URL: https://cert.gov.ua
3. Держспецзв'язку. Аналіз кіберзагроз в умовах воєнного стану URL:https://cip.gov.ua
4. ENISA. Cybersecurity Threat Landscape 2023 [Електронний ресурс]. – URL: https://www.enisa.europa.eu

Лях Дмитро Юрійович
здобувач наукового ступеня доктора філософії, аспірант 2 курсу, групи АПЗ-24-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Максіменцев Максим Геннадійович
Доктор юридичних наук, доцент, завідувач
Кафедри кримінального права тапроцесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека є багатогранною категорією, яка в українському законодавстві здобула чітке нормативне закріплення, тоді як у науковій доктрині

трактується ширше - як комплексний (інтегральний) стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства й окремої особи. Для подальшого вивчення принципово важливо розмежувати обов'язкове юридичне визначення та розширене наукове тлумачення - саме таке розрізнення дозволяє коректно сформувати індикатори стійкості та критерії ефективності політики у сфері безпеки.

Національна безпека в Україні розглядається як стан захищеності за допомогою здійснення ефективної державної політики життєво важливих інтересів відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах суспільного життя. Доцільно звернути увагу на законодавче визначення у Законі України "Про національну безпеку України" - національна безпека України визначається, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. [1]

Надане визначення встановлює «ідеальний» еталон, якого мають прагнути державні інститути та практичні механізми забезпечення безпеки. Проте для вимірювання рівня безпеки потрібні операційні показники - спроможність інститутів, дієвість управління ресурсами, рівень готовності сектору безпеки й оборони. Саме цей вимірювальний аспект і відображає наукове трактування національної безпеки як інтегральної багатоскладової оцінки.

На правовому рівні національна безпека України визначена як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних та потенційних загроз. Можна погодитися з тим, що за своєю суттю це інтегральна багатокомпонентна оцінка спроможності національних збройних сил протистояти загрозам територіальної цілісності та незалежності держави тощо. [1]

З практичного погляду українська специфіка полягає у тривалій дії зовнішньої збройної агресії та гібридних загроз. Це вимагає, щоб правова база національної безпеки була доповнена особливими режимами надзвичайного реагування, а також інституційними й організаційними механізмами забезпечення безперервності державного врядування.

24 лютого 2022 року Україна опинилася в умовах воєнного стану. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. [2]

У цих умовах воєнний стан виступає не лише як формально-правовий режим, а й як управлінська «матриця» національної стійкості. Він забезпечує централізований розподіл та використання ресурсів, переведення економіки на мобілізаційні колії, запровадження спеціальних процедур державного керування, а також підтримання рівноваги між необхідними обмеженнями прав і свобод громадян та ключовим обов'язком держави - зберегти саме існування української політичної нації.

Загроза порушення національної безпеки або її порушення шляхом військової (збройної) агресії іншої держави зумовлює запровадження правового режиму воєнного стану воєнний стан стає правовим режимом гарантування

(поновлення) або сприяння національній безпеці виконує превентивну, правозахисну, стабілізаційну, стимулюючу функції державна влада діє в режимі безперебійного функціонування, реалізується мобілізаційна модель. [2]

Цього вимагає наявності стійких спроможностей безперервного функціонування ключових систем: енергетики, зв'язку, фінансової інфраструктури та державних цифрових послуг. Паралельно стрімко зростає значення стратегічних комунікацій і комплексної протидії гібридним загрозам, що інтегрують військові, інформаційні, економічні та інші інструменти впливу.

Гібридна загроза - скоординована та синхронізована дія, яка свідомо спрямована на системні вразливості демократичних держав та інститутів поєднує інформаційну війну, кібератаки, економічний тиск, дезінформацію реалізується для підриву стійкості, національної єдності та суверенітету. [3]

Саме тандем «воєнний стан + системне протиборство гібридним впливам» окреслює архітектуру політики національної безпеки України на 2022–2025 роки. Він зумовлює потребу в уніфікованому керуванні кризами, стабільних міжвідомчих тренуваннях і спрямованому розвитку компетенцій персоналу усього сектору безпеки та оборони.

Роль цифровізації у забезпеченні національної безпек, а саме цифровізація суспільних процесів підвищує прозорість і довіру до діяльності уряду знижує бар’єри між урядом та громадянами, створюючи простір для продуктивного партнерства та спільнотворення. [3]

Цей вплив є надважливим для держави, яка веде війну: значний ступінь легітимності влади та суспільної віри суттєво зміцнюють загальну національну стійкість. Водночас швидкий розвиток цифрових технологій у сфері безпеки підвищує крихкість країни до зламів інфраструктури та робить її залежною від добротності системи керування ризиками.

Цифровізація державного управління у сфері національної безпеки має низку абсолютних переваг що підвищують прозорість та ефективність органів влади, оптимізують процеси обміну даними та створюють нові можливості для цифрового розвитку. Проте цифрова трансформація супроводжується виникненням значної кількості викликів у сфері національної безпеки це насамперед забезпечення конфіденційності та захисту даних інтеграція даних у різних реєстрах, цифрова нерівність та відновлення довіри громадян. [3]

З погляду політики захисту це передбачає перехід до управління, зорієнтованого на ризики (risk-based approach). Це включає впровадження мінімальних обов'язкових технічних норм (інвентаризація важливих активів, поділ мереж, необхідне застосування багатофакторної аутентифікації, безперервне спостереження за подіями безпеки), обов'язкове сповіщення про інциденти, періодичні незалежні ревізії, розроблені схеми відновлення після збоїв, а також кількісні показники стійкості (час виявлення загрози MTTD, час реагування та відновлення MTTR, відсоток покриття систем оновленнями безпеки, рівень готовності персоналу).

Правова основа застосування сили у міжнародних відносинах чітко регламентована Статутом ООН. Легітимними винятками є право на самооборону (Стаття 51). Проте впровадження систем ШІ може суттєво вплинути на оцінку

передумов для застосування цих винятків через швидший аналіз загроз, превентивне виявлення підготовки до нападу, прогнозування наслідків. [4]

Основна мета - упередити автоматичне зменшення ліміту застосування потужності через алгоритмізацію оцінки загроз. Для України ця справа стосується не лише юридичних приписів, а й дійсного вжитку: автоматизовані системи справді нарощують швидкість циклу OODA в захисті, проте фінальні вердикти мають залишатися під людським наглядом і бути відповідальними, а самі алгоритмічні зразки - періодично валідованими та провіреними.

ШІ може значно вдосконалити процес аналізу та прийняття рішень щодо застосування військової сили. Важливо забезпечити, щоб ці технологічні можливості не підривали базові принципи міжнародного права та не призводили до зниження порогу застосування сили. Впровадження систем ШІ суттєво трансформує характер прийняття тактичних рішень під час бойових дій. [4]

Водночас практичний досвід сучасних війн чітко ілюструє як спроможності штучного інтелекту (зокрема прискорення виявлення та ідентифікації цілей), так і супутні ризики - зокрема появу систематичних упереджень у тактичному плануванні та ухваленні рішень.

Розвиток ШІ та його інтеграція у військову сферу стрімко змінюють характер сучасних збройних конфліктів війни в Газі та Україні. Досвід застосування Lavender свідчить, що тактичне визначення цілей впливає на військову стратегію. [4]

Штучний інтелект надає суттєві переваги для національної безпеки України: він значно прискорює процес ухвалення рішень та підвищує точність передбачення загроз, посилює розвідувальні спроможності й протиповітряну оборону завдяки автоматичному виявленню аномалій та роботі ф’южн-центрів даних, оптимізує логістику й керування обмеженими ресурсами, а також дозволяє зменшити ризики для життя та здоров’я особового складу за допомогою дистанційно керованих та автономних систем.

В той же час штучний інтелект несе в собі низку суттєвих вад і загроз для сфери національної безпеки: це прорахунки та закладені упередження моделей, непрозорість «чорних скриньок» і ускладнена підзвітність рішень; вразливість усього ланцюга машинного навчання до отруєння даних та атак типу adversarial, а також технологічна залежність від закордонних стеків; етичні дилеми, пов’язані з автономними функціями, й небезпека ненавмисної ескалації протистояння; нарешті, юридичні ризики, що включають ймовірне зниження межі застосування сили та ускладнене визначення відповідальності за наслідки.

Отже, національна безпека України формується як інтеграція спеціальних правових порядків та операційної спроможності, а в умовах повномасштабної війни її головними чинниками виступають воєнний стан та системне протиборство гібридним загрозам. Цифрові технології та штучний інтелект відкривають державі докорінно нові можливості керування ризиками й небезпеками, але водночас потребують впровадження ризик-спрямованого підходу, забезпечення прозорості відомостей та чіткої звітності алгоритмічних ухвал. Серед практичних пріоритетів на 2025–2027 роки - створення єдиного комплексу управління інцидентами для всіх важливих секторів, запровадження

вимірюваних критеріїв кіберстійкості та завершення правового упорядкування використання ШІ у сфері безпеки й оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загуменна Ю. О., Сокуренко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. Т. 31. №2. С. 114–138.
2. Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки. 2024. С. 213–217.
3. Новікова Наталія, Бойко Людмила. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ. Економічні аспекти національної безпеки України.
4. Банах Сергій, Ковальчук Ольга, Волощук Вадим. Штучний інтелект в системі національної безпеки: практичний вимір воєнних конфліктів. ПУБЛІЧНА ВЛАДА В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, РІШЕННЯ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР.

Нечипоренко Юрій Володимирович
аспірант кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:
Корнякова Тетяна Всеволодівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність: У даній статті розглядаються проблемні питання, які виникли в результаті внесення змін до законодавства, у зв’язку з доповненням Кримінального кодексу України ст. 111^2, досліджуються прогалини у законодавчому обґрунтуванні термінів, що застосовуються у вказаній статті та пропонуються шляхи усунення виявлених недоліків.

Необхідно зазначити, що ситуація, яка склалася у сфері правозастосування норм законодавства, пов’язаних із протидією пособництву державі-агресору, не сприяє виробленню однозначної кримінально-правової оцінки дій осіб, які допомагають окупаційним структурам або силовим органам держави-агресора.

Основна причина, це наявність нормативних прогалин (відсутність законодавчого визначення терміну «представник держави-агресора»), а також надмірно широких формулювань (допомога, посібництво), які суттєво ускладнюють однакове застосування норм, що також зумовлено наявністю схожих складів кримінальних правопорушень.

Ступінь досліджуваності проблеми.

Проблеми правозастосування норм законодавства, пов'язаних із пособництвом державі-агресору досліджуються наступними науковцями: Хавронюк М.І., Радченко О.І., Шлапаченко В.М., Загиней-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П. та інші.

Мета дослідження. Здійснити комплексний аналіз правозастосування норми, передбаченої ст. 111^2 Кримінального кодексу України, з метою виявлення особливостей кваліфікації діянь, виявлення прогалин і суперечностей у її застосуванні, а також встановлення основних кримінально-правових, процесуальних та корупційних ризиків, що виникають у зв'язку з нормативною невизначеністю та практикою реалізації цієї статті в умовах воєнного стану.

Сутність дослідження.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (№ 2198-IX від 14.04.2022), було доповнено Кримінальний кодекс України, статтею 111^2 «Пособництво державі-агресору».

Вказаним законом передбачено кримінальну відповідальність за умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [1].

Суспільно небезпечний характер вказаного правопорушення полягає у створенні умов для окупації територій України, організації розвідки або підривної діяльності спецслужбами держави-агресора, дестабілізації влади, а також наявності потужного інформаційного впливу на цивільне населення.

Необхідно зазначити, що вказаний закон було прийнято спішно, менше ніж за два місяці після початку повномасштабного вторгнення, що призвело до порушення злагодженості кваліфікації протиправних дій віднесених до злочинів у сфері основ національної безпеки.

Зокрема, до ключових проблем правозастосування ст. 111^2 КК України необхідно віднести:

- наявність нормативних прогалин

Так, термін «держава-агресор» на законодавчому рівні визначено виключно у Законі України «Про кінематографію» (№ 9/98-ВР від 13.01.1998) - держава, яка у будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом) [2].

Відштовхуючись від терміну «держава-агресор», законодавець визначив основні вимоги для визнання країни державою-агресором, а саме: окупація частини території України або вчинення агресії проти України, а також, одночасно з цим, формальне визнання такої країни Верховною Радою України державою-агресором.

Тобто, сам факт ведення агресивних дій, як-то надання території країни для розміщення баз збройних сил російської федерації для подальшого нанесення ракетних та авіаційних ударів по мирним жителям України (Республіка Білорусь), надання рф засобів ураження (Ісламська республіка Іран) чи безпосередня участь кадрових військовослужбовців у бойових зіткненнях із військовослужбовцями Сил оборони України, сам по собі, не призводить до ототожнення вказаних країн із державою-агресором.

На даний час, постановою Верховної Ради України № 129-VIII від 27.01.2015 «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» визнано Російську Федерацію державою-агресором.

Тобто, в диспозиції ст. 111^2 КК України під терміном «держава-агресор» наразі мається на увазі саме російська федерація, хоча використання вказаного терміну, у майбутньому, дає певне поле для розширення сфери її застосування в разі визнання ВР України інших країн державами-агресорами.

Також, диспозицією статті передбачена кримінальна відповідальність в разі добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

При цьому, жоден з нормативних актів не містить визначення терміну «представник держави-агресора». У своїй науковій роботі «Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України)» Загиней-Заболотенко З.А. та Допіряк Б.П. зазначають, що навіть у жодній науковій публікації детально не висвітлено питання про те, кого слід розуміти під представниками держави-агресора.

У вказаній роботі досліджувачі доходять до висновку, що представник держави-агресора повинен діяти як уповноважений представник органу державної влади, реалізовуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань держави, реалізації її цілей та виконання функцій держави. Тобто, представник держави-агресора реалізовує виключно публічну

владу цієї держави, представляє будь-який її орган та діє від імені держави-агресора.

Крім цього, зазначені дослідники задають питання «Чи є представником держави-агресора в розумінні ст. 111^2 КК юридична особа приватного права (господарське товариство, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю), зареєстрована за законодавством держави-агресора».

Після чого, доходять до висновку, що публічна сфера традиційно протиставляється приватній сфері, а тому представником держави-агресора не може визнаватися господарюючий суб'єкт, який не реалізує публічної функції та, відповідно, не наділений повноваженнями публічної влади [3].

Вказана теза є спірною у зв'язку з тим, що до збройної агресії рф причетні тисячі господарюючих суб'єктів, які хоч і не реалізують публічної функції та не наділені повноваженнями публічної влади, але діють виключно в інтересах державних органів та підприємств (наприклад для організації паралельного імпорту, організації схем розкрадання майна (зокрема, надр на ТОТ) тобто via facti виступають у якості представників держави-агресора.

- наявність надмірно широких формулювань.

В роботі «Проблемні питання криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України)» Шлапаченко В.М. вірно зазначає, що застосований у статті термін «пособництво» є спеціальним терміном, вживаним у КК України та кримінальній юстиції для позначення різновиду співучасника в злочині. Так, відповідно до положень ч. 5 ст. 27 КК пособником визнається особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

За таких обставин виникає певний парадокс співучасті, коли особа, яка сприяла суб'єкту правопорушення, передбаченого ст. 111^2 КК у його вчиненні, є фактично пособником пособника. Крім цього, пособник, як суб'єкт ст. 111^2 ККУ, фактично виступає у ролі організатора чи виконавця вказаного злочину.

Відтак, не зрозуміло, чи поширюються на пособника, як суб'єкта ст. 111^2 ККУ, положення ст. ч. 2 ст. 31 ККУ про відсутність кримінальної відповідальності пособника (як співучасника кримінального правопорушення) при добровільній відмові від вчинення правопорушення.

Як зазначає Шлапаченко В.М., окрема криміналізація пособництва у вчиненні конкретних правопорушень була притаманна КК України і раніше (наприклад ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 255–2, ст. 256, ст. 258– 4, ч. 1 ст. 332 тощо), проте донедавна жодна стаття КК України не передбачала відповідальність за пособництво у вчиненні правопорушення у безпосередній його інтерпретації [4].

- складність правової кваліфікації діянь та наявність корупційних ризиків.

Не можна не погодитись з тим, що диспозиція ст. 111^2 КК України сильно збігається з ч. 4 ст. 111^1 КК України, а саме: передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Відмінності між вказаними злочинами містяться у мотиві їх вчинення, так ст. 111^2 КК України передбачає виключно вчинення злочину з метою завдання шкоди Україні, а ч. 4 ст. 111^1 КК України такої вимоги не містить (наприклад, може вчинятися із корисливих мотивів).

Поряд з цим, ст. 111^2 КК України віднесена до категорії особливо тяжких злочинів, а 4 ст. 111^1 КК України - до нетяжких, що враховуючи схожість складів злочинів відкриває значне поле для корупційних ризиків.

На противагу цьому, диспозиція ст. 111^2 КК України також сильно збігається з третьою формою об'єктивної сторони складу злочину передбачених ч.1, 2 ст.111 КК України - надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, яка по санкції статті передбачає більш тяжке покарання.

Висновки: Прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» було обумовлене необхідністю встановлення справедливого покарання для осіб, які здійснюють пособництво з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування.

Поряд з цим, поспішність із його прийняттям призвела до виникнення суттєвих неузгодженостей, встановленню кримінально-правових, процесуальних та корупційних ризиків.

При цьому, неналежне термінологічне обґрунтування положень статті призвело до обмеження судової перспективи вказаної категорії справ та, як наслідок, необхідності перекваліфікації протиправних дій.

У зв'язку з зазначеним, виникає необхідність або у суттєвому доопрацюванні положень вказаної статті, або у її виключенні, із включенням її положень до диспозицій статей 111 та 111-1 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (№ 2198-IX від 14.04.2022)

2. Закон України «Про кінематографію» (№ 9/98-ВР від 13.01.1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/38209) (дата звернення 03.12.2025)
3. Загиней-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П. «Представник держави-агресора як адресат надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України)». URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/39-3.pdf (дата звернення 03.12.2025)
4. Шлапаченко В.М. «Проблемні питання криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України)». URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/47/29 (дата звернення 03.12.2025)

Обруч Яна Юріївна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Колб Олександр Григорович
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
заслужений юрист України

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНОСТІ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізація державних послуг та зростання онлайн-активності громадян створюють не лише нові можливості для суспільства й економіки, але й формують підґрунтя для виникнення принципово нових загроз. Однією з них є кіберзлочинність — комплекс протиправних дій, що здійснюються у кіберпросторі та спрямовані на заволодіння інформацією, дестабілізацію роботи інформаційних систем або нанесення економічних чи репутаційних збитків. В умовах цифрової трансформації України питання протидії та запобігання кіберзлочинності набуває особливої актуальності, адже саме кіберпростір стає важливою складовою національної безпеки.

Останні роки показали різке зростання як кількості, так і складності кібератак на державні органи, критичну інфраструктуру, бізнес та громадян. Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентну хвилю кібератак, що супроводжують бойові дії та мають на меті підрив стійкості країни. Україна опинилася на передовій кіберфронту, де злочинні угруповання, хакерські колективи та державні кіберпідрозділи ворога активно випробовують свої інструменти і тактики.

Водночас державна система запобігання кіберзлочинності стикається з низкою структурних, правових та організаційних проблем. Серед них — недосконаліть законодавства, недостатня координація між уповноваженими органами, кадровий дефіцит, ни зький рівень цифрової грамотності суспільства, обмежене фінансування та постійна еволюція кіберзагроз. Ці фактори ускладнюють ефективну боротьбу з кіберзлочинністю та знижують рівень кіберстійкості країни [1, с. 10-11].

Кіберзлочинність є одним із найдинамічніших та найбільш складних видів злочинної діяльності у сучасному світі. З розвитком інформаційних технологій з'являються нові форми правопорушень, засновані на використанні комп'ютерних систем та глобальних мереж. У міжнародній практиці кіберзлочином вважається будь-яке правопорушення, вчинене з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) або спрямоване проти таких технологій, їхніх даних чи компонентів. Будапештська конвенція про кіберзлочинність визначає кіберзлочини як діяння, спрямовані на несанкціонований доступ, втручання, перехоплення чи використання інформації, а також на шахрайство, пов'язане з комп'ютерними системами.

Система протидії та запобігання кіберзлочинності в Україні перебуває у стані активного розвитку, однак вона стикається з низкою комплексних проблем, що значно ускладнюють забезпечення належного рівня кібербезпеки держави, бізнесу та громадян. Незважаючи на створення спеціалізованих структур, прийняття профільних законів та модернізацію державних інформаційних систем, ефективність боротьби з кіберзлочинністю залишається обмеженою через низку правових, організаційних, технічних та соціальних чинників.

Однією з ключових проблем є недосконаліть нормативно-правової бази, яка не повною мірою відповідає динамічним змінам у кіберсфері. Законодавство часто відстає від реальних технологічних процесів, що призводить до труднощів у кваліфікації нових видів кіберзлочинів, зборі електронних доказів та їх використанні в судах. Правозастосовні органи стикаються з колізіями та прогалинами щодо відповідальності за кібератаки, дистрибуцію шкідливого програмного забезпечення, маніпуляції з цифровою ідентичністю чи діяльність організованих хакерських груп.

Важливою проблемою є кадровий дефіцит. Сучасні кіберзлочини потребують аналізу великих обсягів даних, складних технічних знань та навичок роботи з цифровими доказами, що значно ускладнює роботу слідчих і технічних фахівців. Низький рівень заробітних плат у державних органах спричиняє відтік кваліфікованих кадрів у приватний сектор, де пропонуються значно кращі умови праці. Крім того, процес перепідготовки та підвищення кваліфікації кіберфахівців не завжди відповідає реальним потребам сфери.

Серйозною перешкодою залишається недостатня технічна оснащеність правоохоронних органів та спеціалізованих підрозділів. Частина державних інформаційних систем застаріла, має низький рівень захищеності або потребує модернізації. Відсутність сучасного обладнання та спеціалізованих програмних засобів ускладнює проведення оперативно-розшукових заходів у кіберпросторі, аналіз шкідливого ПЗ, відстеження кіберзлочинців та документування їхніх дій.

Часто правоохоронці вимушені використовувати інструменти, що не відповідають сучасним стандартам цифрової криміналістики.

Важливим бар'єром для ефективного запобігання є недостатня взаємодія між державними структурами, відповідальними за кібербезпеку. Нерідко спостерігається дублювання функцій, недостатній обмін даними між Кіберполіцією, СБУ, НЦУ, CERT-UA та іншими установами. Відсутність єдиного інформаційного середовища уповільнює реагування на інциденти, а інколи унеможливлює оперативне запобігання масштабним кібератакам.

Суттєвою проблемою, що впливає на загальний рівень кіберстійкості суспільства, є низький рівень цифрової грамотності населення. Більшість кібератак проти громадян та малого бізнесу здійснюється через соціальну інженерію, фішинг, підроблені вебресурси та інші методи маніпулювання довірою. Недостатня обізнаність у питаннях безпеки робить користувачів легкою мішенню, сприяючи поширенню шахрайських схем та витоку персональних даних.

Україна також стикається з серйозними викликами у сфері міжнародного співробітництва. Кіберзлочини мають транснаціональний характер, але механізми екстрадиції, обміну інформацією та координації з іноземними правоохоронними органами часто є довготривалими та забюрократизованими. Додаткові складнощі створює те, що значна частина атак на Україну здійснюється з території держав, які не співпрацюють у питаннях кібербезпеки, зокрема з боку Російської Федерації.

В умовах повномасштабної війни зросла активність державних і недержавних хакерських угруповань, що ускладнює ідентифікацію виконавців та притягнення їх до відповідальності. Багато атак координуються спецслужбами інших країн, що значно підвищує їхню складність і масштаб. Це створює новий рівень загроз, які виходять за межі класичної кримінальної діяльності й набувають характеру кібертероризму чи елементів гібридної війни.

Для підвищення ефективності протидії кіберзлочинності в Україні необхідно вдосконалити законодавство відповідно до стандартів ЄС та Будапештської конвенції, оновивши норми щодо нових типів кіберзлочинів та електронних доказів. Важливим є посилення координації між державними структурами через створення єдиного центру управління кібербезпекою та впровадження системи обміну інформацією про інциденти. Потребує модернізації технічна база правоохоронних органів, розвиток SOC-центрів і впровадження сучасних інструментів цифрової криміналістики. Необхідно усунути кадровий дефіцит шляхом підвищення мотивації, розширення освітніх програм та залучення приватних фахівців. Важливу роль відіграє розвиток публічно-приватного партнерства, обов'язкове інформування про кіберінциденти та проведення аудитів безпеки. Підвищення цифрової грамотності населення через освітні та інформаційні програми зменшить вразливість громадян. Посилення міжнародної співпраці з ЄС, НАТО та міжнародними правоохоронними органами сприятиме ефективній боротьбі з транснаціональними загрозами. Комплексна реалізація цих заходів забезпечить

формування стійкої національної кіберекосистеми та підвищить кіберстійкість держави.

Таким чином, проблеми у сфері запобігання кіберзлочинності в Україні мають комплексний характер та потребують системного підходу. Вони охоплюють правові, організаційні, технічні та соціальні аспекти, а їх вирішення неможливе без посилення міжнародної співпраці, модернізації державних структур та формування високої культури кібербезпеки в суспільстві.

В умовах постійного зростання кіберзагроз та активної цифрової трансформації держави вдосконалення системи запобігання кіберзлочинності в Україні потребує комплексного, стратегічного підходу. Ефективність реагування на кібератаки та запобігання їм залежить не лише від роботи правоохоронних органів, а й від стану законодавства, узгодженості між інституціями, технічних можливостей держави та рівня кіберкультури суспільства. Сучасні умови, зокрема повномасштабна війна, вимагають переосмислення та модернізації ключових напрямів кіберзахисту.

Першочерговим завданням є удосконалення законодавства у сфері кібербезпеки. Необхідно адаптувати правові норми до нових типів кіберзлочинів, у тому числі тих, що виникають унаслідок розвитку штучного інтелекту, криптовалютних платформ та алгоритмічних систем. Важливо забезпечити ефективні механізми збирання та використання електронних доказів, посилити відповідальність за поширення шкідливого програмного забезпечення, кібершахрайство та втручання в критичну інфраструктуру. Гармонізація українського законодавства з вимогами ЄС та стандартами Будапештської конвенції сприятиме більшій узгодженості з міжнародними механізмами розслідування кіберзлочинів.

Не менш важливим напрямом є технічна модернізація державних структур, що відповідають за кібербезпеку. Необхідно забезпечити правоохоронні органи сучасними засобами цифрової криміналістики, аналітичними платформами, інструментами для аналізу великих даних, системами штучного інтелекту для виявлення кібератак, а також обладнанням, здатним протистояти складним хакерським загрозам. Важливим є розвиток національних SOC-центрів (центрів реагування на інциденти), здатних оперативно ідентифікувати та локалізовувати атаки. Крім того, необхідно посилити захист об’єктів критичної інфраструктури, які часто стають мішенню державних та хакерських угруповань.

Одним із ключових аспектів є підготовка фахівців у сфері кібербезпеки. Потрібно розширювати освітні програми та спеціалізації в університетах, створювати тренінгові центри при державних установах, стимулювати проходження працівниками міжнародних курсів підвищення кваліфікації. Також важливо запровадити механізми мотивації, які дозволять утримувати кваліфікованих спеціалістів у державному секторі, зокрема шляхом підвищення заробітних плат і створення конкурентних умов праці.

Важливою частиною системи запобігання є підвищення рівня цифрової грамотності та кіберкультури населення. Оскільки більшість кібератак успішні саме завдяки людському фактору, необхідно реалізовувати освітні програми, інформаційні кампанії, тренінги для громадян і бізнесу щодо безпечного

користування інтернетом, методів запобігання фішинговим атакам, захисту персональних даних і запобігання шахрайству. Формування усвідомленого підходу до цифрової безпеки значно зменшує вразливість населення.

Окремого значення набуває розвиток міжнародної співпраці. Україна повинна поглиблювати взаємодію з країнами ЄС, НАТО та іншими партнерами у сфері кіберрозвідки, обміну інформацією про кіберзагрози, проведення спільних навчань та операцій проти організованих хакерських груп. Участь у глобальних ініціативах сприятиме підвищенню здатності держави протидіяти та запобігати транснаціональним кіберзлочинцям та забезпечить доступ до передових технологій і методологій [2, с. 31-33].

Таким чином, вдосконалення системи протидії кіберзлочинності в Україні вимагає комплексних реформ, що охоплюють правові, організаційні, кадрові та технологічні аспекти. Лише тісна інтеграція державних і приватних ресурсів, системне підвищення компетенцій фахівців, а також підтримка міжнародних партнерів здатні забезпечити ефективну протидію сучасним кіберзагрозам та сформувати стійку, надійну цифрову інфраструктуру держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шелест О. А., Черненко О. М. Сутність та тенденції розвитку кіберзлочинності в Україні. // Вісник Нац. академії внутрішніх справ. 2023.
2. Гуцалюк М. В. Протидія кіберзлочинності в умовах гібридних загроз. Київ: Алерта, 2022.

Усова Альбіна Сергіївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПБПД-25-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Софієв Сергій Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового Університету

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ЕНЕРГЕТИЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Актуальність теми полягає у тому, що в умовах війни економічна безпека України стає одним із ключових чинників національної стійкості. Загальновідомо, що теперішні воєнні дії на території України спричинили масштабні економічні збитки, руйнування інфраструктури. Все це беззаперечно

вплинуло на зменшення виробництва та експорту в Україні та наразило населення держави на небезпеку і спричинило фінансову нестабільність держави. Водночас саме економічна спроможність держави визначає можливість ефективно протистояти агресії ворога, забезпечувати енергетичну незалежність і відновлення після закінчення війни. Не менш важливим залишається питання подолання корупції, яка негативно впливає на обсяг міжнародних інвестицій та підриває довіру громадян до влади. Тому дослідження шляхів зміцнення економічної безпеки є надзвичайно актуальним у сучасних реаліях.

Щодо відновлення економіки, то, проаналізувавши офіційні дані Міністерства Фінансів України в довоєнний період а саме за 2019 рік, можна зробити висновок, що цей рік можна назвати роком макроекономічної стабільності після кризи 2014-2015 роках. Рівень ВВП зріс приблизно на 3,2%, інфляцію змогли призупинити до 4,1% на рік, що є найменшим показником інфляції за 6 років. Гривня як валюта закріпилась за 23,5 грн/долар. Загальний дохід держави на момент 2019 року становив 998,3 млрд грн, видатки 1078,3 млрд грн. Якщо характеризувати дефіцит бюджету на той рік, то його можна описати як помірний, приблизно 2% ВВП, що можна вважати безпечним рівнем дефіциту. Державний борг країни зменшився з +-60% ВВП до +-50%.

Якщо таким же чином описувати 2020 рік, то за цей рік на Україну вплинула світова криза пов’язана з пандемією COVID-19, ВВП знизилось на 4%, сильно постраждав малий бізнес та туризм. Через пандемію збільшився рівень безробіття, приблизно на 10%. Доходи державного бюджету були приблизно 1076 млрд грн, а видатки 1288 млрд грн. Дефіцит бюджету збільшився на 5,3% від ВВП. Інфляція залишилася контрольованою, 5%, хоча прогнозувалась вище. Через фінансування антикризових програм державний борг зріс до +-61% від ВВП.

Характеризуючи 2021 рік, його можна описати як рік відновлення після світової кризи пов’язаної з COVID-19. ВВП зріс приблизно на 3,4-3,8%, що свідчило про стабілізацію та відновлення економіки. Інфляція зросла до 10% через світове зростання цін на енергетичні продукти. Доходи держбюджету за 2021 рік становили 1092 млрд грн, видатки становили 1328 млрд грн. Дефіцит скоротився до 3,5% ВВП, що вказує на економічну стабілізацію після пандемічного шоку. Державний борг залишився на рівні 50% ВВП, без різкого збільшення.

З 2022 року Україна зіткнулася з труднощами в усіх сферах через повномасштабну агресію росії. Це серйозно вплинуло на економічну стабільність країни. ВВП скоротився приблизно на 28,8%, а інфляція склала 26,6%, бюджетний дефіцит зріс на 17,5% ВВП, експорт впав на 35%, а витрати на оборону збільшились на 30% від ВВП. Навіть у такій екстремальній ситуації своєчасно профінансовані пріоритетні видатки як пенсії, соціальні виплати, зарплати та витрати на оборону.

2023 рік можна описати як рік адаптації до нових умов існування країни та економіки. Доходи державного бюджету становили 2672 млрд грн, що є на 49,5% більше ніж в 2022 році. Видатки бюджету становили 4014,4 млрд грн, зросли на 48,4% порівняно з 2022 роком. Також у 2023 році Україна отримала 42,5 млрд

доларів, з яких 27% гранти. На кінці 2023 року державний борг склав 145,3 млрд доларів.

Тенденції 2023 року збереглися і в 2024 році, зростання реального ВВП в 2024 році склав 3,6%. Потреба у зовнішньому фінансуванні була зменшена з 41 млрд доларів до 37,3 млрд. Дефіцит державного бюджету на 2024 рік становив близько 17,7% ВВП. У 2024 році витрати на безпеку та оборону становили приблизно 2,97 трлн, або 38,9% ВВП. Загальні доходи країни становили 3,12 трлн грн, витрати 4,49 трлн грн.

Інший безпековий критерії України – енергетична незалежність виглядає так: у 2019-2021 роках енергетична система України залишалася однією із найбільших у Східній Європі. До її складу входили всі основні види генерації: атомна, теплова, гідроенергетика та відновлювальні джерела енергії (ВДЕ). Управління енергосистемою здійснювалося через державну компанію НЕК "Укренерго", яка координувала роботу Об'єднаної енергетичної системи (ОЕС) України. У цей період Україна ще не була синхронізована з європейською енергосистемою ENTSO-E, а працювала у паралельному режимі з енергосистемами країн СНД (переважно росії і Білорусі). Водночас активно проводилась підготовка до від'єднання від російської енергосистеми і майбутнього приєднання до ENTSO-E, що планувалося на 2022 рік.

З 1 липня 2019 р. В Україні почав діяти новий ринок електричної енергії, відповідно до Закону України "Про ринок електричної енергії" (2017 р.). Його метою було запровадити європейську модель торгівлі електроенергією – на конкурентних засадах.

Також в ці роки Україна мала профіцит електроенергії, однак час від часу здійснювала обмежений імпорт з Білорусі та Росії для балансування системи. У 2020 р. Імпорт із Росії був тимчасово зупинений рішенням НКРЕКП, але частково відновлений у 2021 р. У зв'язку з дефіцитом вугілля на ТЕС. Водночас держава активно готувалася до тестової роботи енергосистеми в ізольованому режимі, щоб від'єднатися від російського енерго кільця й синхронізуватися з європейською системою ENTSO-E (процес завершився у 2022 р.).

Період 2022-2024 років у енергетичному секторі України ознаменувався кризою, спричиненою повномасштабним вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 року. Після початку повномасштабної війни країна зіткнулась з проблемами у виді систематичних ударів по енергетичній інфраструктурі. Водночас відбулися технологічні кроки та ринкові зміни, система була синхронізована з європейською мережею ENSTO-E, змінилися умови виробництва, імпорту/експорту електроенергії.

Енергетична стратегія України до 2035 року передбачає зниження енергоємності економіки, модернізацію інфраструктури та створення умов для конкурентного ринку, а міжнародна співпраця розглядається як ключове джерело фінансової та технологічної підтримки. Основними трендами стають розширення ВДЕ, розвиток мереж і міждержавних перетинів, поступова відмова від застарілих ТЕС та інвестиції у накопичувачі енергії. Разом із тим зберігаються суттєві ризики: військові загрози для об'єктів, недостатність балансуючих потужностей при швидкому зростанні ВДЕ, залежність від

зовнішнього фінансування та потреба у стабільності регуляторної політики. Тому пріоритетами мають стати фінансування розвитку мереж та міждержавних перетинів, створення ринку гнучких потужностей, гарантування передбачуваності регуляцій та активне залучення міжнародних інвестицій і донорської підтримки.

Ще одним важливим критерієм безпеки України, який став переломним у політичному житті у 2019 році є – запобігання корупції. Запобігання корупції в Україні можна охарактеризувати таким чином: історія розпочалася після виборів Президента України та оновлення складу Верховної Ради України; у суспільстві поширюються очікування масштабних антикорупційних змін; згідно з Індексом сприйняття корупції (CPI) Transparency International, Україна отримала 30 балів з 100, посівши 126-те місце у світі, а це може означати, що попри оновлення влади, системна корупція залишилася значною. Національне агентство з питань запобігання питань корупції (далі – НАЗК) у 2019 році завершило первинний аудит електронних декларацій посадовців і зафіксувало понад 2 тисячі правопорушень. Також за 2019 рік Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) відкрило 700 кримінальних проваджень, до суду було передано 78 справ, серед них – розслідування щодо посадовців "Укрзалізниці" та Державної фіскальної служби. Спеціальна антикорупційна прокуратура (далі – САП) підтримала обвинувачення у 240 провадженнях, однак лише 32 вироки набули чинності. Також Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) почало активну роботу після інституційного запуску, було викрито понад 15 тисяч проваджень про корупційні зловживання у силових структурах. А Служба безпеки України (далі – СБУ) повідомила про 400 епізодів хабарництва серед представників місцевих органів влади.

У 2020 році пандемія COVID-19 створила умови для нових схем, зокрема через спрощені тендери та екстрені закупівлі. У цьому році Україна отримала 33 бали з 100, що підняло Україну на 117 місце. Рахункова палата України повідомила про порушення на 3,7 млрд грн у використанні COVID-фонду. НАБУ розслідувало понад 1000 справ, з них 189 було передано до суду з інформації зі звіту НАБУ 2020 року. САП ініціювала арешти майна на суму понад 1 млрд грн. ДБР розслідувало понад 500 справ про зловживання посадовців, зокрема при будівництві лікарень. СБУ припинила діяльність 700 корупційних схем, у тому числі щодо медичних постачань за звітом СБУ 2020. Було виявлено низку зловживань при закупівлях засобів захисту та медичного обладнання. 2020 рік став періодом з підвищення ризиків і концентрації зусиль на контролі бюджетних коштів. Проте судова система все ще не забезпечувала достатньої кількості вироків.

У 2021 році Україна зберегла місце у групі країн із середнім рівнем корупційних ризиків попри активізацію антикорупційних структур. Вона отримала 32 бали у CPI-2021, спустилася на 122 місце. За даними НАЗК, 60% громадян вважали корупцію головною проблемою держави. НАБУ відкрило 783 провадження, до суду передано 153 справи. САП підтримала підтримала понад 200 обвинувачень, однак менше 10% відсотків завершились вироками. ДБР зосередилися на справах проти суддів та правоохоронців. СБУ повідомила про

1300 викритих фактів хабарництва. Розслідування закупівель вакцини (спільна робота НАБУ та ДБР). Викриття корупційних схем у "Укрзалізниці" та "Енергоатомі". Кілька справ щодо чиновників місцевих адміністрацій. 2021 рік можна охарактеризувати як період стабілізації інституцій без відчутного зниження рівня корупції. Антикорупційні органи працювали системно, однак судова гілка влади залишалася "вузьким місцем" реформи.

Отже, починаючи з 2022 року корупційний контекст України визначають два взаємопов'язані чинники: воєнний стан та надзвичайні державні витрати (велика кількість екстрених закупівель, оборонних контрактів, відбудова інфраструктури), все це значно підвищило ризики корупції, посилена роль і видимість антикорупційних інституцій (НАБУ та САП) та правоохоронних органів (СБУ, ДБР) – що призвело до підвищення кількості викритих корупційних схем.

У 2023-2024 бізнес і громадськість почали фіксувати збільшення тиску з боку деяких правоохоронних органів і ризики "адміністративного тиску" – що піднімалося у звітах міжнародних організацій (OCED). Одночасно відбувалося низка гучних викриттів у оборонних та медичних закупівелях. Сам 2024 рік ознаменувався великими кримінальними справами щодо розкрадань в оборонних закупівлях. Під тиском міжнародних партнерів (ЄС, МВФ, США) Україна була змушена посилювати прозорість для військової допомоги, це дало додаткові механізми контролю, але одночасно загострило внутрішню політичну боротьбу навколо повноважних органів.

В перше півріччя 2025 року НАБУ і САП відкрили 370 нових розслідувань, висунуто підозри 115 особам, направлено до суду – 69 обвинувальних актів, задіяно 154 особи як підсудні. Україна була запрошена приєднатись до Конвенції OECD про боротьбу із хабарництвом (Anty-Bribery Convention) – що свідчить про міжнародне визнання зусиль у сфері боротьби з корупцією. Наймасштабнішою подією 2025 року стала масштабна операція НАБУ та САП в енергетичній сфері – розкриття 100$ млн "відкатної" схеми пов'язаної з державними підприємствами (зокрема "Енергоатом" та НАЕК) та колишніми і поточними високопосадовцями. В повідомленні НАБУ зазначено, що розслідування тривало понад 15 місяців, у ньому було зібрано близько 1000 годин аудіозаписів, проведено приблизно 70 обшуків у Києві та інших регіонах. Схема передбачала стягнення від 10% до 15% "відкатів" від контрактної вартості підрядників "Енергоатома".

Однак, не все так погано – основними перспективами розвитку боротьби з корупцією, які можна зазначити вже на зараз в Україні є – підвищення ефективності НАБУ і САП, особливо при міжнародній підтримці. Ще досить часто спостерігаються судові затримки, а це впливає на те, що кількість вироків зростає повільніше за кількість розслідувань. Є певна загроза, що індекс сприйняття корупції може зрости на 5-8 балів до 2028 року за умови політичної незалежності органів. На це можуть вплинути ризики щодо прозорого здійснення діяльності антикорупційних органів виражені у тиску на них, плюс до цього корупція в судах і блокування справ і все це разом дасть у результаті виникнення

основного вагомого ризику – зменшення зовнішньої підтримки України після війни.

Отже, підсумувавши все вищезгадане можна зробити висновок: економіка України демонструє помірне зростання, яке у першу чергу зорієнтоване на стабілізацію фінансів і розвиток експорту, однак залишається вразливою до зовнішніх ризиків; енергетичний сектор спирається на атомну, теплову та гідроенергетику, поступово готуючись до інтеграції з європейською енергосистемою; після 2022 року економіка зазнала глибоких втрат через повномасштабну війну, проте відзначилась адаптивністю й підтримкою міжнародних партнерів; з 2022 по 2024 рр. Україна завершила інтеграцію з ENTSO-E та зміцнила позиції у сфері відновлювальної енергетики; щодо антикорупційної політики в цей період, то вона стала більш системною, а саме: активізувалися НАБУ, САП і НАЗК; зросла кількість розслідувань і прозорість державних процесів.

Таким чином, приблизно до 2028 року в Україні прогнозується поступове покращення економічної стабільності, зростання ефективності енергетики та підвищення результативності антикорупційних органів, а це, у свою чергу, сформує основу для відбудови та європейської інтеграції нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD. Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine (2025). URL: https://www.oecd.org
2. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. URL: https://www.transparency.org
3. World Bank. Ukraine Economic Update: Resilience and Recovery (2024). URL: https://www.worldbank.org
4. Кабінет Міністрів України. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2026–2028 рр. (Постанова № 946 від 06.08.2025). URL: https://kmu.gov.ua
5. Міністерство енергетики України. Огляд стану енергетики 2019–2021 URL: рр. https://mev.gov.ua
6. Міністерство фінансів України. Бюджет України 2021. URL: https://mof.gov.ua
7. НАЗК. Огляд виконання антикорупційної стратегії 2023–2024 рр. URL: https://nazk.gov.ua
8. НАБУ і САП. Звіт про результати діяльності за І півріччя 2025 р. URL: https://nabu.gov.ua
9. НЕК «Укренерго». Річний звіт 2023–2024 рр. та прогноз розвитку енергетичної інфраструктури. URL: https://ua.energy
10. Financial Times. “Ukraine’s Anti-Corruption Drive Faces Political Pressure.” (2025). URL: https://www.ft.com
11. President.gov.ua. “Ukraine Joins the OECD Anti-Bribery Convention.” (2025). URL: https://www.president.gov.ua

12. Transparency International Ukraine. “The First Independent Audit of NABU: Conclusions of the Commission.” (2025). URL:https://ti-ukraine.org

Фірскіна Крістіна Максимівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Прокопчук Катерина Вікторівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, групи ПМПД-25-1
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІСЛЯ РАКЕТНИХ УДАРІВ: ТАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Воєнна агресія Російської Федерації проти України спричинила значне зростання кількості ракетних ударів, які вражають цивільні об’єкти, енергетичну та критично важливу інфраструктуру, що у свою чергу, призвело до збільшення кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів, терористичних актів та порушень законів і звичаїв війни. В умовах такої ситуації огляд місця події набуває першочергового значення. Саме ця слідча дія забезпечує документування первинних доказів, аналіз механізму ураження, визначення траєкторії польоту ракети, оцінку масштабу руйнувань, а також збирання необхідної доказової бази для притягнення винних до відповідальності як національного, так і міжнародного рівня [1].

Огляд місця події після ракетного обстрілу суттєво відрізняється від стандартних процедур у рамках звичайних кримінальних розслідувань. Основні особливості таких обставин включають значні площі руйнувань, хаотичне розкидання уламків, підвищений рівень небезпеки для слідчо-оперативних груп, ризик повторних атак та складнощі у координації між різними службами. До цього додається ще й виконання роботи в умовах високого стресу, що вимагає від слідчих не лише професійної підготовки, а й здатності оперативно адаптуватися до екстремальних ситуацій.

Основною проблемою, з якою стикаються правоохоронці, є небезпека на місці події. У зонах, що зазнали ураження, часто залишаються нерозірвані боєприпаси, вторинні вибухові елементи, нестійкі конструкції та інші фактори,

які створюють ризик повторних вибухів. Для первинного очищення таких територій необхідна участь вибухотехніків, саперів та рятувальників. Проте навіть після їхньої роботи огляд залишається небезпечним, а затримка в його проведенні може призвести до втрати важливих доказів через вплив погодних умов, роботу пожежних служб або пересування техніки. Отже, тактика огляду повинна забезпечувати максимально оперативне реагування з одночасним неухильним виконанням вимог безпеки.

Одним із ключових викликів є масштабність завданих руйнувань. На відміну від звичайних кримінальних випадків, місце ракетного удару часто охоплює значні території, іноді навіть кілька кварталів. Уламки ракети можуть розлітатися на сотні метрів, що значно ускладнює визначення епіцентру вибуху. Традиційні методи документування, фото та відеозйомка, нерідко виявляються недостатніми для всебічного охоплення постраждалої зони. Додатково ситуацію ускладнюють завали і вторинні руйнування, які можуть приховувати важливі докази, що потребують особливого підходу для їх виявлення. У таких умовах слідчій групі доводиться застосовувати зональний метод роботи, розбиваючи територію на сектори й залучаючи кілька спеціалізованих підгруп для виконання задач [2].

У складних умовах технічні інновації відіграють ключову роль. Одним із найбільш ефективних сучасних засобів стали безпілотні літальні апарати, які дозволяють проводити аерофотозйомку місцевості, створювати панорамні та тривимірні зображення, виявляти місця розташування уламків і оцінювати загальний масштаб руйнувань. Використання дронів забезпечує можливість швидкого аналізу ситуації ще до того, як рятувальники розпочнуть свою роботу, а також дозволяє зафіксувати докази, які могли би зникнути під час очищення завалів. Крім того, застосування таких технологій, як лазерне сканування й LiDAR, дає змогу створювати детальні цифрові моделі місця події, відтворювати геометрію пошкоджень та проводити повторний аналіз без необхідності повторного перебування на місці. Це дає фахівцям можливість моделювати траєкторію ударної хвилі, встановлювати епіцентр вибуху й ретельно вивчати форму та характеристики утворених воронок.

Системи цифрового маркування та геоприв’язки доказів відіграють важливу роль, оскільки дозволяють створювати електронну карту з точними координатами всіх знайдених об’єктів. Це значно знижує ризик втрати чи пошкодження речових доказів, особливо дрібних фрагментів, які можуть бути критично важливими для проведення експертиз. Вони здатні аналізувати форму й склад уламків, ідентифікувати тип ракети, моделювати траєкторію її польоту або автоматично впорядковувати великі обсяги фото та відеоматеріалів.

Окрім технічних можливостей, існують значні процесуальні виклики. Зокрема, досі недостатньо врегульовані питання, що стосуються прийнятності та правомірності цифрових доказів. Відсутні чіткі стандарти щодо використання 3D-моделей, аерофотозйомки, хмарних сховищ даних і результатів аналізу штучного інтелекту. Додатковою складністю є вирішення юрисдикційних аспектів, адже злочини, пов’язані з ракетними ударами, можуть перебувати у сфері відповідальності кількох органів досудового розслідування, таких як СБУ,

Національна поліція, прокуратура або міжнародні слідчі групи. Серйозною проблемою залишається робота зі свідками та постраждалими, які нерідко перебувають у стані психологічного стресу. Це ускладнює проведення допитів, потребуючи залучення психологів, використання методів делікатного опитування та дотримання європейських стандартів взаємодії з вразливими категоріями осіб [3].

Огляд місця події після ракетних ударів є складною слідчою дією, що потребує високого рівня професіоналізму, сучасного технічного забезпечення та ретельно організованого процесуального підходу. Воєнний час створює унікальні виклики, які суттєво відрізняють такі огляди від звичайних криміналістичних процедур: масштабні руйнування, підвищений рівень небезпеки, багатогранність доказової бази та необхідність роботи у надзвичайно складних умовах. Водночас розвиток технологій, насамперед застосування дронів, 3D-сканерів, геоприв'язаних систем, засобів цифрової фіксації та штучного інтелекту, пропонує нові шляхи для більш точного, детального і безпечного документування наслідків атак.

Технічний прогрес обов'язково повинен супроводжуватися розвитком правового регулювання. Відсутність чітко визначених стандартів щодо прийнятності цифрових доказів, труднощі зі збереженням значних обсягів інформації, а також нечіткі межі відповідальності між різними органами досудового розслідування створюють додаткові перешкоди для ефективного документування воєнних злочинів. Особливу увагу слід приділити і гуманітарному аспекту, взаємодії зі свідками та постраждалими, які часто зазнають значного психологічного впливу та потребують чутливого і професійного підходу [4].

Отже, підвищення якості огляду місць подій після ракетних атак можливе лише за умови цілісної модернізації системи. Сюди входить вдосконалення тактичних алгоритмів, впровадження передових технічних засобів, розробка уніфікованих методичних стандартів та посилення міжвідомчої координації. Такий підхід не лише сприятиме ефективнішому розслідуванню воєнних злочинів, але й забезпечить створення достовірної доказової бази, необхідної для притягнення винних до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
2. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту: методичні рекомендації / С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та ін. ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 40 с.
3. Вигівський І. М. Особливості проведення огляду місця події за допомогою методу 3d-сканування під час розслідування кримінальних правопорушень,

вчинених в умовах збройного конфлікту. *Juridical scientific and electronic journal*. 2025. № 2. С. 535–538. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/128
4. Лозова С. М., Вдовиченко О. Л. Особливості проведення огляду місця вибуху від реактивної та ракетної зброї. *Herald OSRIFE*. 2023. № 13. С. 28–34. URL: https://doi.org/10.32782/2522-9656/2023-13-3

Юзікова Наталія Семенівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БАЛАНСУ МІЖ ПУБЛІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ПРАВОМ НА ЗАХИСТ: ЗАРУБІЖНІ СТРАТЕГІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ЗБРОЇ

Актуальність дослідження зумовлена потребою сформувати оптимальний баланс між гарантуванням публічної безпеки та реалізацією індивідуального права на самозахист в умовах сучасного суспільства, яке стикається із комплексними та системними загрозами локального і глобального характеру. Центральною проблемою є визначення міри пропорційності державного втручання, коли важливо встановити, у яких межах посилення контролю за обігом зброї, спрямоване на запобігання злочинності, може вважатися обґрунтованим і допустимим обмеженням конституційного права громадянина на захист. Відсутність науково обґрунтованої та ефективної національної стратегії у цій сфері створює криміногенні ризики, що обумовлюють важливість вивчення зарубіжного досвіду для гармонізації кримінально-правової політики. Тому, в умовах сьогодення, доцільно вивчення та імплементація ефективних зарубіжних стратегій контролю за зброєю, які продемонстрували здатність мінімізувати рівень злочинності у країні, зберігаючи при цьому правові гарантії громадян.

В умовах повномасштабної агресії та воєнного стану, що триває в Україні, питання забезпечення публічної безпеки конкурує з індивідуальним конституційним правом на захист життя (ст. 27 Конституції України). Стрімке зростання кількості легальної та нелегальної вогнепальної зброї в обігу, викликане військовими діями, створює безпрецедентні виклики для держави та суспільства. Ці виклики вимагають не лише адаптації кримінально-правової політики, але й глибокого переосмислення філософії контролю за обігом зброї.

Питання легалізації вогнепальної зброї в Україні, що десятиліттями перебувало у площині гарячих дискусій, набуває абсолютно нового, екзистенційного виміру в умовах повномасштабної війни. Це вже не просто дискусія про безпеку цивільного населення, а глибоке переосмислення ролі громадянина у захисті держави та власного життя, що безпосередньо пов’язане з реалізацією положень закріплених у ст. 27 Конституції України, яка проголошує:

«Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань» [1].

У мирний час дискусія навколо статті 27 Конституції здебільшого стосувалася інтерпретації «права захищати» у контексті необхідної оборони та її меж. Однак в умовах воєнного стану, коли протиправне посягання на життя може бути не лише злочином, а й масованим актом агресії, право на захист набуває нового сенсу. Виникає питання, чи включає це право можливість використання вогнепальної зброї для самооборони від ворожих військових чи мародерів, особливо в умовах, коли державні інституції не завжди можуть забезпечити миттєвий захист.

У контексті кримінологічного виміру легалізація вогнепальної зброї в умовах війни, несе як потенційні переваги, так і значні ризики. З одного боку, озброєні громадяни можуть виступати як детеррент (deterrent, стримуючий ефект), який зменшує ймовірність вчинення злочину шляхом створення страху перед негативними наслідками або покаранням для правопорушників (зокрема, мародерства, насильницьких злочинів та інших суспільно небезпечних кримінальних правопорушень), а також як ресурс для територіальної оборони. Цей аспект обумовлюється концепцією «озброєної нації» або «нації у русі опору». З іншого боку, існує високий ризик неконтрольованого обігу зброї, її потрапляння до кримінальних структур, зростання випадків насильства на побутовому ґрунті, підвищення кількості нещасних випадків та самогубств. Вже існуючий значний тіньовий ринок зброї, що сформувався за роки війни, є додатковим криміногенним фактором, який необхідно враховувати.

При вирішенні питання легалізації зброї важливо досліджувати та запроваджувати зарубіжний досвід контролю за обігом зброї. Кримінологічний аналіз зарубіжного досвіду демонструє плюралізм стратегій контролю за обігом вогнепальної зброї, що варіюються від ліберальних до жорстко рестриктивних.

Необхідність вивчення зарубіжного досвіду зумовлена тим, що ці стратегії являють собою комплексні, філософськи відмінні підходи до розв’язання тієї самої дилеми, що полягає у пошуку балансу між індивідуальним правом особи на озброєний захист та потребою суспільства у публічній (колективній) безпеці. Кожна держава, виходячи зі своїх конституційних традицій, історичного контексту та кримінологічної політики, обрала свій унікальний вектор регулювання.

Кримінологічний аналіз цих системних рішень дозволяє умовно виділити три домінуючі стратегії контролю за обігом зброї, які слугують базовими моделями для порівняльно-правового синтезу. Перша - стратегія пріоритету права на захист підкреслює конституційну основу та індивідуальну свободу (Ємен, США, Чехія, Філіппіни та ін.). Друга - стратегія комплексної безпеки та відповідальності яка підкреслює культуру відповідальності та військову службу, що виправдовує обіг зброї (Швейцарія, Ізраїль). Третя - стратегія пріоритету публічної безпеки у межах якої підкреслюється рестриктивний підхід та фокус на мінімізації ризиків для суспільства (Австралія, Велика Британія, Японія, Хорватія та більшість країн ЄС). Ці стратегії відрізняються своїм філософським

підходом до балансу між правами та безпекою, і кожна з них має свої унікальні переваги та кримінологічні ризики. З огляду на це, детальний розгляд особливостей кожної моделі є необхідним для формування обґрунтованої національної політики України.

Суть першої стратегії полягає в тому, що право на носіння зброї розглядається не як привілей, наданий державою, а як невід'ємне конституційне право громадян на самозахист та інші цілі. Хоча отримання ліцензії в таких країнах зазвичай включає перевірки для самозахисту, спорту чи полювання, з обмеженнями на окремі типи зброї, основним філософським пріоритетом залишається мінімізація державного втручання.

Для детального розуміння того, як цей пріоритет реалізується на практиці, від майже нерегульованого обігу, до суворого, але конституційно гарантованого права, необхідно розглянути її прояви у різних національних системах.

Історично та культурно володіння зброєю в Ємені є глибоко вкоріненою традицією, а законодавство є вкрай ліберальним, де право на зброю розглядається як право, а не привілей. Традиційно носіння зброї, включно з джамбійєю (традиційним кинджалом), було символом честі та соціального статусу в племінних суспільствах. Ця практика трансформувалася у сучасну «культуру зброї», де вогнепальна зброя стала невід'ємною частиною повсякденного життя, особливо в умовах слабкої державності [2; 3]. Тривалий збройний конфлікт, а не лише ліберальне законодавство, політична нестабільність та розпад державних інститутів призвели до одного з найвищих рівнів нелегального обігу зброї у світі. Так, у 2017 році Ємен мав друге місце у світі за кількістю зброї на душу населення [4]. Це приклад, який часто наводять як контраргумент або як приклад ризиків неконтрольованої доступності зброї в умовах відсутності дієвих державних інституцій.

Дослідження, проведені в США показують, що в штатах із ліберальним законодавством щодо носіння зброї (наприклад, Техас), рівень насильницьких злочинів, таких як пограбування чи напади, нижчий порівняно з регіонами, де діють жорсткі обмеження [5; 6; 7]. Це підтверджує гіпотезу, що потенційні злочинці уникають атак на громадян, які можуть бути озброєними. Таким чином, легалізація зброї може сприяти підвищенню безпеки громадян і контролю над обігом зброї. З іншого боку, аналіз кримінологічної інформації, зокрема статистичних даних, вказує на значні ризики легалізації. У країнах із високим рівнем володіння зброєю, таких як США, фіксується високий рівень вогнепальних убивств (4,8 на 100 тис. населення у 2020 році), порівняно з країнами з жорстким контролем, наприклад, Японією (0,02 на 100 тис.).

Чеська Республіка має одне з найліберальніших законодавств щодо зброї в Європейському Союзі. На законодавчому рівні у Чехії визнано право на захист власного життя або життя іншої особи також зі зброєю за умов, встановлених законом [8]. Громадяни можуть отримати ліцензію на вогнепальну зброю для самозахисту, спорту, полювання тощо, пройшовши тестування та перевірки.

Наступна стратегія базується на історичних традиціях загальної військової підготовки та оборонної готовності нації. Тут високий рівень обігу зброї серед цивільного населення (часто пов'язаний зі службою в армії або резерві)

поєднується з винятково суворою системою обліку, навчання та соціального контролю. Такий баланс дозволяє досягти високої озброєності та готовності до захисту, водночас підтримуючи низький рівень злочинності завдяки високій довірі до держави та жорсткій культурі відповідальності.

Саме цей унікальний синтез військової традиції та суворого соціального контролю робить моделі Швейцарії та Ізраїлю особливо цінними для порівняльного аналізу в умовах України.

Швейцарська модель «озброєної нації» є унікальною завдяки її тісному зв'язку з системою національної оборони та обов'язкової військової служби. Це не модель «вільного» обігу зброї, а скоріше модель «мілітаризованого цивільного населення» з високим рівнем підготовки та відповідальності. Попри високий показник володіння вогнепальною зброєю, Швейцарія традиційно має один з найнижчих рівнів насильницької злочинності та кримінальних правопорушень із застосуванням зброї серед розвинених країн [9]. Це пояснюється не лише законодавством, але й високим рівнем соціальної згуртованості, довіри до інститутів та загальною культурою відповідальності. Самозахист не є основною причиною для володіння зброєю, але є частиною ширшої концепції національної оборони.

Ізраїльська модель «безпекової необхідності» контролю за зброєю є надзвичайно рестриктивною, що прямо обумовлено постійною загрозою тероризму та високим рівнем безпекової напруги. Володіння зброєю тут не є правом, а є привілеєм, що надається за суворими критеріями [10]. В Ізраїлі існує високий рівень обізнаності та відповідальності щодо зброї, що випливає з загальної «культури безпеки» та військової підготовки населення. Попри постійну загрозу, рівень злочинності із застосуванням зброї (що не є тероризмом) є відносно низьким, що свідчить про ефективність жорсткої, потребо-орієнтованої системи контролю.

Обидві країни демонструють, що високий рівень володіння зброєю може співіснувати з низьким рівнем злочинності, але це досягається за рахунок дуже специфічних та глибоко інтегрованих в національну доктрину (оборони чи безпеки) систем контролю, навчання та відповідальності, які не можуть бути просто скопійовані без урахування культурного, соціального та історичного контексту. Для України, що перебуває у стані війни, досвід Ізраїлю може бути більш релевантним у частині жорсткого «потребо-орієнтованого» підходу до ліцензування, тоді як елементи швейцарської моделі (культура поводження, військова підготовка) можуть бути цікавими для формування довгострокової стратегії.

В основі третьої стратегії лежить філософія, згідно з якою володіння вогнепальною зброєю є привілеєм, а не невід’ємним правом. У країнах з цією моделлю контролю за зброєю діють жорсткі, багатоетапні процедури ліцензування, які вимагають доведення обґрунтованої потреби у зброї (переважно для спорту чи полювання) і суворого контролю за її типами та зберіганням. Таким чином, ці моделі свідомо ставлять колективну безпеку вище індивідуального права на озброєний захист, і їхній досвід є важливим для аналізу шляхів швидкого зниження криміногенних ризиків у післявоєнний період.

В Австраліїї стратегія була запроваджена після трагічних подій у Порт-Артурі в 1996 році, коли масовий розстріл призвів до загибелі людей. Уряд Австралії запровадив Національну угоду про вогнепальну зброю (National Firearms Agreement) [11]. Досвід Австралії, переконливо демонструє ефективність обмежувальних заходів як стратегії громадської безпеки.

У Хорватії володіння вогнепальною зброєю розглядається як привілей, а не конституційне право. Для отримання дозволу необхідна обґрунтована причина (полювання, спорт, охоронна діяльність). Процес ліцензування у Хорватії є багатоетапним і охоплює наступне: вимагає доведення необхідності володіння зброєю; проходження медичного та психологічного обстеження; складання іспиту на знання законодавства та поводження зі зброєю; наявність належних умов зберігання [12]. Основний пріоритет кримінально-правової політики держави полягає у максимальному обмеженні кількості зброї в цивільному обігу для забезпечення високого рівня публічної безпеки, що є характерною ознакою цієї стратегії.

Для України, яка вже має значний досвід добровольчого руху та використання зброї в умовах бойових дій, питання легалізації вогнепальної зброї виходить за рамки традиційних дебатів. Необхідно враховувати: а) наявність великої кількості нелегальної зброї. При цьому, будь-яка модель легалізації має передбачати ефективні механізми вилучення з обігу вже існуючої нелегальної зброї; б) психологічний стан суспільства. Травматичний досвід війни може впливати на психіку, що вимагає ретельного психологічного тестування та моніторингу власників зброї; в) об’єктивна здатність та готовність поліції та інших органів влади до контролю за обігом зброї в умовах її потенційної легалізації; г) постконфліктна стабілізація, що обумовлює розробку довгострокової стратегії контролю за обігом зброї, що враховуватиме процеси демілітаризації та реінтеграції ветеранів.

Підсумовуючи, зазначу, що легалізація вогнепальної зброї в Україні, в умовах воєнного стану, є складним і багатоаспектним питанням, що вимагає глибокого кримінологічного аналізу та ретельного вивчення міжнародного досвіду. Рішення має базуватися на зваженому балансі між конституційним правом людини на захист життя (ст. 27 Конституції України) та забезпеченням публічної безпеки, враховуючи унікальний контекст війни та післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 254% D0 % BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Yemen National Report on Implementation of the Programme of Action on Small Arms and Light Weapons. URL: https://a-map.gichd.org/country-dashboard/yemen/
3. National Report on the Implementation of the Programme of Action on Small Arms and Light Weapons (PoA) and the International Tracing Instrument (ITI) (New York: Permanent Mission of Yemen to the UN, 2006). URL: https://unoda-

poa.s3.amazonaws.com/poa-reports-le/2010%40215%402010-PoA-National-Report-Yemen-En.doc.
4. Philip Alpers and Marcus Wilson, Yemen – Gun Facts, Figures and the Law (GunPolicy.org, Sydney School of Public Health, University of Sydney, 2022). URL: https://www.gunpolicy.org/firearms/region/yemen
5. John R. Lott. More guns, less crime. University of Chicago Press. 2013. URL: https://archive.org/details/moregunslesscrim00lott_0
6. Crime Prevention Research Center. URL: https://crimeresearch.org/
7. William F. Shughart II, John R. Lott. More Guns, Less Crime: Understanding Crime and Gun Control Laws. January 1999. Southern Economic Journal 65(3):656 https://www.researchgate.net/publication/317660772_More_Guns_Less_Crime_Un URL: derstanding_Crime_and_Gun_Control_Laws
8. Хартія основних прав і свобод Чеської Республіки (у редакції 2021 року) URL: https://legislationline.org/taxonomy/term/13424
9. Palmer, E. (2020). Switzerland: Gun control. Law Library of Congress. URL: https://www.loc.gov/item/2019669531/
10. Levush, R. (2020). Israel: Gun control legislation and policy. Law Library of Congress. URL: https://www.loc.gov/item/2019669327/
11. National Firearms Agreement (PDF, Australian Border Force. URL:https://www.abf.gov.au/prohibited-goods-subsite/files/2017-national-firearms-agreement.pdf
12. Dragović, F., James, P., Mamić, K., & Mikac, R. (2021). Availability of illegal weapons: Case study of Croatia. Flemish Peace Institute. URL: https://flemishpeaceinstitute.eu/safte/files/project_safte_croatia.pdf

Ютовець Ольга Сергіївна,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, групи ПБ-22-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лазебний Анатолій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ВІД ЗРОСТАННЯ ТЕРОРИЗМУ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Початок повномасштабного вторгнення на територію України призвів до різкого збільшення терористичних дій, які противник активно використовує як спосіб тиску на населення та державу. Через це бойові дії вже давно виходять за рамки звичайного протистояння між арміями й дедалі частіше зачіпають цивільних людей, які не беруть участі у війні. Умови війни створили так би

мовити «сприятливий ґрунт» для зростання окремих категорій злочинів та появи нових форм протиправної діяльності.

Одним із найбільш масштабних наслідків війни стало систематичне застосування терористичних методів - ударів, спрямованих на залякування мирного населення. Постійні ракетні та дронові атаки по містах і селах України стали буденністю. Під обстріли потрапляють житлові будинки, лікарні, школи, дитячі садки, торгові центри та інші об’єкти, які не мають військового призначення. Такі удари порушують звичний спосіб життя, створюють атмосферу небезпеки та психологічної напруги, змушують людей відчувати нестабільність навіть у регіонах, далеких від лінії фронту.

Важливою частиною терористичного тиску є цілеспрямовані диверсії проти енергетичної інфраструктури. Пошкодження електростанцій, підстанцій, газових мереж та ліній електропередач призводить до тривалих відключень електроенергії, відсутності опалення або водопостачання. Особливо критично це проявляється в холодні пори року, коли життєдіяльність населення значною мірою залежить від безперебійної роботи комунальних систем. Такі дії не лише завдають матеріальних збитків, але й мають на меті посилити паніку та створити додаткові гуманітарні проблеми [1].

У прифронтових і тимчасово окупованих територіях активно діють диверсійні групи, які здійснюють підриви, напади на військові та адміністративні об’єкти, а також збір інформації для передачі противнику. Іноді такі групи намагаються діяти й у віддалених регіонах, щоб створити враження тотальної небезпеки та підірвати громадський спокій.

Унаслідок таких дій стирається межа між бойовою операцією та терористичним актом. Багато атак свідомо спрямовано на цивільних жителів, що дає підстави кваліфікувати їх саме як терор проти населення. Метою стає не військовий результат, а максимальне поширення страху й руйнування основ нормального життя.

Війна спричинила різке збільшення кількості зброї, вибухівки та боєприпасів, які циркулюють у країні. Значна частина цієї зброї або залишається на полі бою або ж потрапляє до рук осіб, які не мають законних підстав для її використання. Це створює потенційну загрозу появи озброєних злочинних груп, незаконного продажу зброї та її переміщення як по території України, так і за її межі[1].

На території України регулярно фіксуються тяжкі порушення норм міжнародного гуманітарного права. До них належать умисні вбивства цивільних осіб, тортури, незаконні депортації, руйнування житлових районів, медичних і навчальних закладів, насильницькі прояви та інші дії, що суперечать міжнародним конвенціям.

Щодня збільшується кількість доказів таких злочинів, що потребує професійного документування та збереження для подальшого використання в судових процесах. Багато злочинів відбуваються на територіях, доступ до яких тимчасово обмежений, що значно ускладнює роботу слідчих та правоохоронних органів. Великий відсоток постраждалих - цивільні громадяни, що лише підсилює масштаб гуманітарної катастрофи.

Також війна спричинила переміщення мільйонів людей, серед яких значну частку становлять жінки, діти та літні люди. Саме вони потрапляють до групи найбільшої вразливості, якою активно користуються злочинні угруповання[2].

Вербувальники пропонують «вигідну» роботу за кордоном, допомогу з переїздом чи проживанням, маскуючи справжні наміри - трудову або сексуальну експлуатацію, втягнення в незаконну діяльність чи примусове жебрацтво. Особливо небезпечними є випадки незаконного переміщення дітей без супроводу, адже вони найбільш легко стають жертвами злочинців.

Зростає кількість спроб незаконного вивезення неповнолітніх, що потребує посилення контролю на кордоні, удосконалення механізмів пошуку та захисту дітей, а також активної співпраці державних органів із міжнародними благодійними та правозахисними організаціями.

Отже, збройний конфлікт в Україні суттєво змінив кримінальну ситуацію в країні, спричинивши різке зростання терористичних дій, посилення незаконного обігу зброї, масові порушення міжнародного гуманітарного права та збільшення випадків торгівлі людьми. Ці явища взаємопов’язані та вимагають комплексного підходу до забезпечення безпеки. Для ефективної протидії необхідне вдосконалення законодавства, зміцнення правоохоронних інституцій, співпраця з міжнародними партнерами та впровадження сучасних методів запобігання злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кваліфікація та розслідування порушен-ня законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Та-ран, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, В.В. Чернєя, А.А. Возню-ка. Київ : Норма права, 2023.

2. Лапкін А.В., Євтєєва Д.П. Кваліфікація торгівлі людьми як воєнного злочину. Про-тидія кіберзлочинності та торгівлі людьми: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Вінниця, 31 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 53–55

ЗМІСТ:

Тематичний напрямок конференції:

«*Актуальні проблеми кримінального права та кримінології*»

Анохіна Яна Віталіївна
Прокопчук Катерина Вікторівна
Бодунова Олеся Миколаївна
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ…….……...3
Антипов Володимир Іванович
ЩЕ РАЗ ПРО ЗВОРОТНУ ДІЮ НОРМАТИНИХ АКТІВ, ЯКІ КОНКРЕТИЗУЮТЬЗМІСТ БЛАНКЕТНИХ ДИСПОЗИЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ……...……8
Баранівський Денис Олегович
Одинцов Валентин Андрійович
Павлюх Ольга Анатоліївна
СМЕРТНА КАРА: ПЕРЕЖИТОК МИНУЛОГО ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ…….12
Братченко Дмитро Юрійович
Жовтий Владислав Олександрович
Максіменцев Максим Геннадійович
ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ…….16
Вербіцький Андрій Сергійович
Любавіна Вікторія Петрівна
ВИКЛИКИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ…….21
Габро Олександр Вікторович
Павлюх Ольга Анатоліївна
КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ АТРИБУЦІЇ ТА ВИЯВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ…….25
Демчук Марія Василівна
Максіменцев Максим Геннадійович
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ…….26
Дудко Євгеній Вікторович
Колб Олександр Григорович
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ, СУБ'ЄКТАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯКОЇ Є АДВОКАТИ…….....31
Зима Дмитро Вікторович
Павлюх Ольга Анатоліївна
ЛАТЕНТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ……33

Інгульська Діана Анатоліївна
Лопащук Дмитро Іванович
НЕПОКОРА ЯК ВІЙСЬКОВЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..……36
Касьянов Ігор Олександрович
Бірюкова Інна Георгіївна
ПРАВОВА ПРИРОДА КРИМІНАЛЬНОЇ МЕДІАЦІЇ……....39
Клименко Ігор Юрійович
Лугіна Наталія Анатоліївна
ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДИНАМІКУ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ…….43
Колб Олександр Григорович
Ілінський Олександр Валерійович
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ЗА СУБ'ЄКТИВНОЮ СТОРОНОЮ І СУБ'ЄКТАМИ ЦИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ…….45
Костиріна Марія Сергіївна
Гаврилюк Вікторія Сергіївна
Максіменцев Максим Геннадійович
РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЯВЛЕННІ ТА ЗАПОБІГАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ……47
Кучко Марія Олександрівна
Павлюх Ольга Анатоліївна
ІНСТИТУТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ……51
Морозов Олександр Володимирович
Колб Олександр Григорович
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА ЦИФРОВИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ…….56
Нестерюк Марина Анатоліївна
Павлюх Ольга Анатоліївна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНІ ТРЕНДИ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНІ ВИКЛИКИ…….59
Обруч Яна Юріївна
Бодунова Олеся Миколаївна
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ….62
Павлюх Ольга Анатоліївна
ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ…….66

Перегон Юрій Олексійович
Максіменцев Максим Геннадійович
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТВОРЕННЯ ШТУЧНО ЗГЕНЕРОВАНИХ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЩОДО ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ЗГОДИ (DEEPFAKE)……70
Прохоренко Наталя Сергіївна
Максіменцев Максим Геннадійович
ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МКС У НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ……73
Прокопчук Анастасія Олександрівна
Пашко Владислава Денисівна
Любавіна Вікторія Петрівна
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ……77
Ричка Денис Олегович
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЕЛЕКТРОННУ ІДЕНТИФІКАЦІЮ ТА ЕЛЕКТРОННІ ДОВІРЧІ ПОСЛУГИ»…….79
Романенкова Аліна Юріївна
Максіменцев Максим Геннадійович
СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИН……..…..81
Савченко Олександр Миколайович
Корнякова Тетяна Всеволодівна
ЗАСТОСУВАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗМІШАНОГО ТИПУ ДЛЯ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....85
Самгородська Софія Володимирівна
Липницька Аліна Миколаївна
Максіменцев Максим Геннадійович
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……....89
Секо Сергій Олександрович
Любавіна Вікторія Петрівна
РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ…….91
Скидан Дарина Олександрівна
Петрук Віта Павлівна
Максіменцев Максим Геннадійович
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РУЙНУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА АРХІВІВ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ……..…94
Стрельбіцька Аліна Володимирівна
Любавіна Вікторія Петрівна
КРИМІНАЛЬНО–ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ У КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗКРАДАННЯ МАЙНА В ОСОБЛИВО ВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ, ПОЄДНАНОГО З ПЕРЕВИЩЕННЯМИ ЧИ ЗЛОВЖИВАННЯМ ПОВНОВАЖЕННЯМИ У ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ……...…99

Ткачук Віолетта Віталіївна
Максіменцев Максим Геннадійович
ВІДМИВАННЯ (ЛЕГАЛІЗАЦІЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЧЕРЕЗ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ…….101
Курінна Олена Олександрівна
Юзікова Наталія Семенівна
НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА БАЗА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ……..105
Харченко Ярослав Павлович
Мамка Григорій Миколайович
UNAUTHORIZED INTERFERENCE WITH INFORMATION (AUTOMATED), ELECTRONIC COMMUNICATION: SUPREME COURT PRACTICE……...110
Хомич Михайло Миколайович
Максіменцев Максим Геннадійович
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОКАЗІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ…….....112
Шепілов Олексій Олександрович
Вітюк Дарія Любомирівна
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ……117
Якубов Богдан Вікторович
Корнякова Тетяна Всеволодівна
ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ ГРОМАДЯН В ПРИМІЩЕННЯХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ……118

Тематичний напрямок конференції:
«*Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики*»

Арнаут Богдана Олександрівна
Максіменцев Максим Геннадійович
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ……...124
Безула Евеліна Миколаївна
Любавіна Вікторія Петрівна
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СУДОВО-СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ……...127
Демченко Інна Анатоліївна
Запорожець Руслана Андріївна
ПРОБЛЕМА НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ…….…….130

Дубець Анастасія Вячеславівна
Колб Олександр Григорович
ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КІБЕРЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ……...133
Коваль Валентина Олексіївна
Лопащук Дмитро Іванович
ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ГЕНОЦИДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА КЕРІВНИЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО УКРАЇНЦІВ……136
Корнієнко Дар'я Андріївна
Лазебний Анатолій Миколайович
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНІ ЦИФРОВІ МЕТОДИ ГАБІТОСКОПІЇ ТА АВТОМАТИЗОВАНОГО РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ……..139
Кримчанін Богдан Андрійович
Максіменцев Максим Геннадійович
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ……...142
Мазяр Карина Володимирівна
Лазебний Анатолій Миколайович
КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА КОНТЕНТУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ВСТАНОВЛЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ПУБЛІКАЦІЙ, ВИЯВЛЕННЯ БОТІВ ТА МАНІПУЛЯЦІЙ З ЧАСОВИМИ МІТКАМИ……....146
Михайлюк Аліна Максимівна
Лазебний Анатолій Миколайович
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ……..148
Оверченко Анастасія Павлівна
Максіменцев Максим Геннадійович
АКТУАЛЬНІ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УКРАЇНІ……..150
Онищук Мар'яна Миколаївна
Лазебний Анатолій Миколайович
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ……154
Пап Інна Юріївна
Лопащук Дмитро Іванович
ОСОБЛИВОСТІ І КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 187 ТА 189 КК УКРАЇНИ……...158
Приймак В'ячеслав Ігорович
Павлюх Ольга Анатоліївна
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ……160

Порхун Аміна Віталіївна
Лазебний Анатолій Миколайович
СУЧАСНА ТРАСОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗСЛІДУВАННЯ: ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО СЛІДИ…….164
Тахтай Євгеній Миколайович
РОЛЬ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ…….168
Цимбал Олександр Валентинович
ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА……171

Тематичний напрямок конференції:
«Імплементація європейських та міжнародних стандартів в систему кримінального права та процесу в Україні»

Батюк Лілія Володимирівна
Лазебний Анатолій Миколайович
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ЦИФРОВУ ЕПОХУ…….175
Бойчук Валерія Сергіївна
Павлюх Ольга Анатоліївна
МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ……...178
Валуєв Антон Олександрович
Лисенко Володимир Васильович
ІСПАНСЬКИЙ ДОСВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ……..183
Ковбасюк Вікторія Сергіївна
Максіменцев Максим Геннадійович
СТАНДАРТИ ЄСПЛ ЩОДО ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ……187
Прохоренко Наталя Сергіївна
Кулікова Анастасія Миколаївна
Бодунова Олеся Миколаївна
ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ…….…...190
Пушкар Олег Анатолійович
Колб Олександр Григорович
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРИЙНЯТТЮ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ…….194

Самгородська Софія Володимирівна
Липницька Аліна Миколаївна
Бодунова Олеся Миколаївна
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ……...196
Хомік Антон Володимирович
Колб Олександр Григорович
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ……...199
Радванський Юрій Олександрович
Білінська Юлія Олегівна
Колб Олександр Григорович
ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ……..203

Тематичний напрямок конференції:
«*Актуальні питання правоохоронної діяльності*»

Бабій Марина Сергіївна,
Павлюх Ольга Анатоліївна
ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ, ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ……...……..206

Тематичний напрямок конференції:
«Актуальні проблеми національної безпеки в Україні»

Анохіна Яна Віталіївна
Колб Олександр Григорович
КІБЕРЗЛОЧИНИ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА: НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ……209
Лепесевицька Вікторія Вікторівна
Павлюх Ольга Анатоліївна
ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ…….213
Липницька Аліна Миколаївна
Самгородська Софія Володимирівна
Колб Олександр Григорович
ТАРГЕТОВАНИЙ ФІШИНГ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….216
Лях Дмитро Юрійович
Максіменцев Максим Геннадійович
РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……..218

Нечипоренко Юрій Володимирович
Корнякова Тетяна Всеволодівна
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ…….222
Обруч Яна Юріївна
Колб Олександр Григорович
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНОСТІ В УКРАЇНІ……...227
Усова Альбіна Сергіївна
Софієв Сергій Олександрович
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ЕНЕРГЕТИЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ……231
Фірскіна Крістіна Максимівна
Прокопчук Катерина Вікторівна
Лазебний Анатолій Миколайович
ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІСЛЯ РАКЕТНИХ УДАРІВ: ТАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ……...237
Юзікова Наталія Семенівна
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БАЛАНСУ МІЖ ПУБЛІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ПРАВОМ НА ЗАХИСТ: ЗАРУБІЖНІ СТРАТЕГІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ЗБРОЇ……..240
Ютовець Ольга Сергіївна
Лазебний Анатолій Миколайович
ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ВІД ЗРОСТАННЯ ТЕРОРИЗМУ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ……..…245

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
ГО (КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ)

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ»

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали подані та укладені у Збірнику в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, стилістичне та орфографічне оформлення поданих матеріалів, відповідальність несуть автори наукових тез та їх наукові керівники.

12 грудня 2025 року
м. Ірпінь

УДК 343:343.3/.7: 343.1 (477) (063) ББК 67.9(4Укр)308
К82

© Кафедра кримінального права та процесу, 2026